Balzac

KÖYLÜLER

ada yayınları

ROMAN

ODA YAYINLARI: 21

KÖYLÜLER

BALZAC

oda
yayınları

21

1. basım şubat 1976

KÖYLÜLER/Les Paysans/balzac'ın romanı/türkçesi, zaven biberyan/kapak, mustafa delioğlu/kapak filmi, ebru grafik/kapak basımı, tekin ofset/doyuran matbaasında dizilip basılmıştır/cilt, yalçın mücellithanesi/oda yayınları, nuruosmaniye cad. nu. 36 kat 3 garant iş hanı, cağaloğlu/haberleşme, posta kutusu, 57 - istanbul.

BALZAC

türkçesi

Zaven Biberyan

köylüler

ODA YAYINLARI — İSTANBUL

ÖNSÖZ

Onbeş yıllık bir ilişkiden sonra yeni evlenmişti (14 Mart 1850) Ukraynalı kontesle — **Yabancı Kadın**'la. Berdiçef'den Paris'e döndüğünde evliydi, ünlüydü, zengindi, ama ölmesi yakındı. Sağlığı hızla bozulmuştu son yıllarda. Kalb hipertrofisi başgöstermiş, edemler oluşmuştu vücudunda. Travma sonucu yara açıldı bacağında. Sular boşaldı. Yara apse yaptı ve gangrene çevirdi. Tedavi para etmedi. 17 Ağustos'ta doktorlar hastayı bakmaya gelmediler. Artık kurtulmaz, yapılacak birşey yok, diyorlardı. Hasta komaya girdi. Karısı da kendi odasına çekildi. (*) O gece (18 Ağustos 1850) öldü. Ellibir yaşındaydı. Üç defa Fransız Akademisine adaylığını koyan, üç defasında da reddedilen bu adam, arkasında XIX. yüzyılın en büyük eserlerinden birini bırakıyordu.

Onu bu eser öldürmüştü genç denecek yaşta.

Yaratıcılığının başetkeni olan hayal gücü, başka alanlarda başarısızlık etkenlerinden biri olmuştu. Bir Goriot baba'nın, bir Grandet baba'nın, bir Gaubertin'in, bir Rigou'nun marifetlerini «gerçekten daha gerçek» biçimde anlatan Balzac, edebiyattaki gerçek'i hayattaki gerçek'le karıştırınca, hayal - gerçek'le gerçek - gerçek'in farklı şeyler olduğunu kendi yaşantısında acı deneylerle görecekti. Boyuna zenginlik hayalleri kurdu, olmayacak

---

(*) **Victor Hugo**, Choses vues, **Birinci Seri**, «**Balzac'ın ölümü.**»

işlere atıldı, başaracağına kendisi de inandı, her giriştiği işi batırdı, her teşebbüsten servet değil, borç kaldı arda. Lüks hayata da düşkündü.

Borçlarının altından kalkabilmek için kaleme sarıldı. Yayınevleriyle angajmanlarında da gerçekleri aştı hep. Sağa sola söz verir, tarih saptar, yetiştirebilir mi, yetiştiremez mi, fazla düşünmez, hepsinden avans alır, sonra sıkışıp kalırdı. O zaman, çaresizlik içinde, cehennemî bir çalışma temposuna girer, bir ayda bir roman, bir haftada, bir günde şu kadar gazete sütunu yetiştirebilmek için bir çalışma programı yapardı.

«Saat akşamın altı veya yedisinde yatıyorum tavuklar gibi. Sabahın saat birinde beni uyandırıyorlar, saat sekize kadar çalışıyorum. Sekizde, birbuçuk saat daha uyuyorum. Sonra hafif birşeyler yiyip bir fincan şekersiz kahve içiyorum, saat dörde kadar çalışıyorum... Akşam yemeğinden sonra yatıyorum. Birkaç ay bu tempo ile yaşamalıyım ki taahhütlerimin altından kalkabileyim.» (*)

«Çalışma hayatıma yeniden başladım. Yemeğimi yer yemez, saat altıda yatıyorum. Geceyarısına kadar uyuyorum. Auguste önüme bir fincan kahve sürüyor, o hızla kafam öğleye kadar durmadan işliyor. Müsvedde götürüp provaları almak için matbaaya gidiyorum, vücudumu da hareket ettirmiş oluyorum. Ya, küçük kardeş! On iki saat içerisinde ak üzerine epiyi kara konulabiliyor işte. Bir ay bu biçim yaşadın mı, epeyi iş çıkarırsın...» (**)

Peki, ya on iki saat da yetmezse? Onun da çaresi var:

«Yirmidört saat çalışıp beş saat uyumak kararı

(*) Annesine yazdığı mektuptan.
(**) Kızkardesine yazdığı bir mektuptan.

verdim. Yani günde yirmibirbuçuk saat çalışmış olacağım...»

İşte bu tempo yıktı onu.

Bunca iş arasında seyahatlere, kaçışlara, gönül maceralarına da vakit ayırıyordu. Evlilik dışı çocukları olmuştu. Duygusal yaşantısı da oldukça karışıktı. Kendisine daima maddî ve manevî destek olan madam Berny yirmiiki yaş büyüktü (Balzac'ın annesinden de yaşlı). Hayatındaki kadınlardan bir diğeri, Abrantès düşesi, onbeş yaz büyüktü. Duygusal yaşantısını işlersek, çocukluğuna, kendi öz annesinin davranışına kadar inebiliriz. Şu kadarını söyliyelim ki, 1797'de evlendikleri zaman babası elli yaşında, annesi onsekiz yaşında idi. Bayan Balzac daha sonra başkasıyla ilişki kurmuş, bu ilişkiden evlilik dışı bir çocuk doğurmuş ve bu çocuğu Honoré'den fazla sevmişti. Annesinin bu tercihi Honoré de Balzac'ın çocukluk ve yeniyetmelik çağlarını zehirlemişti elbette. Bununla beraber, daha sonra, annesinin âşığı ile sıkı dostluk bağları kurmuştu.

İnsanlık Komedisi (*)'ni oluşturan romanlar birkaç grupta toplanmıştır: **Kişisel yaşantı sahneleri, Taşra yaşantısından sahneler, Paris yaşantısından sahneler, Politika yaşantısından sahneler, Askerlik yaşantısından sahneler, Kır yaşantısından sahneler.** Eserlerinin çoğu çeşitli tarihlerde gazete ve dergilerde kısım kısım tefrika edilmiştir. Bu nedenle kronolojik sırayı kesin olarak saptamak oldukça güçtür.

Les Chouans (1829), Balzac imzasıyla yayınlanan ilk romanıdır. Bir rastlantı olarak, Balzac'ın ilk romanı ve son romanı **(Les Paysans, Köylüler)**

(*) Bu genel ad, 1842'de kullanılmıştır.

köylüleri konu alır ve birincisi Bretagne'da, sonuncusu Burgonya'da, ayrı tarihlerde, değişik şartlar altında ve biçimde başkaldıran köylüleri işler. Bu iki roman arasında bir sürü eser yer alır: **Evliliğin fizyolojisi** (1829), **Köy hekimi** (1833), **Engénie Grandet** (a. y.), **Langeais düşesi** (1834), **Goriot Baba** (1835), **Vadideki zambak** (1836), **Yaşlı kız** (1837), **Yıkılan hayaller** (a. y.), **Ce'sar Birotteau** (a. y.), **Antikalar odası** (1839), **Köy papazı** (1841), **Ursule Mirouët** (1842), **Kuzin Bette** (1847), **Kuzen Pons** (1848), v.s. v.s.

Balzac'ın zaman zaman denediği tiyatro eserleri her defasında kesin bir fiyasko ile sonuçlanmıştır. Ama romanları, —bütün mübalağalara, sonu gelmez tasvirlere, iddialı felsefî, sosyal vaazlara, üslup kusurlarına, karışık diline, ve de (Hugo'daki kadar olmamakla beraber) psikoloji yetersizliğine rağmen— edebiyat tarihinde bir anıt olarak kalacaktır şüphesiz.

Gariptir **Köylüler**'in öyküsü.

1834'te, madam Hanska ile İsviçre'de iken doğmuştur fikir. Ama Balzac'ın kafasında mı doğmuştur, madam Hanska'nın kafasında mı? Kesin olarak bilinmez. Köylülerle soylular, kır proletaryasıyla feodal toprak sahipleri arasındaki sinsi mücadeleyi, köylülerle taşra burjuvazisi ve taşra burjuvazisiyle feodal kalıntılar arasındaki ilişkileri, Balzac'a madam Hanska'nın telkin ettiği, bu konuyu mutlaka işlemesini istediği, fakat anlatılan olayların çarlık Rusyasına ait olduğu, Balzac'ın bu konuyu Fransa'ya, özel olarak Burgonya'ya uydurduğu söylenir. **Köylüler**'in fikir ve sosyal yönünü Ukrayna'lı kontesin şekillendirdiği ve Balzac'ın mizacına, romantik yaratıcı usulüne ters düşen bu manevî

baskının bu romanı yazıp bitirmesine engel meydana getirdiği de iddia edilmiştir. Bu bakımdan, Flaubert'in, dostları tarafından, **Madame Bovary**'yi yazmaya zorlamasına benzer bir durum burada da beliriyor. Şu farkla ki, Flaubert'in istemeye istemeye, kahrede ede yazdığı **Mademe Bovary** onun ilk eseri —ve şahaseri— olmuş, Balzac'ın yazmak isteyip de yazamadığı, en büyük eseri olarak tasarladığı, ama başaramayacağından korktuğu, gücünü aşan bir konu olarak gördüğü **Köylüler** ise Balzac'ın son romanı olmuş, tamamlanmamış bir eser olarak kalmıştır.

Bu başarısızlığı; köylüleri, kırı iyi tanımamasına yoranlar var. Salt romana sosyal - ideolojik inceleme katmaya heveslenmesini sebep gösterenler var. **Köylüler**'i romandan çok bir deneme sayanlar, işin içinden çıkamamasını ve eserin teknik bakımdan karmakarışık, geriye dönüşler (retrospektiv) ve konudışı anlatımlar (digresyon) ile ağırlaşmış kuruluşunu buna yoranlar vardır. Romanın birinci kısmı **La Presse**'de tefrika edilir. Fakat gazete, **Köylüler**'i keser, onun yerine Dumas'nın **La Reine Margot**'sunu yayınlamaya başlar. Balzac yayımcı ile bozuşur, artık hiç devam edemez **Köylüler**'i yazmaya.

Köylüler dosyası ancak yazarın ölümünden sonra karısı tarafından açılır tekrar. Madam Hanska'nın elinde **Köylüler**'in Balzac'ın kaleminden çıkmış senaryosu, notları, sahneleri, hatta ikinci kısmın birkaç bölümü vardır. Madam Hanska, Balzac'a sadık kalarak hepsini düzenler, hazırlar, ve **Köylüler** 1855'de kitap halinde çıkar.

Çağ, Büyük İhtilâlin büyük galibi burjuvazinin palazlanma çağıdır. 93'te halkı kendi çıkarı doğrultusunda kullanan burjuvazinin, feodal artıkları tasfiye etmek ve tam egemenlik kurmak için çevir-

diği dolaplar anlatılır bu romanda. Ve topraksız köylünün toprak sahibi olma, kır proletaryasının burjuvalaşma tutkusu anlatılır. Balzac, burjuvazi elinde alet olan köylüleri de batırır çoğu kez, popülizm modasına kaptırmaz kendini, ama asıl zehirini burjuvazi üzerine akıtır, ve de burjuvalaşmaya can atan köylüler üzerine. Köylüleri, sözde müttefikleri düzenbazlara karşı uyarır, derebeyi değiştireceklerini haber verir. Flaubert'inki kadar derin ve içten olmamakla beraber, burjuva düşmanlığı Balzac'ta da esaslıdır. Fakat bu, ne romantiklerden miras kalan duygusal bir antiburjuvalıktır, ne de halkı idealize eden bir tutum. Balzac da, Flaubert gibi, burjuvayı aşağıdan, halkın gözüyle değil, yukardan, aristokrat gözüyle seyreder. Gerçi Balzac'ın soylulukla bir ilgisi yoktur, ama soyluluğa özenir. Hatta 1830'larda adını **De** Balzac olarak değiştirir. Siyasî inanç bakımından, **lejitimist**tir. Şu var ki, Balzac, herşeyden önce Balzac'tır.

Köylüler'de ileri sürdüğü bazı görüşler tartışılabilir olmakla beraber, tüm **İnsanlık Komedisi**'nde olduğu gibi, bu romanda da çok ilginç beşerî, sosyal, ekonomik malzeme vardır.

Türk okuruna sunduğumuz bu kitap, bildiğimize göre, eserin ilk Türkçe çevirisidir. Biz bu çeviride Balzac'ın üslubuna, anlatışına elden geldiği kadar sadık kalmaya gayret ettik, bazen üslup düşüklüğünü Türkçeye aktarmak pahasına bile olsa. Fakat Burgonya köylü lehçesini herhangi bir Anadolu bölgesi lehçesiyle ifade etmeyi doğru bulmadık, sakındık. Yalnız, bazı durumlarda, kimi tipleri (örneğin rahibi) vurgulamak için az çok ağdalı bir eski dille konuşturmakla, bazılarının ağzına yer yer bozuk, yanlış veya iddialı kelimeler koymakla yetindik.

Z. B.

Bay P. - S. - B. Gavault'ya (*)

J. - J. Rousseau, Yeni Héloîse'**in başında şunları yazmıştır:** «Zamanımın örf ve âdetlerini gördüm ve bu mektupları yayınladım». **Ben de, bu büyük yazarı taklit ederek: «Çağımın gidişini inceliyor ve bu eseri yayınlıyorum» diyemez miyim size?**

Toplum, insanseverliği rastgele bir olgu sayacağına onu bir prensip haline sokmak istediği sürece, bu İNCELEME korkunç bir gerçeği yansıtacaktır. Amacı, yeni konular peşinde koşan pek çok yazar tarafından unutulmuş bir halkın başlıca simalarını belirgin biçimde göstermektir. Bu unutkanlık aslında belki de ihtiyatkârlıktan başka birşey değildir, çünkü zamanımızda krallığın bütün dalkavukları halka miras kaldı. Caniler şiire konu edildiler, cellâtlara acınıldı, proleter nerdeyse ilâhlaştırıldı!... Fikir yobazları heyecanlandılar, bütün kalemleriyle: «Kalkın ey emekçiler!» diye bağırıyorlar. Tıpkı bir zamanlar Tiers - Etat (**)'ya: «Kalk!» dendiği gibi. Belli ki bu Erostrates'lerden hiç biri, kırsal bölgelere gidip hâlâ güçsüzler diye adlandırdığımız kimselerin, yani köylülerin, kendilerini güçlü sananlara, yani zengine karşı sürekli olarak kurdukları komployu incelemeye cesaret etmemiştir... Burada yapılacak iş, bugünün değil, yarının kanun koyucusunu aydınlatmaktır. Demokrasiden gözü

(*) Balzac'ın avukatı ve dostu.

(**) Fransız halkının soylularla Kilise mensupları dışında kalan kısmı.

dönen ve gerçeği göremeyen bir sürü yazar arasından birisinin çıkıp da, mülkiyeti hem var hem yok kılarak kanunları işlemez hale sokan köylüyü anlatması, artık geciktirilmemesi gereken bir iş değil mi? O zaman göreceksiniz ki bir küçük burjuvazi; toprağı bölüp parçalara ayıran, bir dönümden yüz parsel çıkaran yorulmak bilmez kemiriciyi sürekli olarak bu ziyafete konmaya davet etmekte, onu hem kendisine yardımcı olarak kullanmakta, hem de sonunda pençesine düşürmektedir. Burjuvazi aristokrasiyi nasıl yuttu ise, günün birinde, İhtilâlin yarattığı bu gayrısosyal unsur da burjuvaziyi silip süpürecektir. Bu tek başlı ve yirmi milyon kollu Robespierre, küçüklüğü sayesinde kanunun üstüne çıkmakta, bütün ilçelerde gizlenmekte, belediye meclislerinde yer kapmakta, heryerde millî muhafız olarak silâhlanmakta, durup dinlenmeksizin çalışmalarını sürdürmektedir. Ve 1830'un Fransa'sı, Napoléon'un, kitleleri silâhlandıracağına, batmayı göze aldığını hatırlamamıştır.

Yazmaya karar verdiğim kitapların en büyüğü olan bu eseri sekiz yıl boyunca yüz kere ele aldım, yüz kere elden bıraktım. Siz de dahil bütün dostlarımın kabul edeceği gibi, bunca güçlük, bu korkunç ve kanlı dramı oluşturan bunca ayrıntı karşısında, insanın cesareti kırılabilir elbet. Ve bugün bu cesareti gösterebiliyorsam eğer, bunun nedeni, aksilikler içerisinde bana bir teselli kaynağı olan bağlılığınızdan ötürü beslediğim derin ve sarsılmaz minnettarlığımı biraz da bu eseri tamamlamak suretiyle ifade etmek arzusudur.

DE BALZAC

BİRİNCİ KISIM

TOPRAĞIN VAR, CENGİN VAR

I

ŞATO

«Aigues, 6 Ağustos 1823

«Bay Nathan'a

«Sen ki fantezilerinle halkı pek tatlı hayallere daldırırsın, şimdi ben sana fantezilerle değil, gerçekler anlatarak hayal kurduracağım. İçinde bulunduğumuz yüzyıl 1923'ün Nathan'larına ve Blondet'lerine bu gibi düşler aktarabilecek mi acaba? Sonra bana söylersin. XVIII. yüzyılda yaşamış Florine'lerin uykudan kalktıklarında kendilerini Aigues gibi bir şatonun sahibi buldukları çağdan ne kadar uzak bulunduğumuzu kendin ölç.

«Çok sevgili dostum, mektubumu eğer sabahleyin aldınsa, Paris'ten aşağı yukarı elli fersah uzakta bir kraliyet anayolu üzerinde yeşil boyalı bir tahtaperdeyle birleşmiş —ya da ayrılmış— kırmızı tuğlalı iki ufak pavyon görüyor musun acaba?... İşte posta arabası orada bırakıverdi dostunu.

«Pavyonların iki yanında, köklü bitkilerden oluşmuş yılankavi bir çitten darmadağın saçlara benzeyen böğürtlenler fışkırmış. Ötede beride küstahça süren ağaçlar görülüyor. Hendeğin meyilinde, kökü yemyeşil durgun suda kaybolan güzel çiçekler var. Çit, hem sağdan, hem soldan ormanın kenarına varıyor ve iki çayırı kuşatıyor. Bu çayırlar, ormandaki ağaçlar kesilerek açılmış şüphesiz.

«Bu tozlu, bomboş pavyonlardan öteye, şemsiye biçiminde tepeleri birbiri üzerine eğilen ve uzun, şa-

hane bir beşik meydana getiren asırlık karaağaçlarla çevrili görkemli bir yol başlıyor. Yolun üzerinde otlar bitmiş. Tekerlek çizgileri ancak seçiliyor. Karaağaçların yaşı, yan yolların genişliği, pavyonların saygı telkin eden görünüşü, taş bağlamaların esmer rengi, herşey yörede bir kral şatosu bulunduğunu gösteriyor.

«Daha o tahtaperdeye vamadan, biz Fransızların kurula kurula «dağ» diye adlandırdığımız tepelerden birinin doruğundan, uzun Aigues vadisini görüverdim. Tepenin eteğinde, son menzil olan Couches köyü var. Vadinin sonunda, anayol bir kavis çizerek dostumuz Lupeaulx'nun yeğeninin kurulduğu La-Ville-aux-Fayes ilçesine gidiyor doğru. Ufukta geniş bir tepe üzerine serili uçsuz bucaksız ormanlar bu bereketli vadiye hâkim durumda. Tepenin kenarından bir ırmak akıyor. Uzakta, ufak bir İsviçre olan Morvan'ın dağları vadiyi çerçeveliyor. Bu sık ormanlar Aigues'e, Ronquerolles markisine ve Soulanges kontuna ait. Bu şatoları, bu parkları, bu köyleri uzaktan ve yüksek bir yerden seyredince, insan Breughel-de-Velours'un fantastik peyzajlarının gerçeğe uygun olduğuna kanaat getiriyor.

«Eğer bu anlattığım ayrıntılar sana Fransa'da kurmak istediğin bütün o İspanya şatolarını andırmıyorsa, şaşkına dönmüş bir Parislinin bunları sana anlatmasını haketmedin demektir. Nihayet öyle bir kır buldum ki, orada Sanat Tabiat'la haşır neşir olmuş, ne Sanat Tabiat'ı, ne de Tabiat Sanat'ı bozmuş; Sanat tabii imiş gibi geliyor, ve Tabiat Sanat eseri yaratıyor. Okuduğumuz birkaç romanın etkisiyle sık sık hayalimizde canlandırdığımız vaha ile karşılaştım işte: taşkınlıkla fışkıran bereketli, süslü bir bitki cümbüşü, karmakarış olmayan engebeler, alelâdelikten uzak, dağınık, gizli, vahşi birşey. Tahtaperdeyi aş da yürüyelim.

«Meraklı gözüm, güneş ışınlarının ancak doğarken ve batarken yandan girebildiği ağaçlı yolu boydan boya seyretmeye heveslenirken, arazinin yükseldiği bir noktada bir kavis, görüşü engelledi. Fakat orasını geçtikten sonra ufak bir koru yolu kesiyor. Bir dörtyolağzına varıyoruz. Ortayerde, hayranlıkla seyredilen ebedi bir kalıntı gibi bir dikilitaş yükseliyor.

Ucunda dikenli bir topak (nerden de akıl etmişler!) bulunan bu anıtın temelinden mevsime göre kırmızı yahut sarı çiçekler sarkıyor. Şüphe yok ki Aigues bir kadın tarafından ya da bir kadın için inşa ettirilmiş. Bir erkeğin aklına gelmez böyle süsler. Buranın mimarına özel talimat verilmiş olsa gerek.

«Nöbetçi gibi kondurulmuş o koruyu geçtikten sonra, arazinin nefis bir kıvrımına vardım. Dibinde köpüren dereyi bir kemerli köprüden geçtim. Köprünün yosun tutmuş taşları Zaman'ın işlediği mozayiklerin en güzeli. Ağaçlı yol, derenin ters doğrultusunda hafif bir yokuş halinde yükseliyor. Uzaktan ilk göze çarpan tabloda şunlar var: bir değirmenle bendi, su seti, ağaçlar, ördekler, serili çamaşırlar, saman damlı ev, ağlar, canlı balık havuzu. Beni dikizleyen değirmen uşağını saymadım daha. Kırda, nerede bulunursanız bulunun, yalnız olduğunuzu sandığınız zaman bile bir pamuklu takke altından bir çift gözün sizden ayrılmadığını bilmeniz gerek. Bir işçi çapasını bırakır, bağda çalışan bir köylü yerinde doğruluverir, keçi, inek ya da koyun güden bir küçük kız bir söğüde tırmanır, ve hepsi de sizi gözlerler.

«Biraz gidince, karaağaçlı yol akasyalı yola dönüşüyor. Bu yolun sonunda, parmaklıklı bir eski zaman kapısı var. Usta bir hattatın elinden çıkmış sarmal çizgiler gibi ince, zarif çizgilerle süslü telkârî bir kapı. Parmaklığın yanlarında uzanan engel hendeğinin iki tepesi oklar, mızraklarla kaplı; demirden bir kirpiyi andırıyor. Geride, Versailles sarayınınkine benzer iki kapıcı pavyonu bulunuyor; tepesinde de, dev çiçeklikler. Altın arabeskler kızıla çalmış, demirin pasına karışmış. Fakat Ağaçlı Yol'un kapısı diye anılan bu kapı, bu haliyle daha da güzelleşmiş bence. Belli ki XIV. Louis'nin oğlu yaptırtmış bu kapıyı. Hendeklerden herbirinin sonunda sıvasız duvarlar başlıyor. Taşlar, kırmızımtırak topraktan bir harçla tutturulmuş. Renklerin çeşidi var şekilleri hiç birbirini tutmayan bu taşlarda: çakmaktaşının canlı sarısı, tebeşirin beyazı, değirmentaşının kızılımsı esmeri. İlk bakışta park loştor. Duvarları; tırmanıcı bitkiler, elli yıldır balta sesi duymamış ağaçlar ardında kaybolmuştur. Doğal bir olay sonucu yeniden bakirleşen bir orman gibidir. Sarmaşıklar bir ağaçtan öbürüne atlayarak gövdelerini sar-

mış. Dalların nemli kalabilmiş bütün çatal noktalarından, parlak yeşil renkte ökseotları sarkıyor. Ancak Paris'ten elli fersah uzaklıkta, arazinin, üzerine titrenecek kadar pahalı olmadığı yerlerde gelişen dev sarmaşıkları, yabani arabeskleri, burada da gördüm. Sanatı böyle anlarsak, çok geniş araziye gerek vardır. Hiçbir şeye çekidüzen verilmemiş burada. İnsan eli değmemiş, tırmık işlememiş. Tekerlek izi su dolu, içinde kurbağalar rahatça yavrularını bırakıyor. En güzel orman çiçekleri bitiyor burada. Süpürgeotu, sanki ocak ayında, Florine'in getirdiği gösterişli saksı kabı içinde şöminenin üzerini süslüyormuş gibi güzel. Bu esrar sarhoş ediyor insanı, ne olduğu belirsiz arzular uyandırıyor. En basit yosunlardan bile hoşlanan şiire tutkun ruhların bayıldığı orman kokuları, en zehirlisinden çiçeksiz bitkiler, ıslak topraklar, söğütler, ağaçlardan sızan reçine, yabani kekikler, bir birikintinin durgun yeşil suları, yuvarlak birer yıldız gibi duran sarı nilüferler, güçlü bir döllenme ile topraktan fışkıran herşey koku organına doluşuyor, insana birer düşünce, belki de ruhunu veriyor. Ben bu sırada, kavisli yolda dalgalanan pembe bir fistanı hayal ediyorum.

«Kayınlardan, kavaklardan ve diğer titrek ağaçlardan meydana gelen son bir kümeyle akasyalı yol birdenbire bitiyor. Bunlar narin gövdeli, zarif edalı, akıllı bir familya, serbest aşk ürünü ağaçlar! Orada, azizim, yüzü beyaz nilüferlerle, geniş yaygın ya da ufak ince yapraklarla kaplı bir gölcük gördüm. Üzerinde, Seine nehrinde çalışan bir sandalcının şalupası gibi nazenin, bir ceviz kabuğu gibi hafif, beyaz-siyah boyalı bir tekne çürüyor. Geride, güzel kırmızı renkte tuğlalardan yapılı, 1560 tarihini taşıyan bir şato yükseliyor. Duvar köşelerinde ve küçük camlı (ah Versailles!) pencerelerde taş bağlamalar ve süslü motifler var. Taşlar elmas şeklinde, ama Venedik dojlar sarayının İniltiler Köprüsü'nün cephesi gibi içe dönük biçimde yontulmuş. Bu şatonun tek muntazam bölümü, ortadaki esas binadır. Aşağısı ince, üst kısmı basık yuvarlak parmaklıklı, çifte merdivenli ulu bir peron kıvrılarak iniyor binadan. Bu bölümde, kurşundan çiçeklerle süslü kulecikler, galeriler ve Yunan stilinde küplerin bulunduğu pavyonlar var. İşte, azizim, bunlarda bakışım arama. Rastgele biraraya gelmiş bu

yuvalar sanki içine saman doldurulmuş cansız varlıklarmış gibi duruyor; birkaç yeşil ağaç, damların üzerine binlerce esmer diken silkiyor, yosunları besliyor ve gözün iliştiği çatlakları genişletiyor. Bu ağaçlar arasında heybetli şemsiyesiyle kızıl kabuklu İtalyan köknarı, ikiyüz yıllık bir sedır, salkım söğütler, bir Kuzey köknarı, boyu onunkini geçen bir gürgen var. Başlıca kulenin önünde en acayip ağaççıklar yer almış: yokolan bir Fransız bahçesini akla getiren budanmış bir porsuk ağacı, manolyalar, ortancalar. Velhasıl, bahçıvanlık sanatının gaziler yurdu burası. Zaman gelmiş moda olmuş, zaman geçmiş unutulmuş bu ağaçlar, bütün kahramanlar gibi.

«Bir köşede buram buram tüten orijinal oymalı bir baca, bu nefis manzaranın bir opera dekoru olmadığını gösterdi bana. Madem ki mutfak vardı, canlı yaratıklar da vardı demek. Ve ben, Saint-Cloud'da bulunduğum zaman kendimi kutup bölgesinde sanan ben Blondet, bu ateşli Burgonya manzarasının ortasındayım!... Böyle şey tasavvur edebiliyor musun? Güneş en yakıcı ışınlarını serpiyor, derekuşu gölcüğün kenarında dolaşıyor, ağustosböcekleri ötüyor, cırcırböceğinin yaygarası ortalığı velveleye veriyor, bazı tanelerin kapsülleri çatırdıyor, haşhaşların morfini damla damla akıyor, ve herşey göğün mavisi üzerinde net olarak beliriyor. Böceklerle çiçekleri sarhoş eden, gözlerimizi yakan, yüzümüzü esmerleştiren bu tabii punçun neşeli alevleri yükseliyor taraçanın kızılımtırak toprakları üstünde. Üzümler inci gibi sarkıyor; dalında beyaz tellerden oluşan zar dantele fabrikalarını utandıracak incelikte. Boydan boya mavi hezaren çiçekleri, şafak rengi latin çiçekleri, kokulu bezelyeler parlıyor. Gerideki birkaç sümbülteberle portakal ağaçları havada hoş kokular yayıyor. Koruların şairane kokusu ardından bu bitkiler sarayının insanı kamçılayan rayihaları geliyor. Ve nihayet, bak, peronun üzerinde beyazlı bir kadın duruyor baş açık. Beyaz ipek astarlı bir şemsiye tutmuş saçları üstüne. Ama kendisi ipekten daha beyaz, yüzsüzce tırabzanın aralarına sokulan zambaklardan da beyaz. Rusya'da doğmuş bir Fransız kadını bu. 'Geleceğinizi ummuyordum artık!' dedi bana. Ben daha yolun dönemecindeyken görmüştü beni. Kadınların, en saflarının bile, mizan-

sende ne kadar usta olduklarına şaşmamak elden gelmez. Yemek hazırlamakla uğraşan hizmetçilerin gürültüsü, posta arabasının varışına kadar kahvaltının geciktirilmiş olduğunu belli ediyordu bana. Hanımefendi beni karşılamaya gelmekten çekinmişti.

«İşte bu değil mi bizlerin hayali? Bütün şekilleriyle güzele tutkun herkesin hayali değil mi bu? İster Luini'nin Sarono'daki **Meryemana'nın izdivacı** freskinde görülen meleklere lâyık güzellik olsun, ister Rubens'in **Thermodon muharebesi**'ndeki çarpışma sahnesi için bulduğu güzellik olsun, ister beşyüz yıldır Sevilla ve Milano katedrallerinde sergilenen güzellik olsun, yahut Müslümanların Gırnata'da, XIV. Louis'nin Versailles'da yarattıkları güzellik, Alp'lerin güzelliği, Limagne'ın güzelliği olsun, güzel güzeldir vesselâm.

«Şu malikânenin ne prenslere, ne de parababalarına yakışır bir görünüşü vardır, ama prens de, mültezim de oturmuşlar orada. Bundan ötürüdür ki ikibin hektarlık ormanı, dokuzyüz dönümlük parkı, değirmeni, üç ortakçı çiftliği, Couches'da muazzam bir çiftliği ve bağları var. Bunların tümü yetmişiki bin franklık bir gelir sağlasa gerek. İşte azizim, budur Aigues dediğin. İki yıldır beni bekliyorlardı burda. Ve şu anda ben, sevilen dostlara ayrılan **Acem odasında** bulunuyorum.

«Parkın yukarısından, Couches yönünden, bir düzine kadar berrak kaynak fışkırır. Bunlar Morvan'dan gelir, sıvı bir şerit halinde parkın minik vadilerini, görkemli bahçelerini süsler, ve hepsi de gölcüğe dökülür. Aigues adı bu sevimli akarsulardan geliyor. Bu addan 'vives' kelimesi kaldırılmış, çünkü eski belgelerde arazinin adı Aigues-Vives olarak geçer ve Aigues-Mortes'un karşıtıdır. Gölcüğün fazla suları, iki kenarından boydanboya salkımsöğütler bulunan geniş, düz bir kanaldan geçerek ağaçlı yolun ırmağına boşalır. Bu şekilde süslü kanalın pek güzel bir görünüşü var. Akan suların üzerinde sandal gezintisine doyum olmaz. İnsan kendini kocaman bir katedralin içinde sanır. Batan güneşin aralıklı gölgelerle kesilen turuncu tonları şatonun üzerine düşüp pencere camlarını tutuşturdu mu, karşınızda alev alev vitraylar görür gibi olursunuz. Kanalın nihayetinde bir köy görülür,

Blangy köyü. Aşağı yukarı altmış hanesi, rahibin oturduğu bina, bir de burjuva evi var; kilisesi, ahşap bir çan kulesi olan köhne bir evden ibaret. Bununla beraber, bucak epeyi geniştir, ikiyüz hane daha sayılabilir. Blangy, bucağın merkezidir. Arazi ufak ufak bahçelere bölünmüştür. yollar meyve ağaçlarıyla gösterilmiş. Bahçeler tam köylü bahçesi. Ne ararsan var içinde: çiçekler, soğan, lahana, asma çardakları, frenk üzümü ve bol bol gübre. Köyün naif bir görünüşü var. Tam köy havası hâkim. Ressamların pek aradıkları hem basit, hem süslü köy havası. Nihayet ta uzakta, Thoune gölündeki fabrikalar gibi büyücek bir gölün kenarına kondurulmuş küçük Soulanges köyü çarpar göze.

«Herbiri nefis üsluplu dört kapısı olan bu parkta gezinirken, mitolojinin Arkadya'sı Beauce gibi tatsız gelir insana. Arkadya Yunanistan'da değil, Burgonya'da. Arkadya, Aigues'de. Başka yerde aramamalı onu. Parkın aşağı kısmında dereciklerden oluşan bir ırmak yılankavi akarak huzur ve serinlik veriyor. Buradaki yalnızlık havası manastırları andırıyor. Ve gerçekten de suni bir adada adamakıllı harap bir manastır bulunmaktadır. Binanın içi, onu yaptırtan para babasının zevkine lâyık bir zarafette. Evet azizim, Aigues'in bir zamanlar sahibi Bouret imiş. Hani bir defasında XV. Louis'yi ağırlamak için iki milyon harcayan Bouret var ya, o. Bu güzel yeri ortaya çıkarmak için kim bilir ne kadar ateşli tutku, ince zekâ, hayırlı şartlar bir araya gelmiş. IV. Henri'nin bir metresi şatoyu şimdiki yerinde baştan inşa ettirmiş, ormanla da birleştirmiş. Aigues, IV. Henri'nin oğlunun gözdesi matmazel Choin'a verilmiş, o da birkaç çiftlik katmış malikâneye. Bouret, Paris Operası'nın bir aktrisi uğuruna özene bezene Paris'in ufak evleri biçiminde düzenletmiş şatoyu, zemin katını da XV. Louis üslubuyla restore ettirmiş.

«Yemek odasını hayranlıkla seyrederken şaşkına döndüm. İtalyan zevkine göre çizilmiş tavan fresklerinde en çılgın arabeskler uçuşuyor. Yapraklarla son bulan yalancı mermerden kadınlar, belirli aralarla meyve sepetleri tutuyorlar. Sepetlerin üzerinde tavanın dal şeklinde süsleri oturuyor. Kadınlardan herbirini öbüründen ayıran tahta aynalarda bilinme-

yen bir sanatkârın çizdiği nefis yağlıboya resimler sofra zenginliğini gösteriyor: som balıkları, yaban domuzu kelleleri, kabuklu hayvanlar, yani dünyada yenecek ne varsa. Ve bütün bunlar, akıl almaz bir benzerlikle, erkeği, kadını, çocuğu andırıyor, Çin'in en acayip tasvirlerine taş çıkartıyor (oysa ben Çin'i dekordan en iyi anlayan ülke sayarım). Uşaklar yerli yersiz içeri girip tatlı bir sohbeti yahut samimî bir pozisyonu bozmasınlar, evsahibesi onları istediği zaman çağırsın diye, hanımefendinin ayağı altında bir çıngırak yayı yerleştirmişler. Kapıların üst pervazındaki süsler şehvet sahnelerini canlandırıyor. Bütün kapı pencere çerçeveleri mermer mozayikten. Yemek salonu alttan ısıtılıyor. Her pencere nefis bir manzaraya açılıyor.

«Yemek salonundan, bir yanda hamama, öbür yanda salona açılan bir buduar'a geçiliyor. Hamamın duvarları tek renk Sevres tuğlalarıyla kaplı. Yer mozaik. Banyo mermerden. Bakır üzerine çizilmiş, inip kalkan bir tablonun gizlediği bir yataklıkta, Pompadour üslubunda, yaldızlı ağaçtan bir şezlong konmuş; üzerine uzanıp dinlenmek için. Lacivert tavan altın yıldızlarla bezeli. Tek renk resimler Boucher'nin desenlerine benzetilerek çizilmiş. Böylece hamam, sofra ve aşk, biraraya gelmiş bulunuyor.

«XIV. Louis üslubunun tüm görkemini gözler önüne seren salondan sonra, benzerine Paris'te bile rastlamadığım şahane bir bilardo salonu geliyor. Bu zemin katın girişi, yarımdaire şeklinde bir antişambr meydana getiriyor. Antişambrın sonunda, yukardan ışık alan ve çeşitli dönemlerde inşa edilmiş lojmanlara götüren güzel bir merdiven yerleştirilmiş. Ve azizim, bir de düşünün ki 1793'te mültezimlerin boynunu vurmuşlar! Yarabbim! Büyük servetlerin bulunmadığı bir ülkede sanat harikaları yaratmanın imkânsız olduğunu niçin anlamazlar? Şayet Sol mutlaka kralları öldürmek istiyorsa, hiç değilse önemsiz birkaç prens bıraksın bizlere!

«Bu birikmiş zenginlikler bugün ufak tefek bir kadının malı. Bu sanatkâr kadın onları olağanüstü bir güzellikle restore etmekle kalmamış, bakımını da aşkla sürdürüyor. İnsanlığı düşünüyormuş gibi yaparken

aslında kendilerini düşünen birtakım sözde filozoflar bütün bu güzel şeylere zırvalık diyorlar. Bez fabrikaları ve modern endüstrinin bayağı buluşları karşısında mest oluyorlar. Sanki Aigues'e saltanatlarının damgasını vuran IV. Henri, XIV. Louis ve XV. Louis'nin çağına nazaran bizler bugün daha yüce ve daha mutluymuşuz gibi. Biz hangi sarayı, hangi kral şatosunu, hangi konutları, hangi güzel sanat eserlerini, hangi işlemeli kumaşları bırakacağız geriye? Ninelerimizin eteklikleri pek aranır oldu şimdi, koltuk döşemesi yapılıyor onlardan. Bencil ve duygusuz bizler, herşeyden yararlanmaya bakıyoruz; herşeyi yerle bir ediyor, eskiden harikaların yükseldiği yerlerde lahana dikiyoruz. Dün, adalet bakanı Maupéou'nun, uğurunda meteliksiz kaldığı Persan dümdüz edildi; Napoléon'un çevresindeki İtalyanlardan birine avuç dolusu paraya mal olan Montmorency, balyozlarla yıkıldı; Regnault - Saint - Jean - D'Angely'nin kreasyonu olan Val, prens Conti'nin bir metresi için inşa edilen Cassan, toplam olarak sadece Oise vadisinde dört kral konutu, yokoldu. Şimdi de paris çevresini Roma kırlarına benzetme hazırlığı içinde, alçıdan şatolarımız ve kartonpiyer süslerimiz üzerine kuzeyden esecek bir yağma fırtınasının ertesini bekliyoruz.

«Pek sevgili dostum, gazetede uzun, sıkıcı fıkralar yazma alışkanlığı bak nereye vardırıyor insanı: mektup olmadı bu, bir çeşit makale oldu. Yollarda olduğu gibi, insanın kafasında da mı tekerlek izleri kalıyor acaba? Belki cansıkıntısından esnersiniz diye burada kesiyorum. Devamı yarına.

«İkinci defa olarak çan sesini duyuyorum. Paris'te artık pek rastlanmayan mükellef kahvaltılardan birinin hazır olduğunu bildiriyor.

«Arkadya'nın öyküsünü de anlatayım. Geçen yüzyılın en ünlü iffetsiz'lerinden biri 1815'de Aigues'de ölmüş. Maliye, edebiyat ve aristokrasi çevreleriyle ilişkisi olan ve giyotinden kıl payı kurtulan bu ses sanatçısını giyotin de unutmuş, aristokrasi de, edebiyat da, maliyeciler de. Birçok sevimli yaşlı kadın gibi bu sanatçı hanım da, tapınılan gençliğinin kefaretini ödemek için kır hayatına çekilmiş. Bu tip kadınlar kaybettikleri aşkın yerine başka bir aşk bulurlar, erkeğin yerine tabiatı korlar, çiçeklerle, orman kokularıy-

la, gökyüzüyle, güneşin ışık oyunlarıyla, kuşlar, kertenkeleler ve otlarla, öten, kıpırdaşan, parlayan ve üreyen ne varsa hapsiyle birarada yaşarlar. Kendileri farkında olmazlar, nedenini de düşünmezler, ama hâlâ âşıktırlar. Öylesine âşık ki, bu sevdada dükleri, mareşallları, rekabeti, mültezimleri, çılgınlıklarını ve aşırı lükslerini, straslarını ve elmaslarını, topuklu şıpıtık terliklerini ve allıklarını unutur, kırın zevkine kaptırırlar kendilerini.

«Matmazel Laguerre'in yaşlılığı hakkında değerli bilgiler topladım azizim. Çünkü Florine, Mariette, Suzanne, Tullia biçimi kızların yaşlandıktan sonra neye benzeyeceklerini arada sırada merak ederdim. Tıpkı bir çocuğun, eski ayların ne olduğunu merak ettiği gibi.

«1790'da, devlet işlerinin gidişatından dehşete kapılan matmazel Laguerre, Aigues'e gelip yerleşmiş. Bouret onunla birlikte mevsimler geçirmiş olduğu bu yeri satınalmış ona. Madam Dubarry'nin başına gelenler kadıncağızı öylesine korkutmuş ki, elmaslarını toprağa gömmüş. O sıralarda ancak elliüç yaşlarındaymış. Sonradan bir jandarma ile evlenip madam Soudry olan ve kendisine «bayan belediye başkanı» diye hitap edilen eski oda hizmetçisinin dediğine göre, o yaşta bile **Madam herzamankinden daha güzelmiş**. Herhalde tabiatın bir bildiği vardır ki bu biçim kadınlara şımarık çocuk muamelesi yapar, azizim. Aşırılıklar onları mahvedeceğine, bilâkis semirtir, gençleştirir, bozmaz. Lenfatik bir görünüş altında, harika vücutlarını dimdik tutan sinirleri vardır. Erdemli bir kadını çirkinleştiren nedenler onların güzelliğini korur. Rastlantı ahlâka mahlâka bakmıyor görünüşe göre.

«Matmazel Laguerre, ünlü macerasından sonra, çok temiz bir yaşantı sürdürmüş. Bir azize gibi yaşamış denebilir. Bir akşam, bir aşk hikâyesinden hicrana kapılıp temsil kılığıyla Opera'dan kaçmış, kırlara gitmiş, bir yolun kenarında ağlamakla geçirmiş geceyi (bir de iftira ederler XV. Louis devrindeki aşklara!). Güneşin doğuşunu görmeye öylesine alışık değilmiş ki, en güzel şarkılarından birin söyleyerek selâmlamış şafağı. Hem tavrı, hem şatafatlı kıyafeti oraya çekmiş

köylüleri. Hareketlerine, sesine, güzelliğine hayran olmuşlar, onu bir melek sanıp çepeçevre diz çökmüşler. Geç de olsa erdeme dönüşünü Allah Baba hesaba katar mı? bilmem. Çünkü aşktan bu derece bezmiş bir iffetsiz için aşk pis kokan, iğrenç birşey olsa gerek. Matmazel Laguerre 1740'ta doğmuş, 1760'da en parlak devrini yaşamış; o tarihte bay... (adı aklıma gelmiyor şu anda) bay Falanca'ya, onunla olan ilişkisinden ötürü, **savaşın başmemuru** (1) adını takmışlarmış. İnce bir sanatçı zevkiyle üzerine titrediği malikânesine çekilince, eski kimliğini büsbütün sıyırıp atmak için, köylülerin hiç bilmediği bu adı bırakıp **madame des Aigues** adını almış. Bonaparte birinci Konsül olunca, Aigues'in hanımı elmaslarını satıp Kiliseye ait gayrımenkuller almış, malikânesine katmış. Ama bir opera kızı ne anlar malikâne idaresinden? Yönetimi bir vekilharca bırakmış, kendisi yalnız parkla, çiçeklerle, meyvelerle meşgul olmuş.

«Matmazel öldükten ve Blangy'de toprağa verildikten sonra, La-Ville-aux-Fayes ile Blangy arasında ufak bir şehir olan, bölgenin yönetim merkezi Soulanges noteri, kalan mirasın cömertçe bir envanterini çıkarmış, ve nihayet —şantözün, mirasçısı olduğundan haberi bile yokken— bir sürü mirasçı bulmuş. Amiens civarında yaşayan onbir yoksul çiftçi ailesi bir sabah altın çarşaflar içinde açmışlar gözlerini. İzaleişüyu ile satışı yapılan Aigues'i Montcornet almış. Montcornet, İspanya ve Pomeranya seferlerinde kumandanken, Aigues'i almak için gerekli parayı —bir milyon yüzbin frank (mobilyalar dahil)— biriktirmiş imiş. Bu güzel yerler gene Harbiye bakanlığına kalacakmış. General herhalde tasvir ettiğim o şehvet uyandırıcı zemin katın etkisinde kalmış olacak. Dün kontese bunu söylüyor, evlenmelerinde Aigues'in büyük rolü bulunduğunu iddia ediyordum.

«Sevgili dostum, kontesi takdir etmek için, generalin nasıl bir adam olduğunu bilmek gerekir: kule gibi yuvarlak, birdoksan boyunda, kalın enseli, kırmızı yüzlü, sert bir adam. Güçlü omuzları var. Zırhı sırtına geçirdi mi, bu omuzlar daha da heybetli dururdu herhalde. Avusturyalıların **Gross Aspern** diye adlandırdıkları Essling muharebesinde Montcornet, zırhlı süvarilere kumanda ediyormuş; bu güzel süvari kuv-

veti Tuna'ya doğru geri püskürtüldüğü zaman kendisine birşey olmamış, kocaman bir tahta üzerinde at sırtında nehri geçebilmiş. Köprünün yıkılmış olduğunu gören zırhlı süvariler Montcornet'nin sesini duyup yüzgeri etmişler, tüm Avusturya ordusuna karşı koymuşlar yiğitçe. Ertesi gün Avusturyalılar otuz küsur araba yükü zırh taşımışlar. Almanlar bu zırhlı süvariler için demir adamlar anlamına gelen tek bir kelime uydurmuşlar. Montcornet'nin dış görünüşü ilkçağ kahramanlarını andırıyor. Kolları kalın ve sinirli, göğsü geniş, soluğu gürültülü, başı aslanınkine benziyor, sesi döğüşün en kızıştığı anlarda hücum emri verebilecek nitelikte. Fakat sadece, kanlı insanlara özgü cesarete sahip, o kadar; kafa yok, zihni yetenek yok. Askeri sağduyunun, sürekli olarak tehlike içinde yaşayanlarda görülen tabii güvensizliğin ve emretme alışkanlığının üstünlük havası verdiği birçok general gibi, Montcornet de ilk bakışta saygı telkin ediyor. Onu bir dev sanırsınız, oysa bir cücedir içinde yatan. Çabuk öfkeye kapılır, fakat iyi kalblidir, İmparatorluğun gururunu taşır, her asker gibi dili keskindir, cevabı hemen yapıştırır, eli dilinden de hızlıdır. Savaş meydanında gösterişli ve mağrur olmuştur belki, ama aile içinde çekilmezdir. Yalnız kışladaki aşkı bilir. Mitos yaratmakta usta olan Eskilere göre, Mars'la Venüs'ün oğlu Eros askerlerin aşkını korurmuş.

«Montcornet kontesi ise, azizim, çelimsiz, nazik, çekingen, ufak tefek bir kadın. Ne dersin bu evliliğe? Hayatı bilen için bu gibi rastlantılar o kadar olağan ki, uyumlu evlilikler istisna oluyor. Bu küçük, narin kadının şişman, uzun boylu, kare generali nasıl idare ettiğini görmek için buraya gelmiş bulunuyorum.

«Montcornet, karısının önünde yüksek sesle konuştu mu, hanımefendi parmağını dudaklarına götürüyor, general da susuveriyor. Eski asker, piposunu ve purolarını içmek için şatodan elli adım uzaktaki kameriyeye gidiyor, dönüşünde üstüne başına tütün kokusu sinmiş oluyor. Bağımlı olmasından gurur duyuyor adam. Kendisine bir teklifte bulunulsa, yediği üzümden sarhoş olmuş bir ayı gibi karısına dönüp: 'Eğer hanımefendi arzu ediyorlarsa' diyor. Döşeme taşlarını tahta gibi çatırdatan ağır adımlarla karısının odasına gittiğinde kadın ürkmüş sesiyle 'İçeri girme-

yin!' diye bağırdıysa, kocası askerce sağdan geriye dön yapıp, Tuna kıyılarında zırhlı askerlerine 'Evlâtlarım, başka yapılacak şey kalmayınca ölmek gerek!' diye bağırdığı zamanki sesiyle şu saygılı sözleri patlatıyor: 'Sizinle ne zaman görüşebileceğimi hizmetçi vasıtasıyla bildirirsiniz bana...' Karısından bahsederken şu duygulandırıcı sözü duydum ağzından: 'Onu sadece sevmekle kalmıyorum; saygı ve takdir hisleri de besliyorum.' Bomba gibi patlayan o öfkelerinden birine kapıldığı vakit, küçük kadın odasına çıkıp bırakıyor istediği kadar bağırsın. Üzerinden dört-beş gün geçtikten sonra kocasına şöyle diyor: 'Hiddetlenmeyin. Beni üzmeniz bir yana, göğsünüzde bir damar çatlatabilirsiniz.' Bunun üzerine Essling aslanı gözündeki yaşı kimseye göstermeden silmek için ortalıktan toz oluyor. Biz sohbete dalmışken salona girecek olsa, karısı: 'Bizi yalnız bırakın, beyefendi bana kitap okuyor' der, o da yalnız bırakır bizi.

«Kadına bu derece güvenebilmek, güçsüz bir yaratığa karşı böylesine yüce gönüllü davranmak, hep koruyucu rolünde kalmak, kıskançlık duymaksızın sevebilmek, babacanlık göstermek için, güçlü, iriyarı, öfkeli bir adam, yaman bir savaşçı, Olimpos tanrıları soyundan görkemli bir diplomat, deha sahibi bir erkek olmak gerek. Bir kozöz'ün satenden döşemesi nasıl ki bir budala burjuva kanapesini kaplayan Utrecht kadifesinden üstünse, ben de kontesin ustalığını kuru, tatsız bir erdemlilikten kat kat üstün bulurum.

«Aziz dostum, altı gündür bu güzel kırda bulunuyorum, hâlâ şu harika parkı, sık ormanları, akarsular boyunca uzanan nefis patikaları hayran hayran seyretmeye doyamıyorum. Tabiat ve Tabiatın sessizliği, sakin zevkler, kolay yaşantı, herşey büyüledi beni. Ya! işte budur gerçek edebiyat. Bir çayırda hiçbir zaman üslup hatası bulunmaz. Burada herşeyi, hattâ **Débats**'yı (2) bile unutmak, mutluluğun ta kendisi olsa gerek. İki gündür öğleye kadar yağmur yağdığını anladın herhalde. Kontes uyur, Montcornet de arazisini dolaşırken, size mektup yazacağıma dair uluorta verdiğim sözü zorla yerine getirmek durumunda kaldım.

«Dediklerine göre bir yaşlı yargıçtan ve bir validen (3) Alençon'da doğmuş olmama ve toprak işle-

rinden azçok anlamama rağmen, ayda dört-beş bin frank gelir sağlayan arazilerin varlığı bana masal gibi gelirdi. Benim için para demek, şu iki korkunç kelime demekti: çalışma ve kitapçı, gazete ve politika... Paranın, güzel bir kırın ortasında yerden bittiği bir araziye ne zaman sahip olabileceğiz? Bunu Tiyatro, Basın ve Kitap namına temenni ediyorum bizim için. Amin.

«Florine merhum matmazel Laguerre'i kıskansa gerek. Bizim modern Bouret'lerimize yaşamanın yolunu yordamını öğretecek bir Fransız aristokrasisi kalmadı ki artık. Şimdikiler Opera'da bir loca tutmak için üç kişi bir oluyorlar, âlem yapacaklarsa herkes masrafa katılıyor. Şahane ciltli **inkuarto**'ları kütüphanelerindeki **inoktavo**'lara benzetmek için kesmiyorlar artık. Zor zar bir kitap alsalar bile, ciltsizini alıyorlar. Nereye gidiyoruz? Hoşça kalın çocuklarım. Tatlı Blondet'nizi sevmeye devam edin.»

Eğer çağımızın en tembel kaleminden çıkan bu mektup mucize gibi bir rastlantıyla muhafaza edilmiş olmasaydı, Aigues'i tasvir etmek hemen hemen imkânsız olurdu. Bu tasvir olmadan da, orada cereyan eden korkunç olay belki o kadar ilginç olmazdı. Birçokları, eski İmparatorluk muhafız Alayı albayının öfkesinin bir kasırga gibi o ufak tefek kadının üzerine yıkılmasını ve çoğu modern kitapta rastlandığı gibi bu öykünün sonunda da bir yatakodası dramının patlak vermesini bekliyor olmalılar. Oysa kapısının üstü Mitolojinin aşk sahnelerini canlandıran mavimtırak resimlerle süslü, tavanında ve pencere kanatlarında güzel fantastik kuş tasvirleri bulunan, şöminenin üzerinde Çin işi porselen ucubelerin katıla katıla güldüğü, en zengin Japon vazolarının dantel gibi fantazi renklerle işlenmiş ağzı çevresinde altın yaldızlı mavi ejderhaların kuyruklarını sardığı o güzel salonda, modern dram patlak verebilir mi hiç? Düşesler, şezlonglar, sedirler, konsollar, etajerler insanı öylesine gevşetir, tembelleştirir ki, iç âlemine dalıp gider. Hayır, buradaki dram özel hayatla kısıtlı değil; ya daha yüksekte, ya daha alçakta. Tutku beklemeyin; gerçek, yeteri kadar dramatik olacak zaten. Kaldı ki, tarihçi, herkesi hesaba

katmakla görevli olduğunu hiçbir zaman unutmamalıdır. Mutsuzla zengin eşittirler onun kalemi ucunda. Onun nazarında köylü, zavallılığının yüceliğini taşır, zengin ise gülünçlüğünün ayıbını. Sözün kısası, zenginin tutkuları varsa, köylünün de ihtiyaçları var. Şu halde köylü katmerli yoksuldur. Ve eğer saldırıları acımasız bastırılmalı ise, insanî ve dinî bakımdan kutsaldır.

II

VERGİLİUS'UN UNUTTUĞU BİR BÜKOLİK

Bir Parisli köye gitti mi, tüm alışkanlıklarından yoksun kalır, ve dostlarının bütün özen ve ilgisine rağmen çok geçmeden saatlerin ne kadar ağır geçtiğini hisseder. Evsahibiyle evsahibesi, başbaşa sohbeti sonsuz sürdürme imkânsızlığı karşısında, «Burada canınız sıkılacak» derler saf saf. Gerçekten, kırın zevkine varmak için, oraya çıkarlarla bağlı olmak, ilgisi bulunmak, yapılması gereken işleri bilmek, güçlüklerle boğuşup onları yenmenin hazını tatmak gerek.

Uyku düzene girip de yolculuğun yorgunluğu atıldıktan ve kır hayatının alışkanlıkları benimsendikten sonra, ne avcı ne de çiftçi olan ve ince deriden zarif çizmeler taşıyan bir Parislinin bir şatoda en zor geçireceği anlar sabahın erken saatleridir. Uyanma saatiyle kahvaltı saati arasında kadınlar ya uyurlar ya da tualetlerini yaparlar. Yanlarına sokulamazsınız. Evsahibi ise erkenden işine gitmiş olur. Öyle ki bir Parisli sekizle onbir arası yalnız kalır (hemen bütün şatolarda kahvaltı onbirde yapılır). Bir yazar tasavvur edin ki, yapılması imkânsız bir iş getirmemiştir beraberinde, ve o işin güçlüğünden başka hiçbir şey düşünemeden eli boş dönecektir geldiği yere. Tuvalet süresini uzatarak vakit geçirmeye çalıştıktan sonra artık bundan da zevk alamaz olursa, ne yapar bu yazar? Hiç: parkın ara yollarında dönüp durmak, aval aval havaya bakmak, kalın ağaçları saymak zorundadır. Oysa, insanın hayatı ne kadar rahat geçerse, bu meşgaleler de o kadar cansıkıcı olur. Meğer ki insan

döner-quaker'ler tarikatına, saygıdeğer dülgerler yahut kuş mumyalayanlar loncasına mensup ola. İnsan evsahipleri gibi kırda yaşamak zorunda olursa, pulkanatlılara, kavkılara, böceklere veya o ilin bitkilerine merak salıp cansıkıntısını gidermenin çaresini bulabilir. Ama aklı başında bir adam onbeş gününü öldürmek için bir kötü alışkanlığa dalmaz. Dolayısiyle, en şahane toprak, en güzel şatolar bile, ilişkileri sadece bu güzellikleri seyretmekten ibaret olanlar için çabucak tatsız görünmeye başlar. Tabiatın güzellikleri, tiyatrodaki temsiliyle karşılaştırılınca, sönük kalır. Paris'in hayali bile göz kamaştırır o zaman. Eğer Blondet gibi, belirli bir kadının varlığıyla değerlenen bir yere özel ilgiyle bağlı değilseniz, kuş olup Paris'in heyecanlandırıcı temaşalarına ve amansız mücadelelerine uçmak istersiniz.

Arif olanlar, gazetecinin yazdığı uzun mektuptan, onun gerek vücut, gerek ruh bakımından tam bir kanıksama aşamasına varmış olduğunu tahmin etmiş olsalar gerek. Tıpkı zorla semirtilen kümes hayvanlarının başlarını şişkin taşlıklarına sokup en iştah açıcı yiyeceklere bile bakmaz, bakamaz hale gelmeleri gibi. Öyle ki, o müthiş mektubu yazıp bitirdikten sonra, Blondet, Armida bahçelerinden çıkmak ve günün ilk üç saatlik kahredici boşluğu doldurmak gereğini duydu. Çünkü kahvaltı ile yemek arasındaki zaman süresi evsahibesine aitti. Doğrusu, madam de Montcornet bu süreyi kısa göstermekte de ustaydı hani. Kafalı bir adamı bir ay süreyle kırda tutmak, ve de onun suratında fazlasıyla tatmin edilmişliğin yapma gülücüğünü, mutlaka sezilen bir bıkkınlığın gizli esnemesini görmemek, bir kadının en güzel zaferlerinden biridir. Bu gibi denemelere dayanan bir sevgi, sonsuza dek sürse gerek. Kadınlar âşıklarını sınamak için niye bu deneye başvurmazlar, bilinmez. Bir budalanın, bir bencilin, kafası çalışmayanın, buna dayanması imkânsızdır. İkiyüzlülüğün İskenderi olan II. Philippe bile kırda başbaşa geçirilen bir ay süresinde sırrını açığa vururdu mutlaka. Bundan ötürüdür ki krallar sürekli olarak hareketli bir hayat sürerler ve hiç kimseye kendilerini bir çeyrek saatten fazla görme hakkını tanımazlar.

Emile Blondet, mektubunu bitirdikten sonra Avon-

ne vadisini dolaşıp görmek niyetiyle, özel olarak emrine tahsis edilmiş baş oda uşağına kendisini uyandırmasını tenbih etti, ve bunu yaparken, Paris'in en sevimli kadınlarından birinin nazik ilgisine rağmen, okulu asmanın çoktan unutulmuş zevkini tattı.

Couches'un yukarlarında, birkaçı Aigues'den çıkan birçok derenin sularını alarak kabaran küçük Avonne ırmağı, La-Ville-aux-Fayes'de Seine'in en önemli ayaklarından birine dökülür. Aşağı yukarı dört fersahlık kısmında üzerinde ağaç vs. yüzdürmeye elverişli olan Avonne'un coğrafi durumu, Jean Rouvet'nin buluşundan beri, Aigues, Soulanges ve Ronquerolles ormanlarının değer kazanmasında etken olmuştu, çünkü bu ormanlar, dibinde o sevimli ırmağın aktığı tepelerin doruğunda bulunuyordu. Aigues parkı ırmakla kraliyet anayolu arasında vadinin en geniş kısmını işgal ediyordu. Irmağın iki kenarında Aigues ormanı uzanıyordu. Ufukta Avonne dağlarına paralel bir bayır üzerinde sıralanmış kıvrık yaşlı karaağaçlar anayolun nereden geçtiğini gösteriyordu. Avonne dağları, Morvan denen o görkemli amfinin ilk basamağını teşkil eder. Gerçi bu karşılaştırma biraz bayağı kaçacak ama, vadinin dibine kondurulan park, o haliyle, başı Couches köyüne, kuyruğu Blangy kasabasına değen dev bir balığa benziyordu. Çünkü uzunluğu eninden fazlaydı; ortası yaklaşık ikiyüz dönümken, Couches yönünde ancak otuz dönüm, Blangy yönünde de kırk dönümdü. Ufak Soulanges şehrine bir fersah mesafede (bu yeryüzü cennetine Soulanges'dan giriliyor) üç köy arasında bulunan bu toprağın konumu kışkırtıyor belki savaşa ve aşırılıklara. Madem ki Aigues cennetini La-Ville-aux-Fayes'in yukarı kısmından, anayoldan gören yolcular bile kıskançlık günahını işlemekten kendilerini alamıyorlar, Soulanges'in ve La-Ville-aux-Fayes'in günün her saatinde burasını hayran hayran seyreden zengin burjuvaları nasıl uslu durabilsinler?

Tabiatın açık bıraktığı yerlerde bile engel hendekleri kazılmış, her yanı duvarlarla çevrili. Aigues parkına girmek için dört tane kapı bulunmasının hikmetini anlatmak, bu son topografya ayrıntısını vermeyi gerektiriyordu. Couches kapısı, Avonne kapısı, Blangy kapısı, Ağaçlı yol kapısı diye anılan bu dört kapı, in-

şa edildikleri değişik çağların özgül karakterini o kadar güzel gösteriyordu ki, arkeologların yararı için tarif edilmeleri gerekir. Tabii, Ağaçlı yol kapısının Blondet tarafından yapılan tasviri kadar kısa olmak şartıyla.

Kontesle birlikte sekiz gün gezip tozduktan sonra, Journal des Débats'nın ünlü yazarı, Çin pavyonunu, köprüleri, adaları, manastırı, ahşap dağ evini, Protestan kilisesinin harabelerini, dev buzluğu, kameriyeleri, velhasıl bahçe mimarlarının icat ettikleri bütün dolambaçlı yerleri —ki tümüne dokuzyüz dönüm verilebilir— iyice bellemiş oldu. Artık Avonne'un kaynaklarında oynayıp eğlenmek istiyordu canı. Generalle kontes, allahın günü över dururlardı o kaynakları. Her akşam, ertesi gün kaynaklara gitmeyi kurarlar, sabah oldu mu unutuverirlerdi.

Aigues parkının üst tarafında, Avonne, Alp dağlarının sel sularını andırır. Kâh bir yatak açar kayalar arasında, kâh derin bir çukura gömülür. Bir yerde dereler, çağlayanlar halinde Avonne'a dökülür. Başka bir yerde kumları sıyırarak yayılır, ve teknelerin yüzdürülmesine elverişli geçit noktaları hiç durmadan değiştiği için, trafiğe imkân vermez. Blondet, Couches kapısına varmak için parkın labirentleri arasında en kısa yolu seçti. Bu kapı hakkında bir kaç söz söylemek, ve de malikâne üzerine tarihi ayrıntılar vermek gerekli.

Soulanges ailesinin küçük oğlu, evlenip de servete kavuşunca, ağabeyine nisbet olsun diye kurmuş Aigues'i. Maggiore gölü üzerindeki İsola - Bella'nın peri masalını andıran güzelliklerini bu kıskançlığa borçluyuz. Ortaçağda, Aigues şatosu Avonne üzerindeydi. Bu şatodan kala kala bir kapısı kalmıştı geriye. Kapıda müstahkem şehirlerdeki gibi bir sundurma ve iki yanında da koni biçiminde gözcü kuleleri vardı. Sundurmanın tonosu üzerindeki bitkilerle süslü sağlam taş yapıda çapraz bağlı üç geniş pencere oyulmuştu. Kulelerden birinde sormal merdivenle çıkılan iki oda vardı. Mutfak, ikinci kuledeydi. Bütün eski yapılarda olduğu gibi sivri sundurma damının iki ucunda rüzgârın yönünü gösteren iki fırıldak kondurulmuştu. Çoğu yerde Belediye Sarayı bile böyle-

sine görkemli değildir. Kapının dışa bakan cephesindeki kemer taşında Soulanges'ların arması hâlâ duruyordu; seçilen taşın sertliği onu korumuştu. Arma şöyleydi: Mavi zemin üzerine gümüşten üç dikey şerit, bunları ortasından kesen kırmızı yatay bir şerit, bunun üzerinde de alt uçları sivriltilmiş beş adet ufak altın haç, ve armacılık biliminin küçük kardeşlerin armaları için zorunlu kıldığı yırtık. Blondet vecizeyi okuyabildi: **Je soule agir** (4). Haçlılar, soyadlarından bu gibi cinaslar yapmaktan hoşlanırlardı. Bu vecize siyaset hakkında güzel bir fikri akla getiriyorsa da, ilerde görülebileceği üzere, Montcornet maalesef unutmuştu onu. Beş parçalı demir kümeleriyle sağlamlaştırılmış tahta kapıyı güzel bir kız açtı Blondet'ye. Menteşelerin gıcırtısından uyanan bekçi, gecelikle pencereye çıktı. Orman adamlarının âdetlerini pek iyi bildiğini sanan Parisli:

— Nasıl? dedi kendikendine, bekçilerimiz bu saatte hâlâ uykudalar mı?

Çeyrek saatlik bir yürüyüşten sonra Couches'un yüksek noktasına, ırmağın kaynaklarına ulaştı. Ve hayran hayran seyretti manzarayı. Bu manzara, ancak Fransa tarihini yazıyormuş gibi anlatılabilir: ya bin ciltte, ya da bir ciltte. Biz sadece iki cümle ile yetinelim.

Cüce ağaçların kadife gibi kapladığı bir külte bir kemer meydana getirmiş; Avonne'un suları kültenin dibini kemirdiğinden, suyun yüzüne dev bir kaplumbağa yatmış sanki enine. Kemerden, ayna gibi berrak ufak bir su birikintisi gözüküyor. Burada Avonne uykuya dalmış gibi. Bu sükûnet çağlayanlarla son buluyor uzakta. Çağlayanların suyu, küçük söğütleri durmadan hareket ettiriyor.

Bu çağlayanların gerisinde, tepenin yamaçlarından yer yer kaynayan beyaz dereler dökülüyor. Şistli yamaçlar, Ren nehrinin yosun ve funda ile kaplı külteleri gibi dikine iniyor, ama kesişen yerlerde delikler meydana gelmiş. Hep sulanan ve hep yeşil kalan ufak bir çayır, dere sularına kupa vazifesi görüyor. Sonra, vahşi ve münzevi doğa ile çelişki meydana getirircesine, bu göz okşayıcı kaosun öbür tarafında,

çayırların nihayetinde, köy, çan kulesi ve Couches'un bahçeleri görünüyor.

İki sözümüzü söylemiş olduk işte. Ama ya güneşin doğuşu? Ya temiz hava? Ya soğuk çiy? Ya su ile ormanın uyumu?... Onları da siz canlandırın gözünüzde.

— Vallaha Opera'daki dekorlar kadar güzel hemen hemen! diye düşündü Blondet.

Aigues ormanının ulu ağaçlarıyla çevrili aşağı Avonne'un düz, derin ve sessiz akışı, teknelerin işlemesine elverişli olmayan kısmın kaprisleri yanında daha bir göze batıyordu.

Blondet sabah gezintisini fazla uzatmadı. Çok geçmeden, bir köylü durdurdu onu. Bu dramın konusu için çok önemli olan figüran köylülerden biri. O kadar önemli ki, başroldekilerle figüranlar arasında bir tercih yapmak zorlaşır.

Ana kaynağın iki kapı arasında sıkışmışmış gibi aktığı bir külte küme'sine varınca, zeki yazar bir adam gördü. Adam öylesine hareketsiz duruyordu ki, bu canlı heykelin tavrı ve kıyafeti ilgi çekici olmasaydı, salt bu hareketsizliği bile bir gazetecide merak uyandırmaya yeterdi.

Bu önemsiz kişi, ressam Charlet'nin pek sevdiği, resimlerine konu ettiği ihtiyarlardan biriydi sanki. O askerler Homeros'unun çizdiği erler gibi, her güçlüğe dayanıklı sağlam bir vücut yapısı, yine aynı ressamın çizdiği ölmez çöpçüler gibi kızaran, moraran, pürtüklü, tevekkülsüz bir suratı vardı. Hemen hemen saçsız başındaki kaba fötr şapkanın kenarları o kadar çok dikiş yemişti ki, sonunda takkeye benzemişti. Şapkanın altından iki tutam saç fışkırmıştı. Bütün tablolardaki klasik Allah Baba resimleri gibi duran bu kar gibi bembeyaz saçları kopya etmek için, ressamlar, saati dört franka model olarak kullanabilirlerdi onu. Dişlek ihtiyarın çöküк avurtları, ekmekten ziyade şaraba düşkün olduğunu gösteriyordu. Seyrek ak sakalının kısa kesilmiş dik kılları adamın profiline tehdit edici bir ifade veriyordu. O kocaman suratta pek ufacık kalan ve domuzunki gibi yere bakan gözlerinde hem kurnazlık, hem de tembellik okunuyordu. Ama o esnada dosdoğru ırmağa baktığından,

gözlerinden bir ışık fışkırıyor gibiydi. Zavallının bütün elbisesi, bir zamanlar mavi olmuş olan eski bir mintandan ve Paris'te ambalaj işlerine yarayan kaba bezden bir pantalondan ibaretti. Ayağındaki kırık dökük tahta kunduraları hangi şehirli görse dehşete kapılırdı. Çatlakların ayağını vurmaması için bir parça saman bile doldurulmamıştı kunduraların içine. Şüphe yok ki mintanı olsun, pantalonu olsun, bir kâğıt fabrikasının hamur teknesini beslemekten başka işe yaramazdı artık .

Bu köylü Diojen'i incelerken, Blondet, eski duvar halılarında, eski tablolarda, eski heykellerde görülen ve o güne kadar kendisine gerçek olamaz gibi görünen bu köylü tipinin varolabileceğini kabul etti. İnsanda güzelliğin ancak hoşa giden bir istisna, insanların inanmaya çalıştıkları bir hayâl olduğunu anlayarak, çirkinliği sanata konu eden akımı artık eskisi gibi topyekûn inkâr etmedi.

Meraka kapılan Blondet kendi kendine:

— Bu gibi bir yaratığın fikirleri, âdetleri ne olabilir, acaba ne düşünür? diyordu. Şimdi bu benim benzerim mi yani? aramızda müşterek olan, sadece dış şeklimiz. O bile!...

Açık havada yaşayan, hava değişikliklerine, fazla soğuğa, fazla sıcağa, velhasıl herşeye dayanmaya alışık kimselerin dokularında görülen sertliği inceliyordu. Bu gibilerin derisi hemen hemen tabaklanmış kösele haline gelir, sinirleri Araplarınki ve Rusların-ki kadar güçlü bir direnç kazanır vücut ağrılarına karşı. Blondet:

— İşte Cooper'in kızılderilileri, diye düşündü. Vahşileri görmek için Amerika'ya gitmeye gerek yok.

Parisli kendisinden iki adım uzakta olduğu halde, ihtiyar, başını çevirmedi, Hintli fakirlerin donuk gözleri ve uyuşmuş üyeleri gibi sabit bakışlarla karşı kıyıya bakmaya devam etti. Sanıldığından daha bulaşıcı olan bu bir çeşit manyatizmaya kapılan Blondet, sonunda kendisi de suya baktı. Bir çeyrek saat baktı, baktı, bu derin dikkati gerektirecek hiçbir şey göremedi.

— Baksana ahbap, ne var orda? diye sordu.

İhtiyar, eliyle susması için işaret ederek alçak sesle:

— Şışşşt!... dedi. Ürküteceksiniz onu...

— Kimi?...

— Bir susamurunu, beyciğim. Bizi duyarsa, suyun altından sıvışıp gider!... Hem, işte, şuracıktan atladı... Görüyorsunuz ya, suyun kaynadığı yerde... İtiraz yok!... Keyfi nerde isterse orda dalar. Bir balığı kolluyordur meret. Ama yuvasına dönmeye kalkmaya görsün, bizim çocuk enseler onu. Eee, çünkü susamuru çok az bulunan birşey. İlmî bir av hayvanı, nazik bir eti var hem de. Aigues'e götürürsem on frank verirler, çünkü kontes perhiz tutar, yarın ise perhiz günü (5). Vaktiyle rahmetli hanımefendi bana yirmi franka kadar para ödemiştir bir susamuru için, hem derisini de bana bırakırdı!

Alçak sesle çağırdı:

— Mouche, iyi bak...

Avonne'un bu kolunun karşı tarafında, bir kızılağaç demeti altında kedi gözü gibi parlayan iki göz gördü Blondet; sonra, karnı üzerine yatmış, oniki yaşlarında bir çocuğun esmer alnını ve karmakarışık saçlarını farketti. Çocuk, susamurunu göstermek ve onu gözden kaçırmadığını ihtiyara anlatmak için bir işaret yaptı. İhtiyarla çocuğu yiyip bitiren umudun etkisinde kalan Blondet, avcılık şeytanına kaptırdı kendini. Bu şeytanın iki pençesi vardır: Umut ve Merak. İnsanı istediği yere çekip götürür.

İhtiyar devam etti:

— Derisi şapkacılara satılır. O kadar güzel, o kadar yumuşaktır ki! Kasketlere korlar!...

Blondet gülümsedi:

— Öyle mi sanıyorsun, babalık?

Yaşlı köylü, bir kilise görevlisi tavrı takınarak, ciddi ve saygılı bir sesle cevap verdi:

— Gerçi ben yetmiş yaşındayım ama, sizin bu husta benden fazla bilgili olmanız gerek elbette, bey. Susamuru kürkünün ustabaşıların ve şarap tacirlerinin neden bu kadar hoşuna gittiğini de öğretebilirsiniz belki bana.

Mareşal Richelieu'yü hatırlatan ilmî kelimesinden işkillenmiş olan espri ustası Blondet, ihtiyar köy-

lünün kendisiyle alay ettiğinden kuşkulandı. Fakat herifin saf tavrına ve alık ifadesine bakarak yanıldığına inandı. İhtiyar devam etti:

— Gençliğimde çok susamuru vardı. Buraları elverişlidir. Ama o kadar çok avladılar ki, şimdi yedi yılda bir tekinin kuyruğunu görebilsek, onu bile çok buluyoruz. Bu yüzden, La-Ville-aux-Fayes kaymakamı... —Beyefendi tanırlar mı acaba? Parisli olmasına rağmen, sizin gibi iyi bir genç, ilginç şeylerden hoşlanıyor.— İşte o kaymakam, susamuru yakalamaktaki ustalığımı bildiğinden, çünkü sizin alfabeyi bildiğiniz gibi ben de onları yakalamasını bilirim, evet, işte o kaymakam bana dedi ki: "Fourchon baba", dedi, "bir susamuru bulunca bana getirin", dedi bana, "iyi para veririm, hem eğer sırtında beyaz benekleri varsa", dedi, "sana otuz frank veririm". İşte böyle dedi bana La-Ville-aux-Fayes rıhtımında, valla, Tanrı, İsa ve Kutsal Ruh şahidim olsun. Sonra, başka bir bilgin daha var, Soulanges'da, mösyö Gourdon derler, hekimimiz, bir tabiat bilgisi koleksiyonu var ki onda, Dijon'da benzeri yok, kendisi bu diyarların başta gelen bilgini, o da çok para verir susamuruna!... İnsanları da, hayvanları da, içine saman doldurup saklamasını bilir! Ya işte, bizim oğlan bana iddia eder ki bu susamurunun beyaz tüyleri varmış... Ben de dedim ki, eğer doğruysa, Allah Baba bize iyilik etmek istiyor bu sabah! Görüyor musunuz nasıl kaynıyor su?... Vallâ orda işte!... Bu hayvanlar yeraltındaki yuvalarda yaşar gerçi, ama günlerce su altında da kalır. Ah ah! Sizin sesinizi duydu, beyciğim, kuşkulandı, o kadar kurnaz hayvan ki, karılardan beter.

— Adının dişil olması ondan mı acaba? dedi Blondet.

— Vallâ, bey, siz ki Parislisiniz, bunu bizden daha iyi bilirsiniz. Ama sabah geç vakte kadar yatak keyfi yapmış olsaydım, bizim için daha iyi olurdu, çünkü, baksanıza, şu bir çeşit dalgayı görüyor musunuz? alttan gidiyor meret... Bırak, Mouche, bırak! Beyin sesini duydu, susamuru, bizi geceyarısına kadar boşuboşuna bekletebilir, kalkıp gidelim... İşte yüze yüze gidiyor bizim otuz frank!...

Mouche istemeye istemeye kalktı. Suyun kaynadığı yere bakıyor, parmağıyla gösteriyor, umudunu hepten kaybetmiyordu. XV. yüzyıl tablolarındaki melek resimleri gibi yüzü esmerleşmiş, kıvırcık saçlı çocuk, donla geziyor gibiydi, çünkü uçları dikenler ve kuru yapraklarla bezenmiş pantalonu dizden aşağı inmiyordu. Bu gerekli elbiseyi kıtıktan yapılmış iki sicim tutuyordu askı niyetine. İhtiyarın pantalonu ne bezdense, çocuğun gömleği de aynı bezdendi; güneşten yanmış göğsü çıplaktı. Gömleğin her tarafı tamir görmüş, dikişlerden iplikler sarkıyordu. Yani Mouche'un elbisesi, Fourchon babanınkinden de basitti.

— Buradakiler iyi insanlar, dedi Blondet içinden. Paris banliyösünde kimsenin avını kaçır da gör bak nasıl çıkışıyormuş sana!

Ve ömründe hiç susamuru görmediği için —Müzede bile görmüş değildi— gezintisinin bu hoş bölümünden pek memnun kaldı. İhtiyarın hiçbir şey istemeden uzaklaşması duygulandırdı onu.

— Peki, dedi, siz çok usta bir susamuru avcısı olduğunuzu iddia ediyorsunuz... Eğer susamurunun orda olduğundan eminseniz...

Karşı tarafta, Mouche parmağını kaldırıp Avonne'un dibinden yükselen ve suyun yüzünde patlayan hava kabarcıklarını gösterdi.

— Geri geldi, dedi Fourchon baba, soludu namussuz, o yaptı bu kabarcıkları. Ne yapar, nasıl eder de soluyabilir suyun dibinde? Ama o kadar kurnaz ki, ilime meydan okur!

Bu "ilim" kelimesi adamın kendisinden değil de köylü kafasından çıkan bir şaka gibi geldi Blondet'ye.

— İyi ya! dedi, öyleyse bekleyin, susamurunu yakalayın.

— Peki, ya yevmiyemiz ne olacak bizim, Mouche'la benim?

— Kaç para sizin yevmiyeniz?

— İkimizinki mi?... Çırağımla benim... beş frank!...

İhtiyar, Blondet'nin gözleri içine bakıyordu. Tavrında öyle bir tereddüt vardı ki, yevmiyesini son derece şişirdiğini belli ediyordu. Gazeteci, cebinden on frank çıkarıp:

— İşte size on frank, dedi, susamuru için de on frank daha veririm...

— Eğer sırtında beyazı varsa, size pahalıya mal olmuş olmaz, çünkü kaymakam bana diyordu ki o cinsten ancak bir tane varmış bizim tabiat bilgisi Müzesinde. Hem öyle tahsilli ki bizim kaymakam! Aptal da değil, ha! Ben susamuru avlarım ama, Lupeaulx efendi Gaubertin efendinin kızını avlıyor, ve kızın bir drahoması var ki! —Bakın beyciğim, buyurmak gibi olmasın ama, siz Avonne'un ortasına gidip şu taşın üzerine tüneyin, orda... Biz susamurunu sıkıştırınca, suyun aktığı yöne doğru iner o, çünkü bu hayvanların kurnazlığı burda, avlanmak için yuvalarının üst yönüne çıkarlar, balığı yakaladıktan sonra kendilerini suyun akıntısına bırakırlarsa daha kolay gideceklerini bilirler. Kurnazdırlar demiyor muydum size?... Eğer kurnazlığı onlar gibi öğrenmiş olsaydım, şu anda gelirimle yaşardım... Ganimete başkalarından önce konmak için sabah erken akıntının üstüne çıkmak gerektiğini çok geç öğrendim! Her neyse doğduğum zaman biri büyü yaptı zaar. Üçümüz biraraya gelince belki şu susamurundan daha kurnaz koparız.

— Peki, nasıl olacak bu iş?

— Biz köylüler o kadar aptalız ki, aptal hayvanların dilinden anlar oluruz sonunda. Bak ne yapacağız. Susamuru yuvasına dönmeye kalkınca, biz burdan ürküteceğiz, siz ordan; bizden ürkecek, sizden ürkecek, kıyıya atacak kendini. Karadan gitmeye kalktı mı, hapı yuttu. Bu hayvan karada yürüyemez, kaz ayaklarıyla ancak yüzebilir. Ya! Çok eğleneceksiniz, tam bir karambol olacak. Hem suda, hem karada avlanacağız!... Aigues'de onun yanında misafir kalıyorsunuz hani, general var ya, arka arkaya üç gün geldi ava, o kadar inat etti!

İhtiyar, bir dal kesti, kumanda verince dalla ırmağı dövmesini tenbih etti. Blondet dalı aldı, taştan taşa atlayarak Avonne'un ortasına gitti.

— Tamam, beyciğim, orası iyi.

Blondet zamanın nasıl geçtiğini farketmeden durdu orda. Bazı bazı ihtiyar, bir hareket yapıyor, Blondet başarıya ulaşacaklarını umuyordu. Ama za-

ten insan derin bir sessizlik içinde pusuya yatıp eylemi bekliyorsa, zaman pek çabuk geçer.

İhtiyarla yalnız kaldığını gören çocuk alçak sesle:

— Fourchon baba, dedi, gerçekten bir susamuru var...

— Görüyor musun onu?...

— İşte orda!

Suyun altında bir susamurunun esmer - kızıl tüylerini gören ihtiyar pek şaşaladı.

— Üstüme geliyor! dedi çocuk.

— Kafasına kuru bir darbe indir, kendin de suya atla ki elinden kaçırmadan dipte tutabilesin.

Mouche, ürkek bir kurbağa gibi Avonne'a daldı. Fourchon baba da, tahta kunduralarını kıyıda bırakarak Avonne'a atladı.

— Hadi! Hadi! beyciğim, ürkütsenize onu! dedi. Görüyor musunuz?... Üstünüze doğru yüzüyor...

İhtiyar, suları yararak Blondet'ye doğru koştu, bir yandan da kır adamlarının en büyük telâş ânında bile elden bırakmadıkları ciddiyetle bağırdı:

— Görüyor musunuz onu, şurda, kültelerin dibinde!

İhtiyarın koyduğu yerde, Blondet'nin gözüne güneş giriyordu, ama o durup dinlenmeden dövüyor ha dövüyordu suyu. Fourchon baba bağırdı:

— Öbür tarafa, kültelerin tarafına gidin, susamurunun yuvası orda, solunuzda.

Uzun bir bekleyişle kamçılanan sabırsızlığın hızıyla, Blondet, taşlar üzerinde kaydı, ayak banyosu yaptı.

— Ha gayret, beyciğim, ha gayret... Tamam. Hay aksi şeytan! Bacaklarınız arasından geçiyor! Amanın, geçiyor... Ha geçiyor! dedi çılgına dönen ihtiyar.

Ve ırmağın derin sularında ilerleyerek Blondet'nin önüne vardı, avın heyecanına kapılmış gibi. Blondet elini uzattı. İhtiyar, yenik bir deniz tanrısı gibi çıktı sudan.

— Sizin yüzünüzden kaçırdık! dedi. Namussuz hayvan şurada, kayaların altında!...

Fourchon baba uzakta suyun üzerinde yüzen birşey göstererek ilâve etti:

— Tuttuğu balığı koyvermiş. Hiç değilse bir yeşil sazan balığımız olacak, çünkü gerçekten bir sazan balığı bu.

O esnada üniformalı ve atlı bir uşak Couches yolu üzerinden dörtnala çıkageldi; ikinci bir atı da yularından tutmuş beraberinde getiriyordu.

İhtiyar köylü:

— Iha, dedi, şatonun adamları sizi arıyorlar galiba. Nehirden karşıya geçmek isterseniz size elimi vereyim... Islanmak umurumda değil benim, çamaşır yıkamaktan kurtulmuş olurum!...

— Ya nezle olursanız? dedi Blondet.

— Yok canım! Güneşin ikimizi de, Mouche'u ve beni, pipo gibi kararttığını görmüyor musunu? — Üstüme yaslanın beyciğim... Siz Parislisiniz, kültelerin üzerinde ayakta durmasını bilmezsiniz, siz ki o kadar çok şey bilirsiniz... Siz ki, dediklerine göre, havadis gazatalarında yazı yazarmışsınız, tabiat kitabında çok şey öğrenirsiniz, burda uzun süre kalırsanız.

Blondet Avonne'un karşı kıyısına varınca uşak gördü onu.

— Ah! Beyefendi, diye haykırdı, Couches kapısından çıkıp gittiğiniz kendilerine bildirileli, hanımefendi öylesine tasalandılar ki, sormayın. Sizi boğuldu sanıyorlar. Parkın her yanında aradıktan sonra, dört defa kahvaltı çanı çalındı. Rahip efendi hâlâ sizi arıyor parkta.

— Saat kaç, Charles?

— Onbir kırkbeş!...

— Yardım et de ata bineyim...

Uşak, Blondet'nin çizmelerinden ve pantalon'unun paçalarından sızan suyu farkedince:

— Beyefendi Fourchon baba'nın susamuru oyununa gelmiş olmasın sakın?... dedi.

Bu tek soru uyandırdı gazeteciyi.

— Olup bitenden kimseye bahsetme sakın. Charles, diye haykırdı, ben senin zarına bakarım.

— Siz hiç merak etmeyin efendim! Kont hazretleri bile Fourchon babanın susamuru tuzağına düşmüştür. Aigues'e bir yabancı gelir gelmez Fourchon baba pusuya yatar, ve eğer kibar şehirli Avonne'un

kaynağını görmek isterse susamurunu satar ona... Bu oyunu öyle güzel oynar ki kont hazretleri üç defa gelmiş, altı yevmiye ödemiştir babalığa. Tabii üç gün, suyun akışını seyredip durmuşlardır sadece.

— Bense Pothier'yi, Baptiste Cadet'yi, Michot'yu ve Monrose'u sahnede seyrettikten sonra çağımızın en usta oyuncularını tanımış olduğumu sanırdım!... diye düşündü Blondet. Bu dilencinin yanında hepsi solda sıfır kalır.

— Ooo! Fourchon baba bu işi çok iyi bilir, dedi Charles. Başka bir oyunu daha var onun. Zanaatının ipçilik olduğunu söyler. Blangy kapısının duvarı dibinde imalathanesi vardır. Onun ipine dokunmaya kalktınız mı, allem eder, kallem eder, çarkı döndürmek hevesini uyandırır sizde, biraz ip yaparsınız elinizle o zaman çırağın ustasına borçlu olduğu armağanı ister. Hanımefendi de bu oyuna geldi ve yirmi frank ödedi. Kurnazların şahıdır o.

Uşağın bu gevezeliği, Blondet'ye, babası Alençon yargıcından duymuş olduğu fıkraları hatırlattı. Köylülerin yaman düzenbazlığı üzerine derin derin düşünmeye başladı. Charles'ın anlattıkları. Fourchon baba'nın kötü niyetli dobralığı altında gizli alayları aklına getirdi. Burgonyalı ihtiyar dilencinin kendisiyle dalga geçtiğini itiraf etti içinden.

Aigues'in peronuna varırken Charles şöyle diyordu:

— Belki inanmazsınız ama, beyefendi, kırsal yerlerde hiçbir şeye güvenmemek gerek, hele burada ki, generali pek sevmezler...

— Niye?...

Charles, üstlerinin bir isteğini yerine getirmekten kaçınırken uşakların takındıkları budala tavrına sığınıp cevap verdi:

— Vallâ, bilmem ki!

General, nal seslerini duyunca perona çıktı.

— Nihayet gelebildiniz, avcıbaşı! dedi.

Sonra, ufak adımlarla yaklaşan karısına seslendi:

— İşte geldi! Sakin olun! Şimdi bir rahip Brossette eksik. Git çağır onu, Charles.

III

MEYHANE

Bouret'nin yaptırdığı Blangy kapısı, kurtyeniği şeklinde kabartma süslü iki geniş direkten ibaretti. Direklerin tepesinde, ön ayaklarıyla bir asma tutan birer köpek susta duruyordu. Yöneticinin oturduğu pavyon yakın olduğundan, ayrıca kapıcı locası inşa ettirmeye gerek kalmamıştı. İki direğin arasında, Nebatat Bahçesi için Buffon tarafından hazırlanan kapı cinsinden şatafatlı bir parmaklık açılırdı kısa bir parke yola. O yoldan ilçe yoluna çıkılırdı. Eskiden bakımı Aigues tarafından, Soulanges ailesi tarafından sağlanan ilçe yolu, Couches'u, Cerneux'yü, Blangy'yi, Soulanges'ı bir çelenk gibi La-Ville-aux-Fayes'a bağlardı. Çelenk gibi dedik, çünkü bu yol boyunca arazi, çitlerle birbirinden ayrılmış malikânelerden ibaretti, üzerinde de güllerle bezeli ufak evler serpiştirilmişti.

Orada, bir hendeğe kadar uzanan ufak bir duvar vardı, ve hendekten aşağı bütün vadi Soulanges'ın ötesine kadar görünürdü şatodan. İşte o duvarın dibinde, köy ipçisinin imalâthanesini meydana getiren çürük direk, eski püskü çark ve taraklı kazıklar dururdu.

Saat yarıma doğru, Blondet kontesin okşayıcı sitemlerine muhatap olarak sofranın bir ucunda rahip Brossette'in karşısına otururken, Fourchon baba ile Mouche, müesseselerine vardılar. Fourchon baba ip imâl etmek bahanesiyle oradan Aigues'i gözetler, şato sahiplerinin girip çıktığını görürdü. Böylece, pancur mu açılmış? iki kişi başbaşa gezinti mi yapıyor? şato hayatının en önemsiz bir olayı bile ihtiyarın gözünden kaçmazdı. Fourchon baba ipçiliğe başlayalı ancak üç yıl olmuştu. Ne Aigues'in bekçileri, ne hizmetkârlar, ne de efendiler, bu önemsiz durumun farkına varmış değillerdi daha.

— Sen Ağaçlı Yol kapısından dolan, ben de hazırlık yapayım, dedi Fourchon baba. Hikâyeni anlatırsan muhakkak Grand-I-Vert'e gelip çağırırlar beni. Ben gideyim de soğuk birşey içeyim. Böyle suda kalmak susatıyor insanı! Dediklerimi aynen yaparsan

güzel bir kahvaltı koparırsın onlardan. Kontesle konuşmaya çalış, ve yüklen bana. Öyle bir yüklen ki, bana kendi ahlâklarından ders vermeye kalkışsınlar!... O zaman bana da birkaç bardak iyi şarap yuvarlamak fırsatı doğar.

Mouches'un alaycı ifadesi, bu öğütlerin gereksiz olduğunu gösteriyordu. İhtiyar ipçi son talimatını verdikten sonra susamurunu koltuğunun altına sıkıştırdı, ilçe yolundan yürüyerek gözden kayboldu.

Emile Blondet Aigues'e geldiği zaman, o güzel kapı ile köy arasında yarı yolda, Fransa'da taşın ender bulunduğu heryerde görülen evlerden biri vardı. Sağdan soldan toplanmış tuğla parçaları, killi toprağa elmas gibi oturtulunca pürtüklü ama sağam duvarlar meydana getiren iri taşlar, kabasaba pancurlar, kapı, velhasıl bu köy kulübesinin herbir parçası, mutlu bir buluşun ya da yüzsüzlükle koparılan bir bağışın ürünüydü. Yapı kalın dallarla desteklenmiş, üstü saz ve samanla örtülmüştü.

Köylü, evini yaparken, hayvanların, yuvalarını yapmak için yararlandıkları içgüdüyle hareket eder. Bu içgüdü, sözünü ettiğimiz kulübenin düzenlenmesinde de kendini belli ediyordu. Birkere, pencereyle kapı kuzeye bakıyordu. Bir bağ arazisinin en taşlı yerinde ufak bir tümseğin üzerinde kondurulan ev sağlığa yararlı olsa gerekti. Eve, üç basamaklı bir merdivenle çıkılırdı. Basamaklar kazık ve tahtalarla yapılmış ve içine taş doldurulmuştu. Böylece, sular çabucak akıp giderdi. Sonra, Burgonya'da yağmur ender olarak kuzeyden geldiği için, temeller ne kadar da hafif olsa, hiçbir nemlik onları çürütemezdi. Aşağısında, dar yolun sonuna kadar, akdiken ve böğürtlenlerden oluşan bir çitin içinde kaybolmuş kaba kazıklar seçiliyordu. Kulübeyi yoldan ayıran mesafe boyunca bir çardak uzanıyordu; çardağın altında biçimsiz masalar ve kaba sıralar konmuştu. İçte, güller, şebboylar, menekşeler, masraf gerektirmeyen bütün çiçekler, meylin üstünü süslüyordu. Yapılalı pek fazla zaman geçmediği halde, yosunla kaplı damın üzerinde hanımeli ve yasemin dalları kucaklaşıyordu.

Evsahibi, kulübesinin sağında iki ineği barındıra-

cak bir ahır yapmıştı. Kötü tahtadan bu yapının önü dövülerek sertleştirilmiş, avlu işini görüyordu. Bir köşede, kocaman bir gübre yığını duruyordu. Evle çardağın öbür yanında, iki ağaç gövdesine yaslanmış saman örtülü bir hangar yükseliyordu; bağcı aletleri, boş fıçılar, köy evlerinde ağzı hemen her zaman ocağın davlumbazına açılan tandırın çevresine yığılı odun demetleri, oraya konurdu. Evin bitişiğinde, etrafı köklü çitlerle çevrili, üzüm kütükleriyle kaplı, bir dönüm kadar toprak vardı. Hepsi de gayet bakımlı, iyice gübrelenmiş, bellenmiş, daldırılmıştı. Öylesine bakımlı ki, çevredeki bütün bağlardan daha erken yeşerirdi dalları. Birkaç ağaç —bademler, erikler ve kayısılar— cılız başlarını dikiyordu sağdan soldan. Üzüm kütüklerinin arasında, çoğu patates veya fasulye yetiştirilirdi. Avlunun arkasında, köy yönünde, buraya bağlı nemli ve basık bir tarla daha vardı. Orası, işçi sınıfının en sevdiği sebzeler olan lahana, soğan, sarmısak yetiştirmeye elverişliydi. Kafesli bir kapısı vardı. İnekler yeri çiğneyerek, yayılan taze gübrelerini bırakarak, bu kapıdan geçerlerdi.

Zemin katında iki odadan ibaret bu evin bağa açılan bir kapısı vardı. Üzüm kütükleri tarafında, evin duvarına yaslanmış saman damlı bir tırabzan, tavanarasına kadar yükseliyordu. Burası, yuvarlak bir pencereden ışık alıyordu. Bu kaba merdivenin altında, baştanbaşa Burgonya tuğlasıyla yapılı bir mahzende, birkaç şişe şarap bulunurdu.

Gerçi köylünün bütün mutfak takımı bir tavadan ve bir kazandan ibaret olur, bütün işler bu iki kapla görülür, ama, bu kulübede, ocağın davlumbazı altında, ufak portatif bir fırının üstünde, kocaman iki tencere asılıydı. Bu zenginlik belirtisine rağmen, içerdeki eşya, evin dış görünüşüne uygundu. Bir su küpü, sofra takımı olarak tahta ya da teneke kaşıklar, dışı esmer topraktan, içi beyaz fakat pullanmış ve tamir edilerek bağlarla tutturulmuş tabaklar, sağlam bir masa, çevresinde boyasız tahta iskemleler, kulübenin bütün eşyasını oluşturuyordu. Zemin, sertleştirilmiş topraktı. Duvar ve tavanın cılız kirişleri beş yılda bir kireç badanası görürdü. Domuzyağı, soğan hevenkleri, mum paketleri ve tahıl çuvalları bu kirişlere asılırdı. Hamur teknesinin yanıbaşında bulunan çok eski

bir ceviz dolapta birkaç parça çamaşır, yedek giyim eşyası ve ailenin bayramlık elbiseleri dururdu.

Şöminenin davlumbazı üzerinde tam bir kaçak avcıya yakışır bir tüfek parlıyordu. Gören, beş para vermezdi ona. Ağaç kısmı hemen hemen yanıktı. Gösterişsiz namlu hiç temizlenmişe benzemiyordu. Eh! kazıklara tutturulmuş dış kapısı hiç kapanmayan, kilitsiz bir kulübenin savunması için bundan iyisi can sağlığı! diye düşünebilir insan. Hattâ böyle bir silâh ne işe yarayabilir diye sorar da. Ama öylesi değil. Birkere, ağaç kısmı pek basitse de, özenle seçilmiş olan namlu, herhalde bir av bekçisine verilmiş bir tüfekten gelmektedir. Öyle ki, bu tüfeğin sahibi tetiği bir çekti mi, hedefini hiç şaşmaz. Bir işçinin, aletini tanıdığı kadar, o da tüfeğini tanır. Başkasının arazisinde kaçak avlanan kimse, namluyu hedefin bir milimetre aşağısına mı, yukarısına mı çevireceğini bilir, bu kurala yanılmadan uyar. Sonra, bir topçu subayı, silâhın esas kısımlarının iyi durumda olduğunu görebilirdi: ne birşey eksik ne birşey fazla. Kendisine mal ettiği, kendisine yarayacak herşeye, köylü, ancak gereği kadar emek harcar, gereğinden fazla zahmete girmez. Dış şekil mükemmelliğinden hiç anlamaz. Herşeyde ihtiyaca bakar, ve takdirinde hiç yanılmaz. Emek harcamanın bütün derecelerini bilir, şehirli hesabına çalışırken de mümkün olduğu kadar az vererek mümkün olduğu kadar çok almanın yolunu bulur. Velhasıl, bu küçümsenecek tüfek, ailenin yaşantısında önemli yer tutar; nasıl olduğunu yakında öğreneceksiniz.

Aigues'in güzel kapısından beşyüz adım uzaktaki bu kulübenin binbir ayrıntısını iyice kavradınız mı? Bir sarayın önünde çömelmiş bir dilenciye benzetiyor musunuz onu? Pekâlâ öyleyse, şunu bilin ki, kadife gibi yosun kaplı damı, gıdaklayan tavukları, dolaşan domuz, kır hayatının şiiri, korkunç bir anlam taşıyordu. Kazıklarla çevrili avlu kapısında, belirli bir yükseklikte, bir çaputla birbirine bağlı üç çam dalından ve bir de meşe dalından meydana gelen solmuş bir buket asılıydı bir sırığın ucuna. Gezgin ressamın biri, bir öğün yemek karşılığında, kapının üstüne altmışaltı santimetre karelik bir tablo çizmiş, beyaz zemin üzerine yeşil boya ile büyük bir I harfi kondurmuş, oku-

masını bilenler için de şu kelime oyununu yazmıştı: **Au Grand I - Vert** (6). Kapının solunda, **Güzel mart birası** yazılı bayağı bir tabelanın çiğ renkleri göze batıyordu: ağzından köpük fışkıran ufak bir testinin iki yanında pek dekolte bir fistan giymiş bir kadınla bir hafif süvari alayı eri oturmuşlardı. Boyası felâketti. Öyle ki, çiçeklere ve kır havasına rağmen, Paris varoşlarındaki meyhanelerin önünden geçerken duyulan keskin ve iç bulandırıcı şarap ve yemek kokusu çıkıyordu bu köylü kulübesinden.

Yeri tanıyorsunuz artık. Şimdi de insanları ve onların hikâyesini anlatalım: insanseverler için birden fazla ders var alınacak.

Grand I - Vert'in sahibi François Tonsard, filozofların dikkatine arzolunur, zira tembellikle çalışkanlık problemini o şekilde çözmüştü ki, tembelliği kârlı, çalışmayı ise verimsiz hale sokmuştu.

Her işi yapardı. Toprakta çalışırdı, ama yalnız kendisi için. Başkalarına hendek kazar, çalı çırpı toplar, ağaçları devirir ya da kabuklarını soyardı. Bu gibi işlerde, burjuva, işçinin insafına bağlıdır. Tonsard, sahibi bulunduğu toprak parçasını matmazel Laguerre'in cömertliğine borçluydu. Çok genç yaşta başlamıştı şatoda çalışmaya; bahçıvana gündelikçi olarak yardım ederdi. Çünkü yol kenarlarını süsleyen ağaçları, gürgen fidanlarını, çitleri, Hint kestanelerini budamakta eşi menendi yoktu. Bunun soydan gelen bir yetenek olduğu soyadından (7) da belli. Uzak kırsal bölgelerde, tüccarların bir ayrıcalık kazanmak ve muhafaza etmek için gösterdikleri ustalık kadar ince buluşlar sayesinde elde edilmiş ayrıcalıklar mevcuttur. Hanımefendi birgün gezinirken, boylu poslu bir delikanlı olan Tonsard'ın şöyle dediğini işitti: «Halbuki yaşamak için, ve mutlu yaşamak için, bir dönüm toprak yeterdi bana!» Mutluluk vermeye alışık olan iyi kalbli kız, Blangy kapısının ilerisinde bulunan o bir dönüm bağı Tonsard'a veriverdi, buna karşılık yüz gün bedava çalışmasını istedi (bu incelik pek anlaşılmadı!), ve Aigues'de kalmasına müsaade etti. Tonsard orada beraber yaşadığı şato personeline Burgonya'nın en iyi çocuğu gibi göründü.

O zavallı Tonsard (herkes onun için böyle derdi)

borçlu olduğu yüz günden yaklaşık otuz gün çalıştı. Geri kalan zamanı eğlenmekle geçirdi. Hanımefendinin hizmetçileriyle, özellikle —bütün güzel aktrislerin oda hizmetçileri gibi çirkin olmasına rağmen— famdöşambr'ı matmazel Cochet ile gülüşür, dalga geçerdi. Matmazel Cochet ile «gülüşmek» o kadar çok anlam taşırdı ki, Blondet'nin mektubunda sözü geçen talihli jandarma Soudry, üzerinden yirmibeş yıl geçmesine rağmen, hâlâ ters ters bakardı Tonsard'a. Yatakodasının süsü olan ceviz dolap, sütunlu ve perdeli karyola, herhalde bir **gülüşmenin** meyvesi olsa gerek.

Tarlasına sahip olduktan sonra, onu kendisine hanımefendinin verdiğini söyleyen ilk insana, Tonsard şu cevabı verdi: «Ne münasebet? Onu ben satın aldım, hem de iyi para ödedim. Hiç burjuvalar bize birşey verirler mi? Yüz yevmiyenin hiç mi değeri yok? Bana üç yüz franka mal oldu. Aldığım ne? Her tarafı taş dolu!» Bu sözler halk arasında kaldı.

Tonsard sağdan soldan topladığı malzemelerle kendi eliyle yaptı bu evi. Ötekini berikini yardıma çağırdı. Şatodan işe yaramaz şeyleri yürütüyor, veya açıkça isteyip alıyordu; dilekleri hiç reddedilmiyordu. Daha uzak bir yere takılmak üzere sökülmüş olan çirkin bir kapı, kulübede ahır kapısı oldu. Pencere, yıktırılan eski bir limonluktan geldi. Şatonun kalıntıları o uğursuz kulübenin dikilmesine yaradı demek.

Tonsard, zorunlu hizmetten Aigues yöneticisi Gaubertin sayesinde kurtuldu. Gaubertin'in babası ilde savcıydı da. Zaten matmazel Cochet'nin bir dediğini iki edemezdi! Ev bittikten, bağ verimli olmaya başladıktan sonra, Tonsard evlendi. Yirmiüç yaşında, Aigues'de samimiyet kurmuş bir delikanlıydı. Hanımefendinin bir dönüm toprak verdiği, çalışkan görünen bu maskara, bütün olumsuz meziyetlerini herkese yaymak ustalığını gösterdi ve Aigues ormanının ötesinde bulunan Ronquerolles arazisinin çiftlik kiracılarından birinin kızını elde etti.

Kayınbabası yarıcı olarak işletiyordu çiftliği. Ama karısı olmadığından, çiftlik mahvoluyordu elinde. Dul kalmış, teselli bulmamış, dertlerini İngiliz usulü şarapta boğmaya çalışmıştı. Zavallı sevgili rahmetlisini unutunca da —köyde yapılan bir şakaya göre— İçki

ile evlendi. Kısa bir süre içinde, kayınbaba, çiftlik kiracılığından işçi derekesine düştü. Ama ayyaş, tembel, kötü yürekli ve hırçın bir işçi. Nisbeten hali vakti yerinde yaşadıktan sonra tekrar sefalete düşen halktan gelme kimseler gibi, ondan da herşey beklenirdi. Pratik bilgileri ve okuma yazması sayesinde diğer işçilerden üstün olan, ama kötü alışkanlıkları yüzünden dilenci düzeyinde kalan bu adam, yukarda görüldüğü gibi, Avonne kıyılarında, Vergilius'un yazmasını unuttuğu bir konuşma sırasında, Paris'in en kafalı adamlarından biriyle boy ölçüşmüştü.

Fourchon baba önce Blangy'de okul öğretmenliği yapmış, fakat kötü davranışı ve millî eğitim konusundaki fikirleri nedeniyle işini kaybetmişti. Çocuklara okuma öğreteceğine, alfabe kitabının sayfalarıyla ufak kayıklar ve tavuklar yapmasını öğretirdi. Öğrenciler meyve araklasalar, onları öyle tuhaf bir biçimde azarlardı ki, paylıyor mu yoksa duvarlara tırmanmanın en uygun şeklini mi öğretiyor, belli olmazdı.

Öğretmenken, postacılığa atandı. Birçok eski asker için emeklilik anlamına gelen bu görevde, Fourchon baba Allahın günü azar işitti. Mektupları ya meyhanede, ya cebinde unuturdu. Sarhoş olduğu zaman, bir bucağın paketini başka bir bucağa bırakırdı; tamamen içkisiz oldu mu, bu defa da mektupları okurdu. Çok geçmeden işinden atıldı. Devlet kapısında dikiş tutturamayan Fourchon baba, sonunda imalâtçı oldu. Kırsal bölgelerde, her köylünün bir zanaatı vardır. Hepsi de, namusuyla geçindiğini iddia etmesine imkân sağlayan bir gelir kaynağına sahiptir. İhtiyar, altmışsekizinde, ipçiliğe başladı. En az sermaye gerektiren işlerden biri. Görüldüğü gibi, atelye dedikleri, rastgele bir duvar. Makineler on franktan fazla tutmaz. Çırak da, ustası gibi, ambarda yatar ve ne bulduysa onunla geçinir. Kapılı, pencereli işyerine kancayı takan açgözlü kanun, açıkhava işyeriyle karşılaşınca geçerliğini kaybeder. İşlenecek ham madde ödünç alınır. Bütün bu uygun şartlara rağmen, Fourchon baba ile evlilikdışı kızlarından birinin evlilikdışı oğlu olan Mouche, ipçilikten değil, avantadan geçinirlerdi. Başlıca gelirleri susamuru avından, bir mektubu cevaplandırmak veya bir hesap çıkarmak için Four-

chon baba'nın yeteneklerinden yararlanan, okuma yazma bilmeyen kimselerin ikram ettikleri öğle veya akşam yemeklerinden oluşurdu. Bunlardan başka, Fourchon baba klarnet çalmasını da bilir, köy düğünlerinde ya da Soulanges'da Tivoli'de verilen büyük balolarda, köy kemancısı Vermichel'e eşlik ederdi.

Fourchon'un dostu Vermichel'in asıl adı Michel Vert'di, fakat adının cinaslı şekli o kadar yaygınlaşmıştı ki, Soulanges Sulh Mahkemesi zabıt kâtibi Brunet onu şu şekilde geçerdi evraka: Michel, Jean, Jérôme Vert, **namıdiğer Vermichel**, mesleği: pratisyen. Eski Burgonya alayının namlı kemancısı Vermichel, Fourchon baba'nın kendisine yaptığı hizmetlere karşılık, köylerde imza atmasını bilenlere düşen pratisyenliği ona verdirtmişti. Böylece Brunet efendi Cerneux, Couches ve Blangy bucaklarına resmî evrak düzenlemeye gelince, Fourchon baba tanık ya da pratisyen olarak imzalardı adlî evrakı. Yirmi yıllık içki kafadarlığıyla birbirlerine bağlı Vermichel ile Fourchon, aşağı yukarı bir firma meydana getirirlerdi.

Nasıl ki Mentor'la Telemakhos vaktiyle erdemleriyle birleşmişler, Mouche'la Fourchon da kusurlarıyla birleşip onlar gibi yolculuğa çıkarlardı geçim peşinde. Yaşlı köy Figaro'sunun bütün derdi ekmek derdiydi. Küçükle elele verip Grand-I-Vert'in artıklarını, şatonun kırıntılarını toplarlardı. Çünkü işlerin en sıkışık olduğu, en verimli yıllarda bile, ikisi birden çalışmak şartıyla, hiçbir zaman ortalama altıyüz metreden fazla ip imal etmiş değillerdi. Birkere bütün o yörede hiçbir tüccar ne Fourchon'a ne de Mouche'a güvenip de kıtık teslim etmezdi. Çünkü ihtiyar, modern kimyanın mucizelerine taş çıkartıp, kıtıktan şarap çıkarmasını gayet iyi bilirdi. Sonra, üç bucağın hem arzuhalcisi, hem sulh mahkemesi pratisyeni, hem de flütçüsü olduğundan, kendi iddiasına bakılırsa, bu üç görev ticarî işlerine sekte vuruyordu.

Bu bakımdan mülkünün artmasıyla oldukça refaha kavuşacağını uman Tonsard, önce hayal kırıklığına uğradı. Tembel damat, oldukça olağan bir rastlantıyla, miskin bir kayınbabaya düştü. Bir çeşit kırsal güzelliğe sahip bulunan uzun boylu, düzgün vücutlu bayan Tonsard da açıkhavada çalışmaktan hiç hoş-

lanmayınca, işler daha da kötüye gitti. Tonsard, babalığın fos çıkmasının suçunu karısına yükledi ve ona kötü davranmaya başladı. Halk adamının gözü sadece sonucu görür, sebeple pek ilgilenmez. Tonsard da hıncını karısından aldı.

Ayağındaki zinciri ağır bulan kadın, bağı hafifletmeye niyetlendi. Tonsard'a hâkim olmak için onun kusurlarından yararlandı. Kendisi oburdu, rahatına düşkündü; kocasını da oburluğa ve tembelliğe itti. Önce, şatoda çalışanların gözüne girmesini becerdi. Tonsard sonucu gördü, vasıtayla ilgilenmedi. Karısının ne yaptığına, nasıl ettiğine aldırmadı, kendisinin her isteğini yerine getiriyor mu? ona baktı sadece. Ailelerin yarısında vardır bu gizli uzlaşma. Böylece bayan Tonsard Grand-I-Vert büfesini kurdu. Büfenin ilk müşterileri, Aigues'de çalışanlar, bekçi ve avcılar oldu.

Dilber Tonsard'ın ilk müdavimlerinden biri olan, matmazel Laguerre'in vekilharcı Gaubertin, kadının ağzını sulandırmak için ona birkaç fıçı iyi cins şarap verdi, ve kâhya bekâr kaldığı sürece bu böyle devam etti zaman zaman. Bu armağanların etkisini gören ve dilber bayan Tonsard'ın pek de yabanî olmadığını duyan vadinin Don Juan'ları, Grand-I-Vert'e hediyeler yağdırmaya başladılar. Obur bir kadın olduğundan, bayan Tonsard mükemmel bir aşçı oldu. Gerçi yetenekleri, av eti yahnisi, av eti sosu, balık yahnisi, omlet gibi köy yemekleri dışına çıkmıyordu, ama, masanın ucunda yenen aşırı bol baharatlı, çok içki içirten yemekler hazırlamakla ün saldı bölgede. Böylece iki yıl içinde Tonsard'ı avucunun içine aldı ve onu kötü bir yola sevketti. Zaten adam da o yolun yolcusuydu ya!

Tonsard boyuna kaçak avlandı. Korkacak birşeyi yoktu. Karısı ile kâhya Gaubertin, özel korucular ve resmî görevliler arasındaki ilişki, yasaların uygulanmasında görülen gevşeme, onun cezasız kalmasını sağladı. Çocukları biraz büyüyünce, onları da kendi rahatı için kullandı, karısının ahlâkına nasıl boş verdiyse onların ahlâkı için de titizlik göstermedi. İki kızı, iki oğlu olmuştu. Karısı gibi kendisi de günügününe yaşayan Tonsard, eğer evde bir çeşit savaş hali sürdürüp herkesi kendi rahatı için seferber etmiş ol-

masaydı, bu rahat yaşantı çoktan son bulmuş olurdu. Şunu da kabul etmek gerekir ki rahat yaşantıya ailesi de ortaktı. Karısının armağanlar kopardığı kimseler sayesinde ailenin durumu düzeldiğinde, Grand-I-Vert'-in yönetim şekli ve bütçesi şöyleydi:

Tonsard'ın yaşlı anası ve iki kızı, Catherine'le Marie, sürekli olarak oduna giderler, günde iki defa topuklarından başlarının üstüne kadar yükselen birer odun demeti sırtlayarak iki büklüm eve dönerlerdi. Demetlerin dış kısmı kuru odunla kaplı olurdu, ama içi, çoğu zaman genç ağaçlardan kesilmiş yeşil dallarla doluydu. Tonsard hiç şaşmaksızın kışlık odununu Aigues ormanından kaldırırdı. Baba ile iki oğul, hep kaçak avlanırlardı. Eylülden marta kadar, tavşanlar, adatavşanları, keklikler, ardıç kuşları, karacalar, evde yenmeyen ne kadar av hayvanı varsa hepsi Blangy'de, Soulanges'da satılırdı. Tonsard'ın kızları hergün bu küçük şehre süt götürürler, Aigues'den, Cerneux'den, Couches'dan oraya haber taşırlar, oradan da haber getirirlerdi. Avlanamadıkları zaman, üç Tonsard'lar ilmikli tuzak kurarlardı. İlmikli tuzak fazla verimli oldu mu, bayan Tonsard yakalanan hayvanların kavurmasını yapıp La-Ville-aux-Fayes'e yollardı. Hasat zamanı yedi Tonsard, —yaşlı ana, onyedi yaşına basıncaya kadar iki oğlan, iki kız, ihtiyar Fourchon ve Mouche—, ekin biçildikten sonra kalan başakları toplar, günde yaklaşık ikiyüz litre kıvırırlardı. Çavdar, arpa, buğday demez, öğütülebilir ne kadar tane varsa kaldırıp götürürlerdi.

Önceleri, kızlardan en küçüğünün güttüğü iki inek yol boyunca Aigues çayırlarına kaçardı çoğu zaman. İşlenen suç pek göze batar cinsten olunca kır bekçisi görmemezlikten gelemezdi elbet. O zaman, çocuklar dayak yerler, ya da sevdikleri bir yiyecekten yoksun bırakılırlardı ceza olarak. Cezadan kurtulma çabası içinde, çocuklar, düşmanın ayak seslerini duymakta şaşılacak bir ustalık kazanmışlardı. Kır bekçisi ve Aigues korucusu hiçbir zaman onları suçüstü yakalayamazlardı. Kaldı ki bu efendi görevlilerin Tonsard ve karısıyla olan ilişkileri herşeyi görmemelerini gerektiriyordu. Güdücüler, hayvanların boynuna uzun bir ip bağlıyor, gerektiği zaman ipi çekiyor yahut özel

bir biçimde bağırıyorlardı; hayvanlar buna alıştığından, hemen itaat ediyor, kimsenin malı olmayan araziye geçiyorlardı. Zaten tehlike geçtikten sonra beleşten ziyafete komşu arazisinde devam edeceklerini bilirlerdi artık. Fourchon, gayrımeşru torununu eğitmek bahanesiyle Mouche'u yanında alıkoyduktan beri, gittikçe kuvvetten düşen nine Tonsard çocuğun yerini almıştı. Marie ile Catherine ot biçerlerdi korulukta. Güzel, körpe orman otunun nerelerde bittiğini öğrenmişlerdi. Biçtikten sonra otu kurutmak için evirip çevirirler, demet haline korlar ve ambara kaldırırlardı. Bu kuru ot, kışın ineklerin besin ihtiyacını üçte iki oranında karşılardı. Güzel havalarda, hayvanları, yeşeren belli yerlere götürürlerdi otlatmaya. Sıradağlarla çevrili her ülkede olduğu gibi, Aigues vadisinin bazı kesimlerinde de kışın ot veren yerler vardır. Piemonte ve Lombardia'da da böyledir. İtalya'da **marcili** diye anılan bu çayırlar büyük değer taşır, fakat Fransa'dakilere ne fazla buz, ne de fazla kar gerek. Bu olay herhalde o çayırların açıldıkları yöne ve ısıyı koruyan su sızıntılarına bağlı.

İki dana aşağı yukarı seksen frank ederdi. İneklerin, doğurma ve emzirme dönemi dışında verdiği süt, aşağı yukarı yüzaltmış frank getirir, ayrıca evin süt ve sütlü madde ihtiyacını karşılardı. Tonsard ötede beride yevmiye yaparak elli ekü kadar kazanıyordu. Yemek ve şarap satışından, bütün masraflar çıktıktan sonra yaklaşık yüz ekü kalırdı, çünkü geçici olan bu ziyafetler bazı zaman ve mevsimlerde olurdu. Hem ziyafetçiler Tonsard'a ve karısına önceden haber verirler, Tonsard da ne kadar et ve erzak gerekiyorsa o kadarını alırdı şehirden. Tonsard bağından elde edilen şarap, açık olarak, fıçısı yirmi franktan Soulanges'daki bir meyhaneciye giderdi. Bu meyhaneciyle ilişkileri vardı Tonsard'ın. Ürünün bol olduğu bazı yıllar, Tonsard on iki fıçı şarap alırdı bağından. Fakat ortalama ürün sekiz fıçıydı. Bu miktarın yarısını alıkoyup kendisi satardı. Bağlık bölgelerde, bağ bozumundan sonra artıklara konmaya gelenler olur. Tonsard ailesi de bu fırsatı kaçırmaz, bundan da yaklaşık üç fıçı şarap elde ederdi. Fakat âdetlerin kendisine bu hakkı verdiğini bildiğinden, pek de dürüst davranmaz, bağ bozanlar daha bağdan çıkmadan kendisi damlayıverirdi.

Tıpkı biçilmiş ekin demetleri daha araba beklerken buğday tarlalarına daldığı gibi. Böylece, gerek kendi bağından, gerekse başkalarının bağ bozumu artıklarından elde ettiği yedi veya sekiz fıçı şarap iyi fiyata satılırdı. Ne var ki bu meblağ üzerinden Grand-I-Vert bir miktar zarar da ederdi. Çünkü Tonsard'la karısı en güzel parçaları kendileri yemeye, sattıkları şaraptan daha iyisini kendileri içmeye alışıktılar. İçtikleri şarabı, sattıkları şarabın bedeli olarak Soulanges'daki müşterileri yollardı. Biri kendileri için, öbürü de satılmak üzere yılda iki domuz semirtirlerdi. Ve bu ailenin kazandığı para toplam olarak dokuz yüz franka yükselirdi.

İşçiler, bölgenin haylazları, zamanla sevmeye başladılar Grand-I-Vert meyhanesini. Bunda, bayan Tonsard'ın yetenekleri kadar bu aile ile vadinin aşağı tabakadan halkı arasında mevcut arkadaşlığın da rolü vardı. İkisi de adamakıllı güzel olan iki kız, analarının huylarını sürdürüyorlardı. Nihayet 1795'de kurulmuş olan Grand-I-Vert'in bu kadar eski olması, onu kırsal bölgede herkesçe bilinen, varlığı kabul edilen bir müessese haline gelmesinin etkenlerinden biri oluyordu. Couches'dan La-Ville-aux-Fayes'e kadar her taraftan işçiler oraya iş bitirmeye, haberleri öğrenmeye gelirlerdi. Havadisleri Tonsard'ın kızları, Mouche ve Fourchon toplarlardı. Pratisyenini çağırmaya geldiğinde, Soulanges'ın en ünlü zabıt kâtibi Brunet ile Vermichel de bildiklerini anlatırlardı. Samanın, şarabın fiyatı, gündelikler ve götürü işlerin ücreti, bu meyhanede tesbit edilirdi. Bu konularda son sözü söyleyen Tonsard, müşterilerle kadeh tokuşturarak danışmanlık yapardı. Bölgedeki kanaate göre, Soulanges sadece bir sosyete kenti, bir eğlence merkeziydi, Blangy ise ticaret kasabası. Ama La-Ville-aux-Fayes denen büyük merkezin yanında solda sıfır kalırdı; burası, yirmi beş yıl içinde bu şahane vadinin başkenti haline gelmişti. Hayvan ve tahıl pazarları Blangy'de meydanda kurulur, fiyatlar ilçede piyasa fiyatı olarak kabul edilirdi.

Evinde oturan bayan Tonsard tazeliğini korumuş, beyaz ve tombul kalmıştı. Oysa tarlada çalışan kadınlar çiçek kadar çabuk solar, otuzunda yaşlanmış olurlar. Bu yüzden, bayan Tonsard iyi giyinmeyi severdi.

Temizdi sadece, fakat köyde bu temizlik lüks demektir. Kızlar, fakirlikleriyle bağdaşmayacak kadar iyi giyinirler, analarından örnek alırlardı. Şık sayılabilecek elbiseleri altında, en varlıklı köylü kadınlarınkinden bile daha ince çamaşırlar giyerlerdi. Bayram günlerinde, Allah bilir nasıl kazandıkları güzel tuvaletlerle boy gösterirlerdi! Aigues'in uşakları, Paris'ten satın alınmış famdöşambr elbiseleri satarlardı onlara, kızlar da bu elbiseleri kendi vücutlarına uydururlardı. Bedeli kolay ödenirdi. Vadinin çingeneleri olan bu iki kıza ana-babaları beş para vermez, sadece yiyecek ve yatacak yer sağlarlardı. Tavanarasında berbat yataklarda nineleriyle beraber yatarlardı. Erkek kardeşleri de kuru otlar üzerinde hayvanlar gibi büzülüp uyurlardı. Ne ana, ne baba, bu durumun sakıncalarını düşünmezlerdi.

Demir devri ile altın devri, sanıldığından fazla benzer birbirine. Birisinde, hiç bir şeye aldırılmaz; öbüründe, her şeye aldırılır. Toplum için sonuç aynıdır belki. Yaşlı ninenin orada bulunması, bir garantiden çok bir gerekliliğe benzerdi ki bu da başka bir ahlâksızlıktı.

Bundan ötürüdür ki rahip Brossette, kendi ruhanî çevresindeki köylüleri inceledikten sonra, şu derin anlamlı sözleri söylemişti piskoposuna: «Monsenyör, her fırsatta sefaletlerinin arkasına sığındıklarına bakılırsa, bu köylülerin, sefihliklerine buldukları bahaneyi kaybetmekten ödleri koptuğu anlaşılır.»

Bu ailenin pek titiz olmadığını, fazla prensip sahibi bulunmadığını herkes bilirdi. Bilirdi bilmesine ya, hiç kimse Grand-I-Vert'in âdetlerinden yakınmazdı. Anlatacağımız sahneye geçmeden önce, burjuva ahlâkına alışmış kimselere şunu kesin olarak açıklamamız gerekir ki, köylüler, aile ahlâkı konusunda hiç titiz değildirler. Bir kızları iğfal edildiği zaman, eğer onu baştan çıkaran kimse zengin ve ürkekse, ahlâktan dem vururlar. Çocuklar, devlet tarafından ellerinden alınıncaya kadar birer sermaye veya rahat yaşantıya kavuşmak için birer araçtırlar. Özellikle 1789'dan beri, çıkar, köylülerin fikirlerine yön veren tek nedendir. Onlar için bir hareketin kanuna uygun mu yoksa ahlâka karşı mı olduğunu bilmenin asla önemi

yoktur; önemli olan, o hareketin istifadeli olup olmadığıdır. İnsan ruhundaki incelme, titizlik, nasıl ki yukarı tabakada servet kapıyı çaldıktan sonra gelişirse, dinle karıştırılmaması gereken ahlâk da, rahat yaşantıya kavuşulduktan sonra başlar. Yüzde yüz dürüst ve ahlâklı kimse bir istisna meydana getirir köylü sınıfımızda. Meraklılar, niçin diye soracaklar. Başlıca nedeni şu: sosyal fonksiyonlarının tabiatı gereği, köylüler vahşilik durumuna yakın salt maddî bir yaşantı sürerler. Sürekli olarak doğa içinde yaşamaları, onları bu vahşi duruma iter. Vücut çalışmaktan ezilince, özellikle cahil kimselerde, düşüncenin arıtıcı etkisi de yok olur. Ve nihayet, rahip Brossette'in dediği gibi, sefalet köylüler için bir bahanedir.

Herkesin çıkarlarına karışan Tonsard, herbirinin yakınmalarını dinler, yoksullara yararlı hileler için yol gösterir, dalavereleri yönetirdi. Görünüşte iyi bir insan olan karısı, zehirli diliyle, bölgenin şerirlerini hoş tutar, onayını hiç esirgemez, burjuvalara karşı dolap çevirirken de kendisine yardım edilmesine yok demezdi. Gerçek bir yılan yuvası olan bu meyhanede proleterin ve köylünün efendiye ve zengine karşı kini hep canlı tutulur, sürdürülürdü.

Tonsard'ların mutlu yaşantısı çok kötü bir örnek teşkil etti. Herkes, niçin ben de Tonsard gibi fırına, mutfağa gerekli odunu ve kışlık yakıtımı Aigues ormanından almayayım yani diye sormaya başladı kendi kendine. Niçin bir tek ineğin karnını doyuracak kadar yemim olmasın? Niçin onlar gibi yemek veya satmak için av eti bulamayayım? Niçin onlar gibi ekmeden biçmeyeyim, hem tarlada hem bağda?

İşte böyle, ormanları mahveden, tarlaları, çayırları ve bağları aşara bağlayan sinsi hırsızlık vadide genelleşti, süratle nitelik değiştirdi, Blangy, Couches ve Cerneux bucaklarında bir hak olarak uygulanmaya başladı. —Aigues malikânesi bu bucaklar üzerinde yayılmıştı.— Sırası gelince anlatacağımız nedenlerle, bu kanayan yara, Ronquerolles'lerin ve Soulanges'ların mülkünden çok Aigues topraklarına zarar verdi.

Ama sanmayın ki Tonsard, karısı, çocukları ve yaşlı anası, bilerek ve isteyerek: biz hırsızlıkla yaşaya-

cak ve ustalıkla çalacağız! demiş olsunlar. Bu alışkanlıklar yavaş yavaş artmıştı. Aile, kuru dala birkaç yeşil dal da kattı; sonra alışkanlık, ve ceza yememek için yapılması gereken şeylerde kazanılan tecrübe ve ustalık, onu cesaretlendirdi. Bu romanda açıklanacak planları daha iyi kavramak için, cezadan sıyrılma hesaplarını bilmek gerek. Aile, yirmi yıl içinde, yalnız odununu değil, her şeyini hırsızlıkla sağlar duruma gelmişti. İneklerin kaçak otlatılması, hasat artıklarını toplama hakkının kötüye kullanılması, kademe kademe yerleşti âdetler arasına. Yoksul köylülerin elde ettikleri bu haklardan Tonsard ailesi ve vadinin tembelleri bir defa yararlanıp tadını aldılar mı, artık talana varan bu alışkanlıktan köylüleri vazgeçirmek mümkün değildi, meğer ki cüretlerinden üstün bir güc onları vazgeçmeye zorlaya!

Bu öykünün başladığı sıralarda Tonsard elli yaşlarında, uzun boylu ve güçlü bir adamdı. Şişmanca sayılabilirdi. Siyah kıvırcık saçları, bir tuğla gibi morumsu tonlarla alacalanmış koyu kırmızı bir yüzü vardı. Gözleri portakal renginde, kulakları düşük ve geniş kıvrımlıydı. Adaleliydi, ama vücudu yanıltıcı bir gevşek et tabakasıyla kaplıydı. Alnı basık, alt dudağı sarkıktı. Gerçek karakterini alık bir hava gerisinde gizlerdi. Zaman zaman bu alıklığı, tecrübeden gelen parıltılar keserdi. Ve tecrübe, onu akıllı gibi gösterirdi, zaten kayınbabasının alaycı konuşma tarzını benimsemişti birlikte yaşaya yaşaya. Burnunun ucu basıktı, sanki Tanrının parmağı onda bir iz bırakmak istemişti. Bu nedenle, burun deliklerinin bağlantısı kesilmiş bütün insanlarınki gibi, sesi damağından çıkardı. Üst dişleri birbiri üzerine çıkıyordu. Ve dişleri bir köpeğinki kadar beyaz olduğundan, bu kusur daha da göze batıyordu. Tembel herifin yapmacık babacanlığı ve saf köylü boşverciliği olmasa, en kavrayışsız kimseleri bile korkutabilirdi.

Eğer Tonsard'ın portresi, meyhanesinin ve kayınbabasının tarifi ön plana çıkıyorsa, bunun gerekli olduğuna inanın. Bir kere, bütün ayrıntılarla anlatılan bu yaşantı, Aigues vadisindeki yüz ailenin yaşantısıdır. Sonra, Tonsard, faal ve derin kinlerin aletinden başka bir şey olmamakla beraber, cereyan edecek savaşta çok etkili oldu, çünkü aşağı tabakadan bütün şi-

kâyetçilere akıl hocalığı etti. Meyhanesi sürekli olarak saldırganların buluşma yeri oldu, kendisi de şefleri. Bu mevkiye gelmesinin nedeni, vadiye saldığı dehşetti. Bu dehşet, yaptıklarından çok, yapması beklenen şeylerden ileri geliyordu. Bu kaçak avcının tehdidi fiili kadar korkutucu olduğundan, hiçbir tehdidini yerine getirmeye gerek kalmamıştı.

İster açık, ister gizli olsun, her başkaldırmanın bir bayrağı vardır. Ürün hırsızlarının, tembellerin, gevezelerin bayrağı da Grand-I-Vert'in korkunç sırığıydı. Orada eğlence vardı. Eğlence, şehirde olduğu kadar köyde de aranan, hoşa giden birşeydir. Yüklü arabaların kolaylıkla üç saatte aldığı dört kilometrelik ilçe yolunda başka han yoktu zaten. Şu halde, Couches'dan La-Vile-aux-Fayes'a giden herkes Grand-I-Vert'de mola verirdi, hiç değilse soğuk bir içki içmek için. Belediye başkan yardımcısı olan Aigues değirmencisi de, yanında çalışanlar da, oraya uğrarlardı. Generalin uşakları bile, Tonsard'ın kızlarının renk kattıkları bu meyhaneyi beğenmemezlik etmezlerdi. Öyle ki Gran-I-Vert, uşaklar aracılığıyla, şato ile gizli bağlantı kurmuştu ve onların bütün bildiklerini öğrenebilirdi. Uşaklarla halk arasındaki ebedi anlaşma ne iyilikle bozulabilir, ne de çıkarla.Uşak, halktan çıkar, ve ona bağlı kalır. Bu arkadaşlık, şatonun peronunda Charles'ın Blondet'ye söylediği son kelimenin kaçamaklığını da açıklar.

IV

BU DA BAŞKA İDİL

Tonsard, kayınbabasının içeriye girdiğini görünce, içkisiz olacağından kuşkulandı.

— Aa! İlâhi, babalık, dedi, bu sabah pek erken susamışsınız. Size verecek hiçbir şeyimiz yok... Sonra, ip ne oldu ip? Hani o yapmamız gereken ip? Hayret vallâ! Bir gün önce bir sürü ip yaparsınız sözde, ertesi gün bir de bakmışın mal yok ortada. Hayatınıza son verecek olan ipi eğirmekte geç kaldınız, çünkü artık pahalıya mal oluyorsunuz bize...

Köylünün ve işçinin şakası pek dobra olur, bütün düşüncesini kaba bir ifadeyle büyüterek verir. Salonlarda da değişik şekilde davranılmaz ya! Şu farkla ki, renkli kabalık yerine ince espri kullanılır.

— Bırak babalığı mabalığı, dedi ihtiyar, paradan haber ver. En iyi şaraptan bir şişe istiyorum.

Ve Fourchon, elinde bir güneş gibi parlayan yüz su'luk sikkeyi kurulduğu masaya vurdu. Üstü yağ tabakasıyla örtülü, yanıklarla, şarap lekeleriyle, kertiklerle kaplı acayip bir masa. Paranın sesini duyunca, bir korsan gemisi gibi daima sefere hazır olan Marie Tonsard, mavi gözlerinden ateş gibi kıvılcım saçarak dedesine baktı, bayan Tonsard da odasından dışarı çıktı.

— Zavallı babamı hep hırpalarsın, dedi Tonsard'a, oysa bir yıldır iyi para kazanıyor. İnşallah namusuyla kazanıyordur. Bir bakalım şuna?...

Ve ileriye atılıp parayı Fourchon'un elinden kaptı. Tonsard ağır bir eda ile:

— Git, Marie, rafta kapalı şişe şarap var daha, dedi.

Köylerde tek kaliteli şarap bulunur, fakat iki şekilde satılır: biri açık, fıçı şarabı, öbürü kapalı şişede.

Bayan Tonsard parayı cebe indirerek babasına sordu:

— Nerden geliyor bu para?

İhtiyar, parasını geri almaya kalkışmadı. Korkunç damadı ve kızıyla mücadeleye girişmenin boşuna olacağını anlamıştı şüphesiz. Başını sallayarak:

— Lâdesten! dedi. Senin sonunu iyi görmüyorum, evlât.

Ve buruk bir sesle ekledi:

— İşte yine bana yüz su'ya bir şişe şarap satıyorsunuz! Ama bu son, işte. Paramı bundan böyle Café de la Paix'de yiyeceğim.

Bir Romalı hatuna oldukça benzeyen beyaz ve tombul meyhaneci kadın:

— Sus, baba! dedi. Sana bir gömlek, temiz bir pantalon, başka bir şapka lâzım. Bir yeleğin de olsun istiyorum.

İhtiyar haykırdı:

— Mahvolurum diye kaç kere söyledim sana. Beni zengin sandılar mı, artık kimse birşeycik vermez.

Ağzına geleni söyleyen, düşüncesini, ne kadar berbat olursa olsun, açığa vurmaktan çekinmeyen kimseler gibi, ihtiyar Fourchon da belâgatten yoksun değildi, ama şişeyi getiren Marie yarıda kesti onun belâgatini.

Tonsard sordu:

— Bu kadar parayı nerden bulduğunuzu söylemek istemiyor musunuz bize?... Biz de damlardık!...

Hazırladığı ilmikli tuzağı bir yandan bitirirken, yırtıcı meyhaneci öbür yandan da kayınbabasının pantalonunu dikizliyordu. Çok geçmeden, ikinci beş franklık sikkenin pantalonda meydana getirdiği yuvarlak kabarıklığı gördü. Fourchon baba:

— Sıhhatinize! dedi, ben kapitalist oluyorum.

— İsteseydiniz olurdunuz, dedi Tonsard. Bu imkân var sizde!... Ama başınızın aşağısında şeytan öyle bir delik açmış ki, bütün kazancınız ordan akıp gidiyor!

— Hadi canım! Aigues'de misafir kalan küçük Paris efendisine susamuru oyununu oynadım, olan bu!

— Avonne'un kaynaklarını görmeye gelenler çok olsaydı, dedi Marie, zengin olurdunuz Fourchon baba.

Fourchon son bardağı da yuvarlayıp:

— Öyle, dedi. Ama susamurlarıyla o kadar çok oynadık ki, hayvanlar kızdı. Bir tanesini yakaladım, bana yirmi franktan fazla getirecek.

Bayan Tonsard kurnaz kurnaz babasına baktı.

— Susamurunu üstüpüden yaptığına bahse girerim, baba!

— Tivoli'de çalgı çalarken Vermichel'i fazla utandırmamam için bana bir pantalon, bir yelek, çizgili bir askı verirsen (çünkü Socquard baba bana kızar durur hep), susamurunu sana bırakırım kız. Bana bu fikri vermekle bunu hakettin. Aigues'deki misafiri tekrar ele geçiririm ben. Belki de susamuru avına verir kendini!

— Git bir şişe daha getir bize, dedi Tonsard kızına.

Sonra karısına döndü, Fourchon'u kışkırtmak için:

— Elinde bir susamuru olsaydı, baban onu bize gösterirdi, dedi.

İhtiyar, ufacık yeşilimsi gözünü kırparak kızına baktı.

— Gösterirsem, onu sizin tavada görmekten korkarım! dedi. Yakaladığım susamurunu lâdeste kaptırdığım oldu. Siz de kaç kere elimden aldınız, bana yiyecek ve giyecek vermek bahanesiyle!... Sonra da bana, çok içtiğimi söylüyorsunuz. Ama ben hâlâ çıplak geziyorum.

— Son elbisenizi, Café de la Paix'de pişmiş şarap içmek için satmıştınız ama baba! dedi bayan Tonsard. Vermichel de buna engel olmak istemişti...

— Vermichel mi!... Kendisine ziyafet çektiğim Vermichel ha! Vermichel dostluğa ihanet etmiş olamaz. Olsa olsa, karım demekten utanmadığı o iki ayaklı yağ tulumu ele vermiş olabilir beni!

Tonsard cevap verdi:

— Kocası olmuş, karısı olmuş, ya da Bonnébault olmuş...

Fourchon sözünü kesti:

— Eğer bunu Bonnébault söylediyse, o meyhane gediklisinin... ben... yeter.

— Canım, içkici baba, dedi Tonsard ihtiyarın dizine vurarak, elbiselerinizi satmışsınız, satmamışsınız, ne çıkar? Sattınızsa sattınız, n'olacak sanki? Alttarafı ergin değil misiniz? Haydi, fıçılarımla yarışın, gırtlağınız bayram etsin! Madam, Tonsard'ın babasının hakkıdır bu. Hem paranızı gidip Socquard'a vermektense, burada içmeniz daha iyi.

— Onbeş yıldır milleti dansettirirsiniz Tivoli'de, hâlâ Socquard'ın pişmiş şarabının sırrını öğrenemediniz, dedi bayan Tonsard babasına. Hem de bu kadar kurnaz olduğunuz halde! Oysa bu sırrı öğrenirsek, Rigou kadar zengin oluruz, bunu pekâlâ bilirsiniz!

Morvan'da ve Burgonya'nın Paris yönünde Morvan'ın eteklerinde uzanan kısmında, bu pişmiş şarap oldukça pahalı bir içkidir ve köylülerin hayatında büyük bir rol oynar. Kahvehane bulunan yerlerde bakkallar ve limonatacılar az çok güzel hazırlarlar bu içkiyi. İyi cins şarap, şeker, tarçın ve başka baharatla yapılan tatlı bir likördür. Ratafia, Cent-Sept-Ans, Eau-des-Braves, Cassis, Vespétro, Esprit-de-Soleil vs. adlarıyla bilinen bütün rakılı içki çeşitlerine tercih edilir. Ta Fransa ve İsviçre sınırlarına kadar bulunur pişmiş şarap. Jura'da, birkaç ciddî turistin girdiği vahşi yerlerde, seyyar satıcıların tavsiyesi üzerine,

hancılar Siracusa şarabı derler ona. Esasen gayet güzel bir içkidir, ve dağ tırmanarak dev gibi acıkan turistler, şişesine seve seve verirler üç-dört frank. Morvan ve Burgonya evlerinde, en hafif sancı, en ufak sinir titremesi, pişmiş şarap içmek için bahane olur. Gebe kadınlar doğumdan evvel, doğum sırasında ve doğumdan sonra şekerli kızarmış ekmekle içerler onu. Pişmiş şarap, çok köylünün servetini yutmuştur. Bu nedenle o cazip içki yüzünden birçok defa karılar kocalarından papara yemişlerdir.

— Bunun, sırrı çalınacak tarafı yok, dedi Fourchon. Socquard pişmiş şarabını hazırlamak için daima tekbaşına kapanmıştır imalâthanesine. Sırrı rahmetli karısına bile açıklamamıştır. Bu imalât için herşeyi Paris'ten getirtir.

Tonsard haykırdı:

— Babanın canını sıkma bakalım! Bilmiyorsa bilmiyor! İnsan herşeyi bilemez ya!

Damadının yüzünün de, sözünün de tatlılaştığını görünce, Fourchon kaygılandı. Saf saf soruverdi:

— Benden aşırmak istediğin ne?

— Benim servetimin meşru olmayan tarafı yok, dedi Tonsard. Sizden birşey aldığım zaman, bana söz vermiş olduğunuz drahomaya mahsuben alıyorum.

Bu kaba cevaptan rahatlanan Fourchon, yenik düşmüş ve suçu sabit olmuş gibi başını eğdi.

Tonsard kayınbabasına yaklaştı, ilmikli tuzağı onun dizleri üzerine koydu.

— İşte güzel bir tuzak, dedi. Aigues'dekilerin avetine ihtiyaçları olacak, biz de evvel Allah kendi avlarını kendilerine satmayı başaracağız elbet.

İhtiyar o kötülük aracını inceleyerek:

— Sağlam yapılmış, dedi.

Kız:

— Bırakın da birkaç kuruş biriktirelim, baba, dedi. Aigues pastasından bize de pay düşecek!...

— Ne çenesi düşük şeyler! dedi Tonsard. Bir gün eğer beni asmaya götürürlerse, bu, birisini vurduğum için değil, kızınızın dili belâsına olacak.

— Demek siz Aigues'in sizin kara kaşlarınız için parça parça satılacağını sanıyorsunuz, öyle mi? diye cevap verdi Fourchon. Otuz yıldır Rigou baba ilikleri-nizi sömürüyor, burjuvaların senyörlerden beter ola-

caklarını hâlâ anlamadınız mı? Evlâtlarım, bu meselede, Soudry'ler, Gaubertin'ler, Rigou'lar **"Bende enfiyenin âlâsı var, ama vermem sana!** (*) havasıyla oynatacaklar sizi. Varlıklıların millî marşıdır bu. Köylü her zaman köylü kalacaktır. Görmüyor musunuz (hoş! siz hiç siyasetten anlamazsınız ya!...), hükümet niye bu kadar çok vergi koydu şaraba? Kârımızı geri almak ve bizi sefalet içinde tutmak için! Burjuvalarla hükümet, aynı şey! Hepimiz zengin olsaydık ne olurdu onların hali?... Tarlalarını sürerler miydi, hasat yaparlar mıydı? Zavallılar gerekli onlara. Ben on yıl varlıklıydım, baldırıçıplaklar hakkında neler düşündüğümü iyi bilirim!...

— Ama madem ki büyük arazileri parçalamak, parsellemek istiyorlar, onlarla birlik olmalıyız... O iş bittikten sonra da Rigou'lara karşı döneriz. Ben Courtecuisse'in yerinde olsaydım, adamcağızı yiyip bitiren o herifle para ödeyerek değil, başka biçimde hesaplaşırdım...

— Haklısınız, diye cevap verdi Fourchon. Herkes döneklik ederken hâlâ cumhuriyetçi kalan Niseron babanın dediği gibi, Halkın canı sıkıdır, kolay çıkmaz, bekleyebilir, vakti var...

Fourchon hayale daldı. Tonsard bundan yararlanıp ilmikli tuzağını geri aldı, ama geri alırken bir makas darbesiyle onun pantalonunu kesiverdi. O sırada Fourchon, kadehini kaldırıyordu. Kesikten dışarı fırlayan para, müşterilerin bardağın dibinde kalan son damlaları boşalttıkları ve daima nemli duran döşeme kısmına doğru yuvarlanıp gitti. Tonsard paranın üzerine bastı hemen. Bütün bunlar çok çabuk olup bitmişti, ama eğer Vermichel çıkagelmiş olmasaydı, ihtiyar belki de farkına varırdı bu aşırmanın.

Vermichel, sırığın dibinden seslendi:

— Tonsard, babalığın nerde olduğunu biliyor musun?

Fourchon baba:

— Buradayım komutanım! dedi.

Ve pratisyene, meyhanenin basamaklarını çıkması için yardım etmek amacıyla elini uzattı.

(*) Eski bir Fransız halk şarkısı.

Burgonyalı tipler arasında en Burgonyalısı Vermichel'di galiba. Pratisyenin suratı kırmızı değil, lâl rengiydi; yüzü, dünyanın bazı tropikal bölgelerinde görüldüğü gibi, sönük volkan kraterleriyle süslüydü. Fourchon'un pek şairane biçimde **şarabın çiçekleri** dediği yassı ve yeşil bir yosundu bu. Sürekli ayyaşlık, aşırı irileştirmişti yüz çizgilerini. Bu kırmızı baş dev gibi gözüküyordu. Yüzün sağında keskin bir göz, solunda sarımtırak bir lekeyle kaplı sönük bir göz vardı. Daima karmakarışık duran kızıl saçlar ve Yahudanınkine benzeyen bir sakal, Vermichel'e dehşetengiz bir görünüş kazandırıyordu, oysa gerçekte çok yumuşak adamdı. Borazan biçimindeki burnu bir soru işaretini andırırdı; çok geniş ağzı ise, kapalı durduğu zaman bile, bu soru işaretine cevap verir gibiydi hep.

Vermichel kısa boylu bir adamdı. Tabanı demirli kunduralar, açık yeşil kadifeden pantalon, çeşitli kumaşlarla kabaca yamalanmış ve yatak örtüsünden yapılmış gibi duran eski püskü bir yelek, kaba mavi bezden bir ceket ve geniş kenarlı gri bir şapka giyerdi. Bu lükse Soulanges şehri zorlamıştı onu; şehirde, belediye dairesi kapıcılığı, trampetçilik, gardiyanlık, kemancılık ve pratisyenlik görevlerini yerine getirirdi. Rabelais felsefesinin korkunç düşmanı olan bayan Vermichel sağlardı bu üst-başın bakımını. Bu bir metre çapında, yüzyirmi kiloluk, ama çevik, bıyıklı, erkeksi kadın, kocası üzerinde egemenlik kurmuştu. Sarhoş olduğu zaman dayak yemeye alışan Vermichel, ağzına bir damla içki koymadığı zaman da karısının kendisini dövmesine birşey demezdi. Bundan ötürüdür ki Fourchon baba Vermichel'in kılığını küçümseyerek «Köle kıyafeti taşıyor» derdi.

Gerçekten taşra hanlarının tabelalarındaki altın sarısı güneşlere benzeyen Vermichel'in ateş saçan suratı, Fourchon'a şu şakayı hatırlattı:

— İnsan güneşten bahsederken ışınlarını görürmüş. Bayan Vermichel mübarek sopayı eline mi aldı ki **beştedördünden** kaçıyorsun? Beştedördün diyorum, çünkü karına senin **yarın** denemez doğrusu!... (8) Bu saatte burda ne işin var, trampetçibaşı? (9)

— Ne işim olacak, herzamanki gibi, politika meselesi! diye cevap verdi Vermichel.

Belli ki bu gibi şakalara alışıktı.

Fourchon, ahbabına bir kadeh şarap doldurdu.

— Ha! dedi, işler kesat Blangy'de, yine senet protesto edeceğiz anlaşılan.

— Ama bizim maymun peşimi bırakmıyor, dedi Vermichel bardağı dikerek.

İşçi argosunda, **maymun** diye patrona derler. Bu deyimin, «Vermichel - Fourchon Sözlüğü»nde yeri vardı.

— Bu taraflarda ne karıştırmaya geliyor bay Brunet? diye sordu Tonsart.

— Niye gelmesin? dedi Vermichel. Üç yıldır, değerinizden fazlasını kazandırıyorsunuz ona... Emin olun, Aigues'in efendisi boş durmuyor. Oralı değilmiş gibi göründüğüne aldanmayın, her işte parmağı var. Brunet baba haklı: «Vadide onun gibi üç tane toprak sahibi olsa, zengin olurdum!...» der.

— Fukara halka karşı gene ne tertip kurmuşlar? dedi Marie.

Vermichel devam etti:

— Valla, onlar aptal değiller, bunu bilin. Sonunda pes diyeceksiniz... Eee! Ne yaparsın? İki yıl oluyor, kendilerini savunacak ve karşı saldırıya geçecek duruma geldiler. Üç bekçileri, bir atlı bekçileri var, hepsi de karıncalar gibi faal; bir de kır bekçisi, aşırı bir tip. Ve nihayet, şimdi en ufak bir meselede jandarma onların hesabına harekete geçiyor... Sizi ezecekler...

— Yok canım! dedi Tonsard, biz çok alçaktayız... En dayanıklısı ağaç değil, ottur...

Fourchon baba damadına şu cevabı verdi:

— Buna pek güvenme, mülkün var...

— Velhasıl, dedi Vermichel, bu adamlar sizi seviyorlar, çünkü bütün gün sizi düşünüyorlar! Şöyle düşünmüş olacaklar: «Bu namussuzların sürüleri çayırlarımızı yiyor. O halde biz de hayvanlarını alırız ellerinden. Hayvanları olmayınca, çayırlarımızın otlarını kendileri yiyecek değiller a!» Hepimizin de mahkûmiyeti olduğuna göre, bizim maymuna ineklerinizi haczettirmesini söylemişler. Bu sabah Couches'dan başlayacağız. Orda Bonnébault'nun ineğini, Godain ana'nın ineğini, Mitant'ın ineğini haczedeceğiz.

İnek sahibi ihtiyar kadının torunu Bonnébault'ya sevdalı olan Marie, Bonnébault adını duyar duymaz fırladı, göz ucuyla babasına anasına baktıktan sonra

bağa atladı, çitin bir deliğinden yılanbalığı gibi süzülerek, izlenen bir ada tavşanı hızıyla Couches'a doğru koşmaya başladı.

Tonsard sakin sakin:

— O kadar ileri gidecekler ki, dedi, kemikleri kırılacak, ve yazık olacak, çünkü anaları bir daha doğurmaz onları.

Fourchon baba ilâve etti:

— Olmayacak şey de değil hani! Ama şu var ki, Vermichel, bir saatten evvel sizinle gelemem, önemli işlerim var şatoda...

— Herbiri beş su'dan üç ödenek cebe indirmekten daha mı önemli işler? Bağda üzümün üzerine tükürmezler! demiş hazreti Nuh.

İhtiyar Fourchon gülünç bir ciddiyet takındı, tekrarladı:

— Vermichel, ben sana diyorum ki Aigues şatosuna alışverişe gidiyorum.

— Öyle olmasa bile, dedi Tonsard, babam toz olursa iyi eder. İnekleri bulmak mı istiyorsunuz yoksa?

Vermichel cevap verdi:

— Bay Brunet iyi adamdır, ineklerin tezeğinden başka birşey bulmamayı kendisi de ister. Gecelere kadar yol tepmek zorunda olduğundan, ihtiyatlıdır, düşman edinmek istemez.

— İyi eder, dedi Tonsard soğuk bir tavırla.

Vermichel devam etti:

— Öyle ki, «Duruşma biter bitmez giderim» dedi bay Michaud'ya. Eğer inekleri bulmaya meraklı olsaydı, yarın saat yedide giderdi!... Ama ne derseniz deyin, nihayet harekete geçmek zorundadır bay Brunet. Michaud'yu iki kere atlatamazsınız, mükemmel bir av köpeğidir o. Ah! ne hayduttur bilseniz!

— Onun gibi zorbalar orduda kalmalıydı, dedi Tonsard. Öyleleri ancak düşmanın üzerine saldırmaya yarar... Bana iki lâf etmesini pek isterdim! İstediği kadar Genç Muhafız Alayı'nın bir kıdemlisi olduğunu söylesin. Boy ölçüşmeye kalkışırsak ondan baskın çıkacağıma eminim!

Bayan Tonsard, Vermichel'e:

— Peki ama, dedi, Soulanges'da yapılacak şenliklerin afişleri ne oldu, ne zaman göreceğiz kuzum? Bugün ağustosun sekizi...

Vermichel cevap verdi:

— Dün La-Ville-aux-Fayes'a bay Bournier'ye götürdüm, basacak. Bayan Soudry'nin evinde, gölün üzerinde donanma fişekleri atılacağından sözedilmiş.

Fourchon haykırdı:

— Müthiş kalabalık olacak!

Meyhaneci, kıskançlıkla:

— Yağmur yağmazsa, Socquard'a gün doğacak, dedi.

Soulanges'dan gelen bir atın nal sesleri duyuldu. Beş dakika sonra icra memuru, ineklerin geçtiği aralıkta özel olarak dikilmiş bir kazığa bağlıyordu atını. Grand-I-Vert'in kapısından içeri bakarak telâşlı bir tavırla seslendi:

— Hadi bakalım, çocuklar, vakit kaybetmeyelim.

— Birileri yan çiziyor, bay Brunet, dedi Vermichel. Fourchon babaya damla inmiş.

İcra memuru cevap verdi:

— Ona birçok damla inmiştir, fakat kanun, ağzına içki koymama zorununu yüklemiyor.

— Affedersiniz bay Brunet, dedi Fourchon, beni iş için bekliyorlar Aigues'de, bir susamuru için pazarlıktayız da...

Brunet kısa boylu, kara kuru, yüzü yeşile çalan, kızılımsı gözlü, kıvırcık saçlı, cizvit tavırlı, ağzını burnunu büzüp boğuk bir sesle konuşan, yukardan aşağı siyahlar giymiş bir adamdı. Fizyonomisi, duruşu ve karakteri, mesleğine uygundu. Hukuku, daha doğrusu mahkeme dalaverelerini, hileli dâvaları o kadar iyi bilirdi ki, hem bölgeye dehşet salmış, hem de bölgenin danışmanı olmuştu. Bu yüzden, köylüler arasında belirli bir popülerliği vardı. Genellikle, ücretinin erzakla ödenmesini isterdi köylülerden.

Bütün faal ve olumsuz meziyetleri, becerikliliği sayesinde bölgedeki müşteriler, meslektaşı Metr Plissoud'ya gideceklerine, kendisine başvururlardı; ilerde Plissoud'dan tekrar söz edeceğiz. Hücra kırsal bölgelerde, sulh mahkemelerindeki bütün işleri alan hukukçu ile hiçbir iş alamayan hukukçuya sık rastlanır.

Tonsard, Brunet efendiye:

—Demek işler kızışıyor?... dedi.

— E ne olacak, siz de biraz fazla soyuyorsunuz adamı!... O da kendini savunuyor. Bunun sonu kötü olacak, hükümet bütün işlerinize karışacak.

Bayan Tonsard bir fincan tabağı içinde ufak bir kadeh şarap sundu icra memuruna.

— Peki, bizim gibi zavallılar gebersin mi? dedi.

Fourchon ağır bir ciddiyetle ahkâm kesti:

— Geberseler ne çıkar! Zavallılar hiç eksik olmaz ki.

İcra memuru:

— Ormanları da mahvediyorsunuz, diye karşılık verdi.

— Yok canım, birkaç bağ çalıçırpıyı büyütüyorlar, dedi bayan Tonsard.

— İhtilâlde (*) varlıklılar gereği kadar temizlenmedi, ondan oluyor işte bütün bunlar, dedi Tonsard.

O sırada, ne olduğu belli olmadığı için korkunç gelen bir gürültü duyuldu. Hızla koşan birisinin ayak sesleriyle bir silâh şıkırtısı, ondan daha hızlı koşan birisinin ayak seslerini ve yerlerde sürüklenen yaprak ve dal hışırtısını bastırıyordu. İki ayak sesi kadar birbirinden farklı iki zırtlak ses, birbiriyle atışıyordu. Meyhanede bulunan herkes bir kadının kaçtığını ve bir erkeğin onu kovaladığını anladı. Ama sebebi neydi?... Bunu da anlamakta gecikmediler. Tonsard dikildi.

— Bizim ana bu, dedi. Sesinden tanıdım.

Gerçekten, yaşlı Tonsard ana, ancak kaçakçılarda görülen enerjiyle son bir çaba harcayarak, Grand I-Vert'in çürük basamaklarını tırmandı, meyhanenin orta yerinde sırtüstü yere serildi. Sırtındaki odun bağı kapının üst kısmına ve yere çarpıp parçalanınca müthiş bir gürültü koptu. Herkes geri çekilmişti. Ağaç dallarının çarptığı masalar, şişeler, iskemleler, etrafa dağıldı. Kulübe yıkılsa bu kadar patırdı olmazdı.

— Öldüm! Öldürdü beni haydut!...

Kapının eşiğinde bir korucu belirdi de, yaşlı kadının kaçışının ve çığlıklarının hikmeti anlaşıldı. Korucu, yukardan aşağı yeşiller giymişti. Şapkasının kenarı gümüş kaytanla süslüydü. Montcornet ve Troisville

---

(*) 1789 Büyük Fransız İhtilâli.

armalarını taşıyan kayıştan kılıcı sarkıyordu. Deri tozlukları dizlerini aşıyordu.

Bir an durakladıktan sonra korucu, Brunet ile Vermichel'i görünce:

— Tanıklarım var, dedi.

— Ne tanığı? dedi Tonsard.

— Bu kadının odun bağı içerisinde, kütük halinde kesilmiş on yaşında bir meşe var. Bu bir cinayettir!...

Tanık kelimesi geçer geçmez, Vermichel avluya çıkıp hava almayı uygun buldu.

Bayan Tonsard kaynanasını kaldırırken, Tonsard da korucunun yolunu kesti.

— Neymiş?... Neymiş?... dedi. Sırtını görelim, Vatel... Yol üzerinde tutanak düzenle, müsadere et, orası senin görev ve yetki alanın, haydut! Ama şimdi, çık dışarı. Ev benim, sanırım. Buranın efendisi benim...

— Suçüstü var, anan benimle beraber gelecek...

— Kendi evimde anamı tutuklayacaksın ha? Buna hakkın yoktur. Konutum dokunulmazdır!... Hiç değilse bu kadarını biliyoruz. Sorgu yargıcımız bay Guerbet'den yazılı emrin var mı?... Ya! Buraya ancak adalet girebilir. Sen adalet değilsin ki. Gerçi bizi açlıktan gebertmek için mahkemede yemin ettin, ama adalet değilsin, orman gümrükçüsü bozuntusu sen de!

Korucunun öfkesi o dereceye varmıştı ki, odun bağını ele geçirmeye kalktı. Fakat benzeri ancak David'in **Sabin'ler** tablosunda görülebilen kara parşömen suratlı korkunç yaşlı kadın bağırdı:

— Elini sürme, yoksa gözlerini oyarım.

— İyi ya, öyleyse bağınızı bay Brunet'nin önünde çözün de görelim, dedi bekçi.

Brunet, hukuk ve adalet adamlarının meslek alışkanlığından gelen kayıtsızlığı muhafaza etmekle beraber, meyhaneci kadınla kocasına «bu iş aynasız!» anlamına göz kırptı. İhtiyar Fourchon ise parmağıyla ocakta birikmiş kül yığınını gösterip anlamlı bir işaret yaptı. Bayan Tonsard kaynanasının tehlikede olduğunu da, babasının öğüdünü de anladı, bir avuç kül alıp bekçinin gözüne fırlattı. Vatel zırlamaya başladı. Tonsard, gözleri görmeyen bekçiyi kulübenin dış basamakları üzerine itti kabalıkla. Tabii, ayağı sürçünce, Vatel tüfeğini elinden bırakarak yolun üzerine kadar yuvarlandı. Göz açıp kapayıncaya dek, odun

bağını çözdüler, sözle anlatılamayacak bir süratle kütükleri çıkarıp gizlediler. Yapılacağı besbelli bu operasyona tanık olmamak için Brunet bekçinin üzerine koştu, kaldırdı, rampaya oturttu, adamın gözlerini yıkamak için mendilini ıslatmaya gitti. Bekçi, acılarına rağmen, akan suya doğru sürüklenmeye çabalıyordu.

— Vatel, haksızsınız, dedi Brunet, evlere girmeye hakkınız yok...

Hemen hemen kambur sayılacak ufak tefek yaşlı kadın kapının eşiğinde durmuş, yumruklarını kalçalarına dayamış, gözlerinden şimşekler saçıyor, köpüklü dişlek ağzından küfürler, hakaretler yağdırıyor, Blangy'den duyulacak kadar bağırıyordu:

— Ah! Seni haydut seni, iyi oldu işte! Şeytan görsün seni, emi!... Benim ağaç kestiğimden şüphelenirsin ha! Köyün en namuslu kadını olan ben!... Ve de zararlı bir hayvanmışım gibi beni kovalarsın ha! İnşallah gözün kör olur da memleket de rahata kavuşur. Sen de, kafadarların da, hepiniz uğursuzsunuz! Efendidinizle bizler arasında savaşı kızıştırmak için suç icat ediyorsunuz!

Brunet bir yandan bekçinin gözlerini temizliyor, bir yandan da hukukî bakımdan kınanacak bir davranışta bulunduğunu isbat ediyordu.

— Dilenci karı! dedi nihayet Vatel. Çok uğraştırdı bizi. Bütün gece ormandaydı.

Hırsızlık malını gizlemekte herkes elbirliği ettiğinden meyhanedeki altüstlük çabucak giderildi. O zaman, Tonsard, küstah bir tavırla meyhanenin kapısına çıktı.

— Vatel, oğlum, dedi, bir defa daha evime tecavüz etmeye kalkışırsan, cevabını tüfeğim verir sana. Sen mesleğini bilmiyorsun daha... Şimdi, ısınmış olmalısın, bir kadeh şarap istersen ikram ederiz, sen de anamın demetinde hiçbir şüpheli odun parçası bulunmadığını görmüş olursun; hepsi çalıçırpı!

Bu alayın bekçinin yüreğinde doğurduğu acı, kül serpilen gözünün acısına baskın çıktı. Alçak sesle Brunet'ye:

— Namussuz!... dedi.

O sırada, daha önce Blondet'yi aramaya gönderilen uşak Charles, Grand-I-Vert'in kapısında göründü.

— Neyiniz var, Vatel? diye sordu uşak korucuya.

Gözlerini iyice temizlemek için açık vaziyette suya daldırmış olan av bekçisi, yüzünü kurutarak cevap verdi:

— Borçlarını ödemekten kaçınan kimseler var burda, ama doğduklarına pişman olacaklar.

Tonsard soğuk bir tavırla:

— Ya! Öyle mi? dedi. Öyleyse göreceksiniz ki Burgonya'da kalabalığa pabuç bırakan yok.

Vatel çekip gitti. Muammanın içyüzünü öğrenmeye meraklı olmayan Charles içeri baktı, Fourchon baba'ya:

— Susamurunuzu da birlikte alıp şatoya gelin, dedi. Susamurunuz varsa tabiî.

İhtiyar, telâşla yerinden kalkıp Charles'in peşinden gitti. Charles şüpheci bir edayla gülümsedi.

— Peki ama, hani bu susamuru.

İpçi, Thune'e doğru yürüyerek:

— Bu taraftan, dedi.

Thune, değirmenin ve Aigues parkının fazla sularından oluşan derenin adı. Thune, bölge yolu boyunca akarak ufak Soulanges gölüne varır, gölü aşar, oradan değirmenleri ve Soulanges şatosunun sularını besledikten sonra Avonne'a varır.

— İşte orda, boynuna bir taş bağlayıp Aigues'in suyunda saklamıştım.

Eğilip kalkarken, ihtiyar, cebinde para olmadığını hissetti. Cebinde madenî para binde bir bulunduğundan, para var mı, yok mu, hemen farkına varırdı.

— Ah namussuzlar! diye haykırdı. Ben susamuru avlıyorum, onlar kayınbaba avlıyorlar!... Bütün kazancımı elimden alıyorlar, sonra da benim iyiliğim için aldıklarını söylüyorlar!... Ben de buna inanacağım ha! İhtiyarlık yıllarımın tesellisi olan zavallı Mouche'um olmasaydı, suya atılıp intihar ederdim. Çocuklar, babaları iflâs ettirirler. Siz evli değilsiniz, bay Charles, asla da evlenmeyin! Kötü tohum ektiğinize hayıflanmazsınız hiç değilse. Bense üstüpü satınalmayı kuruyordum!... Uçtuuu, bizim üstüpü! O bey, hoş adam, bana on frank vermişti. Bizim susamuru kaça geliyor bu hesapla?

Charles, Fourchon baba'ya öylesine güvenmezdi ki onun gerçek sızlanmalarını **yol yapmak** için bir ha-

zırlık sandı, ve bu kanısını bir gülümsemeyle sezdirmek hatasını işledi. Yaman ihtiyar kaçırmadı bu gülümsemeyi.

Charles, ihtiyarın burnu ve yanakları üzerinde parlayan oldukça çok sayıda kırmızı benekleri farkedip dedi ki:

— Ama Fourchon baba, biraz çekidüzen ver kendine, hanımefendiyle konuşacaksın.

— Ben işim gücümle meşgulüm, Charles, daha birşey koymadım ağzıma. İsbatı da şu ki, eğer mutfakta kahvaltı artıkları ve bir iki şişe İspanya şarabıyla bana ziyafet çekersen, seni papara yemekten kurtaracak birşey söylerim.

— Söyleyin bakalım. Size bir bardak şarap vermesini beyefendi tarafından emredeceğim François'ya.

— Söz mü?

— Söz.

— Peki öyleyse, Avonne köprüsünün kemeri altında torunum Catherine'le görüşeceksin, Gaudin ise onu seviyor, sizi görmüş, ve kıskanmak budalalığını gösteriyor... Budalalık diyorum, çünkü bir köylünün bazı duygular nesine gerek? O duygular sadece zenginlerde olur. Öyle ki, Soulanges şenliklerinde Tivoli'ye kızla dansetmeye gidersen, istediğinden fazla dansedersin!... Godain hasis ve kötüdür, kolunu kırabilir de sen onu mahkemeye veremezsin...

— Catherine güzel kızdır, ama bu kadarını göze almaya değmez, dedi Charles. Peki ama, Godain niye kızıyormuş yani? Ötekiler kızmıyorlar ki...

— Ama Godain onunla evlenmek istiyor...

— Eh! epey dayak yiyecek demek kocasından!...

— O belli olmaz, dedi ihtiyar. Anasına çekmiştir. Tonsard karısının evi bırakıp kaçmasından o kadar korkar ki, hiç el kaldırmamıştır ona! El attığı işi kotarmasını bilen kadın yararlı olur... Kaldı ki Catherine'le boy ölçüşmeye kalkarsa, güçlü olduğu halde onunla başa çıkamaz Godain.

— Alın bakalım, Fourchon baba, işte size kırk su. Eğer Alicante şarabını yudumlayamazsak, bu parayla şerefime içersiniz...

Fourchon baba, parayı cebe indirirken yüzünde beliren sevinç ve alayı gizleyemedi, ve Charles görmesin diye başını öte tarafa çevirdi.

— Müthiş bir kaltak, Catherine, diye devam etti. Malaga'yı sever. Aigues'e Malaga içmeye gel desene ona, budala!

Charles, saf bir hayranlıkla baktı Fourchon baba'ya, ve generalin düşmanlarının şatoya bir ispiyon daha sokmakta çok büyük çıkarları olduğunu sezemedi.

İhtiyar sordu:

— General mutlu olsa gerek. Köylüler rahat duruyor artık. O ne diyor buna?... Sibilet'den hep memnun mu?...

— Bay Sibilet'yi tedirgin eden tek insan bay Michaud'dur. Onu kovduracağı söyleniyor.

Fourchon devam etti:

— Mesleki kıskançlık! Bahse girerim ki François'nın kovulmasını görmek ve onun yerine baş oda uşağı olmak için can atardın...

— Valla, yok demezdim, dedi Charles, binikiyüz frank alıyor. Fakat o kovulmaz, generalin sırlarını biliyor...

Fourchon, Charles'ın gözlerinin ta içine bakarak karşılık verdi:

— Bayan Michaud'nun hanımefendinin sırlarını bildiği gibi. Doğru söyle, evlât, beyefendiyle hanımefendi ayrı odalarda mı yatarlar?...

— Elbette, dedi Charles, yoksa beyefendi hanımefendiyi bu kadar sevmezdi ki!...

— Daha, daha?... Bundan fazla birşey bilmez misin?... diye sordu Fourchon.

Charles'la Fourchon mutfakların pencereleri önüne vardıklarından, susmak icap etti.

V

DÜŞMANLAR KARŞIKARŞIYA

Yemeğe yeni oturmuşlardı ki, baş oda uşağı François içeri girdi, Blondet'nin yanına giti, usulca, ama kont'un duyabileceği şekilde: «Beyefendi,» dedi, «Fourchon baba'nın küçüğü nihayet bir susamuru yakaladıklarını iddia ediyor, ve La-Ville-aux-Fayes kayma-

kamına götürmeden önce, acaba siz almak ister misiniz diye soruyor.»

Emile Blondet başkasıyla dalga geçmenin ustası olduğu halde, anlamını bildiği açık saçık bir fıkra dinleyen bakire gibi kızarmaktan kendini alamadı.

General katılmaya başladı.

— Ya! bu sabah Fourchon baba ile susamuru mu avladınız? diye haykırdı.

Kocasının gülüşünden kaygılanan kontes sordu:

— Ne olmuş?

General cevap verdi:

— Madem ki onun gibi kafalı bir adam Fourchon babanın tuzağına düştü, emekli bir zırhlı süvarinin susamuru avlamaktan utanmasına gerek yok! Bu susamuru da, posta arabasında yolculardan ücreti alınan, ama hiç bir zaman arabaya koşulmayan üçüncü beygire benziyor.

General, durup durup tekrar gülerken, iki kahkaha arasında şunları da ilâve edebildi:

— Çizmelerinizi ve pantalonunuzu değiştirmenize şaşmam artık. Suda yüzmüş olmalısınız. Ben sizin kadar ileri gitmedim faka basmakta, suyun yüzünde kaldım. Oysa siz benden de zekisiniz...

Madam dö Montcornet tekrar söze karıştı:

— Dostum, unutuyorsunuz ki neden bahsettiğinizi bilmiyorum...

Bu sözleri kontes alıngan bir edayla söylemişti, çünkü Blondet'nin küçük düşürülmesi hoşuna gitmemişti. General ciddileşti. Blondet kendisi anlattı susamuru avını.

— Fakat, dedi kontes, eğer bu fukara insanlar bir susamuru yakalamışlarsa, pek de suçlu sayılmamaları lâzım.

Merhametsiz general şu karşılığı verdi:

— İyi amma, on yıldır susamuru yüzü görüldüğü yok.

— Kont hazretleri, dedi François, çocuk bir susamuru yakaladığına dair yemin billâh ediyor...

— Eğer ellerinde bir susamuru varsa, ben satın alıyorum...

Rahip Brossette şu fikri ileri sürdü:

— Allah Aigues'i susamurundan ebediyen yoksun bırakmış değil ya!

Blondet haykırdı:

— Aman, rahip efendi, eğer Allahı bana karşı kışkırtırsanız...

Kontes:

— Gelen kimmiş? diye sordu.

Oda uşağı cevap verdi:

— Mouche, kontes hazretleri, hep Fourchon baba ile dolaşan çocuk.

— Onu buraya getirin... Şayet hanımefendi istiyorlarsa, dedi general. Belki sizi eğlendirir.

— Hiç değilse meselenin ne olduğunu anlarız, dedi kontes.

Az sonra Mouche, şato sahiplerinin karşısına çıktı. Yarı çıplaktı. Ayakları çıplak, bacakları çıplak, göğsü açık, başı açık. Yemek salonunun bir tek aynasının bedeli bile bir servet olurdu bu çocuk için. Bu aşırı fakirlik timsalini görüp de ona acımamak imkânsızdı. Mouche birer kor gibi parlayan gözlerini bir yemek salonunun şaşaasına, bir sofranın zenginliklerine çevirip duruyordu. Böylesine bir yoksulluğa başka bir izah bulamayan madam dö Montcornet:

— Senin annen yok mu? diye sordu.

— Hayır efendim, anam, 1812'de askere giden babamı bir daha göremediğinden, derdinden öldü. Resmî kâğıtlarla nikâhlı değildi de... Babam da, söylemesi ayıp olmasın, nalları dikmiş... Ama dedem var, Fourchon baba, bazen beni eşek sudan gelinceye dek pataklarsa da, iyi adamdır.

Kontes, generale bakarak:

— Dostum, dedi, nasıl olur da araziniz üzerinde bu derece mutsuz insanlar bulunabilir?...

— Kontes hazretleri, dedi rahip, bu bucakta gönüllü mutsuzlar vardır. Kont hazretleri iyi niyetlidirler; ama işimiz, sizin sırtınızdan geçinmekten başka düşüncesi olmayan dinsiz insanlarla.

— Pekiyi ama, dedi Blondet, azizim rahip efendi, siz onlara ahlâk dersi vermek için bulunmuyor musunuz burada.

Rahip Brossette şu cevabı verdi Blondet'ye:

— Beyefendi, Monsenyör (*) beni vahşiler arasına

(*) **Piskopos.**

misyoner olarak gönderir gibi tayin ettiler buraya. Fakat kendilerine de söylemekle şerefyab olduğum vechile, Fransa vahşilerinin yanına bile yaklaşılmaz. Onların kanunu, bizi dinlememek. Halbuki Amerika vahşileri nezdinde alâka uyandırılabilir.

— Rahip efendi, dedi Mouche, bana biraz yardım ediyorlar daha, ama sizin kilisenize gidersem artık hiç yardım etmezler, ve şamarı da yapıştırırlar.

— Aziz peder, dedi Blondet, din, önce ona pantalon vermekle işe başlamalıydı. Misyonerlerimiz önce vahşilerin gönlünü alarak kandırmıyorlar mı onları?...

Rahip Brossette usulca:

— Öyle bir şey yaparsam, önce elbiselerini satar, dedi, hem benim böyle bir alışverişe girişmek için tahsisatım da yoktur.

General, Mouche'a bakarak:

— Rahip efendi doğru söylüyor, dedi.

Küçük oğlanın politikası, kendisine karşı haklı oldukları zaman söylenenleri anlamazlıktan gelmeyi gerektirirdi. Kont devam etti:

— Küçük maskaranın zekâsı, iyiyi kötüden ayırabilecek durumda olduğunu isbat eder. Çalışacak yaşta olduğu halde, cezasız suç işlemekten başka birşey düşündüğü yok. Bekçiler onu gayet iyi tanırlar!... Ben belediye başkanı değilken, bir mülk sahibinin kendi toprakları üzerinde işlenen bir suça şahit olduğu zaman zabıt tutamayacağını biliyordu; bildiği içindir ki, beni gördüğü zaman çayırımdan çıkmıyor, küstahça ineklerini otlatmaya devam ediyordu. Halbuki şimdi nasıl kaçıyor!

— Aaa! bu çok kötü, dedi kontes. Başkasının malını almamak lâzım, küçük dostum...

— Hanımefendi, karnını doyurmak gerek. Dedem bana ekmekten çok dayak yedirir. Tokatlar ise, insanı acıktırıyor!... İneklerde süt olduğu zaman biraz sağarım, tutar... Efendimiz o kadar fakir mi ki kendi çayırından süt içiremesin bana?...

Bu koyu sefaletten duygulanan kontes:

— Belki de sabahtan beri birşey yememiştir, dedi.

Ve oda uşağına dönerek:

— Şu tavuk artığıyla ekmek versenize yesin! dedi.

— Nerede yatarsın sen?

— Kışın, nerde bırakırlarsa orda; hava güzel olursa açıkta yatarım.

— Kaç yaşındasın?

— Oniki.

— Daha ufak, dedi kontes kocasına, doğru yola sevkedilebilir.

General sertçe:

— Asker olur, dedi. İdmanlıdır. Ben de onun kadar çekmişimdir. Şimdiki halime bakın.

— Affedersiniz, general, ben nüfusa kayıtlı değilim, kura çekmeyeceğim. Fukara anam evli değildi, beni tarlada doğurmuş. Dedemin dediği gibi, Toprağın çocuğuyum ben. Anacığım beni milisten kurtardı. Benim adım ne Mouche'dur, ne de başka birşey... Adım yok benim. Dedem bana avantajlarımı öğretti. Ben hükümetin **kâğıtlarında** kayıtlı değilim. Askerlik çağına vardığım zaman, bütün Fransa'yı dolaşıp duracağım! Kimse yakalayamaz beni.

Kontes bu oniki **yaşındaki kalbi okumaya niyetlendi.**

— Dedeni sever misin? diye sordu.

— **Valla! kafası dumanlı olduğu zaman** patlatır şamarları. Ama ne yapacaksın, öyle iyi adam ki! Sonra, **bana okuma yazma öğretmenin** bedelini tahsil ettiğini söyler **döverken...**

— **Okuma biliyor musun?... dedi kont.**

— He ya, **kont hazretleri, hem de ince yazıları** bile okurum. **Gerçeği söylüyorum.**

Kont gazeteyi uzattı.

— Burada ne yazıyor? diye sordu.

Mouche sadece üç yerde duraksayarak okudu:

— **Künde-lik-ga-zata**

Rahip Brossette de herkes gibi gülmeye başladı.

Mouche sinirlenip bağırdı:

— Ama siz bana **gazatayı** okutuyorsunuz. Dedem der ki, onu zenginler okurmuş, ve de içinde ne yazılıysa daha sonra öğrenilirmiş.

— Bu çocuk doğru söylüyor, general, dedi Blondet. Bu sabah beni yenilgiye uğratan adamı tekrar görmeye heveslendiriyor beni. Görüyorum ki, yutturmacasında sineğin (10) de parmağı vardı...

Mouche, efendileri biraz eğlendirmek için orada bulunduğunu pekâlâ biliyordu. Fourchon baba'nın öğ-

rencisi öğretmeninden aşağı kalmadı, ağlamaya başladı...

— Yalınayak gezen bir çocukla nasıl alay edebiliyorsunuz?... dedi kontes.

— Hem öyle bir çocuk ki, dedi Blondet, eğitim masraflarını dedesinin şaklaklarla tahsil etmesini normal bulur!

— Söyle bakayım, çocuğum, susamuru yakaladınız mı sahiden?

Çocuk, gözyaşlarını silerek:

— Evet efendim, dedi. Sizin, görüp göreceğim en güzel kadın olduğunuz kadar essah.

— Göster bakalım, dedi general.

— Ama, kont hazretleri dedem onu sakladı. Biz ip imalâthanesindeyken, debelenip duruyordu daha... İsterseniz dedemi çağırtın, çünkü onu kendi eliyle satmak istiyor.

Kontes, François'ya:

— Onu mutfağa götürün, dedi, dedesi gelinceye kadar yemeğini yesin. Charles'ı da yollayın, Fourchon baba'yı çağırsın. Bu çocuk için ayakkabı, bir pantalon, bir de ceket bulmaya bakın. Bu eve çırılçıplak girenler giyinmiş vaziyette çıkmalıdırlar dışarı...

Mouche, yemek salonundan çıkarken:

— Tanrı sizi takdis etsin, aziz hanımım, dedi. Rahip efendi emin olabilir ki bu elbiseleri, sizden geldikleri için, bayram günlerine saklayacağım.

Bu hazırcevaplılığa şaşan Emile'le madam de Montcornet birbirlerine baktılar ve «O kadar da budala değilmiş!» dercesine bir göz attılar rahibe.

Çocuk dışarı çıkınca:

— Hanımefendi, dedi rahip, şu muhakkak ki Sefaleti fazla önemsememek lâzım. Öyle tahmin ederim ki Sefaletin gizli sebepleri vardır, ve bu sebepleri takdir etmek sadece Allaha vergidir. Çoğu zaman mukadder bedenî sebeplerdir bunlar. Sonra, karakterden doğan, bizim suçladığımız, fakat bazen gelişmesi imkânsız meziyetlerin neticesi olan eğilimlerin ürünü manevî sebepler de vardır. Bu gelişme sahası bulamama keyfiyeti maalesef bir kayıptır cemiyet için. Muharebe meydanlarında görülen mucizeler bize öğretmiştir ki, en kötü huylu kimseler bile orada kahraman olabilirler... Ama burada, istisnaî bir durum var-

dır. Eğer iyilikseverliğinizi düşünce ile birarada yürütmezseniz, düşmanlarınızın niyetlerini kolaylaştırmak tehlikesine maruz kalırsınız.

Kontes:

— Düşmanlarımız mı? diye haykırdı.

General ağır, ciddî bir eda ile tekrarladı:

— Merhametsiz düşmanlar!

Rahip devam etti:

— Fourchon baba ile damadı Tonsard, vadinin fakir halkının beynidirler. En ufak birşey için onlara danışılır. Bu adamlarda inanılmaz bir makyavelizm vardır. Şunu iyi bilin ki bir meyhanede toplanan on köylü, büyük bir potilikacıya denktir.

O sırada François, bay Sibilet'nin geldiğini haber verdi. General gülümseyerek:

— Maliye bakanı, dedi. İçeri buyursun.

Sonra karısına ve Blondet'ye bakıp ilâve etti:

— O size durumun vehametini açıklar.

Rahip usulca fısıldadı:

— Zaten bu vehameti sizden hiç gizlemiyor.

Ve Blondet, oraya vardıktan beri hep sözünü duyduğu ve tanımak istediği şahsiyeti, Aigues'in Vekilharcını gördü. Orta boylu, otuz yaşlarında bir adamdı. Somurtkan bir hali vardı. Yüzü göze hoş görünmüyordu, ve gülmek yaramıyordu o yüze. Tasalı bir alın altında, şanjanlı yeşil gözler birbirinden kaçıyor ve bu suretle düşünceleri gizliyordu. Kahverengi bir redingot, bir pantalon ve siyah bir yelek giymişti. Saçları düz, uzundu, kendisine bir kilise adamı tavrı veriyordu. Dizleri bitişik, ayakları ayrıktı, ve pantalonu pek gizlemiyordu bu çarpıklığı. Soluk tenine, gevşek etlerine bakarak hastalıklı bir bünyeye sahip olduğu sanılabilirdi, ama, Sibilet sağlam yapılıydı. Biraz boğuk çıkan sesi, bu pek hoş olmayan genel görünüme uyuyordu.

Blondet ile Brossette gizlice birbirlerine baktılar. Gazeteci, genç rahibin göz işaretinden Vekilharç hakkındaki kuşkularının papazda kesin kanaat olduğunu anladı.

General:

— Sibilet, azizim, dedi, gelirlerin bir çeyreğine konan köylüler bizden ne çalmış oluyorlar, bunu hesaba vurdunuz mu?

Kâhya:

— Bir çeyrekten çok daha fazlasını çalıyorlar, kont hazretleri, diye cevap verdi. Sizin yoksullarınız, Devletin sizden talep ettiğinden çok daha fazlasını iç ediyorlar. Mouche gibi küçük bir haylaz günde yirmibeş litre tane toplar tarlalarınızdan. Harman artığını kaldırmanın zamanı gelince, nerdeyse can çekişiyor diyeceğiniz yaşlı kadınlar öylesine çevikliğe, gençliğe, dinçliğe kavuşurlar ki, şaşarsınız.

Sibilet sözünü Blondet'ye yönelterek ilâve eti:

— Bu olayı siz de gözlerinizle görebilirsiniz, çünkü temmuz yağmurlarından geciken hasat altı gün sonra başlayacak. Çavdarlar gelecek hafta biçilecek. Aslında, harman artığını toplama hak ve izni, bucağın belediye başkanınca yoksulluk belgesi verilen kimselere aittir. Özellikle bucaklar, kendi arazilerindeki harman artıklarını toplama iznini sadece kendi yoksullarına vermelidirler. Oysa bir ilçenin bucakları birbiri arazisinde ve belgesiz yapıyorlar bu işi. Farzedelim bucakta altmış yoksul varsa, onlara kırk tembel katılıyor. Nihayet toprağı işleyen kimseler bile işlerini güçlerini bırakıp harman artığı toplamaya giderler. Bizde, bütün bu kimseler günde üçbinyediyüz litreden fazla devşirirler. Hasat onbeş gün sürer, demek ki ilçede yaklaşık ellialtıbin litre tane kaldırılıyor. Yani hasat artığı, aşardan fazla tutuyor. Kaçak otlatma ise, çayırlarımızın ürününün aşağı yukarı altıda birini berbat ediyor. Ormanlara gelince, zararın hesabını yapmak ne mümkün! Altı yaşındaki ağaçları bile kesmişlerdir... Kont hazretleri, uğradığınız zararlar yılda yirmi küsur bin franka yükselir.

— Eee, duyuyor musunuz, hanımefendi? dedi general kontese.

Madam de Montcornet sordu:

— Bu hesaplarda mübalağa yok mudur?

Rahip cevap verdi:

— Hayır, hanımefendi, maalesef yoktur. Hem zangoç, hem kayyum, hem kutsal eşya muhafızı, hem mezarcı, hem de kilise şarkıcısı olan aksaçlı ihtiyar Niseron baba, yani bayan Michaud'nun yanına yerleştirdiğimiz küçük Geneviève'in dedesi, cumhuriyetçi kanaatlerine rağmen...

Sibilet rahibin sözünü kesti:

— Péchina!

— Ne? Péchina mı? diye sordu kontes. Ne demek istiyorsunuz?

Rahip açıkladı:

— Kontes hazretleri, Geneviève'e yolda pek sefil bir durumda rastladığınız gün, İtalyanca olarak **Piccina** (11) diye haykırmıştınız. Bu kelime onun takma adı olarak kaldı ve öylesine yozlaştı ki bugün bütün bucak koruduğunuz kızı Péchina diye çağırıyor. Yavrucak, bayan Michaud ve bayan Sibilet ile beraber, kiliseye gelen tek kişi.

— Ama o bundan birşey kazanmıyor! dedi kâhya. Dinini yüzüne vurup kötü davranıyorlar.

Rahip devam etti:

— İşte o yetmişiki yaşındaki fukara ihtiyar günde onsekiz litreye yakın ürün artığı toplar; şunu da hemen söyleyeyim ki namusluca yapar bu işi. Fakat kanaat sahibi, doğru adam olduğundan, topladığı taneleri satmaz, kendisi yer. Halbuki bütün diğerleri, satarlar. Sandığıma göre, yardımcınız bay Langlumé onun tahılını parasız övütüyor, benim uşağım da onun ekmeklerini benimkilerle birlikte pişirir.

Sibilet'nin sözünden kaygılanan kontes:

— Koruduğum küçüğü unutmuştum, dedi.

Ve Blondet'ye dönerek ilâve etti:

— Sizin buraya gelmeniz başımı döndürdü. Fakat yemekten sonra sizinle beraber Avonne kapısına gidelim de, XV. asırda ressamların yarattıkları o kadın çehrelerinden birini size canlı olarak göstereyim.

O sırada, François'nın alıp getirdiği Fourchon baba kırık tahta kunduralarını gürültüyle çıkarıp mutfağın kapısına bırakıyordu. François ziyaretçiyi haber verince kontes başını salladı, ve Fourchon baba, avurtları lokmalarla şişmiş Mouche'un önünden kapıda göründü. Susamuru elindeydi, perde ayaklılarınki gibi yıldızımsı sarı ayaklarına bağlı bir sicimin ucundan sarkıyordu. Sofrada oturan dört efendiye ve Sibilet'ye, köylülerde perde işini gören kuşkulu ve kulluk ifadesiyle dolu bir bakış fırlattı. Sonra bir zafer edasıyla hayvanı sallayarak:

— İşte getirdim, dedi Blondet'ye.

— Benim susamurum, dedi Parisli. Bedelini fazlasıyla ödedim.

— Yooo, beyefendiciğim, dedi Fourchon, sizinki kaçtı, şu anda deliğindedir, dışarı çıkmak da istemiyor, çünkü o dişisi, oysa bu, erkeği!... Siz oradan ayrılırken, Mouche geldiğini gördü. Kont hazretlerinin Waterloo'da zırhlı süvarileriyle birlikte şan ve şeref kazandığı nasıl ki gerçekse, susamurunun benim olduğu da o kadar gerçek. Aigues'in, efendimiz generalin malı olduğu gibi... Ama yirmi frank verirseniz, susamuru sizin olabilir. Yoksa, eğer bay Gourdon çok pahalı bulursa, bizim kaymakama götürürüm hayvanı. Bu sabah beraber avlandığımız için, size vermeyi tercih ediyorum, bu sizin hakkınız.

— Yirmi frank mı! dedi Blondet. Fransızcada buna tercih denmez.

İhtiyar bağırdı:

— Ne yapalım, beyciğim... Fransızcayı pek az bildiğimden, isterseniz Burgonya diliyle talep edeyim o yirmi frankı, benim için hava hoş, yeter ki bu para cebime girsin, latince konuşurum isterseniz, **latinus, latina, latinum!** Alttarafı bu sabah bana söz verdiğiniz parayı istiyorum. Zaten çocuklarım sizin verdiğiniz parayı elimden aldılar, buraya gelirken, yolun üzerinde, bu yüzden ağladım da. Charles'a sorun isterseniz. On frank için onları öldüreyim de mahkemede herkesin önünde bana neler yaptıklarını mı anlatayım sonra? Cebimde birkaç metelik oldu mu, içirip içirip soyarlar beni... Kızım varken, bir kadeh şarap içmek için başka yere gitmek gücüme gidiyor... Ama zamane çocukları böyle işte! İhtilâlden kazandığımız bu. Artık herşey çocuklara. Babalar silindi bir kalemde! Ha! bakın, Mouche'u bambaşka yetiştiriyorum, o beni sever haylaz!...

Bunu derken torununun sırtına vurdu.

— Bana öyle geliyor ki, ötekiler gibi küçük bir hırsız olarak yetiştiriyorsunuz onu, dedi Sibilet, çünkü her gece vicdanında yeni bir suçun ağırlığıyla yatıyor uykuya.

— Merak etmeyin, bay Sibilet, onun vicdanı sizinkinden daha rahat... Zavallı yavrucak, nedir ki aldığı? Bir parça ot. Bir insanı boğazlamaktan iyidir. Valla, sizin gibi matematikten çakmaz, çıkarmayı, topla-

mayı, çarpmayı bilmez daha... Şunu bilin ki yüreğimizi kırıyorsunuz! Bizlerin bir sürü haydut olduğumuzu söylüyorsunuz, iyi bir insan olan efendimizle iyi insanlar olan bizlerin aramızı açıyorsunuz... Bu diyardan da daha iyisi yoktur. Söyleyin bakalım, bizim gelirimiz var mı? Yarı çıplak değil miyiz? Mouche da öyle. Her sabah çiyle yıkanan güzel çarşaflar üzerinde yatarız. Şayet soluduğumuz havayı ve içtiğimiz güneş ışınlarını kıskanmıyorlarsa, elimizden neyimizi almak isteyebilirler? anlamam! Şehirliler ocak başında otururken çalarlar; ormanın bir köşesine atılmış birşeyi toplamaktan daha kârlı bir iş bu. Buraya bir meyve kurdu gibi çıplak giren, ama şimdi iki milyonu olan Gaubertin efendiyi kovalayan ne kır bekçisi var, ne atlı bekçi. Hırsızmışız! Söylemek kolay. Soulanges tahsildarı Guerbet baba onbeş yıldır köylerimizden cepleri dolu ayrılır. Ama kendisinden beş para talep edilmemiştir daha. Bir hırsızlar diyarında olacak iş mi bu? Çalmak bizi zengin etmez. Gösterin bakalım, çalışmadan yaşayabilenler sizden mi, bizden mi?

— Eğer çalışmış olsaydınız, iradınız olurdu, dedi rahip. Allah çalışanı takdis eder.

— Sizi yalancı çıkarmak istemem, rahip efendi, çünkü benden daha bilgilisiniz, ve belki bana açıklayabilirsiniz bu işi. İşte, beni biliyorsunuz, Tembelim, miskinim, ayyaşım, hiçbir işe yaramaz bir Fourchon babayım. Tahsil görmüş, çiftlik kiracısı olmuş, başına felâket gelmiş, bir daha belini doğrultamamış bir Fourchon baba! Peki, benimle o dürüst, namuslu Niseron baba arasında ne fark var? O da benim gibi yetmiş yaşında, altmış yıl toprağı bellemiş, her sabah şafaktan evvel kalkıp tarlaya gitmiş, demir gibi sağlam bir vücut ve güzel bir karakter sahibi olmuş! Ama bakıyorum, o da benim kadar fakir. Torunu Péchina bayan Michaud'nun yanında hizmetçilik ediyor, halbuki benim küçük Mouche hava kadar hür... Peki, ben kusurlarımın cezasını çekiyorum diyelim; ya o? O zavallı adamcağız erdemleri için mükâfat mı görüyor? Bir kadeh şarap nedir bilmez, bir havari gibi yaşar, ölüleri gömer, bense canlıları dansettiririm. O ağır mahrumiyetler içinde geçirdi ömrünü, ben şeytanın şen bir müridi olarak eğlenip keyf ettim. İkimiz de ne kazandık sanki? Tepemizde aynı ak saçlar, ceplerimiz-

de aynı para. Kampanayı çalmak için ihtiyacı olduğu ipi de ben sağlarım kendisine. O cumhuriyetçidir, bense tefeci değilim, hepsi bu. Köylü, sizin kafanıza göre mazbut hayat sürmüş, ya da kötü işler yaparak yaşamış, farketmez: geldiği gibi gider, çaputlara bürünerek; sizse, güzel bezlere sarılarak gidersiniz!...

Belâgatini kapalı şişe şarabına borçlu görünen Fourchon baba'nın sözünü kimse kesmedi. Önce Sibilet konuşmaya yeltendiyse de, Blondet bir hareketle onu susturdu. Rahip, general ve kontes, yazarın bakışlarından anladılar ki poperizm'i yerinde incelemek ve belki de Fourchon baba'dan hıncını almak istiyordu. Blondet sordu:

— E pekiyi, Mouche'u ne biçim eğitmeyi düşünüyorsunuz? Onu kızlarınızdan daha iyi yetiştirmek için ne yapıyorsunuz?...

— Ona Allahtan bahsetmiyor, dedi rahip.

— Oh! hayır, hayır, rahip efendi, Tanrıdan korkmasını söylemem ona, insanlardan korkmasını söylerim! Tanrı iyi kalblidir, ve sizlere bakılırsa cenneti vaadetmiştir bize. Öyle ya, madem ki zenginler yeryüzü cennetini ellerinde tutuyorlar... Ben kendisine derim ki: «Mouche, hapisten kork, darağacının yolu hapisten geçer. Hiçbir şey çalma, verdirt sana! Hırsızlık insanı katilliğe götürür, katillik de insanların adaletini harekete geçirir. Adaletin usturasından (*) korkmak gerek asıl. O ustura, yoksullara uykusuzluk verir, varlıklılara rahat uyku sağlar. Okumayı öğren. Tahsilin olursa, bay Gaubertin gibi kanun himayesi altında para sahibi olmanın yolunu bulursun. Bay Sibilet gibi kâhya olursun, niye olmayasın yani? Kont hazretleri onun kendi lokmasını almasına mani olmuyor işte... İşin püf noktası, varlıklıların yanında olmak. Masanın altında her zaman kırıntı bulunur!...» İşte buna derler güzel, sağlam bir eğitim. Öyle ki, yumurcak hep kanundan yanadır... İyi bir insan olacak, bana bakacak...

— Pekiyi, ne iş öğreteceksiniz ona?

— İlkönce uşak yapacağım onu. Çünkü efendileri yakından tanırsa bundan yarar sağlar, iyi örnek alır,

---

(*) Giyotini ima ediyor.

sizler gibi **kanuna dayanarak servet biriktirir!**... Eğer kont hazretleri çocuğu tavlalara alıp atları tedavi etmeyi öğretirse, pek memnun kalır, çünkü insanlardan korkarsa da, hayvanlardan korkmaz.

— Kafanız işliyor, Fourchon baba, dedi Blondet. Ne söylediğinizi biliyorsunuz, ve sebepsiz ağız açmıyorsunuz.

— **Yok canım, bilâkis, çünkü aklım** (12) Grand Vert'de **kaldı yüz su'luk iki** sikkeyle birlikte...

— Sizin gibi bir **adam nasıl sefalete düşer?** Bugünkü şartlarla, eğer bir köylü mahvolursa, kabahat kendisindedir demek. Çünkü hürdür, zengin de olabilir. Eskisi gibi değil ki şimdi. Köylü birkaç para biriktirmeyi başardı mı, satılık toprak bulur, satın alabilir, kendi efendisi olur!

Fourchon şu cevabı verdi:

— Ben eski zamanı da gördüm, yenisini de görüyorum, aziz bilgili dostum. Tabela değişti, doğru, ama satılan şarap aynı şarap! BUGÜN, DÜN'ün küçük kardeşi. Ya! Gazetenize yazsanıza bu dediğimi? Biz azat mı edildik sanki? Hep aynı köye mensubuz, ve gene senyör var başımızda: ben, Çalışma derim bu senyöre, Bütün varlığımız olan tarla çapası elimizden düşmedi ki. Bir efendi hesabına çalışmışız, emeğimizin kaymağını alan vergiye çalışmışız, farkeder mi? Ömrümüzü alın teri dökerek harcıyoruz hep...

— Ama bir meslek seçebilir, şansınızı başka yerlerde deneyebilirsiniz, dedi Blondet.

— Şansını denemeye git diyorsunuz bana... Peki nereye gideyim? Pasaport gerek, kırk **su** tutar! Kırk yıldır cebimde kırk su'luk bir sikkenin bir ikincisiyle çarpışıp öttüğünü duymadım hiç. Başını alıp gitmek için, karşına çıkacak köyler kadar **ekü** olmalı cebinde. Altı köye uğrayacak kadar parası bulunan Fourchon'lar çok yoktur. Bizi ancak askerlik çekip çıkarır bucağımızdan. Ama bizim için ordu neye yarar? Askerler vasıtasıyla albayları yaşatmaya; şehirlinin köylü sayesinde yaşadığı gibi. Yüz albaydan bir tanesi olsun aramızdan çıkmış mıdır? Çıkmışsa, bir kişi varlığa kavuşmuş, ama o bir kişiye karşılık yüz kişi dökülmüştür. Neleri eksik de dökülürler?... Allah bilir, ve tefeciler de bilir! İyisi mi, bucağımızda kalırız. Eskiden senyörler bizleri koyun sürüleri gibi tıkarlardı bucağa;

şimdi durumun icabatı bizi zorluyor buna. Beni buraya mıhlayanın şu veya bu olması umurumda değil. Zaruretin kanunu mıhlamış, yahut Senyörlüğün kanunu mıhlamış, ne farkeder, öyle de, böyle de, müebbeden toprağı işlemeye mahkûmuz. Nerde olursak olalım, toprağı kazar, çapalar, gübreler, varlıklı doğan sizler için işleriz; bize bakmayın, biz yoksul doğmuşuz. Kütle hep aynıdır, aynı kalır... Bizim aramızdan yükselenlerin sayısı, sizin aranızdan tepetaklak yuvarlananların sayısından daha azdır!... Biz bilgili değiliz, ama, bunu iyi biliriz. Boyuna bizi suçlamamak gerek. Biz sizi rahat bırakıyoruz, siz de bizi bırakın yaşayalım... Yoksa böyle devam ederse, bizi mapusanelerinizde beslemek zorunda kalacaksınız; hoş! orası bizim samanlıktan daha rahat ya! Siz efendi kalmak istiyorsunuz, o halde her zaman düşman olarak kalacağız, bugün de, otuz yıl önce olduğu gibi. Sizin herşeyiniz var, bizim hiçbir şeyimiz yok, size karşı dostluk beslememizi bekleyemezsiniz daha!

— İşte ilânıharb diye buna derler! dedi general.

Fourchon cevabı yapıştırdı:

— Efendimiz hazretleri, Aigues o zavallı hanımefendinin malıyken... Tanrı rahmet eylesin, çünkü gençliğinde haksızlığa karşı şarkı söylemişmiş..., ne diyordum? Ha! onun gününde, mutluyduk. Geçimimizi tarlalarından, odunumuzu ormanlarından sağlamamıza ses çıkarmazdı. Böyle yaptığı için yoksulluğa düşmüyordu ki! Ve siz ki en azından onun kadar zenginsiniz, vahşi hayvanlarmışız gibi bizi kovalıyor, zavallı milleti mahkemelere sürüklüyorsunuz... Ama bunun sonu hayır değil, size söyleyeyim. Kötü bir davranışa sebep olacaksınız! Sizin bekçiyi, Vatel sıskasını gördüm az önce. Bir parçacık odun için az kaldı fukara bir yaşlı kadını öldürüyordu. Sizi bir halk düşmanı bilecekler, akşamları biraraya gelip sohbete dalınca size karşı hırçınlaşacaklar, eski hanımefendiye rahmet okurken size beddua edecekler!... Yoksulların bedduası sürer, efendimiz hazretleri, sürer ve en ulu meşenizden daha büyük olur, meşeden ise darağacı yapılır... Burda kimse gerçeği söylemiyor size. İşte budur gerçek. Ben her sabah ölümü bekliyorum, size cabadan gerçeği söylemekle fazla riske girmiş olmam!... Büyük bayramlarda, Soulanges'da, Café de la Paix'de

Vermichel'e eşlik ederek köylüleri dansettiren bendeniz, onların konuşmalarını duyarım. Şunu bilin ki, sizden hiç de iyi bahsetmiyorlar, ve de rahat yaşatmayacaklar bu diyarda. Eğer sizin Michaud denen o başbelâsı değişmezse, değiştirmeye zorlayacaklar sizi... Bu öğüt, bir de susamuru, hepsi yirmi franka, hiç de pahalı değil valla!...

İhtiyar bu son cümleyi söylerken bir ayak sesi duyuldu ve Fourchon'un tehdit ettiği kimse geldiğini haber verdirmeden içeri giriverdi. Michaud yoksulların avukatına öyle bir bakış baktı ki, savrulan tehdidin, kulağına vardığı açıkça belli oldu. Bu bakış, susamuru avcısında, jandarmanın hırsız üzerindeki etkisini yaptı. Fourchon'un tüm cüreti yokoldu. Kabahat işlediğini biliyordu. Sarfettiği sözlerin amacı Aigues sakinlerini korkutmaktı besbelli. Ve Michaud, onun çektiği nutukların hesabını sormak hakkına sahipti.

General, Michaud'yu göstererek:

— Bu da harbiye nazırı, dedi Blondet'ye.

Nazır bey, kontese:

— Af buyurun, hanımefendi, dedi, beni kabul etmek isteyip istemediğinizi sormadan içeri girdiğim için özür dilerim. Çok acele işler generalimle konuşmamı gerektiriyor da...

Michaud bir yandan özür dilerken, bir yandan da Sibilet'yi gözlüyordu. Sibilet, Fourchon'un cesur sözlerine için için seviniyordu. Ama onun yüzünde beliren sevinci masada oturanlardan hiçbiri farketmiyordu, çünkü hepsi de garip bir ilgiyle Fourchon'la meşguldü. Oysa gizli nedenlerle sürekli olarak Sibilet'yi gözetleyen Michaud onun tavır ve davranışına şaştı. Sibilet:

— Söylediği doğru, kont hazretleri! diye haykırdı. Yirmi frank hakkı. Bu fiyata susamuru, pahalı sayılmaz...

General, oda uşağına:

— Yirmi frank ver ona, dedi.

Blondet generale sordu:

— Onu elimden alıyorsunuz demek?

— İçine saman doldurtacağım, dedi kont.

Fourchon baba:

— Ama efendimiz, dedi, bu aziz beycik postu bana bırakmıştı!...

— İyi ya! diye haykırdı kontes, post için de ayrıca yüz su alırsınız. Ama şimdi gidin artık...

İhtiyarla çocuğun keskin ve vahşi kokusu öylesine tutmuştu yemek salonunu ki, nazik duyuları isyan eden madam de Montcornet, eğer Mouche'la Fourchon daha fazla kalsalardı, kendisi odadan çıkıp gitmek zorunda kalacaktı. İhtiyar, bu dayanılmaz koku sayesinde kopardı yirmibeş frankı. Ürkek bir tavırla hep bay Michaud'ya bakaraktan ve ona ardı arkası kesilmez selâmlar yağdırarak, dışarı çıktı. Çıkarken de:

— Efendimize söylediklerim sizin iyiliğiniz için, bay Michaud, dedi.

Michaud kendisini derin bir bakışla süzdü.

— Yahut da size para verenlerin iyiliği için, karşılığını verdi.

General, hizmetkârlarına şu emri verdi:

— Kahve getirildikten sonra hepiniz çıkın, ve bilhassa kapıları kapatın.

Aigues'in genel muhafızını henüz görmemiş olan Blondet ona bakarken, Sibilet'nin kendisinde uyandırdığı izlenimlerden çok farklı duygulara kapıldı. Vekilharç ne kadar tiksinti veriyorsa, Michaud da o kadar saygı ve güven telkin ediyordu.

Genel muhafızda ilk dikkati çeken, güzel yapılı, zarif konturlu, tam beyzî bir çehreydi. Burnu, bu çehreyi tam ortasından bölüyordu; Fransız çehrelerinin çoğunda yoktur bu mükemmellik. Bütün yüz çizgileri düzgün olmakla birlikte, ifadesiz değildi. Bunun nedeni, belki de, bedenî cesaret belirtisi olan kırmızı tonların hâkim olduğu uyumlu bir tene sahip bulunmasıydı. Açık kahve, parlak ve keskin gözleri, düşüncesini açığa vurmaktan çekinmez, daima insanın gözleri içine bakardı. Geniş ve açık alnı, gür siyah saçlar altında daha belirgin duruyordu. Dürüstlük, kararlılık, temiz bir güven, bu güzel çehreye canlılık veriyordu. Askerlik mesleği, alnında birkaç kırışıklık bırakmıştı. İçinde güvensizlik, kuşku doğdu mu, hemen yüzünde yansıyordu. Seçkin süvari alayına ayrılmış herkes gibi, boylu poslu, zarif ve çevikti hâlâ. Bıyıklarını, favorilerini ve sakalını muhafaza eden Michaud, vatanperverliği konu edinen yağlıboya resimler ve gra-

vürler selinin az kalsın gülünç duruma düşüreceği bir savaşçı tipini andırıyordu. Bu tipin kusuru, Fransız ordusunda çok bol bulunması olmuştur. Ama belki de bu tip çehreyi bu derece yaygın ve tek örnek hale getiren şey, aynı heyecanların sürekliliği, açık ordugâhların eziyeti, bu eziyetlerden büyüğün de, küçüğün de pay almaları, savaş meydanında şeflerin de, erlerin de birbirine benzeyen çabalar harcamaları olmuştur. Yukardan aşağı lâcivertler giymiş olan Michaud, siyah saten yakayı ve asker çizmelerini muhafaza ediyordu. Askerlere özgü kaskatı duruşu da tamamen atmış değildi üzerinden. Omuzlarını geriye çekiyor, sanki hâlâ silâh altındaymış gibi göğsünü geriyordu. Légion d'Honneur'ün kırmızı kurdelesi yakasını süslüyordu. Bu portre taslağını bir kelimeyle tamamlamak için bir de manevî çizgi ilâve edelim: Michaud, efendisi karşısında «generalim»den başka bir hitap kullanmış değildi daha; vekilharç ise, göreve başladıktan beri patronuna «kont hazretleri» demekte hiç kusur etmemişti.

Blondet, vekilharç ile genel muhafızı göstererek, «ne zıtlık!» der gibi rahip Brossette'e baktı tekrar. Sonra, karakterin, sözün, ifadenin de bu kalıba, bu çehreye, bu tavıra uyup uymadığını anlamak için, Michaud'ya döndü.

— Vallahi, dedi, bu sabah erkenden dışarı çıkmıştım, korucularınızı hâlâ uyur buldum.

Eski asker kaygı ile sordu:

— Saat kaçta?

— Yedibuçukta.

Michaud kurnaz kurnaz generale baktı.

— Beyefendi hangi kapıdan çıktılar acaba? diye sordu.

Blondet:

— Couches kapısından, diye cevap verdi. Korucu, gecelik entariyle beni seyrediyordu penceresinden.

— Gaillard herhalde yeni yatmıştı, dedi Michaud. Erken çıktığınızı söyleyince, şafakta çıktığınızı sandım. Ve şafakta korucumun evine dönmesi için hasta olması gerekirdi. Ama saat yedibuçukta diyorsanız, iş değişir: o saatte yatağa girmek üzereydi.

Michaud bir an sustu, sonra kontesin hayret dolu bakışına cevap olarak devam etti:

— Biz geceleri nöbette geçiririz, ama ne çare ki uyanıklığımız hiçbir işe yaramıyor, hep faka basıyoruz. Topraklarınız üzerinde işlenen bir hırsızlığın izlerini gizlemeye yardım eden bir adama, bu davranışından biraz sonra yirmi beş frank verdirdiniz siz. Neyse, yemeği bitirirseniz konuşuruz bu konuda, generalim, çünkü bir karara varmamız gerek.

— Azizim Michaud, dedi Sibilet, siz hukuktan başka şeye bakmıyorsunuz, oysa **summum jus, summa injuria**... (13) Eğer hoşgörüyle davranmazsanız başınıza iş açarsınız. Fourchon baba'nın söylediklerini duymanızı isterdim; içtiği şarap, her zamankinden biraz daha açık konuşmasına yol açtı.

— Beni korkuttu, dedi kontes.

General cevap verdi:

— Söylediklerinin hepsini de çoktandır biliyorum.

— O alçak adam hiç de sarhoş değildi üstelik, dedi Michaud, rol yaptı, acaba kimin hesabına?...

Ve Sibilet'ye dönerek ilâve etti:

— Belki siz bilirsiniz!

Michaud'nun sabit bakışı altında Sibilet kızardı.

Blondet göz ucuyla rahip Brossette'e bakarak:

— Ey rus!... (14) diye haykırdı.

— Bu zavallı adamlar acı çekiyorlar, dedi kontes. Fourchon'un yüzümüze karşı bağırdığı sözlerde gerçek payı vardır — bağırdığı diyorum, çünkü onun bizlerle konuştuğu söylenemez.

Michaud şu cevabı verdi:

— Hanımefendi, İmparatorun askerleri ondört yıl gül yaprakları üzerinde mi yattılar sanıyorsunuz?... Generalim kont'dur, Légion d'Honneur nişanının grand-officier rütbesini taşır, kendisine gelir sağlanmıştır, ve ben ki basit bir asteğmenim, onun gibi başladım, onun gibi çarpıştım, onu kıskandığımı hiç görür müsünüz? Kazandığı şan ve şerefi tartışmaya, gelirini çalmaya, rütbesine göstermekle yükümlü olduğumuz saygıyı ondan esirgemeye heveslenir miyim? Köylü de askerler gibi itaat etmelidir, asker gibi dürüst olmalıdır, asker gibi saymalıdır başkasının kazandığı hakları, ve hırsızlıkla değil, çalışmakla, dürüstlükle uğraşmalıdır subay olmaya. Sabanla kılıç ikizdir. Askerin, üstelik, her an başında bekleyen ölümü var.

Rahip Brossette coştu:

— İşte bunu söylemek isterdim onlara kürsüden!

Genel muhafız, Sibilet'nin tavsiyesini cevaplayarak devam etti:

— Hoşgörü mü dediniz? Aigues'in brüt geliri üzerinden yüzde on zararı ben de hoşgörüyle karşılardım. Ama durum o merkezde ki, yüzde otuz kaybediyorsunuz generalim. Ve eğer bay Sibilet gelir üzerinden yüzde şu kadar alıyorsa, gösterdiği hoşgörüyü anlamıyorum, çünkü yılda bin - binikiyüz franktan pek cömertçe vazgeçiyor demektir.

Sibilet homurdana homurdana:

—Aziz bay Michaud, diye karşılık verdi, ben bunu kont hazretlerine de söyledim, hayatımı kaybetmektense binikiyüz frank kaybetmeyi tercih ederim. Bu hususta öğütlerimi esirgemem sizden...

Kontes:

— Hayat mı dediniz? diye haykırdı. Bu işte birinin hayatı mı bahis konusu?

General gülerek söze karıştı:

— Devlet işlerini burada tartışmamalıydık. Bu konuşmalar şunu gösteriyor ki hanımefendi, Sibilet, maliyeci olduğu için ürkek ve korkaktır, oysa harbiye nazırım cesurdur, ve generali gibi onun da birşeyden çekindiği yok.

Sibilet itiraz etti:

— İhtiyatlı deyin, kont hazretleri!

Blondet alaycı alaycı:

— Peki ama, biz burada, Cooper'in Amerika ormanlarında vahşilerin tuzaklarıyla çevrili kahramanları gibi mi yaşıyoruz demek?

Madam de Montcornet:

— Hadi bakalım, beyler, dedi, sizin işiniz, yönetim çarklarının gürültüsüyle bizi ürkütmeden yönetmesini bilmektir.

— Ama, kontes hazretleri, şu taşıdığınız sevimli hotozlardan bir tekinin ne kadar alınterine mal olduğunu bilmeniz belki de gerekli! dedi rahip.

Kontes gülerek karşılık verdi:

— Hayır, değil, çünkü o zaman onsuz yapmaya alışabilirim, yirmi franklık bir sikkeye saygıyla bakabilirim, bütün köylüler gibi cimri olabilirim, ve çok

şey kaybederim! Haydi, aziz peder, kolunuzu verin de, generali iki nazırı arasında bırakıp, Avonne kapısına bayan Michaud'yu görmeye gidelim. Geldiğimden beri ziyarete gitmedim ona. Koruduğum küçük kızla meşgul oluruz.

Ve güzel kadın, Mouche'un ve Fourchon'un yırtık pırtık üstbaşını, kindar bakışlarını, ve Sibilet'nin korkularını hemen unutup, ayakkaplarını ve şapkasını giymeye gitti.

Rahip Brossette'le Blondet, evsahibesinin çağrısına derhal cevap verdiler ve ön cephenin taraçasında beklediler onu. Blondet rahibe:

— Bütün bu olup bitenler hakkında ne düşünüyorsunuz? diye sordu.

— Ben bir paryayım. Müşterek düşmanmışım gibi ispiyonluyorlar beni. Benden kurtulmak amacıyla kurdukları tuzaklardan sıyrılmak için her an gözümü, kulağımı açık tutmalı, ihtiyatla hareket etmeliyim. İşler o hale varmıştır ki, lâf aramızda, acaba bana bir kurşun sıkacaklar mı diye soruyorum kendi kendime...

— Ve buna rağmen kalıyorsunuz?

— Bir imparatora hizmetten nasıl ki kaçılmazsa, Allaha hizmetten de kaçılmaz.

Rahip, bunu o kadar sade bir tonla söyledi ki, Blondet etkilendi. Rahibin elini tutup dostça sıktı. Rahip Brossette ilâve etti:

— Dönen dolaplar hakkında nasıl olup da hiç bir bilgim olmadığını şimdi anladınız herhalde. Bununla birlikte, bana öyle geliyor ki, general bura halkına bir türlü yaranamadığından oluyor bu işler.

Blangy papazı hakkında burada birkaç söz söylememiz gerekli.

Autun'lü iyi bir burjuva ailesinin dördüncü oğlu olan rahip Brossette, akıllı bir adamdı ve mesleğini şerefle temsil ediyordu. Ufak tefek, ince ve narin yapılıydı. Burgonyalılara yakışır inatçı edası, hiçbir özelliği olmayan yüzünün alelâdeliğini örtüyordu. Oradaki önemsiz görevini, mesleğine bağlılığından ötürü kabul etmişti, çünkü dinî inancı dışında bir de siyasî kanaati vardı. Eski zaman papazları gibi Kiliseye ve klerjeye tutkuyla bağlıydı. Sorunları bütünü içinde görürdü. Bencillik, hırsını bozmuyordu. **Hizmet etmek,**

onun şiarıydı. En tehlikeli cephelerde Kiliseye ve monarşiye hizmet eder, en nankör saflarda çalışırdı. İyi iş görme arzusu ve cesareti sayesinde er geç generalliğe yükseleceğini bilen bir nefer gibi kendini işine verirdi. Kadınsız yaşamak, fakir kalmak (15), itaat etmek konusunda içtiği andı hiç bozmazdı.

Bu üstün yetenekli rahip, Blondet'nin kontese olan bağlılığını daha ilk bakışta sezmiş ve Troisville ailesinden bir kadınla monarşist bir yazar karşısında anlayışlı davranması gerektiğini anlamıştı. Çünkü aralarındaki ilişkiyi hoşgörüyle karşılasa da, cübbesine karşı duyulan saygıda kimsenin kusur edeceği yoktu. Hemen her akşam şatoya gelerek whist'te (*) dördüncü oyuncu olurdu. Rahip Brossette'in değerini takdir edebilen yazar, ona karşı öylesine saygılı davranmıştı ki, ikisi de birbirlerine tutulmuşlardı; aklı başında herkes kafa dengini yahut söylediklerini dinleyen birisini buldu mu, duyduğu memnunluk onda böyle bir his uyandırır.

— Peki, rahip efendi, siz ki, fedakârlığınızla, işgal ettiğiniz mevkiin üstünde bulunuyorsunuz, bu durumu neye hamlediyorsunuz?

Rahip Brossette gülümseyerek:

— Siz bu kadar gönül okşayıcı bir parantez açtıktan sonra, size sıradan lâflar etmek istemem, dedi. Bu vadide geçmekte olan olaylar Fransa'nın her tarafında geçiyor, ve 1789 hareketinin köylüler arasında uyandırdığı umutlardan ileri geliyor. İhtilâl, bazı bölgeleri daha derinden etkilemiştir. Burgonya'nın Paris'e çok yakın bulunan bu ucu, bu hareketi Galyalıların Frank'lara karşı zaferi olarak yorumlayan bölgelerden biridir (16). Tarihî bakımdan, köylüler hâlâ Ortaçağdaki köylü ayaklanmalarından yeni çıkmışlardır. Uğradıkları yenilgi kafalarında yer etmiştir. Olayı hatırlamazlar artık; olay, içgüdüsel fikir haline dönüşmüştür. Eskiden üstünlük fikri nasıl soyluların kanına işlemiş idi ise, bu fikir de köylülerin kanına işlemiştir. 1789 İhtilâli, mağlûpların öcü olmuştur. Köylüler, feodal yasanın binikiyüz yıldır onlara yasakladığı toprak mülkiyetine doğru ilk adımı atmışlardır.

(*) Briç türünden eski bir oyun.

Onlardaki toprak sevgisi bundan ileri geliyor. Toprağı öylesine paylaşırlar ki, hatta bir saban izini bile iki hisseye ayırırlar, ve bu, vergi tahsilini de imkânsız kılar, çünkü vergilendirilen toprağın değeri vergiyi tahsil etmek için yapılacak adlî kovuşturma masraflarını bile kapatmaz!...

Blondet, rahibin sözünü keserek şöyle dedi:

— Bu konuda öylesine dikkafa ve güvensizdirler ki, Fransa'daki üçbin ilçeden bin tanesinde bir zengin, bir köylüden toprak satın alamaz. Aralarında bir parça toprağı birbirlerine terkeden köylüler, arazilerini hiçbir şartla hiçbir fiata burjuvaya bırakmazlar. Büyük toprak sahibi ne kadar çok para teklif etse, köylünün belirsiz kaygısı o kadar büyür. Köylünün toprağını alışverişin genel kuralları içine ancak istimlâk sokar. Bu gerçeği çok kimse farketmiş ve nedenini anlayamamıştır.

Rahip Brossette, Blondet'nin konuşmasını bir an kesmesinin bir soru anlamını taşıdığını düşünerek (ki gerçekten öyleydi), şu cevabı verdi.

— Nedeni şudur: gözleri önünden akıp giden uygarlığın, başlıca düşüncesinden hiçbir zaman caydıramadığı bir kast için, oniki yüzyıl hiçbir önem taşımaz. Öyle bir kast ki, modası geçtiği için efendilerinin kendisine bıraktıkları geniş kenarlı, ipek kordeleli şapkayı hâlâ gururla muhafaza eder. Taşıdığı fikrin sonucu olarak halk, içine işlemiş olan sevgisinin tüm şiddetiyle Napoléon'a bağlandı. Napoléon bunu lâyıkiyle anlayamadı. Oysa 1815'de Elbe'den kaçarak Fransa'ya dönüşü, Yüz-Gün mucizesini gerçekleştirmesi, halkın bu sevgi ve bağlılığı ile izah edilebilir. Halkın gözünde, bir milyon askeriyle sürekli olarak Halkla özdeş kalan Napoléon, hâlâ İhtilâl'in içinden çıkan kral, halka Millet'in malına sahip olma imkânını sağlayan adamdır. Onun İmparator olarak taç giymesi de bu Fikir'e dayanan bir olaydır. Halktan çıkıp tahta oturması, Halkın kral olmasıdır düpedüz.

Blondet biraz sinirlendi.

— Ama 1814, bu konuda düşüncesiz davrandı, dedi. Monarşi, bu Fikri kutsal saymalıdır, çünkü halk, babasından XVI. Louis'nin başını miras alan bir prens bulabilir tahtın yanıbaşında.

Rahip Brossette usulca:

— Hanımefendi geliyorlar dedi. Fourchon onu korkuttu. Oysa Din'in, Taht'ın ve bizzat bu ülkenin yararı için onu burada alıkoymalıyız.

Aigues genel muhafızı Michaud'nun çıkagelmesinin nedeni, Vatel'in gözlerini kör etme teşebbüsüydü muhakkak. Ama biz, Devlet (17) konseyinde cereyan edecek müzakereleri burada nakletmeden önce, olayların bağlantısını daha iyi sağlamak düşüncesiyle, bazı hususları kısaca anlatalım: General, Aigues'i hangi şartlar altında satınaldı? Sibilet hangi ağır nedenlerle bu şahane malikânenin yöneticisi oldu? Michaud'yu genel muhafız yapan nedenler nelerdi? Ve nihayet, insanların durumu ve Sibilet'nin ifade ettiği korkular hangi evveliyattan doğuyordu? Bunları açıklarken, dramın başlıca aktörlerinden birkaçını da sahneye çıkarmış, onların çıkarlarını göstermiş ve o sıralarda general kont Montcornet'nin içinde bulunduğu durumun tehlikelerini de anlatmış olacağız.

VI

BİR HIRSIZ ÖYKÜSÜ

1791'e doğru, arazisini ziyaret eden matmazet Laguerre, Soulanges'ın eski adalet görevlisi Gaubertin'in oğlunu vekilharç olarak kabul etti. Bugün basit bir ilçe merkezi olan küçük Soulanges şehri, Burgonya hanedanının Fransa hanedanıyla savaştığı devirde büyük bir kontluğun başkentiydi. Bugün kaymakamlığın bulunduğu La-Ville-aux-Fayes ufak bir tımardı ve Aigues, Ronquerolles, Cerneux, Couches ve daha onbeş köy gibi Soulanges'a bağlıydı. Soulanges'lar kont kaldılar, oysa Ronquerolles'ler, tek kelimeyle Saray diye anılan o büyük güç sayesinde, bugün marki'dirler. Aynı güç değil mi ki yüzbaşı du Plessis'nin oğlunu, Fethin başta gelen ailelerinden de önce, dük mertebesine yükseltmiştir? Bu olay da gösterir ki şehirlerin kaderi de, ailelerinki gibi, her an değişebilir.

Adalet görevlisinin oğlu hiçbir serveti olmayan bir çocuktu. Kendisinden önce Aigues'de otuz yıl vekilharçlık edip zengin olan yönetici, ünlü Minoret Şir-

ketinde üçte bir hisseyi, Aigues'i idare etmeye tercih etti. Müstakbel erzak müteahhidi, kendi çıkarı için, beş yıldan beri yanında muhasiplik yapan ve bu arada ergin olan François Gaubertin'i yeni vekilharç olarak takdim etti. Gaubertin onun işten çekilmesine yardım edecek, ustasından aldığı talimata karşılık şükran borcunu ödemek için de, İhtilâlden pek korkan matmazel Laguerre'den selefi için bir ibra makbuzu elde edecekti. Eski adalet görevlisi, yönetim bölgesinin İhtilâl mahkemesi savcısı olunca, korkak ses sanatkârının koruyucusu rolünü oynadı. Bu taşra Fouquier-Tinville'i, aristokrasiyle ilişkileri yüzünden besbelli şüpheli kişi sayılan tiyatro kraliçesi aleyhine bir ayaklanma düzenledi, bu suretle oğluna uydurma bir kurtarıcılık fırsatı yarattı. Bu sayede, eski vekilharcın ibra makbuzunu elde ettiler. Vatandaş Laguerre de, hem siyasi avantaj bakımından, hem de şükran borcunu ödemek için, François Gaubertin'i malikânesine «başbakan» atadı.

Cumhuriyet'in müstakbel iaşe müteahhidi, matmazele karşı cömert davranmamıştı vekilharçlığı sırasında. Onun hesabına Paris'e yılda otuzbin frank kadar yollardı. Oysa daha o zaman Aigues'in geliri en az kırkbin olmalıydı. Öyle ki, Gaubertin kendisine otuzaltı bin frank vaadedince, cahil Opera sanatçısının ağzı kulaklarına vardı.

Aigues vekilharcının bugünkü servetinin nereden geldiğini kestirebilmek için, başlangıcını açıklamak gerek. Babası tarafından korunan genç Gaubertin, Blangy belediye başkanı oldu. Borçluların, Cumhuriyet'in o kahredici müsaderelerine hedef olup olmamaları onun elindeydi. Bu suretle, etrafa **dehşet** saçarak (bu kelime o zamanın modasıydı) [18] kanunlara rağmen madeni parayla ödettirebildi borçları. Kendisi ise, tedavülde kaldığı sürece, İhtilâl'in çıkardığı kâğıt paraları verdi matmazel Laguerre'e. (Gerçi bu banknotlar kamuya hiçbir yarar getirmedi, ama, fertleri zengin etmeye yaradı.) Genç Gaubertin, 1792'den 1795'e kadar üç yıl içinde Aigues'den 150.000 frank elde etti ve bu parayı Paris piyasasında kullandı. Cepleri kâğıt parayla tıklım tıklım dolan matmazel Laguerre, artık lüzumsuz olan elmaslarını paraya çevirmek zorunda kaldı. Elmasları vekilharca verdi, Gau-

bertin onları satıp bedelini sağlam para olarak hanımına getirdi. Bu dürüstlüğü matmazeli pek duygulandırdı. O günden sonra Piccini'ye (19) güvendiği kadar vekilharcına da güvendi.

1796'da Gaubertin, babasının dostu olan bir eski konvansiyonel'in kızıyla, yurttaş İsaure Mouchon'la evlendi. O sırada üçyüzelli bin sağlam frankı vardı. Direktuar idaresinin süreceğini tahmin ettiğinden, evlenmeden önce, yeni bir döneme başladığını ileri sürerek, beş yıl süren yöneticilik görevinin matmazel tarafından ibra edilmesini istedi.

— Aile babası olacağım, dedi, vekilharçların kötü şöhreti malûmunuzdur, kayınpederim bir Romalı kadar dürüsttür, sonra nüfuzlu bir zattır da, ona damadı olmaya lâyık olduğumu isbat etmek isterim.

Matmazel Laguerre, Gaubertin'in hesaplarını kapattı ve vekilharcını överken pek iltifatlı bir dil kullandı.

Aigues'in sahibesine güven telkin etmek için, ilk zamanlar, vekilharç, köylüleri sıkıştırmayı denedi. Yaptıkları yağmalar sonucu, gelirlerin düşmesinden ve odun tüccarının vereceği rüşvetin azalmasından korkuyordu. Fakat o sıralarda egemen olan halk, her yeri kendi öz malı sayıyordu. Hanımefendi, yeni kralların bu kadar yakından görünce korkuya kapıldı ve Richelieu'süne herşeyden önce rahat ölmek istediğini söyledi. Şarkı kraliçesinin sabık baş tebaasından kalan gelirler masraflarından kat kat üstün olduğundan, hanımefendi pek tehlikeli bir evveliyat yarattı. Mahkemelere düşmemek için, komşularının, kendi topraklarının sınırlarına tecavüz etmelerine göz yumdu. Park aşılmaz duvarlarla çevriliydi, o bakımdan keyfini bozarlar diye tasa etmedi. Gerçek bir filozoftu, rahat yaşamaktan başka şey düşündüğü yoktu. Birkaç bin frank eksik veya fazla olmuş, odun tüccarı köylülerin verdikleri zarar karşılığında sözleşmedeki fiat üzerinden tazminat istemiş: ne çıkardı yani? Eli açık, fütursuz bir eski Opera sanatçısı için ne önemi vardı ki? Yüzbin franklık gelirini zevki için savuran; devletin, halka olan borcundan üçte iki indirim yapmasını sızlanmasız karşılayan bir kadın dert mi ederdi böyle şeyleri?

Eski rejimin iffetsizlerine yakışan bir rahatlıkla şöyle diyordu:

— Eh! ne yapalım? Herkes yaşayacak, Cumhuriyet bile!

Oda hizmetçisi ve dişi veziri korkunç matmazel Cochet, hanımının gözünü açmayı denemişti. Çünkü Gaubertin'in Eşitlik hakkındaki İhtilâl yasalarına rağmen önceleri hanımefendi diye hitap ettiği evsahibesini nasıl etkisi altına aldığını görmüştü. Fakat Gaubertin de matmazel Cochet'nin gözünü açtı: ona, sözde babasına gönderilmiş bir ihbar mektubu gösterdi. Mektupta, oda hizmetçisi, Pitt ve Cobourg'la mektuplaşmakla suçlanıyordu. O günden sonra iki hizmetkâr nüfuzlarını birleştirdiler. Ama Montgommery usulüyle. Cochet matmazel Laguerre'e Gaubertin'i övdü, Gaubertin de Cochet'yi. Oda hizmetçisinin geleceği garantideydi zaten. Hanımefendinin vasiyetnamesinde kendisine ait altmışbin frankın yattığını biliyordu. Hanımefendi öylesine alışmıştı ki Cochet'ye, ondan vazgeçemezdi artık. Bu kız sevgili hanımının tuvaletinin bütün sırlarını bilirdi, akşamları sevgili hanımını binbir hikâye anlatarak uyutur, sabahları iltifatlı sözlerle uyandırırdı, ve ölünceye kadar sevgili hanımını hiç değişmiş bulmadı. Sevgili hanımı tabuta konunca, herhalde onu her zamankinden daha güzel bulmuş olsa gerek!

Gaubertin'le matmazel Cochet'nin yıllık kazançları, maaşları, çıkarları gitgide o kadar arttı ki, en şefkatli ana-baba bile bu iyi kalbli kadına onlardan daha derin bir bağlılık gösteremezdi. Bir dolandırıcının, kurbanını ne kadar pohpohladığı kesin olarak bilinemez. Bir ana, üzerine titrediği kızına karşı bile, bir satıcının sağmal ineğine gösterdiği özen kadar okşayıcı ve koruyucu davranamaz. Bundan ötürüdür ki kapalı odalarda oynanan Tartuffe temsilleri bu denli sükse kazanır. Yağcılık, dostluğa bedeldir. Yazık ki Molière çok erken ölmüş. Sağ olsaydı, ailesinden bıkan, çocuklarından sıkılan Orgon'un, Tartuffe'ün dalkavukluklarının hasretini çekerek büyük bir üzüntüyle: «Ah! ne güzel günlerdi o!» dediğini anlatırdı bize.

Ömrünün son sekiz yılında matmazel Laguere, Aigues arazisinin gerçekte getirdiği ellibin franktan ancak otuzbinini alabildi. Görüldüğü gibi Gaubertin, selefinin gösterdiği geliri benimsemişti sonunda. Oysa 1791'den 1815'e kadar geçen zaman içinde çiftlik kira-

ları ve diğer gelirler hatırı sayılır bir artış göstermiş, hatta o arada matmazel Laguerre yeni mülk bile edinmişti. Hanımefendinin yakında öleceğini hesaplayan Gaubertin, Aigues'i ele geçirmek için plan kurmuştu. Bu plan, o şahane arazinin gözle görülür derecede değer kaybettiğini ve gelirlerin düştüğünü göstermesini zorunlu kılıyordu. Bu tertipten haberdar edilen Cochet de kârı paylaşacaktı. Eskiden gelirini daha vakti gelmeden harcamaya başlayan sabık tiyatro kraliçesi, son günlerinde yatırımların getirdiği yirmibin franklık geliri bir yılda ancak harcayabildiğinden, vekilharcının kullanılabilir gelirlerle her yıl yeni mal mülk satın almasına şaşardı. Yaşlandıkça ihtiyaçlarının azalması sonucu olan bu durumu, Gaubertin'le matmazel Cochet'nin namusluluğuna yorardı.

Kendisini görmeye gelenlere:

— İki pırlanta! derdi onlar için.

Gaubertin de, hesaplarında, namuslu görünmeye dikkat ederdi. Çiftlik gelirlerini aynen girdi kaydederdi. Ses sanatkârının aritmetik konusundaki zayıf bilgisini etkileyecek herşey açık, seçik, belirgin ve doğruydu. Kâhya, harcamalardan, işletme masraflarından, yaptığı pazarlıklardan, siparişlerden, uydurduğu dâvalardan, onarımlardan sağlardı çıkarını. Müteahhitlerle anlaşarak bazen bir misli yükseltirdi giderleri. Müteahhitler de, sus payı olarak, yüksek fiatlardan yararlanırlardı. Hanımefendi bu gibi ayrıntıları hiçbir zaman kontrol etmezdi. Aigues'le alışverişi olanlara gösterdiği kolaylık, Gaubertin'i halka beğendirirdi; hanımefendiye ise, bütün ağızlardan övgü çıkardı. Çünkü yapılan işler için fazla para ödemekten başka, hanımefendi nakdî yardım da çok yapardı. Milletin ağzından şu lâf düşmezdi hiç:

— Allah korusun aziz hanımımızı.

Gerçekten herkes, salt bağış olsun, dolaylı olsun, ondan birşeyler koparırdı. Yaşlı artist, gençliğinin kefaretini ödercesine, düpedüz soyulmaktaydı. Hem öylesine soyulmaktaydı ki, aman fazla ileri gidilirse belki gözü açılır, Aigues'i satar da Paris'e döner diye, herkes soygunculukta biraz ölçülü davranırdı.

Paul-Louis Courier işte bu çöplenme çıkarı yüzünden öldürüldü, çünkü adamcağız toprağını satacağını

ve birçok Touraine'li Tonsard'ları geçindiren karısını alıp götüreceğini açıklamak gafletinde bulunmuştu. Bundan çekinen Aigues çapulcuları, bir sopanın ucuna bağlanmış orağın yetişebileceği yükseklikte hiçbir dal kalmayıncaya kadar, genç ağaçları kesmezlerdi. Hırsızlığın çıkarı için, mümkün olduğu kadar az zarar vermeye dikkat ederlerdi. Buna rağmen, matmazel Laguerre'in son yıllarında, onun arizisinden odun toplamak, en hayasızca yapılan bir yolsuzluk haline gelmişti. Bazı mehtaplı gecelerde, en azından ikiyüz bağ odun kaldırılırdı. Harman artığı yağmasına gelince, Sibilet'nin bildirdiği gibi, üretimin dörtte birine malolurdu Aigues'e.

Matmazel Laguerre, Cochet'nin, kendisi sağ olduğu sürece evlenmesini yasaklamıştı. Bu, her memlekette, oda hizmetçisi kullanan hanımlarda görülen bir bencilliktir. Ama sabırsız mirasçılar tarafından zehirlenmeyi göze alarak, maddî mutluluk bakımından hiçbir yararı olmayan eşyaları son nefesine kadar saklama hastalığından daha saçma değil herhalde.

Matmazel Laguerre toprağa verildikten yirmi gün sonra, matmazel Cochet, çok yakışıklı bir adam olan Soulanges jandarma onbaşısı kırkiki yaşındaki Soudry ile evlendi. Soudry, jandarma örgütü kurulduğundan, yani 1800'den beri, hemen her gün Aigues'e, Cochet'yi görmeye gelirdi, haftada en az dört defa da Cochet ve Gaubertin'lerle birlikte yemek yerdi.

Hanımefendi ömrü boyunca, sofrada ya tek başına, ya da misafirleriyle yemeğe oturmuştu. Aralarındaki samimiyete rağmen, asla ne Cochet'yi ne de Gaubertin'leri sofrasına almıştı. Kraliyet Müzik ve Dans Akademisinin baş sanatçısı son nefesine kadar etiketini, süslenme âdetlerini, rujunu, şıpıtık terliklerini, arabasını, uşaklarını ve bir tanrıçaya yakışır görkemini muhafaza etmişti. Tiyatroda ve şehirde olduğu gibi, kır köşesinde de tanrıça kaldı. Anılarda, o hâlâ tapınılmaya lâyık bir kadın olarak yaşamakta ve Soulanges'ın **yüksek sosyete**sinde XVI. Louis'nin saraylı çevresinden aşağı kalmadığına kesin olarak inanılmaktaydı.

Oraya atandığı günden beri matmazel Cochet'ye kur yapan Soudry, Soulanges'ın en güzel evine, aşağı yukarı altıbin franka ve hizmetten ayrılacağı zaman

dörtyüz frank emeklilik maaşı alma umuduna sahipti. Matmazel Cochet madam Soudry olunca, Soulanges'da büyük itibar gördü. O güne kadar kaç frank biriktirdiğini katiyen hiç kimseye söylemezdi. Gaubertin gibi, o da tasarruflarını Paris'te, ilin şarap tüccarlarının komisyoncusu Leclercq'e yatırmıştı. Leclercq, Aigues yöneticisinin de yatırımla desteklediği bir hemşehriydi. Hiç kimse kesin birşey bilmediği halde, herkes, eski oda hizmetçisinin bu binikiyüz nüfuslu ufak şehrin en büyük servetlerinden birisine sahip olduğuna inanırdı.

Bay ve bayan Soudry, evlenme sözleşmelerinde, jandarmanın bir evlilikdışı oğlunu öz evlâtları olarak kabul edince, herkes pek şaştı. Bayan Soudry'nin serveti artık oğlana kalacaktı. Bu oğlan resmen bir ana edindiği gün, Paris'te Hukuku bitirmişti ve yargıçlık mesleğine girmek üzere staj yapmayı tasarlıyordu. Gaubertin'lerle Soudry'ler arasında yirmi yıldır süregelen karşılıklı anlaşma, aralarında en sağlam dostluğu doğurdu. İki taraf da, her yerde, her zaman, ömürlerinin sonuna kadar birbirlerini Fransa'nın **en namuslu adamları** diye ilân edeceklerdi. Ak görünen vicdanlarda gizli lekeler bulunduğunu karşılıklı olarak bilmeye dayanan birbirini kollama durumu, bu dünyada en zor çözülen bağlardan birini meydana getirir. Bu sosyal dramı okuyan sizler bunu o kadar iyi bilirsiniz ki, bencilliğimize ters düşen ve aynını yapamayacağınız için sizi tedirgin eden, hattâ yüzünüzü kızartan bazı sürekli fedakârlıkları bir nedene bağlama çabası içerisinde: «Canım», dersiniz karşılıklı fedakârlıklar yapan iki kişi için, «bunlar mutlaka bir cinayet işlemişlerdir birlikte!»

Malikânenin işlerini yirmibeş yıl çekip çevirdikten sonra, vekilharç, altıyüzbin frank sağlam paraya sahip olmuştu; Cochet ise, aşağı yukarı ikiyüzelli bin franka sahipti. Saint-Louis adasının Béthune rıhtımında faaliyette bulunan Leclercq ve Ortakları firmasına (bu şirket, ünlü Grandet (*) firmasının rakibiydi) yatırılmış sermayelerin sürekli olarak ve ustaca kullanılması sayesinde, şarap komisyoncusu da,

---

(*) **Bk. Balzac'ın** Eugénie Grandet **romanı.**

Gaubertin de, daha kolay zengin oldular. Matmazel Laguerre ölünce, Béthune rıhtımındaki şirketin başında bulunan Leclercq, Aigues vekilharcının büyük kızı Jenny'ye talip oldu. O sırada Gaubertin, onbir yıl evvel kendisi tarafından Soulanges'da noterliğe getirilen hukukçu Lupin'le bir komplo kurarak Aigues'e sahip olacağını hayal ediyordu.

Soulanges ailesinin son vekilharcının oğlu olan Lupin, üstünkörü ekspertizlere, değerinin yüzde elli altında fiat takdirine, ihaleyi ilân etmemeye, önemli gayrımenkulleri elaltından sözde artırma usuliyle satmak için taşrada maalesef çok başvurulan bütün manevralara razı olmuştu. Son zamanlarda Paris'te bir şirket kurulmuş, diyorlar; amacı, bu gibi dalavereler yapanları, artırma sırasında pey sürmekle tehdit ederek haraca bağlamakmış. Fakat 1816'da Fransa'da, bugünkü gibi kirli çamaşırlar ortaya dökülüp halk kızıştırılmazdı. Bu nedenle, kumpas kuranlar, Aigues'in Cochet, noter ve Gaubertin arasında gizlice paylaşılmasını gerçekleştirebileceklerine inanmışlardı, ve Gaubertin, araziyi bir kere kendi üzerine çevirdikten sonra, öbür suç ortaklarına paylarını kendisine bırakmaları için para teklif etmeyi tasarlıyordu. Mahkemede izaleişüyu davasını takip etmek için Lupin tarafından tayin edilen dava vekili, görevini söz üzerine Gaubertin'e satmıştı oğlu için; öyle ki, bu soygunu kolaylaştırdı. Tabii eğer kendilerine gökten miras düştüğünü gören onbir Pikardiyalı çiftçi kendilerini soyulmuş saydılarsa.

Bütün ilgililer servetlerinin bir misli arttığına inanırken, kesin artırmadan bir gün önce Paris'ten bir dava vekili çıkageldi, eski kâtiplerinden biri olan La-Ville-aux-Fayes'li bir başka dava vekiline Aigues'i satın alma talimatını verdi, ve gerçekten malikâneyi bir milyon yüzbin elli franka satın aldı. Artırma bir milyon yüzbin franka yükselince, düzenbazlardan hiçbiri daha fazla pay sürmeye cüret edemedi. Gaubertin Soudry'nin ihanet ettiğini sandı, Lupin'le Soudry de Gaubertin'in oyununa geldiklerini sandılar. Fakat Parisli dava vekili, artırmaya kimin hesabına katıldığını resmen açıklayınca, barıştılar. Taşra avukatı, Gaubertin, Lupin ve Soudry tarafından kurulan planı sezmesine rağmen, eski patronunu aydınlatmağa hiç yanaş-

madı. Nedeni de şu: eğer şatonun yeni sahipleri bir gevezelik etselerdi, artık o diyarda barınamazdı, çünkü pek çok düşman edinmiş olurdu. Olaylar da gösterecektir ki taşralıya özgü bu sıkıağızlılık tamamen yerindedir. Eğer taşralı sinsiyse, sinsi olmak zorundadır da ondan. Philinte'in (20) düşüncesini ifade eden şu atasözü **«Kurtlarla birlikte ulumak gerek»**, insan tehlikede bulununca ne yapması gerektiğini gayet güzel açıklar, ve taşralının davranışını haklı gösterir.

General Montcornet malsahibi olarak Aigues'e yerleşince, Gaubertin işini bırakacak kadar zengin görmedi kendini. Büyük kızını şarap depolarının zengin bankeriyle evlendirmek için ikiyüzbin frank drahoma vermesi gerekiyordu. Oğlu için satınaldığı dâva vekilliğine karşılık otuzbin frank ödeyecekti. Kala kala üçyüzyetmişbin frank kalıyordu kendisine. Bu paradan ergeç küçük kızı Elise'in drahomasını da vermek zorunda kalacaktı, çünkü ona da en az büyük kızınki gibi güzel bir düğün yapma hevesindeydi. Bu durumda, vekilharç, acaba herifi Aigues'den soğutur da kaçırabilir miyim? diye kontu incelemek istedi; bunu başarabilirse, cılk çıkan planını salt kendi hesabına gerçekleştirebileceğini umuyordu.

Başarısını hesaplı ihtiyatkârlığı sayesinde sağlayan kimselere özgü sezişle, Gaubertin, eski bir askerle eski bir ses sanatkârının karakterleri arasında benzerlik olabileceğini düşündü —böyle bir benzerlik ihtimal dışı da değildi. Bir opera artisti olmuş, Napoléon'un bir generali olmuş, ikisinde de aynı alışkanlıklar yok muydu? İkisi de aynı derecede umursamaz ve eli açık olabilirdi. Tiyatro kızına olsun, askere olsun, servet rastgele, kaderin bir cilvesi olarak yağmaz mı? Kurnaz, hinoğluhin, politikacı askerler de vardır, ama bunlar istisnadır. Asker dediğin, hele Montcornet gibi kaba bir vur-kır'cı ise, basit düşünceli, kolay itimat eden, iş hayatında acemi, arazi yönetmenin binbir ayrıntısına pek yatkın olmayan kimse demektir. Gaubertin, generali, matmazel Laguerre gibi ağına düşüreceğinden pek emindi.

Ne var ki İmparator, vaktiyle, başarılı olacağını hesaplayarak, Pomeranya'da Montcornet'nin aynı işi yapmasına izin vermişti. Gaubertin'in Aigues'de yap-

tığı görevi orduda iken yüklenen general, bu işlerden anlardı.

Köye çekilen eski zırhlı süvari birliği komutanı, gözden düştükten sonra, teselli bulmak için kendi işleriyle uğraşmak istiyordu. Birçok general gibi kolordusunu Bourbon'lara teslim etmiş olmasına rağmen, «Loire ordusunun terhisi» diye anılan bu hizmeti, Yüz-Gün (21) döneminde son muharebe meydanına kadar o adamın (22) peşinden gitmiş olmasını affettiremedi.

1815 yılının Yüksek Meclis'inde üye olan bir İmparatorluk askerinin Yabancılar (23) karşısında ordunun kadrosunda tutunabilmesi, hele Luxembourg sarayında kalması, imkânsızdı elbet. Montcornet, gözden düşmüş bir mareşalin tavsiyesine uyarak, topraklarını kendisi işletmeye karar verdi, arazisine yerleşti. General, kurt askerlere özgü kurnazlıktan yoksun değildi. Malikânesini şöyle bir inceler incelemez, Gaubertin'in bir opera-komik kâhyası, bir düzenbaz olduğunu derhal anladı. Napoléon'un halk tabakasından yükselen hemen bütün mareşal ve dükleri, Gaubertin gibileriyle çok karşılaşmışlardı hayatta.

Gaubertin'in, tarım işlerini çekip çevirmekteki derin tecrübesini farkeden sinsi general, bu tarımı öğrenmek için onu yanında alıkoymanın ne kadar yararlı olacağını sezdi. Bu amaçla, matmazel Laguerre gibi davrandı. Onun bu yapmacık umursamazlığı vekilharcı yanılttı. Aigues'in iyi ve kötü yanlarını, gelirlerin ayrıntılarını, onları tahsil etmenin şeklini, yapılması gereken reformları, tasarrufları öğreninceye kadar, general bönlük numarasını sürdürdü. Sonra, günün birinde, Gaubertin'i yolsuzluk yaparken suçüstü yakalayınca, silâh gücüyle fethettikleri ülkeleri terbiye edenlerde görülen o korkunç öfkelerden birine kapıldı. İşte o zaman öyle büyük bir hata etti ki, o kadar zengin veya dayanıklı olmasaydı, ömrü boyunca bocalamaktan kurtulamazdı. Nitekim, bu hikâyede anlatılan bir sürü irili ufaklı felâket de bu hatadan doğdu. İmparatorluk ekolünden yetişme, her düğümü kılıcıyla çözmeye alışık olan ve başıbozuklara karşı derin bir küçümseme besleyen Montcornet, namussuz bir vekilharcı kapıdışarı etmenin daha yumuşak usullerine başvurmadı. Zaten gözden düşmüş olmanın acısıyla buruklaşan bu general, ne sivil hayatı, ne de sivil

hayatta alınması gereken binbir tedbiri bilirdi. Gaubertin'e fena halde hakaret etti. Doğrusu Gaubertin de, Montcornet'nin öfkesini azdıracak kadar sinik bir karşılık vererek bu davranışı haketti. Kont, alaycı bir sertlikle:

— Siz benim toprağımdan mı geçiniyorsunuz? demişti.

Gaubertin gülerek şu karşılığı verdi:

— Havadan geçinebileceğimi mi sanıyorsunuz?

— Defolun buradan, aşağılık herif, sizi kovuyorum! dedi kont.

Ve kamçısıyla dövdü onu.

Fakat kamçı darbelerini kapalı kapılar arkasında yediğinden, vekilharç, hep inkâr etmiştir olayı.

Gaubertin, öfkeli askerden uzaklaştıktan sonra, soğuk bir eda ile:

— İbra belgesini almadan çıkmam, dedi.

Montcornet omuzlarını silkti.

— Görürüz, dedi, bakalım ceza mahkemesi ne der bu işe.

Bu tehdidi duyunca, Gaubertin gülümseyerek baktı kont'a. Bu gülümseme, generalin kolunu, sanki sinirleri kesilmiş gibi, sarkıtıp hareketsiz bıraktı. Gülümsemenin ne anlam taşıdığını açıklayalım.

Gaubertin'in kayınbiraderi Gendrin, La-Ville-aux-Fayes'de uzun süre bidayet mahkesi yargıçlığı yaptıktan sonra, Soulanges kont'unun koruması sayesinde, iki yıl önce aynı mahkemenin başkanı olmuştu. 1814'te Fransa Yüksek Meclis'ine atanan ve Yüz-Gün döneminde Bourbon'lara sadık kalan mösyö de Soulanges. Gendrin'in mahkeme başkanı yapılmasını bizzat Adalet bakanından istemişti. Bu hısımlık, Gaubertin'e belirli bir önemlilik kazandırmaktaydı bölgede. Bir mahkeme yargıcı, ufak bir şehirde, bir kraliyet mahkemesi birinci başkanından daha büyük bir şahsiyettir. Çünkü yönetim merkezinde general, piskopos, kaymakam, defterdar, onunla eşit durumdalar. Oysa basit bir mahkeme yargıcının eşiti yoktur, çünkü kraliyet savcısı, kaymakam, başka yere nakledilebilir veya azledilebilir. Paris'te olduğu gibi Aigues'de de oğul Gaubertin'in arkadaşı olan genç Soudry o sıralarda bölgenin merkezinde kraliyet savcı yardımcılığına atanmıştı. Jandarma onbaşısı olmadan önce topçu sınıfında

iaşeci olan baba Soudry, o zaman komutan yardımcısı olan mösyö de Soulanges'ı savunurken bir çatışmada yaralanmıştı. Jandarma sınıfı kurulurken, albay rütbesine yükselen Soulanges kont'u, o meselede hayatını kurtaran Soudry'nin Soulanges müfrezesinin başına getirilmesini talep etmişti; daha sonra da, Soudry'nin oğlunu, ilk olarak işe başladığı göreve tayin ettirdi. Matmazel Goubertin'in Leclercq'le evlenmesi de karara bağlanmış olduğuna göre dalgacı vekilharç, o bölgede, bakanlık emrine alınmış bir tümgeneralden daha güçlü hissediyordu kendini. Bu öyküden çıkan ders sadece generalle vekilharcının bozuşması sonucundan ibaret kalsa bile, birçok kimseye hayatta nasıl davranmaları gerektiğini öğretme bakımından yararlı olabilirdi. Machiavelli'yi okurken ondan birşeyler öğrenmesini bilenler görürler ki, ihtiyatlı davranmak için hiçbir zaman tehdit etmemek, birşeyi yapacağını söylemeden yapmak, düşmanının ricatini kolaylaştırmak, bunun için de atasözünün dediği gibi yılanın kuyruğuna basmamak, ve kendinden küçüğünün haysiyetini kırmaktan cinayeten kaçınırcasına çekinmek gerek. Bir davranış ne kadar çıkarlara dokunursa dokunsun, sonunda affedilir, türlü türlü açıklanabilir; ama yediği darbeden sürekli olarak kanayan haysiyet, alçaltılmayı asla hazmetmez. Manevî kişilik, maddî kişilikten daha duyarlı, bir bakıma daha canlıdır. Kalb ve kan, sinirlerden daha az etkilenir. Nihayet, ne yaparsak yapalım, manevî varlığımız bize hükmeder. İç savaşlar sırasında Bretagne'da ve Vendée'de olduğu gibi birbirini boğazlayan iki aile barıştırılabilir. Ama ne soyulanla soyulan, ne de iftira edilenle iftira eden barıştırılabilir. Ancak destanlarda, kendini öldürmeden önce başkasına hakaret edebilir insan. 1789'dan beri, ve doğrusu hiç de öyle olmadığı halde, Fransa, insanlara, eşit olduklarını inandırmaya çalışır. Eh! bir kimseye «Düzenbazın birisin!» demek, alttarafı sonucu olmayan bir şaka yapmaktır. Fakat onu suçüstü yakalayıp bunu isbat etmek, üstelik kamçıyla dövmek, sonra da mahkemeye vermekle tehdit etmek, ama dava açmamak, işte bu, onu yeniden eşitsizlik durumuna düşürmek olur. Eğer kitle hiçbir üstünlüğü affetmezse, bir namussuz düzenbaz nasıl affeder namuslu bir adamı?

Montcornet, manevi borcunu ödemek için yerine bir eski askeri getireceğini bahane ederek vekilharcına yol verebilirdi. Tabiî ne Gaubertin yutardı, ne de general. Gaubertin anlardı generali. Fakat general, vekilharcının haysiyetini kollamakla, onun çıkıp gitmesi için bir kapı açmış olurdu. O zaman Gaubertin büyük toprak sahibini rahat bırakır, artırmada uğradığı yenilgiyi unutur, belki de sermayesiyle Paris'te iş çevirmeye bakardı. Fakat yüzkızartıcı biçimde kovulunca, vekilharç, efendisine karşı müthiş bir kin besledi. Öyle bir kin ki, taşrada insan hayatının bir unsurudur, sürüp gider, zayıflamaz zamanla, entrikalar çevirir, hiçbir şeye şaşmamaya alışık olan diplomatları bile şaşırtır. Bağrını yakan bir öc alma arzusuna kapılıp La-Ville-aux-Fayes'a çekildi. Niyeti öyle bir mevki ele geçirmekti ki, Montcornet'ye zarar verebilsin, başına belâ açsın ve Aigues'i satışa çıkarmaya zorlasın.

General her bakımdan yanıldı, çünkü Gaubertin'in dış görünüşünde insanı uyaracak veya korkutacak hiçbir şey yoktu. Vekilharç, geleneği sürdürerek, fakirlik demeyelim ama, sıkıntı içinde yaşadığını belli etti. Bu davranış kuralını selefinden öğrenmişti. Oniki yıldır her fırsatta üç çocuğunu, karısını ve kalabalık ailesinin gerektirdiği büyük masrafları ileri sürerdi. Gaubertin Paris'te okuyan oğlunun öğrenim harcamalarını karşılamaktan âciz olduğunu söyler dururdu. Matmazel Laguerre de bütün masrafı üzerine almıştı ve sevgili vaftiz evlâdına yılda yüz louis (*) verirdi (Claude Gaubertin'in vaftiz anasıydı gerçekten).

Ertesi gün Gaubertin pek mağrur bir tavırla generalden ibra belgesini istemek için şatoya geldi, merhum matmazelin verdiği övgülü deşarjları gösterdi, ve alaycı bir dille, binaları, toprakları olup olmadığını araştırmasını rica etti generalden. Sözleşmeler yenilenirken odun tüccarları ve çiftlik kiracıları kendisine ikramiye veriyorlarsa, buna matmazel Laguerre müsaade ediyordu daima, dedi, ve bundan hanımefendi de kazanıyordu, üstelik rahatına da kavuşmuş oluyordu bu yüzden. O bölgede herkes canını verirdi mat-

---

(*) Yirmi frank değerinde Fransız altını.

mazel için; oysa general böyle devam ederse, çok derde girerdi başı.

Gaubertin kendini gayet namuslu bir kimse sayardı. Ceza Kanununda öngörülmemiş yollardan başkasının malını ele geçirme imkânı veren mesleklerin çoğunda bu zihniyete sık rastlanır. Bir kere, çok uzun süreden beri matmazel Laguerre'in çiftlik kiracılarından tehditle sağlam para koparıp kendine alıkor, matmazelle de o değersiz kâğıt paraları verirdi. Bu dalavere o kadar uzun sürmüştü ki, bu parayı artık kendi haklı kazancı sayıyordu. Bir sarraflık işiydi bu. Üzerinde fazla durunca, köylülerden eski sikke kabul etmekle riske girdiğine bile inanıyordu. Sonra, kanunen, matmazel, İhtilâlin tedavüle koyduğu kâğıt paraları almaya mecburdu, altın veya gümüş para almaya hakkı yoktu. **Kanunen** kelimesi sağlam bir zarftır, içine birçok servet konulabilir! Nihayet, büyük toprak sahipleri ve vekilharçlar var olduktan beri, yani toplumlar kurulalı, vekilharç denen kimse kendisi için bir mantık kurmuştur. Bu mantığı bugün aşçı kadınlar da kullanmaktadır. Her aşçı şöyle düşünür:

— Eğer hanımım kendisi gitse çarşı pazara, belki benim çıkardığım hesaptan daha yüksek fiat ödeyecektir satın aldığı erzak için. Demek ki beni göndermekle kazançlı çıkıyor. Ben de kâr ediyorsam ne çıkar? Bu para satıcının cebinde kalacağına benim cebimde kalsa fena mı olur?

Gaubertin de şöyle düşünüyordu:

— Matmazel, Aigues'i kendisi işletirse, otuz bin frank elde edemez. Köylüler, satıcılar, işçiler, aradaki farkı çalarlar. Bu farkı benim alıkomam daha tabiidir. Üstelik de bir sürü dertten kurtarıyorum onu.

Bu gibi vicdanî uzlaşmaların önüne ancak **Katolik** Kilisesi alabilir. Ama ne çare ki 1789'dan beri Fransa'da halkın üçte ikisi üzerinde dinin bir etkisi yoktur. Şöyle ki, gayet zeki olan ve sefalet yüzünden taklide yönelen köylüler, korkunç bir ahlâk düşüklüğüne uğramışlardı. Pazarları âyine giderler, ama kilisenin dışında dururlardı, çünkü pazarlıklarını yapmak, alışverişlerini konuşmak için kilisede buluşmaya alışmışlardı.

Kraliyet Müzik Akademisinin eski başşarkıcısı-

nın ihmalkârlığı ve boşverciliği yüzünden meydana gelen zararı ölçmek gerek şimdi. Matmazel Laguerre, bencilliğinden, varlığı olmayanların nefretine hedef olan varlıklıların davasına ihanet etmişti. 1792'den beri Fransa'nın bütün mülk sahipleri dayanışma içine girmişlerdir. Yazık ki burjuva ailelerden sayıca daha az olan feodal aileler ne 1400'de XI. Louis zamanında, ne de 1600'de Richelieu devrinde, aralarında dayanışma kurmanın gereğini anlamamışlardı. Acaba XIX. yüzyılın Terakki iddialarına rağmen Burjuvazi, Aristokrasi'den daha sağlam bir birlik ve dayanışma gerçekleştirebilecek mi? Yüzbin zenginden ibaret bir oligarşi, demokrasinin bütün sakıncalarını taşır, ama avantajlarını taşımaz. **Herkes kendi evine, herkes kendi hesabına** sözüyle ifade edilen aile bencilliği, modern toplumun pek ihtiyacı olduğu ve İngiltere'nin üç yüzyıldan beri mükemmel biçimde uyguladığı oligarşik bencilliği öldürecektir. Ne yapılsa, ne edilse, mülk sahipleri; Kiliseyi bizi hayran bırakan bir idare modeli haline getiren disiplin gerekliliğini ancak evlerini, ailelerini tehdit altında gördükleri zaman hissedeceklerdir, ama o zaman da çok geç olacaktır. Demokrasinin canlı ve eylemci mantığı olan Komünizmin toplumun manevi düzenine saldırmakta gösterdiği cüret, halkta bulunan gizli gücün ihtiyatlı davrandığını ve daha bugünden toplumun sütunlarını Samson gibi ziyafet salonunda yıkacağına, onları mahzende (*) yerinden oynatmaya uğraştığını haber veriyor bize.

VII

KAYBOLAN SOSYAL TÜRLER

Aigues malikânesi vekilharçsız olamazdı, çünkü general, Paris'in kış hayatından vazgeçmeye hiç niyetli değildi. Orada Neuve-des-Mathurins sokağında görkemli bir konağı vardı. Bunun için, Gaubertin'e bir halef aradı. Ama pek fazla da üstüne düşmedi. Oysa

(*) **Meyhanede.**

Gaubertin ona kendi eliyle yeni bir vekilharç bulmak için paçaları sıvadı.

Güvenilir bir adamı gerektiren görevler arasında en çok bilgi ve faaliyet isteyeni, büyük bir mülkün vekilharçlık görevidir. Bunun güçlüğünü en çok zengin mülk sahipleri bilir. Eğer toprakları başkentten en az kırk fersah uzaktan başlıyorsa, o uzaklıkta, ürünleri Paris'te kolaylıkla müşteri bulan tarım işletmeleri son bulur. O kırk fersahlık çevre içerisinde kalan işletmeler kolayca zengin işletmeciler bulur ve uzun süreli sözleşmelerle sağlama bağlanan bir gelir sağlar. Çiftlik kiracıları iki tekerlekli açık arabalarıyla gelir, borçlarını banknotla vadesinde öderler, yahut da bu ödemeyi haldeki kabzımalları yapar. Seine-et-Oise, Seine-et-Marne, Oise, Eure-et-Loir, Seine-Inférieure ve Loiret'deki çiftlikler o kadar makbuldür ki, her zaman yüzde birbuçukla yapılmaz yatırımlar. Hollanda, İngiltere ve Belcika'daki toprak gelirleriyle karşılaştırılırsa, bu oran gene de çok yüksektir. Fakat Paris'ten elli fersah uzaklaşıldı mı, geniş bir arazide o kadar çeşitli üretim yapılır, türlü türlü ürün alınır ki, artık endüstri niteliğini taşır ve fabrika gibi işler. Orada, zengin bir toprak sahibi, tıpkı bir demir veya pamuk fabrikatörü gibi, ürününü sürmek zorunda bulunan bir satıcıdan başka birşey değildir. Rekabetten bile kaçınamaz, çünkü ufak toprak sahipleri, köylüler, terbiyeli insanların tenezzül edemeyecekleri işlemlere girişirler, ve onlar yaparlar rekabeti.

Bir vekilharç; arazi ölçmeyi, o bölgenin âdetlerini, satış ve işletme yöntemlerini, kendisine emanet edilen çıkarları savunmak için biraz mahkeme işlerini, ticari muhasebeyi bilmeli, aynı zamanda mükemmel bir sıhhate sahip bulunmalı, özellikle hareketli hayatı ve ata binmeyi sevmelidir. Efendiyi temsil edeceği ve daima onunla temasta bulunacağı için, vekilharç, halktan gelme birisi olamaz. Ama bin ekü maaş alan vekilharç az bulunduğu için, bu problem çözümlenemez gibi gözükür. Ufak bir ücret karşılığında bu kadar meziyeti birarada bulmak kolay mı? Hem öyle bir memlekette ki, bu meziyetleri şahsında birleştiren kimse istediği işe girebilir!... Memleketi tanımayan bir adamı o işin başına getirmek, onun zamanla edi-

neceği tecrübeyi pahalı ödemek demektir. Oranın yerlisinden bir genci alıp yetiştirmek, çoğu zaman kargayı beslemekten farksızdır. Şu halde ya namuslu ama yeteneksiz birisini işe alıp faal ve açıkgöz olmamasının zararına katlanmak, ya da kendi çıkarını düşünen becerikli bir elemanı tercih edip sonucu göze almak gerek. Bundan ötürüdür ki ulu bir Polonyalı senyör, doğal ve sosyal bakımdan vekilharçları şöyle tarif etmiştir:

— Üç türlü vekilharç vardır: Yalnız kendini düşünen, hem bizi hem kendini düşünen, bir de yalnız bizi düşünen vekilharç; ama bu son türlüsüne hiç rastlanmamıştır. İkincisinden ele geçiren toprak sahibi, şanslı adam!

Okurlar, başka bir romandan, hem kendi çıkarını, hem efendisinin çıkarını düşünen bir vekilharç tanımışlardır (bk. **Hayata İlk Giriş,** Kişisel Yaşantı Sahneleri). [*] Gaubertin yalnız kendi çıkarına bakan vekilharç tipi. Bu problemin üçüncü tipini tanıtmak, eski aristokrasinin tanımış olduğu ama onunla birlikte yok olan inanılmaz bir kişiyi okurun hayranlığına sunmak demekti (bk. **Antikalar Koleksiyonu,** Taşra Yaşantısı Sahneleri) [*]. Servetlerin sonsuz bölünmesi sonucu, aristokrasinin örf ve âdetleri kaçınılmaz olarak değişecektir. Bugün Fransa'da vekilharçlarca yönetilen yirmi servet bile kalmış değildir. Eğer medenî kanunda değişiklik yapılmazsa, elli yıl sonra vekilharç idaresinde yüz malikâne bile kalmaz. Her zengin toprak sahibi kendi çıkarlarını kendisi koruyacaktır o zaman.

Bu değişim başlamıştır bile. Bundan ötürüdür ki zeki bir yaşlı kadın, kendisine neden 1830'dan beri yazları Paris'te geçirdiğini soranlara, şu cevabı vermiştir: «Şatolar çiftlik haline getirileli, şatolarda oturmaya gitmiyorum artık.» Zenginle fakir arasında gittikçe kızışan bu erkek erkeğe tartışmanın sonu nereye varacaktır? Bu İnceleme, bu müthiş sosyal problemi aydınlatmak için yazılmıştır.

Gaubertin'e yol verdikten sonra, generalin geçirdiği garip kararsızlıklar anlaşılabilir. Eğer birşeyi

---

[*] Balzac'ın başka bir eseri.

yapıp yapmamakta serbest olan herkes gibi kendi kendine, üzerinde fazla düşünmeden, «Kovacağım bu hergeleyi!» dediyse, rastlantıyı hesaba katmamış demektir. Ve herhangi bir kötülüğe bile bile göz yumamayınca azgın öfkesinin top gibi patlayacağını unutmuş olmalı.

İlk defa toprak sahibi olduğundan, Paris çocuğu olan Montcornet, önceden bir vekilharç edinmiş değildi. Bölgeyi inceledikten sonra, bu kadar çok ve bu kadar aşağı tabakadan insanla iş görmek için kendi mizacına sahip bir kimseye bir aracının ne kadar gerekli olduğunu hissetti.

Gaubertin, iki saat süren sert tartışmalardan, generalin müşkül durumda kalacağını anlamıştı. Atına atladığı gibi soluğu Soulanges'da aldı ve Soudry'lere danıştı.

«Generalle ben ayrılıyoruz, onu kuşkulandırmadan kimi tavsiye edebiliriz vekilharç olarak?» der demez, Soudry'ler dostlarının düşüncesini anlayıverdiler. Unutmayın ki onyedi yıldan beri ilçe polis teşkilâtının başında bulunan onbaşı Soudry bir yana, karısı da opera sanatçısı hizmetçilerine özgü kurnazlığa sahipti.

— Çok arar da, bizim zavallı küçük Sibilet ayarında başka birini bulamaz o! dedi bayan Soudry.

Uğradığı hakaretin kızartısını hâlâ yüzünde taşıyan Gaubertin:

— Hapı yuttuğunun resmidir! dedi.

Sonra bu görüşmede hazır bulunan notere dönerek:

— Lupin, dedi, La-Ville-aux-Fayes'e gidin, Maréchal'e dersini öğretin. Belki yakışıklı zırhlı süvarimiz ondan ranzenyıman ister.

Maréchal, generalin Paris'teki işlerini çeviren eski patronunun Aigues satıldıktan sonra mösyö de Montcornet'ye tavsiye ettiği dava vekiliydi.

Adı geçen Sibilet, La-Ville-aux- Fayes mahkemesi zabıt kâtibinin büyük oğluydu. Noter kâtibiydi. Meteliksizdi. Yirmibeş yaşındaydı. Soulanges sulh mahkemesi yargıcının kızına deli gibi âşıktı.

Binbeşyüz frank maaşlı bu saygıdeğer yargıcın adı Sarcus idi. Soulanges eczacısı Vermut'nün ablası

olan parasız bir kızla evlenmişti. Tek evlât olmasına rağmen, matmazel Sarcus'nün bütün serveti güzelliğiydi. Taşrada bir noter kâtibine verilen maaş onu yaşatmaya değil, öldürmeye yeterdi ancak. Genç Sibilet, Gaubertin'e akraba olurdu. Aileler arasındaki hısımlık bağları öylesine karmaşık ki, kimin neyin nesi olduğunu açıklamak oldukça zor; ufak şehirlerde, hemen bütün burjuvalar birbirine kuzen olurlar. Sibilet, babasının ve Gaubertin'in çabaları sayesinde Kadostro'da önemsiz bir göreve atanabildi. Zavallının üç yıl içinde iki çocuğu oldu. Sırtında daha beş çocuğun yükü bulunan zabıt kâtibi, büyük oğluna yardım etmekten acizdi. Sulh yargıcının Soulanges'da bir evi, bir de yüz ekü geliri vardı. Bu durumda, genç bayan Sibilet babasının evinde kalır, iki çocuğuyla birlikte orada yaşardı. Adolphe Sibilet, ilin içinde oradan oraya koşup durmak zorundaydı; arada sırada Adeline'ini görmeye gelirdi. Kadınların doğurganlığı belki bu biçim evliliklerden ileri gelmektedir.

Genç Sibilet ailesinin bu kısa yaşantı öyküsü Gaubertin'in sözlerini kolay anlaşılır hale getirirse de, birkaç ayrıntı daha vermek gereklidir.

Portresini çizerken söylediğimiz gibi pek çirkin olan Adolphe Sibilet, bir kadının kalbine girebilmek için ya belediye dairesinin, ya da kilisenin yolundan geçmeleri gereken erkeklerdendi. Yay gibi esnekti. Önce boyun eğer, ama sonra bildiğini okurdu. Bu yanıltıcı huy korkaklığa benzerse de, bir taşra noteri yanında iş öğrenmenin şartları Sibilet'ye bu kusurunu asık bir suratla gizleme alışkanlığını vermişti. Böylece, kendini güçlüymüş gibi gösterirdi. Olduğu gibi görünmeyen birçok insan, zavallılığını kabalıkla örter; siz de onlara kaba davranın, iğne batırılmış balon gibi sönüverirler. Zabıt kâtibinin oğlu da öyleydi. Ama insanlar çoğunlukla dikkatli değiller; dikkatli olanların dörtte üçü de, bir olay meydana geldikten sonra düşünmeye ve incelemeye başlar. Bu itibarla, Adolphe Sibilet'nin suratsızlığının, kaba bir samimiyetten, patronunun da övdüğü yetenekliliğinden ve henüz hiç denenmemiş hırçın bir namusluluktan ileri geldiği sanılırdı. Bazı insanlar meziyetlerinden kazanırlar, bazılarına da kusurları yarar.

Bayan Sarcus, kızının evlenmesinden üç yıl önce ölmüştü. Ufak bir şehirde bir anne biricik kızını ne kadar yetiştirebilirse, o kadar yetiştirmişti Adeline'i. Güzel, hoş bir kızdı. Soulanges noterinin oğlu genç ve yakışıklı Lupin'i seviyordu. Oğlu için matmazel Elise Gaubertin'i gözüne kestiren baba Lupin, bu aşk öyküsünün daha başında iken, genç Amaury Lupin'i Paris'e, muhabiri noter Crotta'nın yanına gönderdi. Orada noter kâtibi Georges Marest'ye kapılan Amaury, senet sepet tanzim etmesini öğrenmek bahanesiyle birçok çılgınlık yaptı ve borçlandı. Zengin bir delikanlı olan Georges Marest ona Paris hayatının sırlarını öğretti. Hukukçu Lupin oğlunu alıp getirmek için Paris'e gittiği zaman Adeline artık bayan Sibilet olmuştu. Sevdalı Adolphe kıza talip olunca, baba Lupin tarafından teşvik edilen yaşlı sulh yargıcı bu evliliği çabuklaştırdı, Adeline de umutsuzluğa düşüp evlenmeyi kabul etti.

Kadastroculuk bir meslek değildir. İstikbal vaadetmeyen birçok idarî iş gibi, hükûmet kevgirinde bir çeşit deliktir. Bu deliklerden mesleğe atılanlar (topografya gibi, karayolları gibi, profesörlük vs. gibi), yanıbaşlarında oturan daha açıkgöz kimselerin, bütçe denen makine sayesinde, kevgir vergi denizine daldırıldıkça, (muhalif yazarların tabiriyle) halkın alınteriyle nemlendiklerini anlarlar, ama biraz geç anlarlar. Sabahtan akşama kadar çalışan ve çalışmakla pek birşey kazanmayan Adolphe, çok geçmeden kendi deliğinin verimsiz derinliğini anladı. Bu yüzden, bucak bucak dolaşıp maaşını ayakkabı ve yol masrafına yatırırken, sağlam ve kârlı bir iş bulmayı düşünmekteydi.

İnsan eğer şaşı değilse ve meşru evlilikten doğma iki çocuğu yoksa, üç yıl çektiği aşkla karışık eziyetin, gözü de, aklı da şaşı bakan bu gençte nasıl bir tutku geliştirdiğini tasavvur edemez. Zavallının mutluluğu, kör topaldı demiyelim ama, hiç de sağlam değildi. Gizlice yapılan kötülüklerin, bilinmeyen alçaklıkların en önemli unsuru, tam olmayan bir mutluluktur belki de. İnsan belki umutsuz bir sefalete daha kolay katlanır da, sürekli yağmurlar arasında beliren güneş ve sevgi alternativlerine hiç dayanamaz. Vücudu hasta olur,

haset de cüzzam gibi ruhunu kemirir. Miskin karakterli küçük insanlarda bu cüzzam, hem korkak hem kaba, hem cüretli hem sinsi bir açgözlülüğe dönüşür; kültürlü kimselerde ise antisosyal doktrinler meydana getirir, ve bu doktrinlerden, kendisinden daha değerli olan kimselerin üstüne çıkmak için merdiven olarak yararlanılır. Bundan bir atasözü çıkarırsak, şöyle diyebiliriz: «Söyle bana nen var, söyliyeyim sana ne düşündüğünü.»

Karısını sevmekle beraber, Adolphe her an şöyle düşünürdü: «Öyle bir budalalık yaptım ki! Üç güllem var, ama bacaklarım iki tane. Evlenmeden önce servetimi yapmalıydım. Bir Adeline her zaman bulunur, oysa Adeline bir servet bulmama engel olacak.»

Adolphe, hısımı Gaubertin'i üç yılda üç kere ziyârete gelmişti. Söylediği bazı sözlerden, Gaubertin, delikanlının gönlünde kanuni hırsızlığın yakıcı hünerlerinde pişmeye can atan o bir çeşit çirkefin kıpırdaştığını sezdi. Kendine yem çıkarmak şartıyla herhangi bir tertibe eyvallah diyecek tıynette gördüğü Adolphe'u kötü niyetle yokladı. Sibilet, her ziyaretinde homurdanıyordu.

— Bana bir iş versenize, kuzenim! diyordu. Beni memur olarak yanınıza alın, kendinize halef yapın. Nasıl çalıştığımı görürsünüz! Adeline'ime, lüks bir yaşantı demeyeceğim ama, mütevazı bir refah sağlamak için dağları devirebilirim. Bay Laclercq'i zengin ettiniz, beni niye Paris'te bankaya yerleştirmiyorsunuz?

— Sonra bakarız, diye cevap veriyordu haris akrabası, seni bir yere yerleştiririm. Önce bilgi edin sen hele, ne kadar çok şey bilsen o kadar iyidir.

Bu durumda, koruyucu bayan Soudry'nin, acele gelmesini isteyen mektubunu alır almaz, Adolphe, binbir hayal kura kura Soulanges'a koştu.

Soudry'ler baba Sarcus'ye damadı için bir girişimde bulunmasını sağlık vermişler, o da ertesi günden tezi yok generali görmeye gitmiş, vekilharç olarak Adolphe'u teklif etmişti. Küçük şehrin bilgesi olan bayan Soudry'nin tavsiyesiyle, adamcağız kızını da beraber götürmüş ve Adeline'in görünüşü gerçekten de Montcornet kontonu olumlu biçimde etkilemişti. General şu cevabı verdi:

— Ransenyıman almadan karar vermeyeceğim. Fakat damadınızın bu iş için gerekli bütün niteliklere sahip olup olmadığını incelemeden, başka birisini de aramayacağım. Bu kadar sevimli bir hanımın Aigues' de yerleştiğini görmek arzusu...

Adeline, zırhlı süvarinin iltifatlarından sıyrılmak için ince bir kurnazlık yaptı.

— İki çocuk anasıyım ben, general, dedi.

Generalin, müstakbel vekilharcı hakkında kimlerden referans isteyebileceği, önceden pek isabetli olarak tahmin edilmişti. Bu itibarla, Soudry'ler, Gaubertin ve Lupin; Gendrin'in baş savcı baron Bourlac'ın ve Sarcus adındaki bir il genel meclisi üyesinin himayesini sağladılar adaylarına. Gendrin, kraliyet mahkemesinin bulunduğu il merkezinde görevliydi ve başkana uzaktan akraba olurdu; genç Soudry, baron Bourlac'a bağlıydı; Sarcus ise, sulh yargıcına üçüncü derecede kuzen olurdu. Şöyle ki, general, La-Ville-aux- Fayes'den Vilâyete kadar nereye gitti, kiminle görüştüyse, herkes zavallı kadastro memurunun lehinde konuştu. Zaten oğlanın hiçbir kusuru görülmüş değildi. Kaldı ki, Adaline'le evlenmesi, Sibilet'yi miss Edgeworth'un bir romanı gibi ilginç gösteriyor ve çıkarcılıkla hiç ilgisi olmadığını isbat ediyordu.

Kovulan vekilharç, görevinden ayrılıncaya kadar, Aigues'de geçirdiği son günlerden yararlanıp eski efendisini güç durumda bırakacak tertiplere girişti. Oynadığı oyunlardan birini örnek olarak anlatalım. Oradan ayrılacağı günün sabahı, Courtecuisse'le karşılaşacak şekilde ayarladı hareketlerini. Boyutları en az üç bekçi bulundurulmasını gerektiren Aigues'in tek korucusuydu Courtecuisse.

— Ey! bay Gaubertin, dedi adam, bizim efendi ile çatışmışsınız ha?

— Ne de çabuk uçurmuşlar haberi! diye cevap verdi Gaubertin. Evet, öyle. General, bizi zırhlı süvarileri gibi idare etmek hevesinde. Burgonyalıları tanımıyor daha. Kont hazretleri benim hizmetimden memnun değilmiş. Ben de onun tavırlarından memnun olmadığım için, birbirimizi kovduk. Nerdeyse yumruk yumruğa geliyorduk, çünkü fırtına gibi adam... Aya-

ğını denk al, Courtecuisse! Yazık oldu, dostum, daha iyi bir efendin olacağını ummuştum ben...

— Biliyorum dedi korucu. Aigues'in sahibi olmanızı ve size hizmet etmeyi çok isterdim. Eh! elbette, insan yirmi yıllık tanış olunca, başka olur! Siz beni buraya rahmetli mubarek hanımefendinin zamanında işe koymuştunuz. Ah! ne iyi kadındı o! Öylesi bulunmaz artık... Memleket, anasını yitirdi o ölünce...

— Bana bak, Courtecuisse, eğer istersen bize çok yardımın dokunur.

— Siz memlekette mi kalıyorsunuz? Hani Paris'e gidiyormuşsunuz dedilerdi?

— Hayır, mesele halloluncaya kadar La-Ville-aux- Fayes'de iş yapacağım... General bu memleketin ne olduğunu bilmiyor hiç. Herkes ondan nefret edecek. İşin sonu ne olacak, görmeye değer. Sen işini gevşek tut, emi? Millete karşı sert davranmanı isteyecek, çünkü kaçağın nerden olduğunu iyi bilir o.

— Sonra kovar beni, bay Gaubertin'ciğim. Oysa Avonne kapısında ne kadar mutlu yaşadığımı bilirsiniz...

— General yakında malikânesinden bezecek, dedi Gaubertin. Şayet aklına eser de seni kovarsa, çok kalmazsın açıkta.

Sonra eliyle kırları işaret ederek:

— Kaldı ki, şu ormanları görüyormusun? Oralarda ben efendilerden daha güçlü olacağım!...

Bu konuşma bir tarlada geçiyordu. Korucu:

— Bu Parisli **Arminac**lar Paris'in çamurunda kalmalılardı, dedi.

XV. yüzyılda cereyan eden kavgalardan beri **Arminac** (24) kelimesi Haute - Bourgogne'un sınırları üzerinde bir hakaret terimi olarak kullanıla gelmiştir, ve kullanıldığı yerin ağzına göre şekil değiştirmiştir.

— Paris'e dönecek, dönecek, ama, yenik dönecek! dedi Gaubertin. Ve günün birinde Aigues parkında çift süreceğiz. Çünkü vadinin en güzel topraklarını içine alan dokuzyüz dönümlük bir araziyi bir tek kişinin keyfine bırakmak, halktan çalmak demektir!

— Vallâ, orası öyle! dedi Courtecuisse. Burası dörtyüz aile geçindirir.

— Oradan sen de iki dönüm almak istiyorsan, bu

herifi kanun dışı etmek için bize yardım etmen gerekir.

Gaubertin bu sözlerle kont hazretlerini afaroz ettiği sırada, saygıdeğer sulh yargıcı, zırhlı süvarilerin ünlü albayına damadı Sibilet'yi takdim ediyordu. Adeline'le iki çocuğu da yanındaydı. Soulanges hekiminin kardeşi, sulh mahkemesi zabıt kâtibi ve yargıçtan daha zengin olan bay Gourdon, kamış karoserli arabasını aileye tahsis etmişti. Yargıçlık mesleğinin haysiyetine pek aykırı kaçan bu manzara, zabıt kâtibinin debdebesi yanında yargıcın maddî durumunun pek sönük kaldığı bütün sulh mahkemelerinde görülür. Oysa eğer zabıt kâtipleri maaşa bağlansa ve dava açma masrafları o nisbette indirilse, çok daha iyi olur.

Gaubertin, Bouret tarafından inşa edilmiş zarif bir pavyonda otururdu; bu pavyonun mimarisini, Blangy kapısını tarif ederken anlatmıştık. İşte bu pavyon Sibilet'lere konut olarak verildi. Malikânenin toprakları çok geniş, alışverişlerin yapıldığı pazarlar da çok uzak olduğundan, nezaretin eksiksiz yapılabilmesi için, matmazel Laguerre, Gaubertin'in atla dolaşmasına müsaade ederdi. General de Sibilet'den bu hakkı esirgemedi. Ona dörtbin litre kadar buğday, üç fıçı şarap, istediği kadar yakacak odun, yulaf ve bol saman verdi, gelir üzerinden de yüzde üç vaadetti. Matmazel Laguerre'in 1800'de kırkbin frank geliri vardı; general, 1818'de, altmışbin frank istiyordu. Haklıydı da, çünkü üstelik malikânenin merhum sahibesi birçok yeni toprak satınalıp mülküne katmıştı arada. Bu hesapla yeni vekilharç, günün birinde ikibin franka yakın gelir elde edebilirdi. Konut bedava, yakıt bedava, vergi yok, atın ve kümesin masrafları patronun üzerinde, iyisi cansağlığı. Ayrıca kont, ona, bahçede sebze yetiştirmesine ve bahçıvanı birkaç gün kendi hesabına çalıştırmasına da müsaade ediyordu. Kadostro dairesinde binikiyüz frank kazanan bir kimse için, Aigues'i yönetmek, sefaletten bolluğa geçmek demekti.

— Siz benim menfaatlerimi koruyun, dedi general, ben daha başka şeyler de yaparım size. Evvelâ, Couches, Blangy, Cerneux vergi tahsildarlığını Sou-

langes'dan aldırtıp size devrettirebilirim. Sonra, siz benim gelirlerimi net altmışbin frank'a yükselttiğiniz zaman, sizi tekrar mükâfatlandırırım.

Ne yazık ki saygıdeğer sulh yargıcı ve Adeline, sevinçten uçarak, vergi tahsildarlığı meselesini ihtiyatsızca bayan Soudry'ye açtılar. Hiç düşünmediler ki Soulanges tahsildarı Guerbet, ilerde görüleceği gibi, Gaubertin'lerle Gendrin'lere hısım olurdu.

— O dediğin kolay olmayacak, kızım, dedi bayan Soudry. Ama bu, tabii, kont hazretlerinin teşebbüsler yapmasına engel değil. Zor işler Paris'te kolayca başarılabilir. Ben şövalye Gluck'ü rahmetli Hanımefendinin ayakları dibinde görmüşümdür. Sonra, zamanın en sevimli erkeklerinden biri olan Piccini uğruna seve seve canını vermeye hazır bulunan Hanımefendi, sahneye çıkıp Gluck'ün eserinde oynamıştır. (*) Ya! Ne adamdı Piccini! Beni belimden yakalayıp «Benim güzel yumurcağım!» demeden girmezdi Hanımefendinin yanına.

Haberi karısından duyunca, onbaşı haykırdı:

— Bu adam ne sanıyor yani? Burasını istediği gibi çevireceğini, herşeyi altüst edeceğini, vadinin adamlarına zırhlı askerlerine yaptırdığı gibi sağa çark sola çark yaptıracağını mı sanıyor? Bu subaylar ne kadar da alışkın tahakküm etmeye!... Ama dur hele, Soulanges'larla Ronquerolles'ler bizden yanadırlar. Zavallı Guerbet baba, bahçesinin en güzel güllerini çalmak istediklerinin farkında bile değil!...

Dora'nın şiirleri cinsinden bu cümleyi, Cochet matmazelden öğrenmişti; matmazel de Bouret'den öğrenmişti; Bouret de Mercure'ün herhangi bir yazarından öğrenmişti. Ve Soudry onu o kadar çok tekrarlıyordu ki, artık herkesin dilindeydi Soulanges'da.

Soulanges tahsildarı Guerbet baba küçük şehrin nükteci adamı, yani soytarısı, bayan Soudry'nin salonunun da kahramanlarından biriydi. Onbaşının bu çıkışı, Couches'dan La-Ville-aux-Fayes'e kadar Aigues'in sahibi hakkında edinilen kanaati mükemmelen ifade etmektedir. Tabii, bu kanaati daha da olumsuz-

---

(*) Bk. not 19.

laştırmak için, Gaubertin elinden geleni ardına komadı.

Sibilet, 1817'nin sonlarına doğru yerleşti Aigues'e. General, 1818'in sonuna kadar Aigues'e ayak basmadı. Matmazel de Troisville'le evlenme hazırlıkları onu yaz boyunca Alençon yakınlarında, kayınpederinin şatosunda alıkodu. Vaktini sözlüsüne kur yapmakla geçirdi. 1819'un ilk günlerinde evlendiler. Aigues'den ve görkemli konağından başka general Montcornet'nin devlet tahvillerinden altmışbin frank geliri ve açığa çıkarılmış tümgenerallere ödenen aylığı vardı. Napolé'on bu kabasaba askere İmparatorluk kontu ünvanını, asalet armasını vermiş, üzerine de Ortaçağa yakışır şu vecizeyi kondurmuştu: **Hücum borusunu çalın!** Ama ne de olsa, Montcornet, hatırlamaktan hoşlanmadığı halde, Saint-Antoine mahallesinde kâin bir mobilyacının oğlu olduğunu bilirdi. Buna rağmen, yeniden Fransa Yüksek Meclis üyesi olmaya can atıyordu **Légion d'Honneur**'ün büyük kordon rütbesi, Saint-Louis haçı ve yüzkırkbin frank geliri ona vız geliyordu. Aristokrasiye mensup olma hevesi öylesine için için kemiriyordu ki onu, bir mavi kordon (25) gördü mü kendinden geçiyordu. Essling muharebesinde ortalığı kırıp geçiren yaman zırhlı süvari, Navarreins'lerin, Lenoncourt'ların, Grandlieu'lerin, Maufrigneuse'lerin, d'Espard'ların, Vandenesse'lerin, Chaulieu'lerin, Verneuil'lerin, d'Hérouville'lerin evlerine kabul edilmek uğruna Pont-Royal'in çamurunu diliyle içmekten çekinmezdi.

Daha 1818.de, Bonaparte ailesi lehine bir değişiklik ihtimali kalmadığına kanaat getirince, Montcornet, dostlarından birkaç kadın aracılığıyla, büyük bir ailenin kızıyla evlenmek istediğini, bunun için de kalbini, konağını, servetini, herşeyini ortaya koyduğunu, bütün Saint-Germain'e yaydı.

Görülmemiş çabalar harcadıktan sonra, Carigliano düşesi, Troisville ailesinin üç kolundan birinde generale uygun birisini buldu. Bu kolun başı, 1789'dan beri Rusya'nın hizmetinde bulunan bir vikonttu. İhtilâlde yurd dışına kaçan vikont 1815'de Fransa'ya dönmüştü. Orduya yeni giren bir acemi oğlan gibi fakir olduğundan, bir milyonluk bir serveti bulunan prenses Sherbellof'la evlenmiş, fakat iki erkek üç kız

çocuğu yüzünden fakirleşmişti. Eski ve kudretli ailesinin üyeleri arasında bir Yüksek Meclis üyesi de vardı: Ailenin ve armanın reisi Troisville markisi. İki de milletvekili çıkmıştı aileden. İkisinin de kalabalık aileleri vardı, ve bir ekmek kabuğuna üşüşen balıklar gibi bütçe komisyonunda, vekâlette, Sarayda, herbiri kendi hesabına iş çevirmekle meşguldü. Öyle ki, Bourbonlara en çok sadakat gösteren Napoléon düşeslerinden biri olan mareşalin karısı, Montcornet'yi takdim edince, general olumlu kabul gördü. Servetine, ve karısına göstereceği körükörüne sevgiye karşılık, kralın muhafız kıtasında kendisine görev verilmesini, marki'liğe yükseltilmesini, Yüksek Meclis üyeliğine atanmasını talep etti. Fakat Troisville ailesinin üç kolu kendisine ancak destek olmaya söz verdiler. Bu sözün belirsizliğinden yakınan eski dostuna, mareşalin karısı şöyle dedi:

— Bunun ne demek olduğunu bilirsiniz. İstenilen şey yaptırtılamaz krala. Kendisi yapmak isteyecek ki yapsın; biz sadece istemesini sağlayabiliriz...

Montcornet, evlilik sözleşmesinde, Virginie de Troisville'i kendisine varis gösterdi. Blondet'nin mektubunda açıklanmış olduğu gibi, tamamen karısının etkisi altına girmişti. Hâlâ neslini gelecekte sürdürmeyi umuyordu. Fakat XVIII. Louis kendisini huzura kabul etmiş, Napoléon'un verdiği o gülünç armayı dörde ayırıp Troisville'lerin armasıyla birleştirmesine izin vermiş ve kraliyete sadakatıyla Yüksek Meclise girmeyi hakettiği zaman ona marki ünvanını vereceğini vaadetmişti.

Bu kabulden birkaç gün sonra Berry dükü katledildi, Marsan pavyonu (26) daha zorlu çıktı, Villéle kabinesi iktidara geldi, Troisville'lerin kurduğu planın ipleri kopuverdi, ipleri yeni bakanlıklara bağlamak icap etti. Troisville'ler:

— Bekleyeceğiz, dediler Montcornet'ye.

Bu arada, Saint-Germain'de bol bol saygı gösterildi generale. Generalin neden ancak 1820'nin Mayısında Aigues'e dönebildiği, bu olaylarla açıklanabilir. Saint-Antoine mahallesindeki bir dükkâncının oğlu için tarifi imkânsız bir mutluluk olan genç, zarif, zeki, tatlı bir karıya, hem de bir Troisville'e sahip ol-

mak, ve de onun sayesinde Saint-Germain mahallesinin bütün salonlarına girip çıkabilmek, sonra ona Paris'in zevklerini tattırmak, bütün bunlar generali öylesine havalandırıyordu ki, yalnız Aigues vekil harcıyla aralarında geçen çatışmayı değil, Gaubertin'in adını bile unutmuştu. 1820'de, kontesi Aigues'e götürüp malikâneyi gösterdi. Sibilet'nin hesaplarını ve yaptığı işleri pek de dikkat etmeden onadı. Mutluluk insanı hır çıkarmaktan alıkor. Kontes vekilharcının karısını pek şirin buldu, son derece memnun kaldı, ona hediyeler verdi. Paris'ten gelen bir mimara Aigues'de bazı değişiklikler yapmasını emretti. Bu nefis malikânede yılın altı ayını geçirmek niyetinde alduğunu söyledi, ve general sevincinden çılgına döndü bunu işitince. Mimarın yaptığı değişiklikler, Paris'ten getirtilen güzel eşyalar, generalin bütün birikmiş parasını silip süpürdü. Aigues, yeni şekliyle, beş yüzyıllık çeşitli değişiklikleri biraraya getiren tek bir anıt haline geldi.

1821'de, Sibilet, generali uyarırcasına, Mayıstan önce Aigues'e gelmesini talep etti. Ciddi sorunlar çıkmıştı. 1812'de Gaubertin tarafından dokuz yıl için bir odun tüccarıyla aktedilmiş otuzbin franklık sözleşme o yılın 15 Mayısında sona eriyordu.

Bir kere, namusluluğuna toz kondurmak istemeyen Sibilet, sözleşmenin yenilenmesi işine karışmak istemiyordu; mektubunda şöyle diyordu: «Benim dalavereli işlerle ilgim olmadığını bilirsiniz, kont hazretleri.» Sonra, odun tüccarı, Gaubertin'le paylaştığı tazminatı talep ediyordu (matmazel Laguerre mahkemelere düşmekten hiç hoşlanmadığı için tazminat ödemeye razı olmuştu). Bu tazminat ormanların köylüler tarafından yağma edilmesi varsayımına dayanıyordu. Paris'teki odun tüccarı Gravelot kardeşler, son taksiti ödemeyi reddediyorlardı; odunun beşte bir oranında azaldığını eksper raporuyla isbat etmeyi teklif ediyorlar, matmazel Laguerre'in kötü bir evveliyat yaratmış olduğunu ileri sürüyorlardı. Sibilet şunları yazıyordu:

«Bu bayları La-Ville-aux-Fayes'da mahkemeye vermiş bulunuyorum, çünkü bu sözleşmede eski patronum avukat Corbinet'nin yerini resmî ikametgâh ola-

rak göstermişlerdir. Bir mahkûmiyetten korkuyorum.»

General mektubu karısına göstererek:

— Güzelim, dedi, gelirlerimiz bahis konusu. Geçen yıldan daha erken gelmek ister misiniz Aigues'e?

Paris'te yalnız kalmaktan oldukça memnunluk duyan kontes:

— Siz gidin, hava ısınır ısınmaz ben de arkanızdan gelirim, diye cevap verdi.

Gelirlerinin en verimlisini kemiren hastalığın ne olduğunu bilen general, sert tedbirler almak niyetiyle yalnızbaşına yola çıktı. Ama, görüleceği gibi, general, Gaubertin'i hesaba katmamıştı.

VIII

UFAK BİR VADİNİN BÜYÜK İHTİLÂLLERİ

Aigues'e varışının ertesi günü, general, eski noter kâtibinin bilgisini ne kadar takdir ettiğini isbat eden samimî bir hitapla:

— Ey! üstat Sibilet, diyordu vekilharcına, demek, bakanlıklarda kullanılan terimle, durum vahim!

Sibilet generalin arkasından giderek:

— Evet, kont hazretleri, diye cevap verdi.

Aigues'in mutlu sahibi, vekilharcın evi önünde geziniyordu. Orada bayan Sibilet'nin çiçek yetiştirdiği bir toprak parçası vardı; ondan öteye, Blondet'nin tarif ettiği kanalla sulanan geniş çayır uzanıyordu. Yanlamasına konmuş pavyon nasıl ki Aigues'den görünürse, Aigues şatosu da pavyondan görünüyordu uzakta.

General devam etti:

— Peki ama, güçlük bunun neresinde? Gravelot'larla mahkemede hesaplaşırım. Para kaybı öldürücü bir darbe değil. Sonra, ormanımın sözleşmesini öyle bir açıklarım ki, araya rekabet girer, ona gerçek değerini veren yeni bir müşteri bulurum...

— Bu işler dediğimiz şekilde yürümez, kont hazretleri. Müşteri çıkmazsa ne yaparsınız?

— Ağaçlarımı ben keserim, odunumu kendim satarım...

Generalin omuz silktiğini gören Sibilet:

— Odun tüccarlığı mı yapacaksınız? dedi. Kabul. Buradaki işlerinizi bir yana bırakalım. Ya Paris? Orası ne olacak? Bir şantiye kiralamanız gerekecek, vergileri, su yoluyla nakil harçlarını, şehre giriş harcını, taşıma ve istifleme masrafını ödeyeceksiniz, ve nihayet bir muhasip memur tutacaksınız...

General dehşete kapılıp telâşla:

— Olacak şey değil, dedi. Peki ama, niçin müşteri bulamayacakmışım?

— Bu memlekette kont hazretlerinin düşmanları var?

— Kimmiş bu düşmanlar?

— Önce, bay Gaubertin...

— Sizin selefiniz olan o namussuz mu yoksa?

— O kadar bağırmayın, kont hazretleri, dedi Sibilet, aşçı kadın bizi duyabilir!

— Nasıl? Beni soyan bir sefilden evimde de mi bahsedemem?

— Huzurunuzun bozulmaması için söylüyorum, kont hazretleri, ne olur, biraz uzaklaşalım burdan. Bay Gaubertin La-Ville-aux-Fayes belediye başkanıdır...

— Ya! Eh! La-Ville-aux-Fayes'i candan tebrik ederim! Mükemmel bir yönetime kavuşmuş demek bu şehir!... Oh! Oh!

— İstirham ederim, kont hazretleri, beni dinlemek lütfunda bulunun. Çok ciddi sorunlar, buradaki geleceğiniz bahis konusu.

— Dinliyorum. Şu bankın üzerine oturalım.

— Kont hazretleri, siz bay Gaubertin'e yol verdiğiniz zaman bir iş bulmak zorunda kaldı, çünkü zengin değildi...

— Zengin değil miydi! Yılda yirmibin franktan fazla çalıyordu da zengin değildi ha!...

— Kont hazretleri, onu haklı göstermek iddiasında değilim. Gaubertin'in dürüst bir kimse olmadığını göstermek için de olsa, Aigues'in gelişmesini, gelirinin artmasını isterim. Fakat kendimizi aldatmayalım, tüm Burgonya'da ondan daha tehlikeli bir namussuz yoktur, ve şimdi o, size zarar verebilecek durumdadır.

General kaygılandı.

— Nasıl? dedi.

— Bugünkü haliyle, Gaubertin, Paris'in ihtiyacının üçtebirini karşılamaktadır. Odun ticaretinin genel mümessilidir, orman işletmelerini, ağaç kesimini, muhafazasını, su yoluyla naklini, sudan çıkarılmasını, demet haline konmasını, kendisi yönetir. İşçilerle sürekli temasta olduğundan, ücretleri kendisi saptar. Bu mevkiye erişmek için üç yıl uğraştı, ama şimdi kale gibi sağlamdır oturduğu yerde. Bütün tüccarların adamıdır, ve hiç birini öbüründen fazla kayırmaz. Bütün işleri onların lehine düzene sokmuştur. Hiçbiri muhasip kullanmıyor artık, ama işleri eskisinden daha iyi ve daha az masrafla yürüyor. Örneğin, bütün rakipleri bir yana ittiğinden, ihalelerin mutlak hâkimidir. Taht ve Devlet, ona karşı bağımlı. Tahtın ve Devletin ormanlarından kesilen ağaçlar açık artırmada Gaubertin'in tüccarlarına kalır, kimse onları ele geçirecek güce sahip değildir. Geçen sene bay Mariotte d'Auxerre gümrük müdürünün kışkırtmasıyla Gaubertin'e rekabet etmeye kalkıştı. Gaubertin önce ihale bedelini ödettirdi ona. Sonra, sıra işletme faslına gelince, Avon'lu işçiler öyle ücretler talep ettiler ki, bay Mariotte, Auxerre'den İşçi getirmek zorunda kaldı, fakat La-Ville-aux-Fayes işçileri onları dövdüler. Sözbirliği ve dövüş maddelerinden ceza davası açıldı. Bu dava bay Mariotte'a pahalıya mal oldu. Fukara insanların mahkûm olmasına sebep olduğu için kazandığı nefret bir yana, bütün masrafları da ödedi, çünkü davayı kaybedenlerde metelik yoktu. Fakirlere karşı açılan bir dava onların yakınında yaşayanlara ancak kin kazandırır. Bunu size hatırlatmama müsaade buyurun, çünkü bu ilçenin bütün fakirlerine karşı mücadele etmek zorunda kalacaksınız. İş bununla da bitmiyor! İyi bir adam olan Mariotte bu ihaleden zarara uğruyor. Bütün ödemeleri peşin parayla yapmak zorunda olduğu halde, veresiye satıyor. Gaubertin, adamı iflâs ettirmek için görülmemiş vadelerle odun teslim ediyor, hem de maliyet fiatından yüzde beş aşağı; adamın kredisi bundan çok zarar görmüştür. Fakat bay Gaubertin hâlâ peşini bırakmıyor, adamcağızı o kadar tedirgin ediyor ki, zavallı yalnız

Auxerre'i değil, ili de terkedip gidecekmiş. Doğrusu, iyi eder. Bu işte malsahipleri de tüccarlara yenik düşmüş oluyorlar, çünkü şimdi tüccarlar —Paris'teki mobilya satıcıları gibi— artık uzun süre fiatları kendileri tesbit edecekler. Fakat Gaubertin malsahiplerini o kadar dertten kurtarıyor ki, onlar kazançlı çıkıyorlar.

— Nasıl oluyor bu? dedi general.

— Bir kere, muamelelerin basitleştirilmesi er geç bütün ilgililerin işine yarar. Sonra, malsahiplerinin geliri güvenlik altına giriyor. Tarım işletmelerinde en önemli nokta budur, göreceksiniz. Nihayet, bay Gaubertin işçi babasıdır, iyi ücret öder ve işsiz bırakmaz onları. İşçilerin aileleri köylerde oturduğundan, tüccarlar, Soulanges'lar ve Ronquerolles'ler gibi menfaatlerini Gaubertin'e emanet eden malsahiplerinin ormanları yağma edilmez, oradan köylüler sadece kuru dalları toplamakla yetinirler. O kadar.

General:

— O Gaubertin denen herif vaktini boşa harcamamış... diye haykırdı.

Sibilet devam etti:

— Yaman adamdır. Aigues'in vekilharcı alacağıma, bölgenin en güzel yarısının vekilharcıyım artık, diyormuş. Doğrudur. Herkesten azar azar alıyor, ama iki milyon üzerinden yılda kırk - elli bin frank alıyor. «Bu parayı Paris'in şömineleri ödüyor!» der bay Gaubertin. Düşmanınız işte bu adam, general! Fikrimce, onunla barışıp uzlaşmak en doğru yol olur. Biliyorsunuz, Soulanges jandarma müfrezesi komutanı onbaşı Soudry ile, Blangy belediye başkanı bay Rigou ile, ilişkileri vardır; kır bekçileri onun adamları; bu durumda, sırtınızdan geçinenlerin cezalandırılmaları imkânsız hale geliyor. Özellikle iki yıldır, ormanlarınız mahvolmuştur. Bu yüzden, Gravelot'ların davayı kazanma şansları büyüktür, çünkü şöyle diyorlar: «Sözleşme gereğince, ormanların korunması sizin üzerinizde. Korumadığınız için beni zarara sokuyorsunuz. O halde tazminat ödeyin bana.» Oldukça doğru bu, ama bir davayı kazanmak için yeterli bir sebep değil.

— Gelecekte bir daha mahkemelere sürüklenmemek için bir davayı kabul etmek ve para kaybetmesini bilmek gerek!... dedi general.

Sibilet cevap verdi:

— Gaubertin'i pek mutlu kılarsınız.

— O ne demek?

— Gravelot'lara karşı dava açmak, onları temsil eden Gaubertin'le yumruk yumruğa dövüşmek demektir. Zaten o da bu davaya girmeye can atıyor. Sizi Yargıtaylara sürükleyeceğini söylüyormuş.

— Vay namussuz!.. Vay...

Sibilet generalin yarasını biraz daha deşti:

— Eğer ormanlarınızı işletmek isterseniz, işçilerin eline düşersiniz. Onlar **tüccar tarifesi** yerine **burjuva tarifesi** uygularlar size, sonra da dalga geçerler. Yani zavallı Mariotte gibi zararına satma durumunda bırakırlar sizi. Kiracı ararsınız, bulamazsınız. Mariotte baba'nın Taht için ve Devlet için girdiği riske hiç kimse bir fert için katlanmaz, böyle şey beklemeyin. Hele adamcağız devlet dairesine gidip ettiği zarardan söz açsın da görelim. Devlet dairesi, Kadastroda çalıştığım zamanki bendenize benzer: bir masanın başında oturmuş gazete okuyan, redingotu aşınmış gayet ciddî bir kişi. Maaşı ister binikiyüz frank olsun, ister onikibin, davranışı hiç değişmez. Siz gidin de Vergi dairesini temsil eden bu adama vergi indiriminden falan bahsedin!... Kalemini yontarak burnunuza güler adam. Siz kanun dışısınız, kont hazretleri.

Kanı kaynayan general, bankın önünde bir aşağı bir yukarı yürümeye başladı.

— Peki ne yapmalı? diye haykırdı.

Sibilet kabaca cevap verdi:

— Kont hazretleri, size söyleyeceğim benim menfaatime değil, ama gene de söyleyeceğim: Aigues'i satmak ve memleketten uzaklaşmak gerek.

Bu cümleyi işitince, general, kurşun yemiş gibi yerinden fırladı, gözlerini Sibilet'ye dikti.

— İmparatorluk muhafız Alayının bir generali bu gibi serseriler önünde yelkenleri suya indirir mi hiç? dedi. Hem de kontes hazretlerinin Aigues'den hoşlandığı bir sırada!.. Geri çekileceğime, giderim, La-Ville-aux-Fayes'in meydanında Gaubertin'i tokatlarım, ta ki benimle düello etmeyi kabul etsin, o zaman bir köpek gibi gebertirim onu!

— Kont hazretleri, Gaubertin o kadar budala mı

ki sizinle düelloya yanaşsın? Hem La-Ville-aux-Fayes gibi önemli bir ilçenin belediye başkanına hakaret etmek cezasız kalmaz ki.

— Onu azlettiririm. Troisville'ler beni destekler, çünkü gelirlerim bahis konusu...

— Başaramazsınız. Gaubertin'in her yerde adamları var. Başınıza öyle işler açılır ki, içinden çıkamazsınız artık.

— Peki, dava ne olacak?... Bugünü düşünelim önce.

Sibilet anlayışlı bir tavırla:

— Kont hazretleri, dedi, ben size kazandırırım bu davayı.

General kâhyasının elini sıktı.

— Yaşa Sibilet! dedi. Nasıl kazandırırsınız?

— Davayı Yargıtayda kazanırsınız, usul yönünden, Bence Gravelot'lar haklı, fakat hukuken ve gerçekten haklı olmak yetmez, prosedür bakımından da herşeyin tamam olması gerekir. Onlar prosedür yönünü ihmal etmişlerdir. Halbuki usul, daima esası bozar. Gravelot'lar ormanları daha iyi korumanız için sizi uyarmalıydılar. Dokuz yıl süren bir işletme süresince uğranılmış zararlar için sözleşme bitiminde tazminat talep edilmez. Sözleşmede bir madde var, ona dayanılarak bu hususta istisna itirazı ileri sürülebilir. La-Ville-aux-Fayes'de kaybedersiniz, kraliyet mahkemesinde de kaybedersiniz belki. Ama Paris'te kazanırsınız. Yüksek bilirkişi ücretleri, korkunç masraflar ödersiniz. Bir yandan davayı kazanırken, öbür yandan on - onbeşbin frank harcarsınız; ama kazanmak istiyorsanız kazanırsınız. Bu dava Gravelot'ların dostluğunu kazandırmaz size, çünkü onlar için durum daha da felâketli olacak. Mahvolacaklar. En çok nefret ettikleri kimse olacaksınız. Her işte mahkemeye başvurma meraklısı olarak tanınacaksınız, size iftira edecekler. Ama kazanmasına kazanırsınız davayı...

Sibilet'nin sözlerini duydukça, generalin kanı tepesine fırlıyordu.

— Peki ne yapmalı? diye tekrar etti.

On anda, Gaubertin'e indirdiği kırbaç darbelerini hatırlayınca, keşki kendimi dövmüş olsaydım diye geçirdi aklından. Yüzü alev alevdi ve çektiği bütün işkenceyi yansıtıyordu Sibilet'nin karşısında.

— Ne mi yapmalı, kont hazretleri?... Bir tek çare var: uzlaşmak. Fakat siz kendi başınıza uzlaşmaya gidemezsiniz. Ben sizden çalıyormuşum gibi görünmem gerek. Halbuki bizim gibi fukaraların bütün serveti ve tesellisi, dürüstlüğümüzden ibarettir. Bu nedenle, hırsız görünmeyi kabul edemeyiz. Hakkımızda daima görünüş üzerinden kanaat edinirler. Gaubertin vaktiyle matmazel Laguerre'in hayatını kurtarınca, ondan para çalıyor sanıldı. Bunun üzerine, matmazel de, onun sadakatini mükâfatlandırmak için vasiyetnamesinde onbin frank değerinde bir tektaş bıraktı ona; bayan Gaubertin şimdi o elması alnının ortasında taşıyor.

General, Sibilet'ye esrarlı bir bakış daha fırlattı. Fakat vekilharç, babacanlık ve gülücük içerisinde sarmalanmış bu kuşkulu bakışı üstüne almadı. Devam etti:

— Eğriliğim bay Gaubertin'i öyle sevindirecek ki, beni kanadı altına alacaktır. Kendisine şöyle bir teklifte bulunurum: «Kont hazretlerinden, Gravelot'lar için yirmibin frank koparabilirim, ama bir şartla, bu parayı benimle paylaşacaklar.» Bunu duyunca, kulaklarını dikecektir. Eğer hasımlarımız kabul ederlerse, onbin frankı size geri getiririm, sadece onbin frank kaybetmiş olursunuz, görünüşü kurtarırsınız, dava da biter.

General kâhyasının elini tutup sıktı.

— Namuslu, iyi kalbli bir adamsın, Sibilet, dedi. Bu işin bugününü de, yarınını da halletmeyi başarırsan, vekilharçların elmasısın demektir!...

Sibilet devam etti:

— İstikbale gelince, iki üç yıl ağaç kesimine son vermekle aç kalmazsınız. Önce ormanlarınızı iyi korumakla işe başlayın. O zamana kadar neler olabilir neler. Gaubertin ölebilir, işten çekilecek kadar zenginleşebilir; sonra, karşısına bir rakip çıkarmaya vakit bulursunuz, başka bir Gaubertin bulup birbiriyle çatıştırabilirsiniz, ne bileyim? Ortada öyle güzel bir pasta var ki, paylaşılmaya değer.

Bu çeşitli çözümleri hayranlıkla dinleyen eski asker:

— Sibilet, dedi, bu çözümü başarırsan, bin ekü

veririm sana. Üstünü de sonra düşünürüz.

— Kont hazretleri, dedi Sibilet, herşeyden önce ormanlarınızı koruyun. Gidin bakın, siz burada yokken iki yıl içinde köylüler ne hale kodular ormanlarınızı... Ben ne yapabilirdim ki? Vekilharcım ben, korucu değil. Aigues'i korumak için bir atlı genel muhafız ile üç özel korucu gerek size...

Montcornet ellerini oğuşturdu.

— Kendimizi savunacağız, dedi. Savaşsa savaş! İyi ya! Biz de savaşırız! Savaş beni korkutmaz.

— Bu, para savaşıdır, dedi Sibilet. Para savaşı öbür savaştan daha zor gelecek size. İnsanlar öldürülür; çıkarlar öldürülemez. Düşmanınızla, bütün malsahiplerinin kavga verdiği savaş meydanında cenkleşeceksiniz; bu savaş meydanı malınızı paraya çevirme faslıdır. Üretmek bir mesele değil; ürettiğinizi satmak gerek, satmak için de herkesle iyi geçinmek gerek.

— Bölge sakinlerini tarafıma kazanırım...

Sibilet sordu:

— Nasıl yaparsınız bunu?

— Onlara iyilik ederek.

Gözünde beliren alaycı ifadenin etkisiyle Sibilet pak şaşı baktı.

— İyilik etmek mi?... dedi. Vadinin köylüsüne, Soulanges'ın küçük burjuvasına iyilik mi edeceksiniz?... Kont hazretleri yapmak istedikleri şeyin ne sonuç vereceğini bilmiyorlar. Kendinizi boşuna harcamış olursunuz. Eğer rahat yaşamak istiyorsanız kont hazretleri, rahmetli matmazel Laguerre gibi yapın, bırakın yağma etsinler topraklarınızı; yahut da korkutun milletin gözünü. Halk, kadınlar ve çocuklar, aynı biçimde, dehşet salınarak yönetilirler. Konvansiyon'un ve İmparatorun büyük sırrı buydu.

Moncornet haykırdı:

— Ama canım, Bondy (27) ormanı mı burası?

Adeline, yanlarına gelerek Sibilet'ye:

— Dostum, dedi, yemek seni bekliyor. Af buyurun, kont hazretleri, sabahtan beri birşey yemedi de... Üstelik tahıl teslim etmek için Ronquerolles'e kadar gitti.

— Haydi, gidin, Sibilet.

Ertesi sabah şafak sökmeden kalkan eski asker, tek korucusuyla konuşup eğilimini anlamak için, Avonne kapısından döndü malikâneye.

Aigues ormanının yedi ilâ sekiz dönümlük bir kısmı Avonne kıyısı boyunca uzanmaktaydı. Irmağın görkemli görünüşünü korumak için, hemen hemen düz çizgi halindeki bu su yolunun iki yanında üç fersahlık mesafeye kadar ulu ağaçlar bırakılmıştı. Aigues'in o devirdeki sahibesi olan IV. Henri'nin metresi, aşığı gibi av meraklısıydı; ormanın bu kısmından, kendisi tarafından satın alınmış olan tepedeki daha büyük kısma geçmek için 1593'te tek kemerli bir köprü yaptırdı. O zaman Avonne kapısı av pavyonu olarak inşa edildi. Soyluların ve kralın zevki için dikilen bu binaları mimarların ne kadar lüks yaptıkları bilinmektedir. Oradan uzanan ağaçlı altı yolun birleştiği nokta bir yarımay meydana getirmekteydi. Bu yarımayın merkezinde bir dikilitaş yükselmekteydi. Taşın tepesinde eskiden altın yaldızlı bir güneş bulunurdu; güneşin bir yanında Navarre arması, öbür yanında Moret kontesinin (28) arması vardı. Avonne kıyısında düzenlenmiş başka bir yarımay, düz bir yolla pavyondaki yarımaya bağlanmıştı. Bu yolun bitiminde Venedik usulü köprünün köşeli kesiti görünürdü.

Paris'te Royal meydanındaki parkı çevreleyen ve maalesef yıktırılmış bulunan şahane parmaklığa benzer iki güzel parmaklığın arasında tuğladan yapılı bir pavyon kondurulmuştu. Şatonunki gibi elmas biçiminde yontulmuş bağlantıları, gayet sivri bir damı vardı; pencereleri, aynı biçimde yontulmuş taştan çerçevelere yerleştirilmişti. Pavyona şahane bir karakter veren bu eski üslup, şehirlerde yalnız hapishanelere yakışır. Fakat ormanların içinde, çevrenin etkisi ona özel bir görkem kazandırır. Bir sık ağaçlığın meydana getirdiği perdenin gerisinde, birzamanlar Burgonya'nın hayranlığını çeken köpek damları, eski bir doğanlık, bir sülün çiftliği ve av uşaklarının lojmanları, zamanın etkisiyle harabeye dönmüştü.

1595'de, bu gözkamaştırıcı pavyondan, kralın da katıldığı bir sürek avı için yola çıkıldı. Paul Veronèse'in ve Rubens'in pek sevdikleri o güzel köpekler önden gidiyordu. Ancak Wouwermans'ın o nefis eserlerinde görülen mavimtrak - beyaz ipek gibi, iri sağ-

rılı atlar yeri eşeliyordu. Arkadan, parlak av kıyafetleri giymiş uşaklar geliyordu. Van der Meulen'in tablolarını süsleyen, sarı deriden külot pantalon ve kulplu yuvarlak çizme giymiş atlı uşaklar, iz süren av köpeklerini kışkırtarak kafileye renk katıyorlardı. IV. Henri'nin burada geçirdiği günleri ve dilber Moret kontesiyle çıktığı sürek avını tarihe geçirmek için dikilmiş olan taşın üzerinde, Navarre armasının altında, bu önemli olayın tarihi yazılıydı. Dünyaya getirdiği erkek evlâdı meşru sayılmış olan bu kıskanç metres, dikili taşın üzerinde Fransa armasının kazılmasını istememişti, çünkü bu, onun mahkûmiyeti olurdu.

General bu güzel binayı gördüğü zaman, damın dört yüzü yeşil yosunlarla kaplıydı. Zamanın kemirdiği bağlantı taşları bin ağızdan feryat ediyordu sanki. Kurşunları koyuveren pencerelerin sekizgen camları dökülüyor, açılan delikler tek gözlü suratları andırıyordu. Tırabzanın aralıklarında sarı şebboylar açıyor, sarmaşıklar beyaz ve tüylü pençelerini bütün deliklere daldırıyordu.

Her tarafta o iğrenç bakımsızlığın işareti görülüyordu. Çıkarcıların, ellerine geçirdikleri herşeye damga gibi bastıkları bir işaret bu. Birinci kattaki iki kırık cam deliğini samanla tıkamışlardı. Zemin katın bir penceresinden, aletlerle, odun demetleriyle dolu bir oda, başka bir pencereden bir ineğin burnu gözüküyordu. Bu demekti ki Courtecuisse, pavyonu sülün çiftliğinden ayıran yolu yürümemek için, pavyonun büyük salonunu ahıra çevirmişti; salonun tavanı, gelmiş geçmiş bütün Aigues sahiplerinin armaları çizili teknelerle süslü idi.

Pavyonun çevresi pis, kara kazıklarla çirkinleşmişti. Tahta damın altında domuzlar, ufak kümeslere tavuklar, ördekler kapatılmıştı. Gübreler altı ayda bir kaldırılırdı. Her tarafta biten arsız böğürtlenler üzerinde paçavralar kuruyordu. General köprü yolundan oraya vardığında, bayan Courtecuisse, içinde sütlü kahve pişirdiği kabı ovuyordu.

Korucu, güneşte iskemleye oturmuş, karısına yabani gibi bakıyordu. Nal sesi duyunca başını çevirdi, kont hazretlerini tanıdı, utandı.

— Courtecuisse, oğlum, dedi general korucuya,

odunlarımın Gravelot'ları beklemeden kesilmesi beni şaşırtmıyor doğrusu. Sen işini arpalık sanıyorsun!..

— Vallâ, kont hazretleri, o kadar çok sabahladım ki ormanlarınızda, üşütmüşüm. Bu sabah pek fenayım da, karım bana lâpa hazırladı, şimdi de kabını temizliyor.

— Azizim, dedi general, sütlü kahve ile hazırlanmış lâpanın iyi geldiği bir tek hastalık bilirim, o da açlıktır. Dinle, maskara! Dün kendi ormanımı da gezdim, Ronquerolles ve Soulanges'larınkini de; onların ormanları mükemmel korunuyor, benimkiler ise yürekler acısı.

— Ama kont hazretleri, onlar bu memleketin eskisi! Kimse onların malına ilişmez. Altı bucağa karşı nasıl mücadele edeyim ben? Ben canımı ormanlarınızdan daha çok severim. Ormanlarınızı layıkiyle korumak isteyenin mükâfatı, ormanınızın bir kuytu köşesinde başına yiyeceği bir kurşun olabilir ancak...

General, Courtecuisse'in bu küstahça karşılığından duyduğu hiddeti zaptederek cevap verdi:

— Korkak! siz çok rahat bir gece geçirdiniz, ama bu gece şimdiki halde yüz **ekü**'ye, gelecek için de bin frank zarar ziyana mal oldu bana. Ya buradan gidersiniz, azizim, ya da davranışınızı değiştirirsiniz. Bu defalık affediyorum. İşte şartlarım: keseceğiniz cezaları size bırakacağım, ayrıca tutacağınız her zabıt için üç frank alacaksınız. Bundan kârlı çıkmazsam, işinize son vereceğim, hem de emekli maaşı bağlamadan. Oysa, eğer bana iyi hizmet eder, zararın önünü alırsanız, ömür boyu yüz ekü emekliliğe hak kazanabilirsiniz. Düşünün bakalım.

Ve parkın altı yolunu göstererek sözlerine ekledi:

— İşte size altı yol. Bunlardan sadece birini seçmeniz gerekiyor. Kurşunlardan korkmayan benim gibi, siz de doğru yolu bulmaya gayret edin.

Kırkaltı yaşında, dolunay suratlı, ufak tefek bir adam olan Courtecuisse, hiçbir şey yapmamaktan pek hoşlanırdı. O pavyonda yaşamak, o pavyonda ölmek niyetindeydi. Kendi pavyonu olmuştu artık orası. Bir çift ineği ormanda beslenirdi.Yakacak odunu vardı. Suçluları kovalayacağına, bahçesini düzenlerdi. Bu ihmalkârlık Gaubertin'in işine gelirdi, ve Courtecu-

isse anlamıştı Gaubertin'in niyetini. Öyle ki, korucu, ancak küçük kinlerini tatmin etmek için kovalardı odun hırsızlarını. Arzularına ram olmayan kızların ve sevmediği kimselerin peşinden koşardı. Ama artık çoktandır kimseden nefret ettiği yoktu, çünkü olanlara göz yumduğu için herkeşçe seviliyordu.

Grand-I-Vert'de Courtecuisse'in masası her zaman hazırdı. Odun çalan kızlar artık ona karşı koymuyorlardı. Bütün talancılar ona ve karısına hediyeler getirirlerdi. Odununu içeri alırlar, bağını budarlardı. Velhasıl, bütün suçlular ona hizmet ederlerdi. Gaubertin sayesinde, geleceğini de sağlama bağlamış gibiydi: Aigues satılığa çıkarılırsa payına iki dönüm toprak düşeceğini hesaplıyordu. Generalin sert uyarısı, yerinden hoplatırcasına uyandırdı onu. Kont hazretleri, dört yıl sonra, artık aldatılmamaya kararlı burjuva tabiatını meydana çıkarmıştı böylece.

Courtecuisse kasketini, av çantasını, tüfeğini aldı, tozluklarını, Montcornet armasını taşıyan omuz kayışını taktı, ve La-Ville-aux-Fayes'e gitti. Ormanlara baka baka, köpeklerine ıslık çala çala, köylülerin en derin düşüncelerini gizledikleri o tasasız tavırla yürüyordu.

Gaubertin, Courtecuisse'i dinledikten sonra:

— Ne? dedi, Döşemeciden yakınıyor musun? Oysa işin iştir! Ne diyorsun! Salak herif sana tutanak başına üç frank ve cezaları bırakıyor ha? Dostlarla anlaşarak istediğin kadar zabıt tutarsın! Yüz zabıt tut istersen! Bin frankın olursa, Rigou'dan Bachelerle'yi satın alabilir, burjuva olabilirsin. Yalnız, dünyada dikili bir ağacı bile olmayan, tamamen meteliksiz kimselere karşı kovuşturma yapmaya dikkat et. Yünü olmayan koyunun nesi kırkılır ki? Döşemeci sana ne veriyorsa al, canı masrafa girmek istiyorsa bırak ziyanını da o çeksin. Herkesin bir merakı vardır bu dünyada. O da varsın uğraşsın. Mariotte baba da, öğüdüme rağmen, kazanç elde edeceğine zararlı çıkmayı tercih etmedi mi?...

Gaubertin'e hayran kalan Courtecuisse, nihayet malsahibi olmak, ötekiler gibi burjuva olmak arzusuyla yanıp tutuşarak yerine döndü.

Montcornet eve gelince olup biteni Sibilet'ye anlattı. Vekilharç, ellerini oğuşturarak:

— Kont hazretleri iyi yapmışlar, dedi, ama bu kadarla yetinmemek gerek. Çayırlarımızın, tarlalarımızın yağma edilmesine göz yuman korucu kovulmalı. Kont hazretleri bucak belediye başkanı olabilir, ve Vaudoyer yerine, verilen emri yerine getirecek cesarete sahip bir eski askeri işe alabilir. Büyük toprak sahibi olan bir kimse, o yerin belediye başkanı olmalı. Yoksa, şimdiki belediye başkanıyla ne güçlüklere uğruyoruz, görüyorsunuz işte!...

Blangy bucağının belediye başkanı, Rigou adında eski bir Benedikten'di. Cumhuriyet'in ilk yılında, eski Blangy sahibinin hizmetçisiyle evlenmişti. Valilik, evli bir din adamından hiç hoşlanamazdı elbet, ama buna rağmen Rigou, 1815'den beri, belediye başkanı olarak kalıyordu, çünkü Blangy'de bu makamı işgal edebilecek tek o vardı. Ne var ki, 1817'de, başpiskopos, yirmibeş yıldır papazsız kalmış olan Blangy bölgesine rahip Brossette'i atayınca, hiç evlenmeme yeminini bozup papazlık mesleğini terkeden Rigou ile karakterini artık tanıdığımız genç din adamı arasında şiddetli bir zıtlık başgösterdi tabiî.

O zamandan beri belediye başkanlığı ile dinî temsilcilik makamı arasında süregelen savaş, eskiden küçümsenen belediye başkanını popüler hale getirdi. Çevirdiği tefecilik oyunlarından ötürü köylülerin nefret ettikleri Rigou, birdenbire, Restorasyon'un ve özellikle klerjenin sözde tehdidi altında bulunan siyasî ve malî çıkarların temsilcisi olup çıkıverdi.

Liberallerin başlıca organı **Le Constitutionnel**, Café de la Paix'den çıkıp bütün memurlarca okunduktan sonra, yedinci günü döner Rigou'ya gelirdi, çünkü limonatacı Socquard baba adına olan abonman ücretine yirmi kişi katılırdı. Rigou gazeteyi değirmenci Langlumé'ye verir, o da lime lime olmuş **Le Constitutionnel**'i, okuma bilen herkese bırakırdı. Aigues vadisinde kamuoyunu, Paris gazetesinin başyazıları ve din aleyhindeki mantarları oluşturdu. Bu itibarla, Rigou, muhterem peder Grégoire (29) gibi, bir kahraman olup çıktı. Bazı Parisli bankerlerle birlikte, Rigou da, yüz kızartıcı dalaverelerini sözde halkçı bir politikanın sağladığı koruyucu örtünün altında gizleyebildi.

O sıralarda, yeminine ihanet eden bu papaz da,

büyük hatip François Keller (30) gibi, halkın haklarının bir koruyucusu sayılıyordu. Oysa daha düne kadar, karanlık bastıktan sonra kırlarda gezinmekten çekinir, bir tuzağa düşmekten, öldürülmekten korkardı. Politikada bir insana zulmetmek onu sadece büyültmek sonucunu doğurmaz, aynı zamanda onun geçmişini de temize çıkarır. Liberal parti, bu bakımdan, mucizeler yarattı. Partinin organı olan o feâket gazete, kitleleri oluşturan bütün halk tabakaları kadar yavan, iftiracı, budalaca kötü niyetli ve her iddiaya hemen inanıp benimseyen bir tutumla, hem özel, hem de kilise çıkarlarında büyük zararlara sebep oldu.

Rigou, önce gözden düşmüş bir Bonapartçı generalin, İhtilâlin yetiştirmiş olduğu bu halk çocuğunun, Bourbon'lara ve papazlara düşman olacağını hesaplamıştı. Fakat general, gizli ihtiraslarını tehlikeye atmamak için, Aigues'e ilk geldiğinde, bay ve bayan Rigou'nun ziyaretini atlatmanın yolunu bulmuştu.

Vadinin vaşakı olan Rigou'nun korkunç yüzünü daha yakından görürseniz, generalin aristokratlık taslama hevesinin ona işlettiği ikinci ağır hatanın büyüklüğünü anlayacaksınız; bu hatayı, kontes, Rigou'nun öyküsünde yerini alacak olan bir densizlikle büsbütün ağırlaştırdı.

Eğer Montcornet belediye başkanının teveccühünü elde etmiş olsaydı, eğer onun dostluğunu kazanmaya çalışsaydı, bu papaz bozuntusunun etkisi belki Gaubertin'in etkisini işlemez hale sokardı. Oysa, bilâkis, generalle papaz eskisi arasında üç dava vardı La-Ville-aux-Fayes mahkemesinde, ve bunlardan birisini Rigou kazanmıştı bile. Bugüne kadar, Montcornet, kişisel ihtirasları, evlenme işleriyle o kadar meşgul olmuştu ki, Rigou'yu aklına getirmemişti. Sibilet, kendisine, Rigou'nun yerine geçmesini sağlık verir vermez, hemen valiyi ziyarete gitti.

Vali, kont Martial de la Roche - Hugon kontu, 1804' ten beri generalin dostuydu. General, onun tavsiyesi üzerine satın almıştı Aigues'i. Napoléon devrinde vali olan kont Martial, Bourbon'lar döndükten sonra da makamını muhafaza etmişti, ve yerinde kalmak için piskoposu pohpohlardı. Monsenyör ise, bir çok defa, Rigou'nun değiştirilmesini talep etmişti. Bucağın duru-

munu iyi bilen Martial, generalin isteğinden pek memnun kaldı, ve Montcornet'nin tayini bir ay içinde geldi.

Dostu, Montcornet'yi Vilâyette misafir etmişti. Orada kaldığı süre içinde, olağan bir rastlantı sonucu, general, eski İmparatorluk muhafız kıtasından bir astsubayla karşılaştı; adamın emeklilik maaşını vermek istemiyorlardı. General, Groison adındaki bu efendi süvariyi başka zaman da korumuştu. Adam bu iyiliği hatırladı ve derdini anlattı: geçim sıkıntısı çekiyordu. Montcornet, Groison'a emeklilik maaşı bağlanmasını sağlamayı vaadetti, ve kendisine hizmet ederek şükran borcunu ödemesi için Blangy'de koruculuk görevini yüklenmesini önerdi. Yeni belediye başkanı ile yeni korucu aynı zamanda göreve başladılar. Tahmin edileceği üzere general, askerine, sıkı talimat verdi.

İşinden atılan korucu Vaudoyer, Ronquerolles'ün yerlisi bir köylü idi, ve korucuların çoğu gibi boş boş gezmekten, fakir fukaraca okşanmaktan başka iş gelmezdi elinden. Mülkiyetin ileri karakol nöbetçisi olan bu zabıta temsilcisini baştan çıkarmaya dünden hazır zaten fakir fukara dediğin. Soulanges jandarma onbaşısını tanırdı, çünkü jandarma onbaşıları ağırcezadaki davalarda hemen hemen bir adlî görev yüklenirler, bu nedenle tabiî casusları olan korucularla ilişkileri vardır. Soudry onu Gaubertin'e yolladı. Gaubertin, eski tanışı Vaudoyer'yi gayet iyi karşıladı, içki ikram etti, başına gelenleri dinledi. La-Ville-aux-Fayes belediye başkanı herkesin anlayacağı dille konuşmasını bilirdi.

— Aziz dostum, dedi Vaudoyer'ye, senin başına gelen, hepimizin de başına gelebilir. Asilzadeler geri döndüler, İmparatorun asalet ünvanı verdiği kişiler de onlarla işbirliği yapıyorlar. Halkı ezmek, eski hakları tekrar yürürlüğe koymak, neyimiz varsa elimizden almak istiyorlar. Ama biz Burgonyalıyız, kendimizi savunmalıyız, Aminac'ları Paris'e geri göndermeliyiz. Sen Blangy'ye dön. Ronquerolles ormanları ihalecisi bay Polissard hesabına ağaçları kesilen ormanda bekçilik yapacaksın. Sen merak etme aslanım, ben sana bütün yıl boyunca yapacak iş bulurum. Ama unutma! Bu ormanlar bizim!... Kimse dokunmayacak

onlara. Aksi halde, canlarına okursun. Odun hırsızlarını Aigues'e göndereceksin. Ama eğer satılık odun demeti varsa, o zaman bizimkilerini satın alacaklar, katiyen Aigues'in satılık demetleri alınmayacak. Uzun sürmeyecek bu, sen gene korucu olacaksın! General hırsızlar arasında yaşamaktan bezecek! O döşemeci bozuntusu bana hırsız dedi, biliyor musun sen? Ben ki en dürüst cumhuriyetçinin oğlu, ben ki öldüğü zaman cebinde kefen parası bile bulunmayan ünlü Halk temsilcisi Mouchon'un damadıyım!

General, korucusunun maaşını üçyüz franka yükseltti, ona lojman yaptırdı, sonra ölen bir ortakçısının üç dönüm bağla öksüz kalan kızı ile evlendirdi onu. Groison, bir köpek sahibine nasıl bağlanırsa öyle bağlandı generale. Bu meşru sadakati bütün bucak haklı buldu. Herkes çekindi korucudan, herkes saydı onu, ama bir gemide sevilmeyen kaptanın tayfa tarafından sayıldığı gibi saydı. Köylüler ona, cüzzamlıymış gibi davranıyorlardı. Yeni görevli ya sessizlikle karşılanıyor, ya da babacan bir görünüş altında gizli olaylara hedef oluyordu. Başka nöbetçilerce gözaltında tutulan bir nöbetçi haline geldi. Kalabalığa karşı elinden birşey gelmezdi. Köylüler, tesbiti imkânsız suçlar düzenlediler. Kırk yıllık asker gücsüzlüğünden kudurdu. Groison yeni görevinde bir partizan savaşının çekiciliğini ve avcılığın —suç avcılığının— zevkini tattı. Savaşta herşeyi erkekçe yapmaya, doğruluğa alışmış bu adam ihanetten nefret ederdi. Dolayısiyle, sinsi dolaplar çeviren, hırsızlıkta becerikli, haysiyetini yaralayan kimselere kin bağladı. Bütün diğer malikânelerin saldırılara karşı korunduğunu, suçların sadece Aigues toprakları üzerinde işlendiğini çok geçmeden farketti. Aslında iyi kalpli, cömert bir adamı, bir İmparatorluk generalini soyacak kadar nankörlük gösteren köylüleri önce hor gördü, kısa bir süre sonra da onlardan nefret etmeye başladı. Fakat oradan oraya boşuna koşup durdu: her tarafa birden yetişemezdi ki. Oysa düşmanlar her tarafta birden suç işliyorlardı. Groison canla başla çalışmasının yeterli olmadığını isbat edip vadinin sakinlerinin kötü niyetlerini ortaya sererek, savunmayı tam donatımla örgütlemesi gerektiğini generale hissettirdi.

— Bunda bir iş var, generalim, dedi, bu adamlar

fazla cüretli, hiçbir şeyden korkmuyorlar. Sanki Tanrıya güvenir gibi bir halleri var.

Kont:

— Bakarız, diye cevap verdi.

Felâket habercisi bir kelime! Büyük politikacılar için **bakmak** fiilinin «gelecek zaman»ı yoktur.

O sırada Montcornet, kendisine daha acele görünen bir güçlüğü halletmeye uğraşıyordu. Kendisi Paris'te iken yerini tutacak, belediye başkanlığı görevini yürütecek, çok güvenilir birisini bulmak gerekiyordu. Yardımcı olarak okuma yazma bilen birisini seçmek zorunda olduğundan, bütün bucakta bula bula değirmenin kiracısı Langlumé'yi buldu seçecek. Berbat bir seçim oldu bu. Bir kere, belediye başkanı generalin ve değirmenci yardımcısının çıkarları taban tabana zıttı. Sonra, Langlumé, ticaret yapmak veya gayrımenkul satın almak için kendisine gerekli parayı ödünç veren Rigou ile dalavereler çevirirdi. Değirmenci, şatonun biçilen çimlerini atları için yem olarak satın alırdı. Ve öyle manevralar çevirirdi ki, Sibilet çimleri yalnız ona satabilirdi. Bucağın bütün çimleri, Aigues'in çimlerinden önce iyi fiata satılmış olurdu. Aigues'in sona kalan çimleri ise, daha iyi kalite olmasına rağmen, daha ucuza giderdi. Böylece, Langlumé, geçici bir başkan yardımcısı oldu. Ama Fransa'da, geçici denen şeyler gerçekte ebedî olur. Bu bakımdan, Fransız'ın değişiklikten hoşlandığı kanısı yerinde değil. Rigou'dan öğüt alan Langlumé, kendini generale bağlı gösterdi. Ve anlattığımız olaylar başladığı sırada, belediye başkanı yardımcısı bulunuyordu.

Belediye başkanının yokluğunda, mahallî meclisin tabiî üyesi olan Rigou, üyelere hâkim oldu ve generalin aleyhinde belirecek kararlar çıkarttı. Bir bakarsınız, yalnız köylüler yararına harcamalar karar altına alınmış, ve bu harcamaların büyük kısmı, verginin üçte ikisini ödeyen, geniş Aigues malikânesinden çıkacak; bir de bakarsınız, yararlı ödenekler reddedilmiş, örneğin rahibe bir ek ödenek verilmesi, veya rahiplik makam binasının baştan yapılması, ya da bir köy öğretmenine maaş ödenmesi gibi teklifler geri çevrilmiş. Rahip Brossette, öğretimle uğraşan frer'lerden birini Blangy'ye getirtmeye niyetlenmişti, ama

mahallî meclis ödenek çıkarmayı kabul etmemişti. Langlumé, bu antiliberal kararı haklı göstermek için, saf saf şöyle dedi generale:

— Eğer köylüler okuma yazma bilselerdi, ne olurdu bizim halimiz?...

Groison'dan pek memnun olan general Paris'e dönünce, Aigues'de müthiş bir savunma örgütü kurmak amacıyla, İmparatorluk muhafız alayına mensup eski askerler aramaya koyuldu. Aradı, taradı, dostlara ve faal hizmetten alınmış subaylara sordu soruşturdu, Michaud'yu buldu. Muhafız alayında eski bir zıhlı süvari başçavuşu olan Michaud'yu, erler, çok sert adam diye tanımlarlardı. Michaud, tanıdıkları arasından, işbirliği yapabileceği, korkusuz ve dürüst bekçiler olma yeteneğine sahip üç kişi ayırdı.

Birincisi, Steingel adında safkan bir Alsace'lı idi. Bonaparte'ın yıldızı yeni parladığı sıralarda, İtalya seferinin başında şehit düşen general Steingel'in gayrımeşru oğluydu. İriyarı, güçlü kuvvetliydi. Ruslar gibi mutlak ve pasif itaate alışmış askerlerdendi. Görevini yerine getirmekten hiçbir şey alıkoyamazdı onu. Aldığı emir eğer gerektiriyorsa, bir imparatoru veya papayı bile yakalamaktan çekinmezdi. Tehlike tanımazdı. Gözü pek bir asker olmasına, onaltı yıl savaşlarda bulunmasına rağmen, en ufak bir sıyrık bile almış değildi. Açık havada yatmış, veya yatağında uyumuş, hiç farketmezdi. Güçlükler ağırlaşınca, «Bugün de böyle geçecek galiba, öyle görünüyor!» derdi sadece.

İkincisi, Vatel, kıtadan yetişme bir piyade onbaşısıydı. Şen şakrak bir çocuktu. Kadınlara karşı biraz hafifmeşrepli. Hiçbir dinî prensibi yoktu. Cüretkârlık derecesinde cesurdu. Arkadaşını gülerek kurşuna dizebilirdi. İstikbali yoktu. Ne iş tutacağını da bilmiyordu. Teklifi alınca, küçük, eğlenceli bir savaşa katılacağını düşündü. Ve dinî imanı Büyük Ordu (*) ile İmparator olduğundan, kime karşı olursa olsun Montcornet'ye hizmet etmeye ahtetti. Hırcı tabiatı vardı. Düşmanı olmadı mı, hayat tatsız görünürdü gözüne. Dava vekili veya polis memuru tabiatı da denebilir

---

(*) Napoléon ordusu.

buna. Bundan ötürüdür ki, eğer zabıt kâtibi orada bulunmasaydı, mesken dokunulmazlığına falan aldırış etmeden, Grand-I-Vert'in ortasında Tonsard Anayı odun demetiyle beraber tutup götürürdü mutlaka.

Adı Gaillard olan üçüncüsü, asteğmenliğe terfi etmiş eski bir askerdi. Vücudu, aldığı yaralardan kalbura dönmüştü. Çiftçi-askerler sınıfına mensuptu. İmparatorun sonunu düşününce, gözüne herşey önemsiz görünürdü. Fakat Vatel nasıl tutkuyla gidiyorsa, o da kayıtsızlığından gidiyordu Aigues'e. Gayrımeşru bir kızı vardı, onun geçimini de sağlamakla yükümlüydü. Teklif edilen işte geçimini bulduğundan, bu işi orduda görev alırcasına kabul etti.

General, erlerinden evvel vardı Aigues'e: Courtecuisse'e yol verecekti. Ama korucusunun küstahça cüretini görünce şaşakaldı. Bir itaat şekli vardır ki, eğer itaat eden köle ise, emri verene karşı en yenilmez yutulmaz alayı içerir. İnsanların başına çok saçma şey gelebilir gerçi, ama Courtecuisse saçmalığın ölçüsünü kaçırmıştı.

Suçlular hakkında yüzyirmialtı zabıt tutmuştu, ve çoğu danışıklı dövüştü. Zabıtları Soulanges sulh ceza mahkemesine teslim etmişti. Mahkeme, usulüne uygun olarak davalara bakmış ve altmışdokuzu hakkında hüküm vermişti. Eline geçen bu fırsattan göklere uçan Brunet, mahkeme hükümlerine dayanarak, adliyeci ağzıyla «aciz vesikası» denen tutanaklara yol yapmak için gereken işlemleri eksiksiz yapmıştı. Bu vesikada icra memuru, davalı kişinin hiçbir malı olmadığını, «fakru zaruret» içinde bulunduğunu tesbit ve beyan etmiş olur. Hiçbirşey bulunmayan yerde, alacaklı da, kral gibi, kovuşturma hakkını kaybeder elbet; had sefaletin eşiğinde, adaletin gücü son bulur. Özenle ayrılan bu yoksullar, çevredeki beş bucakta otururlardı. İcra memuru pratisyen Vermichel ile Fourchon'u yardımcı alarak, o bucakları ziyaret etmiş, durumu saptamıştı. Sonra bay Brunet evrakı Sibilet'ye göndermiş, beşbin franklık bir de masraf pusulası eklemiş, ve Montcornet kont'undan yeni emirlerini sormasını rica etmişti.

Sibilet dosyaları patronuna götürmüş, Courtecuisse'e vermiş olduğu üstünkörü emirlerin sonucunu

sakin sakin açıklamış ve bir Fransız süvari kuvvetleri generalinde görülebilecek en şiddetli öfkelerden birini sükûnetle seyrediyordu ki, tam o sırada Courtecuisse, efendisine hesap vermek ve yaptığı ödeve karşılık kendisine vaadedilen ve yaklaşık binyüz frank'a yükselen ikramiyeyi istemek için içeri girdi. İşte o zaman generalin tabiatı zincirden boşaldı, gemi azıya aldı, general ne başındaki kontluk tacını aklına getirdi, ne rütbesini, bir anda zırhlı süvari kimliğine büründü yeniden, ve sonradan utanç duyacağı küfürler savurdu.

— Ya! dörtyüz frank ha! dörtyüz bin tokat ha!... Kıçına dörtyüzbin tekme!... Gözüme baksana sen benim, kaçın kurasıyız biz!... Yıkıl karşımdan yoksa ezerim seni!

Generalin mosmor olan yüzünü görünce, Courtecuisse daha ilk sözleri duyar duymaz bir sıçan gibi sıvışıp gitti.

Sibilet usulca:

— Kont hazretleri, haksızsınız, diyordu.

— Ben mi haksızım?

— Kont hazretleri, allahaşkına dikkatli olun, bu rezil herifle mahkemelik olacaksınız...

— Mahkeme falan vız gelir bana... Haydi, derhal defolsun haydut, dikkat edin bana ait olan şeyleri beraber götürmesin. Maaşının hesabını da yapın.

Dört saat sonra, bütün bölgede bu sahne anlatılıyordu. Herkes olanları keyfine göre yorumluyordu. General, Courtecuisse'i yere yıkmış, diyorlardı, ona iki bin frank borçluymuş, ama adamın parasını vermek istemiyormuş, diyorlardı.

Aigues sahibi hakkında olmayacak söylentiler dolaşıyordu yine. Deli olduğu söyleniyordu. Ertesi gün, general hakkında evrak düzenleyen Brunet, sulh mahkemesi için Courtecuisse hesabına celp çıkardı. Bütün sinekler tarafından ısırılmak, bu aslanın kaderiydi, hem işkencesi de yeni başlıyordu.

Bir orman bekçisi atanması bazı formaliteleri gerektirir. Bu işe talip olan, Bidayet mahkemesinde yemin eder. Bu yüzden, üç bekçi resmen işe başlayana kadar birkaç gün geçti. General, Michaud'ya mektup yazmış, Avonne kapısındaki pavyonun düzeltilmesini

beklemeden karısını alıp gelmesini bildirmişti. Fakat müstakbel genel muhafız, nikâh işlemleri ve karısının Paris'e gelen akrabaları yüzünden, yola çıkmakta gecikti ve ancak onbeş günlük bir rötarla varabildi yerine. Bu onbeş gün, La-Ville-aux-Fayes'de oldukça isteksizlikle yerine getirilen formalitelerle geçti. Bu süre içinde Aigues ormanı korunmadı, ve durumdan yararlanan çapulcular tarafından yağma edildi.

İmparatorun rengi olan yeşiller giymiş üç korucunun ortaya çıkması, Couches'dan Ll-Ville-aux-Fayes'e kadar tüm vadide büyük bir olay oldu. Üst baş, bakım, herşey mükemmeldi adamlarda. Suratları, sağlam karakter sahibi olduklarını gösteriyordu. İyi yürüyorlardı, çeviktiler, geceleri ormanlarda geçirebilirlerdi.

Tüm bucakta, onlara iyi kabul gösteren tek kişi Groison oldu. Bu takviye kuvvetinden pek memnun kalmıştı. Hırsızların, çok geçmeden sıkıştırılacaklarına, artık kimseye zararları dokunmayacağına inanıyordu. Orman soyguncularına karşı birkaç tehdit de savurdu. Bu suretle, aynı zamanda hem sinsi, hem sert biçimde yürütülen bu savaşta harb ilânı âdeti de yerini bulmuş oldu.

Sibilet, generalin dikkatini, genellikle Soulanges jandarmasının, özellikle de onbaşı Soudry'nin üzerine çekti, onun su altından tamamen Aigues'e karşı olduğunu söyledi, iyi niyet besleyen bir jandarma müfrezesinin ne denli yararlı olabileceğini hissettirdi.

— İyi bir onbaşı ve menfaatlerinizi gözeten jandarmalar olsaydı, memleketi avucunuzun içine alırdınız!... dedi.

Kont, Vilâyete koştu, Soudry'nin emekliye ayrılmasını, onun yerine yönetim merkezinde görevli iyi bir jandarma olan ve generalle valinin de övdükleri Viollet'nin atanmasını tümen komutanından sağladı. Montcornet'nin eski arkadaşı olan jandarma albayı, Soulanges müfrezesindeki jandarmaları tarumar etti, herbirini ilin başka bir köşesine yolladı, onların yerine seçkin jandarmalar getirtti. Bunlara, Montcornet kontunun malikânesine bir daha hiçbir tecavüz olmamasına dikkat etmeleri için gizli emir verildi.

Kendilerine, özellikle Soulanges halkıyla haşır neşir olmamak tavsiyesinde bulunuldu.

Engel olunmasına fırsat bırakmayan bir süratle gerçekleştirilen bu ihtilâl, La-Ville-aux-Fayes'de ve Soulanges'da şaşkınlık yarattı. Kendini görevden alınmış sayan Soudry itiraza gitti. Gaubertin, jandarmayı onun emrine sokmak için Sondry'yi belediye başkanı tayin ettirmenin yolunu buldu. Bu ne zorbalık! diye çok yaygara kopardı. Montcornet, herkesin nefret ettiği bir adam oldu. Onun yüzünden beş - altı kişinin yaşantısı değişti, üstelik birçoğunun gururu kırıldı. Soulanges ve La-Ville-aux-Fayes küçük burjuvalarının, Rigou'nun, Langlumé'nin, Couches konak sahibinin ağızlarından kaçırdıkları sözlerle kışkırtılan köylüler, haklarımız dedikleri şeyleri kaybetmek üzere bulunduklarını sandılar.

General, eski korucusunun talep ettiği bütün meblağları ödeyip davadan kurtuldu.

Courtecuisse, av hayvanlarının geçtiği yolun sonunda, Aigues arazisi içine sıkışmış ufak bir malikâne satınaldı ikibin franka. Rigou hiçbir zaman Bâchelerie'yi elden çıkarmak istememişti. İstememişti ya, bu defa yüzde elli kârla Courtecuisse'e satmaktan haince bir zevk duydu. Böylece Courtecuisse de onun adamları arasına karıştı, çünkü daha yalnızca bin frank ödemişti, yani Rigou'nun elindeydi.

Üç korucu, Michaud ve kır bekçisi, artık bir gerilla yaşantısı sürmeye başladılar. Hiç durmadan ormanları arşınlıyor, ormanda yatıyor, köşesini bucağını inceliyor, nereden girildiğini, nereden çıkıldığını öğreniyor, nerede hangi cins ağaçların bulunduğunu belliyor, kulaklarını ormandaki seslere, gürültülere alıştırıyor, velhasıl bir korucunun sahip olması gereken derin bilgiyi kazanmaya çalışıyorlardı. Nihayet, simaları incelediler, çeşitli köylerin çeşitli ailelerini ve onları meydana getiren fertleri, âdetlerini, karakterlerini, geçim yollarını gözden geçirdiler. Bu, sanıldığından daha zordur! Bu kadar esaslı tedbirler alındığını gören Aigues köylüleri, bu işbilir zabıtanın karşısına tam bir suskunlukla çıktılar, sinsi sinsi alay ederek baş eğdiler.

Michaud ile Sibilet, daha ilk günden hoşlanmadı-

lar birbirlerinden. Genç Muhafız Kıtasının «medarıiftiharı,» açık kalbli sadık asker, vekilharcın yüze gülücü kabalığından, hoşnutsuz görünüşünden nefret ediyordu. Önce **Çinli** adını takmıştı ona. Çok geçmeden, Sibilet'nin, yararlı, etkili tedbirlere itiraz edip karşı çıktığı, başarısı şüpheli tedbirleri ise bin dereden su getirerek savunduğu, dikkatini çekti. Bu kısa öyküde görülmüş olacağı gibi, Sibilet, generali yatıştıracağına, onu boyuna tahrik ediyor, sert tedbirler almaya itiyor, biryandan da başına açılacak çeşit çeşit dertleri, yaygın küçüklükleri, tekrarlanacak ve yenilmesi imkânsız güçlükleri sayıp dökerek gözünü korkutmaya çalışıyordu. O işe girdiği günden beri, çıkarlarına göre ya generale, ya da Gaubertin'e hizmet edeceğini aklına koymuş olan Sibilet'nin ispiyonluk ve ajan provokatör'lük rolünü üstlendiğinden heberi olmayan Michaud, vekilharcın açgözlü ve kötü bir tabiata sahip olduğunu anladı. Bu nedenle, onun dürüst ve namuslu bir kimse olmasına hiç aklı ermiyordu. Bu iki yüksek mevkideki görevli arasında mevcut derin nefret, generalin hoşuna da gitmedi değil hani. Michaud, vekilharçtan nefret ettiği için, onu göz altında tutuyordu; oysa eğer vekilharcı ispiyonlamasını general istemiş olsaydı, casusluk yapacak kadar alçalmazdı. Sibilet genel muhafızı pohpohladı, rezilce yağ çekti ona, ama dürüst askerle bir yakınlık sağlayamadı; Michaud, vekilharç ile arasında engel olarak koyduğu aşırı nezaketten hiç ayrılmadı.

Bu ön ayrıntılar öğrenildikten sonra, şimdi, generalin düşmanlarının önemi ve iki memuru ile yaptığı konuşmanın ciddiyeti iyice anlaşılacaktır.

IX

MEDİYOKRASİ

Kontes yemek odasını terkedince general sordu:

— Söyle bakalım, Michaud, ne yenilik var.

— Generalim, bana sorarsanız, burada işten bahsedemeyiz, yerin kulağı var, bense konuştuklarımızı

bizden başka kimsenin duymayacağından emin olmak isterim.

— Pekâlâ, dedi general, çayırın ortasından geçen yolu tutar, gezine gezine yönetici pavyonuna kadar uzanırız, böylece kimsenin konuştuklarımızı duymadığından emin oluruz...

Birkaç dakika sonra, kontes, rahip Brossette ve Blondet eşliğinde Avonne kapısına doğru giderken, general de Sibilet ve Michaud ile beraber çayırın ortasından ilerliyordu. Michaud, Grand-I-Vert'de geçen sahneyi anlattı.

— Vatel haksız, dedi Sibilet.

— Haksız olduğunu isbat ettiler zaten: onu kör etmekle! diye devam etti Michaud. Ama bu birşey değil daha. Hatırlarsınız, generalim, hüküm giyen bütün suçluların hayvanlarına el koymayı tasarlamıştık ya, işte bu tasarıyı hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceğiz. Ne Brunet, ne meslekdaşı Plissoud, bize erkekçe yardım etmeyecekler; daima önceden haber verecekler haczi. Brunet'nin pratisyeni Vermichel, Grand-I-Vert'e Fourchon baba'yı görmeye gelmiş. Bonnébault'nun sevgilisi Marie Tonsard alarm vermek için Couches'a gitti. Ben Avonne köprüsü altında balık avlıyor, kötü bir iş tasarlayan bir serseriyi kolluyordum. Marie Tonsard'ın Bonnébault'ya seslendiğini işittim. Bonnébault, kızın koşmaktan yorulmuş olduğunu görünce, onun yerine kendisi fırladı, Couches'a götürdü haberi. Velhasıl, tahribat yeniden başlıyor.

— Sert davranmanın gerekliliği günden güne artıyor, dedi Sibilet.

General haykırdı:

— Ben size demiyor muyum! Zarar ziyan ve masraflar tarafıma ödenmediği takdirde, borçlunun hapis cezasına çarptırılması hakkındaki mahkeme kararlarının uygulanmasını talep etmek gerek.

Sibilet cevap verdi:

— Bu adamlar kanunu güçsüz sayıyor, tutuklamaya cesaret edemeyeceklerini birbirlerine söylüyorlar. Sizi korkutmayı akıllarına koymuşlar. La-Villeaux-Fayes'da suç ortakları var, çünkü savcı mahkümiyet kararlarını unutmuş gibi davranıyor.

Michaud generali düşünceli görünce şöyle dedi:

— Çok para harcarsanız, malikânenizi hâlâ kurtarabilirsiniz sanırım.

Sibilet:

— Sertlik yapmaktansa, paraya kıymak daha doğru olur, diye cevap verdi.

General, genel muhafızına sordu:

— Peki, ne çare öneriyorsunuz?

— Gayet basit, dedi Michaud. Ormanınızı da, parkınız gibi, duvarlarla çevirirsiniz. O zaman rahat ederiz, çünkü en ufak bir suç cürüm sayılır ve insanı ağır cezaya götürür.

Sibilet güldü.

— Metrekaresi dörtbuçuk franktan, yalnız malzemeye, kont hazretleri Aigues'in sermayesinin üçte birini harcamak zorunda kalır...

— Hadi! dedi Montcornet. Ben derhal yola çıkıyorum. Başsavcıyı göreceğim.

Sibilet usulca karşılık verdi:

— Başsavcı belki de kraliyet savcısıyla aynı fikirdedir. Savcı boşverdiğine göre, aralarında bir anlaşma olsa gerek.

Montcornet:

— İyi ya! Bunu öğrenmeli işte! diye haykırdı. Eğer hâkimleri de, savcıyı da, başsavcıya varıncaya dek herkesi azlettirmek gerekiyorsa, gider Adalet bakanını görürüm, hattâ krala kadar çıkarım.

Michaud'nun enerjik bir işareti üzerine, general, arkaya dönerek, «Allahaısmarladık azizim!» dedi. Vekilharç anladı, efendisine bir selâm çaktı.

— Kont hazretleri, belediye başkanı olarak, hasat artıklarını toplama hakkının kötüye kullanılmasını önlemek için gerekli tedbirleri uygulamak istiyorlar mı? dedi. Hasat zamanı geliyor. Eğer yoksulluk vesikası ve komşu kasabalarda yaşayan yoksulların ürün artığı toplamalarının yasaklanması hakkındaki kararnameleri yayımlatacaksak, kaybedecek vaktimiz yok.

— Gereğini yapın, Groison'la anlaşın, dedi kont. Bu gibi insanlarla, kanunu harfiyen uygulamak lâzım.

Böylece o anda Montcornet, Sibilet'nin onbeş günden beri kendisine teklif ettiği yöntemi onaylamış ol-

du. Hep kaçınmıştı bu şekilde davranmaktan, ama Vatel'in başına gelen kazadan duyduğu öfkenin sıcağında, sert davranmak kendisine uygun geldi.

Sibilet yüz adım uzaklaşınca, kont, muhafızına alçak sesle sordu: — Söyle Michaud'cuğum, ne var?

— Evimizde bir düşman var, general, siz ise öbür kulağınızın bile duymaması gereken tasarılarınızı anlatıyorsunuz ona.

Montcornet:

— Kuşkularını paylaşıyorum, aziz dostum, diye karşılık verdi. Ama aynı hatayı iki kere işlemem. Sibilet'ye yol vermek için, senin vekilharçlık işini iyice öğrenmeni ve Vatel'in senin yerine geçebilmesini bekliyorum. Bununla beraber, Sibilet'nin hiç bir kusurunu görmüş değilim. Titizdir, namusludur, beş yıldan beri yüz frank geçirmemiştir zimmetine. Berbat bir karakteri vardır, o kadar. Kurduğu plan ne olabilir ki?

Michaud ciddiyetle:

— General, dedi, ne olduğunu öğreneceğim elbet, çünkü muhakkak bir planı olsa gerek. Eğer müsaade ederseniz, bin frank karşılığında, o Fourchon serserisinden öğrenebilirim bu planın ne olduğunu. Gerçi, bu sabahtan beri, Fourchon'un da her tarafı birden idare ettiğinden kuşkulanıyorum ya! Sizi Aigues'i satmaya zorlamak istiyorlar, o bunak ipçi söyledi bunu bana. Haberiniz olsun! Couches'dan La-Ville-aux-Fayes'a kadar tek köylü, tek küçük burjuva, tek çiftlik kiracısı veya meyhanesi yok ki yağma günü için parasını hazırlamış olmasın. Fourchon, damadı Tonsard'ın, satın alacağı arazi parçasını bile kararlaştırdığını usulca söyledi bana... Aigues'i satacağınız kanısı, havada yayılan bir zehir gibi hâkim olmuş vadiye. Sibilet'nin yaptığı casusluğun bedeli, yönetici pavyonu ile çevresindeki bir kısım toprak olacaktır belki de. Aramızda konuşulan her şeyden herkesin haberi var La-Ville-aux-Fayes'da. Sibilet, düşmanınız Gaubertin'in akrabası. Başsavcı hakkında ağzınızdan kaçırdığınız sözler siz daha Vilâyete varmadan başsavcıya ulaştırılmış olacaktır belki. Siz bu kasabanın adamlarını tanımıyorsunuz?

— Tanımıyor muyum?... Bir sürü it! diye bağırdı general. Bu namussuzlar karşısında gerileyecek mi-

yim sanıyorsun?... Vallahi Aigues'i eilerimle yakarım da onlara bırakmam!...

— Niye yakalım? Yakacağımıza, bu cücelerin kurnazlıklarını boşa çıkaracak bir davranış tarzı benimseyelim. Savurdukları tehditlere bakılırsa, size karşı her çareye başvurmaya kararlılar. Şu halde, generalim, madem yangından sözediyorsunuz, bütün binalarınızı ve çiftliklerinizi sigorta ettirin!

— Ha! Michaud, Döşemeci demekle neyi kastediyorlar Allah aşkına? Dün, Thune boyunda yürürken, küçük çocukların «Döşemeci geliyor!...» diye bağırışıp kaçtıklarını duydum.

Michaud üzgün bir tavırla:

— Bu sorunuzun cevabını vermek Sibilet'ye düşerdi, dedi, çünkü sizin kızdığınızı görmek onun hoşuna gider. Ama mademki bana soruyorsunuz... Söyliyeyim: o haydutlar size bu lakabı takmışlar, generalim.

— Ama niçin?...

— Fakat generalim... pederiniz için...

Kontun yüzü sapsarı kesildi.

— Vay namussuzlar! diye haykırdı. Evet Michaud, babam mobilyacı idi, ağaç eşya satardı. Kontesin bundan haberi yoktur... Ama nihayet kraliçeler ve imparatoriçelerle vals dönmüş adamım ben!...

Bir an durduktan sonra kararını verdi:

— Bu akşamdan tezi yok, her şeyi anlatacağım karıma.

Michaud devam etti:

— Sizin bir korkak olduğunuzu iddia ediyorlar.

— Ya!

— Hemen bütün arkadaşlarınızın öldüğü Essling'de nasıl olup da canınızı kurtarabildiğinizi soruyorlar...

Bu suçlama generalin gülümsemesine yol açtı. Bir çeşit öfke ile:

— Michaud, ben Vilâyete gidiyorum! diye haykırdı. Sigorta poliçelerini hazırlatmaktan başka bir şey yapamasam da, gideceğim oraya. Gittiğimi kontes hazretlerine bildiriver. Hıı! Madem ki savaş istiyorlar, savaşacağız. Ben de onları rahat bırakmayacağım, Soulanges burjuvalarını, ve onların köylülerini...

Hadi bakalım! Düşman ülkede bulunuyoruz, ihtiyatlı hareket etmek gerek. Koruculara kanunsuz davranışlardan kaçınmalarını söyle. Zavallı Vatel'le meşgul ol. Kontes ürkmüştür, olup bitenleri bilmemesi lâzım, yoksa bir daha buraya gelmez!...

Ne general, ne de hattâ Michaud, içinde bulundukları tehlikeden haberdar değilerdi. Michaud'nun bu Burgonya vadisine gelişi pek yeniydi daha. Düşmanın eylemini görüyordu, ama onun gücünü bilmiyordu henüz. Generale gelince, kanun gücüne inancı vardı onun.

Bugünkü kanun koruyucusunun yaptığı kanun, sanıldığı kadar etkili değildir. Ülkenin her tarafında aynı titizlikle uygulanmaz. Uygulamada, ilkesini inkâr edecek kadar farklılık gösterir. Bu durum her devirde az çok belirli olarak görülür. En enerjik iktidarın çıkardığı kanunların bile tüm Fransa'da uygulandığını iddia edecek kadar cahil tarihçi var mı acaba? Konvansiyon'un emrettiği insan, erzak ve para müsaderelerinin, büyük merkezlerde olduğu gibi, Provence'da, Normandiya'nın bucağında da yapıldığını kim iddia edebilir? Bugün falan ilde bir kelle düşerken, bir komşu ilde aynı suçu, hatta daha da korkuncunu işlemiş olan başka birisinin kılına bile dokunulmadığını hangi filozof inkâr edebilir? Hayatta eşitlik istenir. Oysa eşitsizlik, kanunda, ölüm cezasında...

Bir şehrin nüfusu belirli bir sayının altına düştü mü, yönetim şekilleri de değişir. Fransa'da, kanunların tastamam uygulandığı, vatandaşların kamu yararı veya gelecek sorununu kavrayabildiği yüz şehir vardır aşağı yukarı. Fransa'nın geri kalan kısmında insanlar yalnız o anda elde edebilecekleri yararı düşünürler, ve herkes kendisine herhangi bir zarar verebilecek şeylerden sıyrılmaya bakar. Bu nedenle, Fransa'nın hemen yarısında, her türlü kanun, yönetim ve hükümet eylemini etkisiz kılan bir atalet gücüne rastlanır. Yanlış anlamayalım! Bu direnme, siyasî hayatın temel sorunlarıyla ilgili değildir. Vergi tahsilâtı, askere alma işlemi, büyük suçların cezalandırılması, yürütülür elbet. Fakat kabul edilmiş birtakım gereklilikler dışında, ahlâkla, çıkarlarla, bazı yolsuzluklarla ilgili bütün kanunî müeyyideler genel bir isteksizliğe,

bir **kötü niyete** çarparak işlemez duruma düşer. Bu romanda anlatılanlara bakarak, bir zamanlar XIV. Louis'nin, avlanma hakkındaki kanun yüzünden Bretagne'da karşılaştığı üzücü direnmenin burada da Montcornet'ye karşı tekrarlandığı kolayca görülür. Olacak olan şudur ki, birkaç av hayvanının hayatını kurtarmak için yılda yirmi - otuz kişi feda edilecektir, işte bu.

Fransa'da yirmi milyon insan için kanun, kilise kapısında veya belediye dairesinde askıya giren beyaz bir kağıttan başka bir şey değildir. Resmî makamları anlatmak için Mouche'un kullandığı **kağıtlar** sözü buradan geliyor. Bir çok ilçe belediye başkanı (basit bucak başkanları henüz bu kerteye varmadılar), **Bulletin des Lois** (*) sayılarıyla külah yapıp içine üzüm veya eğlencelik dolduruyorlar. Bucak belediye başkanlarına gelince, okuma yazma bilmeyeni o kadar çok ki, insan dehşete kapılıyor. Hele medeni durum kayıtlarının hali, yürekler acısı. Ciddi yöneticilerce çok iyi bilinen bu durumun ağırlığı gitgide azalacaktır şüphesiz. Fakat Fransa'da, büyük, yararlı ve güclü her şeye karşı nasıl ses yükseltilirse, merkeziyetçiliğe karşı da çıkılır. Bu nedenle merkezi güc, bir yerde daima yetersiz kalacak, başka bir kudret karşısında yenik düşecektir. Bu kudret, generalin çattığı ve **Mediyokrasi** (31) diyeceğimiz kudrettir.

Soyluların zorbalığına karşı çok yaygara koparılmıştır. Bugün de maliyecilerin tahakkümünden, iktidarın yolsuzluklarından yakınılıyor. Bu yoksuzluklar; Rousseau tarafından Sözleşme diye adlandırılan, bazılarınca Anayasa, başkalarınca Carta, bir yerde Çar, başka yerde Kral, İngiltere'de Parlamento denen sosyal boyunduruğun açtığı yaralardan başka bir şey değildir belki de. Fakat 1789'da başlayan ve 1830'da tekrarlanan sosyal eşitleştirme hareketi, burjuvazinin kuşku verici tahakkümünü hazırlamış ve Fransa'yı burjuvaziye teslim etmiştir. Bugün maalesef çok yaygın olan bir durum —bir ilçenin, ufak bir şehrin,

---

(*) Kanunların yayınlandığı resmî gazete.

bir kaymakamlığın bir aileye tabi olması durumu—, kısacası Gaubertin'in Restorasyon sırasında ele geçirebildiği kudretin açıklanması, bu sosyal illeti bütün dogmatik tariflerden çok daha belirgin biçimde tanımlayacaktır. Zulüm altında bulunan bir çok yerleşme bölgesi aynı durumda olduğunu, farkına varmadan ezilen bir çok insan bu yazdıklarımızda bir sosyal durumun kamu önünde açıklandığını göreceklerdir, ki bu da, özel hayatta karşılaşılan büyük bir felâket karşısında bazen bir teselli kaynağı olur.

General, hiç arası kesilmeyen bir mücadeleyi yeniden başlatmayı hayal ettiği sırada, eski vekilharcı, tüm La-Ville-aux-Fayes ilçesi üzerine germiş olduğu ağ şebekesinin halkalarını tamamlamış bulunuyordu. Konuyu uzatmamak için, Gaubertin'in o yönetim bölgesini dev bir ağaca dolanmış bir boa yılanı gibi sarmasını mümkün kılan kişilerin soyunu sopunu kısaca sunmamız gerek.

1793'te, Avonne vadisinde, Mouchon adını taşıyan üç kardeş vardı. 1793'ten beri, eski derebeylik devrine karşı duyulan nefretten ötürü, Aigues vadisi yerine Avonne vadisi denmeye başlamıştı.

Ronquerolles ailesinin emlâkini idare eden büyük kardeş, Konvansiyon'da bölgenin temsilcisi oldu. Halk savcısı Gaubertin nasıl Soulanges'ı kurtardıysa, o da, dostu Gaubertin gibi, Ronquerolles'lerin malını ve canını kurtardı. İki kızı oldu; biri avukat Gendrin'le evlendi, öbürü Gaubertin'in oğluyla. Kendisi 1804'te öldü.

İkinci kardeş, ağabeyinin himayesi sayesinde, bedavadan Couches konağına sahip oldu. Tek varisi olan biricik kızını, memleketin zengin çiftçilerinden Guerbet ile evlendirdi. Kendisi 1817'de öldü.

Mouchon'ların sonuncusu papaz olmuştu. İhtilâlden önce, La-Ville-aux-Fayes rahibiydi. Katolik dini yeniden kurulduktan beri, o yine bu ufak başkentte papazlık yapıyordu. Talep edilen yemini vermek istemeyip, uzun süre Aigues'deki manastırda, baba oğul Gaubertin'lerin gizli himayesi altında yaşadı. Altmış yedi yaşına varmıştı. Karakteri, ora halkının karakterine tıpatıp uyduğundan, herkes tarafından sevilir, sayılırdı. Pintilik derecesinde tutumluydu; çok zengin olduğu sanılırdı. Var sayılan serveti, ona karşı besle-

nen saygıyı pekiştirirdi. Monsenyör piskopos, muhterem La-Ville-aux-Fayes rahibi diye çağrılan rahip Mouchon'a çok önem verirdi. Sakinlerin Mouchon'u sevmeleri, yalnız onun zengin olduğundan değildi. Bir çok defa Monsenyör onu il merkezinde debdebeli bir Kilise yönetimi makamına oturtmak istemişti de, Mouchon her defasında reddetmiş, böylece biraz daha halkın sevgisini kazanmıştı.

O sırada La-Ville-aux-Fayes belediye başkanı Gaubertin, bacanağı Bidayet mahkemesi başkanı bay Gendrin'den sağlam bir destek gördü. Gaubertin'in oğlu, mahkemede en çok işi olan dava vekiliydi ve bölgede çok büyük ün kazanmıştı. Beş yıl bakanlık emrinde çalıştıktan sonra, yazıhanesini satmaktan söz ediyordu artık. Amcası Gendrin emekli olunca onun yerine geçmek için sadece avukatlık yapmak istiyordu. Başkan Gendrin'in biricik oğlu, ipotek memuruydu.

Soudry'nin oğlu iki yıldır başsavcılık makamında oturuyordu; körükörüne Gaubertin'e bağlıydı. Kurnaz bayan Soudry, kocasının oğlunu Rigou'nun biricik kızıyla evlendirerek ona engin bir gelecek sağlamış, durumunu pekiştirmişti. Sabık rahibin ve Soudry'lerin çifte serveti kralın savcısına kalacaktı, ve böylece bu genç adam ilin en zengin ve en önemli kişilerinden biri olacaktı.

La-Ville-aux Fayes kaymakamı bay des Lupeaulx, en önemli bakanlıklardan birinin genel sekreterinin yeğeniydi; belediye başkanının en küçük kızı matmazel Elise Gaubertin'in kocası olacaktı. Elise'in drahoması, ablasınınki gibi, iki yüz bin franka ulaşıyordu; ama Gaubertin'in serveti ilerde artabilirdi, o zaman kendisine düşecek miras da çok daha fazla olurdu. Bu memur 1819'da La-Ville-aux-Fayes'e geldiğinde, Elise'e âşık olmakla, farkına varmadan akıllıca hareket etmiş oldu. Eğer Elise'e talip olmasa ve bu iddiası uygun görülmeseydi, çoktandır onu başka göreve naklini istemeye zorlarlardı. Ama ilerisi için tasavvurları onu Gaubertin ailesine bağlıyordu. Aile reisi ise, bu evlilikte, yeğenden fazla bakanlıktaki amcaya önem veriyordu. Amca da, yeğeninin çıkarını düşünerek, bütün nüfuzunu Gaubertin'in lehine kullanıyordu.

Böylece Kilise, Yargı kuvveti, Belediye ve Yöne-

tim, yani iktidarın dört ayağı, belediye başkanının keyfine göre işliyordu.

Bu kudret, faaliyet gösterdiği alanın üstünde ve altında şu şekilde sağlamlaşmıştı.

La-Ville-aux-Fayes'in mensup olduğu il, nüfus bakımından, altı milletvekili çıkarır. Millet Meclisinde bir orta - sol meydana geldikten sonra, La-Ville-aux-Fayes ilçesi, Gaubertin'in damadı şarap bayii sermayedar Leclercq'i milletvekili yapmıştı; Leclercq, Fransa Millî Bankası'nın genel meclis üyesi olmuştu. Bu zengin vadide il çapında (32) oy kullanan seçmen sayısı yüksek olduğundan, Mouchon ailesinin koruyucusu mösyö de Ronquerolles'ün seçilmesi —uzlaşma ile de olsa— daima garanti olmuştu. La-Ville-auxFayes seçmenleri valiyi desteklerlerdi, şu şartla ki, marki de Ronquerolles, il çapında oy sahibi seçmenlerin milletvekili olarak kalacaktı. Bu bakımdan, bu seçim uzlaşmasını ilk akıl eden Gaubertin, bir sürü dertten kurtardığı Vilâyette söz sahibi olmuştu. Vali, iki orta - sol milletvekiliyle beraber üç de hükûmet adayı seçtirirdi. Bu iki milletvekilinden biri, Sérisy kontunun enişte si marki de Ronquerolles idi, ikincisi de Fransa Millî Bankasının bir genel meclis üyesi. Dolayısiyle, kabinenin bunlardan pek korkusu olmazdı, ve İçişleri bakanlığı bu ildeki seçimlerden pek memnun kalırdı.

Fransa Yüksek Meclis üyesi kont de Soulanges'ın mareşalliğe yükseltilmesi kararlaştırılmıştı. Bourbon'lara sadıktı. Ormanlarının, malikânelerinin, noter Lupin tarafından, Soudry tarafından iyi yönetilip korunduğunu bilirdi. Gendrin'in koruyucusu sayılabilirdi, çünkü mösyö de Ronquerolles'ün de yardımıyla Gendrin'i önce yargıç, sonra da başkan tayin ettirmişti.

Bay Leclercq'le monsieur de Ronquerolles orta - sol'da, orta'dan ziyade sol'un yakınında otururlardı. Bu siyasi tutum, politik inancı bir elbise gibi görenlere çok avantaj sağlar.

Bay Leclercq'in kardeşi, La-Ville-aux-Fayes özel vergi dairesinin başına getirilmişti.

Parlamentoda ilçenin temsilcisi olan sermayedar, Avonne vadisinin ötesinde otuz bin frank gelir sağlayan, parkı ve şatosu olan çok güzel bir arazi satın almıştı. Bu durumu sayesinde, bütün bir bölgeyi etkisi altına alabilirdi.

Görülüyor ki Gaubertin, Devletin üst kademelerinde, çift mecliste ve başlıca bakanlıkta, güçlü ve etkin bir himayeye dayamıştı sırtını, fakat daha ne boş şeyler için böyle bir himaye rica etmişti, ne de ciddi şeyler için eşik aşındırıp arkalarını bezdirmişti.

Başkanlığa atanan Meclis üyesi Gendrin, kraliyet mahkemesinde edalar takınır, önemli şahsiyet geçinirdi. Hükümet kontenjanından milletvekili olan üç kişiden biri, birinci başkan olanı, Merkez'in vazgeçilmez hatibiydi. Bu yüzden, yılın altı ayında mahkemenin idaresini başkan Gendrin'e bırakırdı. Nihayet, il genel meclisi üyesi Zengin - Sarcus (Sarcus'nün kuzeni), kendisi de milletvekili olan valinin sağ koluydu. Gaubertin'le genç Lupeaulx'yu birbirine bağlayan ailevî hesaplar olmasaydı, herhalde bayan Sarcus'nün bir kardeşi getirilirdi La-Ville-aux-Fayes kaymakamlığına. İl genel meclisi üyesinin karısı bayan Sarcus, Soulanges'ın Vallat'gillerindendi. Vallat ailesi, Gaubertin'lere hısım olurdu. Söylendiğine göre bayan Sarcus, gençliğinde, Lupin'in mevki sahibi olmasını sağlamıştı. Kırkbeş yaşında, ve mühendislik öğrenimi yapan bir oğlan sahibi olmasına rağmen, Lupin Vilâyete gitti mi, ona uğramadan, yemeği beraber yemeden dönmezdi.

Soulanges vergi tahsildarının oğlu, Guerbet'nin yeğeni, La-Ville-aux-Fayes mahkemesinde sorgu yargıcıydı. Önemli bir görevdi bu. Noter Corbinet'nin oğlu olan üçüncü yargıç, canla başla kudretli belediye başkanına bağlıydı elbette. Nihayet, jandarma teğmeninin genç oğlu Vigor, yedek yargıçtı. Ötedenberi mahkemede zabıt kâtibi olan baba Sibilet, kızkardeşini La-Ville-aux-Fayes jandarma teğmeni bay Vigor'la evlendirmişti. Adamcağız altı çocuk babasıydı, ve bir Gaubertin - Vallat olan karısı tarafından Gaubertin'in babasının kuzeni olurdu.

İki milletvekilinin, mensieur de Soulanges'ın ve başkan Gaubertin'in on sekiz ay boyunca sarfettikleri ortak çabalar sonunda, La-Ville-aux-Fayes'de zabıt kâtibinin ikinci oğlu için bir polis komiserliği kurulmuştu.

Sibilet'nin büyük kızı öğretmen bay Hervé ile evlenmişti. Bu evlilik dolayısiyle bay Hervé'nin okulu

kolej haline getirilmişti, ve bir yıldır La-Ville-aux-Fayes bir lise yönetmenine sahipti artık.

Üstat Corbinet'nin başkâtibi Sibilet, patronunun yazıhanesinin kendisine kalacağı hususunda Gaubertin'lerden, Soudry'lerden, Leclercq'lerden garanti bekliyordu.

Zabıt kâtibinin en küçük oğlu devlet kadastrosunda memurdu; Sicil memuru emekliye ayrılınca onun yerine atanacağına dair söz almıştı.

Nihayet, Sibilet'nin on altı yaşındaki küçük kızı, noterin kardeşi yüzbaşı Corbinet'yle nişanlı idi; ona da mektup postası müdürlüğünü vermişlerdi.

Posta arabalarının at değiştirdiği konak, banker Leclercq'in eniştesi bay Vigor'a (Vigor'ların büyüğü) aitti; millî muhafız örgütü de onun emrindeydi.

Zabıt kâtibinin karısının ablası olan yaşlı matmazel Gaubertin - Vallat, pul satış bürosunu işletiyordu.

Yani, La-Ville-aux-Fayes'de hangi tarafa dönülse, bu görülmez koalisyonun bir üyesiyle karşılaşılırdı. Koalisyonun büyük, küçük, herkesçe kabul edilen, tanınan başı, şehrin belediye başkanı, odun ticaretinin genel acentası Gaubertin idi!...

İlçeden Avonne vadisine inilince, orada da Gaubertin egemendi. Egemenliğini; Soulanges'da Soudry'ler, belediye başkan yardımcısı ve Soulanges arazisi yöneticisi, kontla devamlı temas halinde bulunan Lupen, sulh mahkemesi yargıcı Sarcus, tahsildar Guerbet, Gendrin - Vatebled ailesinden bir kızla evli hekim Gourdon eliyle yürütürdü. Rigou vasıtasıyla Blangy'yi, bucağın mutlak belediye başkanı olan konak sahibi vasıtasıyla da Couches'u yönetirdi. Haris Gaubertin'in tüm Avonne vadisini nasıl avucuna aldığına bakılırsa, bölgenin kalan kısmında etkisini nasıl sürdürdüğü de kestirilebilir.

Leclercq firmasının başı, sonsuza dek milletvekili kalacak değildi. Daha işin başında, banker, ilin vergi dairesini elde eder etmez Gaubertin'in kendi yerine atanmasını kabul etmişti. Kralın savcısı Soudry kraliyet mahkemesi savcısı olacaktı, soruşturma yargıcı zengin Guerbet ise bir üyelik bekliyordu. Yani bütün bu koltuk kapmalar, başkaları önünde kapıları kapamıyor, bilâkis şehrin haris gençlerine terfi imkânını

garantiye alıyor, koalisyon da sıra kapmak için kuyruğa giren ailelerin dostluğunu kazanıyordu.

Gaubertin'in etkisi öylesine ciddî ve derindi ki, Rigou'ların, Soudry'lerin, Gendrin'lerin, Guerbet'lerin, Lupin'lerin, hatta Zengin - Sarcus'nün sermayeleri, tasarrufları, saklı paraları, onun tavsiyelerine uyardı. La-Ville-aux-Fayes, belediye başkanına inanır, güvenirdi. Gaubertin'in kabiliyeti de, dürüstlüğü ve yardımseverliği kadar övülürdü. Canla başla akraba ve hısımlarının, hemşehrilerinin hizmetindeydi. Ama karşılık beklerdi. Başkanı olduğu belediye meclisi tapardı ona. Onun için bütün il, bu iyi kalbli bay Gaubertin'in canını sıktığı için bay Mariotte d'Auxerre'i kınıyordu.

Güclerini gösterme fırsatı çıkmadığı için bu gücün farkında olmayan La-Ville-aux-Fayes burjuvaları, yalnız aralarında yabancı bulundurmamakla övünürler ve kendilerini sıkı vatansever sanırlardı. Öyle ki, bu akıllı istibdattan hiç kimse kurtulamıyordu. Şu da var ki, kimse bu istibdadın farkına varmıyor, herkes bunu o bölgenin başarısı sayıyordu. Liberal muhalefet Bourbon'ların Chambord kontu tarafından temsil edilen dalına karşı savaş ilân eder etmez, Gaubertin hareket geçti. Bournier adında gayrımeşru bir oğlu vardı, ama karısının bundan haberi yoktu. Uzun zamandan beri onu Paris'te, Leclercq'in gözetimi altında tutuyor, ne işe yerleştireceğini bilemiyordu. Onun, bir basımevinde yönetici olduğunu görünce, La-Ville-aux-Fayes'de baskı işleri yapmak için bir ruhsat çıkarttı oğlu namına. Çocuk, koruyucusunun teşvikiyle, **Courrier de l'Avonne** başlıklı bir gazete çıkarmaya başladı. Haftada üç gün çıkan bu taşra gazetesi Vilâyet organından resmî ilânları kapmakla işe başladı. Genel olarak hükûmeti tutuyordu, ama özellikle orta - sol'a mensuptu, ve adliye mensuplarının her çarşamba yaptıkları toplantıyı, verdikleri demeçleri yayınladığından, iyi satmaya başladı. Tamamen Rigou, Gaubertin, Soudry üçlüsünün çıkarlarına hizmet ediyordu. Artık oldukça güzel bir müessesenin başında bulunan ve kâra bile geçmiş olan Bournier, Adalet bakanlığı temsilcisi Maréchal'in kızına kur yapıyordu. Evlenmeleri muhtemel görülüyordu.

Avonne'un bu büyük ailesinin yabancısı olan tek insan, köprüler ve yollar mühendisi idi. Bu nedenle, onun değiştirilmesi, yerine Zengin - Sarcus'nün oğlu bay Sarcus'nün getirilmesi için diretiliyordu. Ve öyle görünüyordu ki bu iş de olacak, ağ şebekesindeki bu kusur da onarılacaktı.

Bütün resmî ve özel hizmetleri tekel altına alan, memleketin kanını emen, iktidara sülük gibi yapışan bu müthiş birlik, bütün gözlerden kaçıyordu. General Montcornet, böyle bir şeyin varlığından kuşkulanmıyordu. Vilâyet, La-Ville-aux-Fayes ilçesinin refahına seviniyordu. İç işleri bakanlığında şöyle deniyordu: «Örnek bir kaymakamlık orası! Her şey tıkır tıkır işliyor. Bütün ilçeler ona benzese, hiç derdimiz olmazdı!» Ailevî dayanışma zihniyeti küçük şehir bölgeciliğiyle sıkı sıkıya birleştiğinden,bir çok küçük şehirde ve hattâ ilde olduğu gibi, memleketin yabancısı olan bir memur, senesi dolmadan orayı terketmek zorunda kalırdı.

Burjuva hısımlığının zorbalığına kurban giden kimse öylesine eli kolu bağlı ve ağzı tıkalı kalır ki, yakınmaya cesaret edemez. Peteğe sokulmuş bir salyangoz gibi ökse ile, balmumuyla sarmalanır. Gözle görülmez, elle tutulmaz bu istibdadın güçlü nedenleri vardır: ailesi arasında bulunmak, malına mülküne göz kulak olmak isteği; birbirine sağlanan destek; memurunu, hemşehrilerinin ve yakınlarının gözü altında bulundurmanın hükûmete sağladığı garanti gibi. Bu nedenlerle, hısım akraba kayırarak yapılan nüfus yolsuzluğu, ilin üst kademelerinde de yapılır, küçük taşra şehrinde de.

Peki, sonuç ne olur? Şu olur ki, o bölge, o yer, umumun menfaatlerine ilişkin sorunlara baskın çıkar, Paris'in merkeziyetçi iradesi çoğu zaman kırılır, olaylardaki gerçek ters gösterilir.

Velhasıl, kamu yararı sağlayan başlıca kararlar yerine getirildikten sonra, kanunlar, kitleleri etkileyeceğine, kitlelerden etkilenir, halk kanunlara uyacağına kanunlar kendisine uydurur: bu, apaçık meydanda. Fransa'nın güneyinde, batısında, Alsace'da seyahate çıkıp da handa gecelemekten, anıtları veya manzarayı görmekten başka şeylerle de ilgilenmiş

olanlar, bu söylediklerimizin doğru olduğunu teslim edeceklerdir. Burjuvalar arasında hısım akraba kayırmanın bu sonuçları, bugün münferit olaylardır. Ama günümüzdeki kanunların esprisi bu olayları artırma eğilimini göstermektedir. O tarihte Aigues vadisinde cereyan eden dramın bir kaç olayının da isbat ettiği gibi, değersiz kimselerin bu tahakkümü büyük zararlar, kötülükler meydana getirebilir.

Sanıldığından daha ihtiyatsızca tersine döndürülen monarşi ve imparatorluk sistemleri; kutsallaştırılmış, herkesçe kabul edilmiş kişiler, sınıflandırmalar, çoğu zaman akılsızcasına imtiyaz diye tanımlanan denge unsurları sayesinde bu yolsuzluğu önlerdi. İktidarın kaygan direğine tırmanmakta ve tepesindeki koltuğa kurulmakta herkes serbesttir dendiği zaman, ayrıcalık yoktur artık. Ama, kamuya maledilmek istenen kurnazlık ve hilebazlık sayesinde yaratılan yeni ayrıcalıklar, istibdadın temellerini eskisinden bir derece daha aşağıdan alarak tekrar kuruyorlar. Öyleyse, açıkça ilân edilen, bilinen ayrıcalıklar bulunması daha iyi olmaz mı? Bencil zorba bozuntuları yaratmak için mi alaşağı edildiler memleketlerine canla başla bağlı soylu zorbalar? İktidar, tabii yerinde hüküm süreceğine, şarap mahzenlerinde mi oturacak? Herhalde böyle yapmayı düşünüyorlardır. Bu yerelcilik zihniyeti temsilciler Meclisine de bulaşacak.

Montcornet'nin dostu Roche - Hugon kontu, generalin ziyaretinden kısa bir süre sonra görevinden alınmıştı. Görevden alınma, bu devlet adamını liberal muhalefet saflarına itti. Orada sivrildi, sol kanadın yıldızlarından biri haline geldi. Ama çabucak sol muhalefeti yüzüstü bırakıp bir elçiliği tercih etti. Montcornet'nin şansından, Roche - Hugon'un yerine atanan yeni vali, Troisville markisinin damadı Castéran kontu idi. Vali, Montcornet'yi bir akraba olarak kabul etti, nazik bir dille, Vilâyette eskisi gibi alışkanlıklarını sürdürmesini söyledi. Generalin şikâyetlerini dinledikten sonra, Castéran kontu, piskoposu, başsavcıyı, jandarma albayını, meclis üyesi Sarcus'yü ve tümen komutanı generali ertesi gün öğle yemeğine davet etti.

La Chanterie ve Rifoël davalarıyla ünlü başsavcı baron Bourlac, bütün hükümetlere bend olan, her ik-

tidarın davulunu çaldığı için değerli sayılan bir adamdı. İmparatora taassup derecesinde bağlı olduğundan yükselmişti. Bükülmez bir karakteri ve mesleki titizliği vardı. Bu sayede adlî rütbesini muhafaza edebilmişti. Bir zamanlar İhtilâle karşı ayaklanan köylüleri nasıl kovuşturdu ise, Restoransyon'da da Bonapartçıları aynı amansız kovuşturmaya hedef yaptı. Ama, yıllar, fırtınalar, onun sertliğini törpülemişti. Yaşlanan bütün Allahın belâsı tipler gibi, tavır ve hareketleri yumuşamış, âdeta sevimli olmuştu.

Montcornet kontu, durumunu, genel muhafızının kaygılarını anlattı, gözdağı vermenin, mülkiyet davasını desteklemenin gerekliliğinden bahsetti.

Yüksek rütbeli memurlar ciddî ciddî dinlediler, sudan cevaplar verdiler: —«Elbette, kanuna karşı gelinmemelidir.— Sizin davanız, bütün mülk sahiplerinin davası. —Uyanık duracağız, ama içinde bulunduğumuz şartlar ihtiyatlı davranmayı gerektirir.— Halk 1793'te olduğu gibi egemen olsaydı, kendi lehine neler yapardı? İşte onun yapacağından daha fazlasını yapmalıdır bir monarşi halka.— Halk ıstırap içinde, size yardım borçlu olduğumuz kadar halka da yardım borçluyuz!»

Başsavcı, sükûnetle, aşağı sınıfların durumu hakkında ciddî ve iyi niyetli düşünceler ileri sürdü. Bu düşünceler, yüksek mevkide bulunan memurların, modern toplumun çözümlemek zorunda bulunduğu problemin güçlüklerini daha o zamandan bildiklerini müstakbel ütopyacılarımıza isbat edebilecek nitelikteydi.

Burada şunu da söylemekte yarar vardır ki, Restorasyon'un o döneminde, krallığın bir çok yerinde, ormanların yağma edilmesi ve birkaç bucakta köylülerin kanun dışı hak iddia etmeleri sonucu, kanlı çarpışmalar olmuştu. Bakanlık da, Saray da, ne bu biçim isyanlardan hoşlanıyordu, ne de —başarılı olsun ya da olmasın— isyanların bastırılması için dökülen kandan. Sert davranmanın gereği hissediliyordu gerçi, ama yöneticiler köylüleri bastırınca beceriksizlikle suçlanıyorlar, zaaf gösterdiler de mi azlediliyorlardı. Bu nedenle valiler, bu gibi müessif olaylarda yan çizmeyi tercih ediyorlardı.

Konuşmanın daha başında, Zengin - Sarcus, başsavcıya ve valiye bir işaret yapmıştı. Montcornet'nin görmediği bu işaret konuşmanın yönünü tayin etti. Başsavcı, Aigues vadisinde hüküm süren zihniyeti ast-ı Soudry'den öğrenmişti. La-Ville-aux-Fayes savcısı şefini özel olarak görmeye gelmiş ve şunları söylemişti:

— Müthiş bir mücadele cereyan edeceğini sanıyorum. Muhbirlerimden aldığım bilgiye göre, jandarmalarımızı vuracaklar. Belâlı bir dava açılacak. Yirmi veya otuz sanığın ailelerinin kinine hedef olacağını görünce, jüri bizi desteklemeyecek, suç ortakları için talep edeceğimiz idam veya kürek cezalarını vermeye razı olmayacaktır. İddianameyi bizzat siz hazırlasanız bile, en suçluları için bir kaç yıl hapis cezasından fazlasını elde edemezsiniz. Eğer gözümüzü açmakla Devlete altı bin frank masrafa —mahkûm olacakların masrafı hariç— mal olacak kanlı bir çatışmayı tahrik edeceksek, göz yummak daha iyi olur. Adaletin zayıflığını herkesin önünde sergilemekle sonuçlanacak bir zafer, çok pahalıya mal olur.

Montcornet, vadisinde hüküm süren **mediyokrasi**'nin nüfuzundan şüphelenemediği için, Gaubertin'den söz etmedi. Oysa yeni güçlükler yaratan el, onun eliydi. Yemekten sonra başsavcı, Montcornet kontunun koluna girdi, valinin çalışma odasına götürdü. Bu görüşmeden çıkınca, general Montcornet, kontese, Paris'e hareket edeceğini, ancak bir hafta sonra dönebileceğini yazdı. Baron Bourlac'ın salık verdiği tedbirler uygulandıktan sonra görülecektir ki fikirleri çok yerindeydi, ve eğer Aigues kötü niyetlilerin tertibinden sıyrılabilecekse, bu, ancak başsavcının gizlice konta tavsiye ettiği politikaya uymakla başarılabilirdi.

Okudukları kitapta her şeyden önce ilginçlik arayan kimseler, bu açıklamalarımızı pek uzun olmakla suçlayacaklardır. Ama burada şunu hatırlatmak gerekir ki, örf ve âdetleri anlatan, olayları anlatandan daha katı kurallara tabidir; herşeyi, hattâ gerçeği bile, olağan hale getirmek zorundadır. Oysa asıl tarih alanında, imkânsız şeyler bile doğru olarak kabul edilir,çünkü olmuştur da ondan. Sosyal veya özel hayatta geçen değişik olaylar, bir sürü ufak tefek nedenlerden doğar. Bilgin, altında köylerin gömüldüğü çığ kit-

lelerini kaldıracak ki, bir zirveden kopup o kar dağını oluşturan kaya parçalarını size gösterebilsin. Eğer burada anlattığımız, bir intihar olayı olsaydı, Paris'te her yıl beş yüz kişi intihar ediyor, bu melodram alelâde bir şey haline gelmiştir, ve herkes en basit bir intihar nedenini bile yadırgamaz. Ama servetin hayattan daha değerli bir şey olarak göründüğü bir devirde Mülkiyet'in kendi kendine kıydığına kimi inandırırsınız? Burada, herhangi bir şeye malik olan herkesin işleri bahis konusudur.

Düşünün ki, cesaret ve ataklığına rağmen binbir savaşın tehlikelerinden sıyrılabilmiş eski bir generale karşı bütün bir yönetim bölgesinin ve küçük bir şehrin birlik kurması olayı bir çok ilde görülmüş, iyilik yapmak isteyen insanlara karşı çıkılmıştır. Bu koalisyon her an deha sahibi insanları, büyük politikacıyı, büyük tarımcıyı, velhasıl bütün yenilik getirenleri tehdit etmektedir.

Siyasî diyeceğimiz bu son açıklama, kişileri gerçek yüzüyle, en ufak ayrıntıyı bütün ağırlığıyla göstermekle kalmayacak, sosyal çıkarların bahis konusu edildiği bu kitabın konusunu da aydınlatacaktır.

X

MUTLU BİR KADININ HÜZNÜ

General Vilâyete gitmek için arabaya bindiği sırada, kontes de Michaud ailesinin onsekiz aydan beri yerleşmiş olduğu Avonne kapısına varıyordu.

Bundan önceki bölümlerde tasvir edilen pavyonu hatırlayanlar, binanın baştan inşa edildiğini sanırlardı. Bir kere, zamanın etkisiyle oynayıp düşen veya aşınan tuğlaların yerine yenileri konmuş, boşalan aralıklar harçla doldurulmuştu. Damı örten arduvaz plakalar temizlenmişti, ve bu mavimtırak zemin üzerinde şekillenen beyaz sütuncuklar, mimariye eskisi gibi neşeli bir hava veriyordu. Pavyonun temizlenen ve kumlanan çevresinin bakımı parkın yollarıyla uğraşan adamın üzerindeydi. Camların çerçeveleri, kornişler,

velhasıl bütün yontma taş işleri restore edildiğinden, binanın dış görünüşü eski parlaklığına tekrar kavuşmuştu. Kümes, tavlalar, ahır, eskisi gibi sülün çiftliğine nakledilmiş, sık ağaç kümeleri arkasında gizlenmişti. Böylece, göze çirkin görünen bir manzara ortadan kalkmış, buna karşılık Tabiatın sürekli melodisine eşlik eden sevimli sesler, kuğurmalar, kanat çırpıntıları karışmıştı ormanın her zamanki hışırtılarına. Burası pek işlek olmayan bakımsız bir orman ile zarif bir İngiliz parkı ortası bir şeydi bu durumda. Pavyonunnun dış görünüşüyle uyumlu çevresi, soylu, ağırbaşlı ve sevimli bir hava taşıyordu. Evin içi ise, genç bir ev hanımının mutluluğu ve özeni sayesinde, bir zamanlar Courtecuisse'in kaba ihmalciliği yüzünden düşmüş olduğu durumdan çok farklı bir görünüş kazanmıştı.

O günlerde mevsimin bütün tabii güzelliği kendini göstermekteydi. Birkaç yuvarlak çiçek tarhının tatlı kokuları ormanların yabani kokularıyla birleşiyordu. Parkın biçilen birkaç çayırından, kesilmiş ot kokusu yayılıyordu.

Kontesle iki misafiri pavyona çıkan dolambaçlı yollardan birinin sonuna vardıklarında, bayan Michaud dışarda, kapıda oturmuş, bir kundak takımı dikiyordu. Kadının hali, yaptığı işin niteliği, manzaraya, onu tamamlayan beşerî bir ilgi ekliyordu. Bazı ressamlar hata etmiş, bu pek duygulandırıcı ilgiyi tablolarına aktarmaya yeltenmişlerdir. Bu sanatkârlar unutuyorlar ki, bir ülkenin ruhu eğer kendileri tarafından sadakatle verildiyse, muazzam bir şeydir, insanı ezer. Oysa, böyle bir sahne tabiatın içine kondurulursa, seyredenin görüş çerçevesiyle sınırlanarak daima resimdeki şahısla orantılı olur. Fransa'nın Raphaël'i olan Poussin, **Arkadyalı Çobanlar** tablosunda peyzajı bir aksesuar yaparken, bir tuvalde tabiat baş konu olunca, onun yanında, insanın küçük ve zavallı kalacağını sezmiş bulunuyordu.

Tüm güzelliğiyle bir ağustos parlaklığı hâkimdi basit ve derin heyecanlarla dolu bu beşerî tabloya. Bir hasat bekleniyordu. Şiddetli sarsıntılarla dolu iyi ve kötü günlerden oluşmuş istikrarsız bir ömür sürdük-

ten sonra dinlenmek arzusunu duyan çok kimsenin hayali, orada gerçekleşmiş olabilirdi.

Birkaç cümle ile anlatalım bu ailenin romanını. Montcornet kendisine Aigues'in genel muhafızlığını teklif ettiği zaman, Justin Michaud ünlü zırhlı süvari albayının bu teklifini pek olumlu karşılamamıştı. O zamanlar tekrar orduya girmeyi düşünüyordu. Fakat görüşmeler için Montcornet'nin konağına gidince, orada ilk defa olarak kontesin baş famdöşambr'ını gördü. Alençon yöresi sakinlerinden bir çiftçi tarafından kontese emanet edilen bu genç kız, günün birinde servet sahibi olabilirdi: toplam olarak yirmi ya da otuz bin frank'ın müstakbel varisiydi. Genç yaşta evlenmiş olup ataları hayatta bulunan çok çiftçi gibi, onun anası babası da maddî sıkıntı içinde idiler. Büyük kızlarına eğitim sağlayamadıkları için, onu genç kontesin yanına vermişlerdi. Madam de Montcornet, matmazel Olympe Charel'e dikiş öğretti, giyim kuşam ve süslenme sanatını öğretti, uşaklarla yemek yememesi için ona ayrı servis yapılmasını emretti, ve bu nazik davranışına karşılık, Parisli kadınların çok gereklilik duydukları mutlak bir bağlılıkta mükâfatını buldu. Olympe Charel, altın sarısı saçları olan, hafif balıketinde, güzel bir Norman kızıydı. Akıllı gözleri vardı. Burnu, markiz burnu gibi ince ve eğikti. İspanyol kadınları gibi göğsünü dik tutmasına rağmen, bir bakire edası vardı. Halkın hemen bir üst tabakasında doğan bir genç kız, hanımının lütfen gösterdiği yakınlıktan ne kadar kibarlık kazanabilirse, o kadar kibardı. Uygun bir biçimde giyinirdi. Hareketleri, duruşu, ifadesi, ağır ve kibardı. Konuşması düzgündü. Michaud kolayca tutuldu ona. Hele onun, günün birinde oldukça büyük bir servete konacağını duyunca, hiç mesele kalmadı. Güçlüğü kontes çıkardı: bu kadar değerli bir kızdan ayrılmak istemiyordu. Fakat Montcornet Aigues'deki durumu açıklayınca, evlenmede artık hiç bir gecikme olmadı. Ebeveyne danışmak biraz zaman aldı, o kadar. Anası babası hemen kabul ettiler.

Michaud da, tıpkı generali gibi, ard düşüncesiz, asker biçimi itaat edilmesi gereken üstün bir varlık olarak gördü genç karısını. Evindeki sükûnette ve dı-

şardaki yorucu yaşantısında, mesleklerinden ayrılmış askerlerin aradıkları mutluluğun unsurlarını buldu. Yani vücudun ihtiyacı kadar çalışma ve dinlenmenin zevkine varacak derecede yorgunluk. Herkesçe bilinen gözüpekliğine rağmen, Michaud hiç bir ciddi yara almış değildi, eski muharip gazileri aksileştiren ağrılar, sızılar onda yoktu. Gerçekten güçlü her insan gibi, mizacı değişmezdi. Karısı onu her bakımdan tam anlamıyla sevdi. Pavyona yerleştikten beri, bu mutlu aile, balayısını yaşamanın zevkine varıyordu. Bu mutluluğa tabiat da, çevrelerindeki sanat eserleri de katkıda bulunuyordu. Bu uyum ender rastlanır bir nimettir, çünkü etrafımızda bulunan eşyalar her zaman ruhsal durumumuza uymaz.

Bu tatlı manzara kontesin o kadar hoşuna gitti ki, Blondet'yi ve rahip Brossette'i durdurdu. Bulundukları yerden, sevimli bayan Michaud tarafından görülmeden, onu seyretmek imkânına sahiptiler. Kontes, hafif sesle:

— Gezintiye çıktığım zaman mutlaka parkın bu kısmına gelirim, dedi. Pavyonu ve çifte kumrularını güzel bir manzara görür gibi seyretmekten hoşlanırım.

Ve anlamlı bir biçimde Emile Blondet'nin koluna yaslandı. İfade edilmesi imkânsız, fakat kadınların sezebilecekleri son derece ince duyguları onunla paylaşmak istemişti. Blondet gülümseyerek cevap verdi:

— Aigues'de kapıcı olmak isterdim.

Bu sözler üzerine kontesin yüzünde hüzün belirdiğini görünce, ilâve etti:

— Ne oldu? Neniz var?

— Hiç.

— Kadınlar, önemli bir düşünceleri oldu mu, riyakârlık ederler, bir şeyim yok derler hep.

— Ama bizim öyle düşüncelerimiz olabilir ki size önemsiz gelir, bizim içinse müthiş bir anlam taşır. Ben de kıskanıyorum Olympe'in yaşantısını...

Rahip Brossette, söyleyeceği sözü hafifletmek için gülümsedi ve:

— Tanrı duysun sesinizi! dedi.

Mademe de Montcornet, Olympe'in duruşunda, yüzünde, bir korku ve hüzün ifadesi farkederek endi-

şeye kapıldı. Bir kadın, başka bir kadının dikiş dikme biçiminden neler düşündüğünü seziverir. Gerçi genel muhafızın karısı pembe, zarif bir fistan giymiş, saçlarını özenle düzeltmişti, ama belli ki zihnini kurcalayan düşünceler, giyimi, elişi ve o güzel yaz günü ile uyumlu bir bütün meydana getirmiyordu. Gözlendiğinden haberi olmadığı için, güzel alnında, arada bir yerdeki kumlara veya ağaç yapraklarına dalan gözlerinde, derin bir kaygı ifadesi beliriyordu.

Kontes, rahibe:

— Bense, dedi, onu kıskanıyordum!... Acaba kim veriyor ona bu kara kara düşünceleri?...

Rahip Brossette usulca şu cevabı verdi:

— Hanımefendi, nasıl olur da mutluluk içinde bile insan daima belirsiz fakat uğursuz önsezilere kapılır? hiç belli olur mu?

Blondet gülümsedi.

— Rahip efendi, dedi, piskoposa yakışır cevaplar döktürüyorsunuz!... **İnsan, başına gelenleri daima hakeder, ve her şeyin, mutluluğun bile, bedeli ödenir bu dünyada!** demiş Napoléon.

Rahip şu karşılığı verdi:

— İmparatorun ağzından çıkan böyle bir söz toplum ölçüsünde boyutlar kazanır.

Kontes, eski hizmetçisine doğru ilerleyerek:

— Olympe, kızım, nen var senin? diye sordu. Hülyalara dalmış, mahzun bir halin var. Kocanla aranızda bir dargınlık mı var yoksa?...

Bayan Michaud ayağa kalkar kalkmaz yüzü değişiverdi.

Emile, bir baba tavrıyla:

— Çocuğum, dedi, bu pavyonda, Tuileries'de oturan Artois kontu kadar rahatız, değil mi? Böyle olduğu halde alnımızı kırıştıran ne? bunu çok bilmek isterdim. Burası bir bülbül yuvasına benziyor. Kocamız, Genç Muhafız Alayının en cesur erkeği, yakışıklı da, çılgınca seviyor bizi. Daha ne isteriz? Montcornet'nin size sağladığı avantajlardan haberim olmuş olsaydı, kalemşörlüğü bir yana atıp kendim genel muhafız olurdum.

Olympe, Blondet'ye kendi tanışıymış gibi gülümseyerek:

— Sizin yeteneğinize malik bir kimsenin işi değil bu, efendim, diye cevap verdi.

— Nen var peki, şekerim? dedi kontes.

— Hanımefendi, korkuyorum...

Bu kelime, kontese, Mourche'u ve Fourchon'u hatırlattı. Telâşla sordu:

— Korkuyor musun? Neden?

Emile bayan Michaud'ya bir işaret yaptı, ama bayan Michaud anlamadı.

— Kurttan mı korkuyorsun? dedi Emile.

— Hayır, beyefendi, köylülerden. Ben Perche'de doğdum, orada da birkaç kötü insan vardır, ama bu memleketteki kadar çok, bu memlekettekiler kadar kötü insan bulunduğunu sanmıyorum. Ben Michaud'nun işlerine karışmam, fakat görüyorum ki köylülerden çekiniyor. O kadar çekiniyor ki, gündüz gözüyle bile ormandan geçecek olsa, silâhını yanına alıyor. Adamlarına hep tetikte bulunmalarını söylüyor. Buralardan arada sırada meymenetsiz suratlar geçiyor. Küçük, kumlu bir dere var, ormandan gelir, buradan beşyüz adım uzakta bir parmaklıktan parka girer... Bilirsiniz hanımefendi... Hani derler ki Bouret o dereye gümüş pullar serpmiş, onun için Gümüş Pınar adını takmışlar; işte o derenin kaynağında, duvarın dibindeydim geçen gün. Suyun Couches yolundan geçtiği yerde, çamaşır yıkayan iki kadın konuşuyorlardı. Benim orada olduğumu bilmiyorlardı. Dediğim yerden bizim pavyon görünür. İki yaşlı kadın burasını gösterdiler birbirlerine. Birisi dedi ki: «Courtecuisse'in yerine geçen adam için amma para harcadılar! — Öbürü şu cevabı verdi: Fakir fukaranın canını yakmaya razı olan bir kimseden para esirgenir mi hiç? — Birinci kadın ilâve etti: Can yakması uzun sürmez. Bunun sonu gelmeli. Nihayet, odunumuzu tedarik etmeye hakkımız vardır. Bundan otuz yıl önce, rahmetli hanımefendi ormandan yakacak almamıza müsaade ederdi. Muktesep hakkımız bu. — Görürüz bakalım, önümüzdeki kış nasıl olacak, dedi ikinci kadın. Erkeğim yemin etti, dünyanın bütün jandarmaları gelse ormana girmemizi engelleyemiyecek diye, kendim bizzat gideceğim, ne olacaksa o olur diyor!... — Birinci kadın: Elbette! dedi, nihayet soğuktan ölecek değiliz

ya! Sonra, ekmeğimizi pişirmeyecek miyiz yani? Onların hiçbir eksiği yok. O sümüklü Michaud'nun karıcığı keyif çatacak, bundan emin olabilirsin!...» Velhasıl hanımefendi, benim hakkımda, sizin hakkınızda, kont hazretleri hakkında, korkunç şeyler söylediler... Sonunda, önce çiftlikleri, sonra da şatoyu yakacaklarını söylediler...

— Hadi canım, bunlar çamaşırcı zırvaları! dedi Emile. Generali soyuyorlardı, artık soyamayacaklar. Öfkeden kuduruyorlar, olan bu! Düşünün ki daima her yerde en kuvvetlisi hükümettir, hattâ Burgonya'da bile. Ayaklanma halinde, gerekirse bütün bir süvari alayı bile çağırılabilir.

Rahip, kontesin arkasından, bayan Michaud'ya korkularını açıklamaması için işaretler yaptı. Bu korkular, gerçek aşkın verdiği, gözle görülmeyen şeyleri sezme yeteneğinden ileri geliyordu şüphesiz. İnsanın kafası sadece bir kişiyle meşgul oldu mu, ruhu onu çevreleyen manevî dünyayı kapsar sonunda, ve orada geleceğin unsurlarını görmeye başlar. Bir kadın, ilerde analık döneminde kendisini aydınlatacak olan önsezileri aşkında duyar önce. Birtakım anlatılması imkânsız hüzünler, üzüntüler, bundan doğar. Erkekler bunu anlamazlar, şaşarlar, çünkü hayatın gaileleri, sürekli meşguliyetleri, bütün düşünce ve duygularını bir tek konu üzerinde yoğunlaştırmalarına imkân vermez. Gerçek aşkı yaşayan her kadın iç âlemine dalar, karakterine göre az çok derine iner, az çok doğruları görür, sezer.

Kontes düşüncelere dalmıştı. O kadar ki, görmek için geldiği Péchina'yı unutmuştu.

— Hadi kızım, bay Emile'e pavyonunu gezdir, dedi.

Restore edilen pavyonun içi şahane dış görünüşüyle uyumluluk halindeydi. Restorasyon işi için Paris'ten işçilerle beraber bir de mimar gönderilmiş, bunun için La-Ville-aux-Fayes'liler Aigues'in sahibini kınamışlardı. Parisli mimar zemin katın orijinal bölümlerini yerlerine yerleştirmiş, dört oda inşa etmişti. İçeri girince bir antişambr, dipte tırabzanlı eski bir ahşap merdiven, merdivenin gerisinde de mutfak vardı. Antişambrın iki yanında bir yemek odasıyla salon

bulunuyordu. Salonun tavanı kararmış meşe ile kaplıydı ve armalarla süslüydü. Madame de Montcornet tarafından görevlendirilen bu sanatkâr, salonun eşyalarını eski dekora uygun olarak seçmeye dikkat etti.

O devirde moda, geçmiş yüzyılların kalıntılarına haddinden fazla değer vermiyordu daha. Auxerre'de, La-Ville-aux-Fayes'de, kullanılmış eşya satan mağazalarda işlemeli ceviz koltuklar, yüksek arkalı, döşemeli sandalyeler, konsollar, masa saatleri, masalar, avizeler Saint-Antoine semtinde satılan tapon eşyalardan yarıyarıya daha ucuzdu. Mimar, birkaç araba dolusu eski mobilya satın aldı. Zevkle seçilen bu eşyalar şatoda ıskartaya çıkarılanlarla biraraya getirilince, Avonne kapısındaki salon sanatkârane bir eser oldu. Yemekodasına gelince, mimar orasını tahta rengine boyadı, duvarlarına İskoç kâğıdı gerdi, pencerelere bayan Michaud yeşil bordürlü beyaz pamukludan perdeler astı, yeşil döşemeli mahun iskemleler, iki dev büfe ve bir mahun masa koydu. Askerliğe ilişkin gravürlerle süslü bu oda bir çini soba ile ısıtılıyordu. Sobanın iki yanında av tüfekleri asılıydı. Hiç de pahalı olmayan bu lüks, tam manasıyla bir şark debdebesi diye anlatılıyordu bütün vadide. Tuhafı şu ki, Gaubertin'in de açgözlülüğünü tahrik etti, ve sabık vekilharç, bir yandan Aigues'i yerle bir etmeyi tasarlarken, bir yandan da, içinden, o şahane pavyona konmayı kararlaştırdı.

Birinci katta, karı-kocanın üç odalı bir dairesi bulunuyordu. Pencerelerdeki muslin perdeler, bir Parisliye, burjuva hayatına özgü fantezileri hatırlatırdı. Burada bayan Michaud parlak kâğıt gerdirmişti duvarlara. Odasının eşyaları Utrecht kadifesinden ve mahundan yapılı âdi şeylerdi. Sütunlu karyolanın üstünden brodeli muslin perdeler dökülüyordu. Şöminenin üzerinde, üstü ince bir tülle örtülü iki şamdanın ortasında, albatrdan bir saat görülüyordu. Süvari bölüğü başçavuş yardımcısının düğün hediyesi olan iki suni çiçek saksısı, cam mahafaza altına konmuştu. Üstte, damın altında, aşçının, uşağın ve Péchina'nın odaları da tadilâttan pay almıştı.

Kontes, bayan Michaud'nun odasına girdi, Emile'le rahibi merdiven başında bıraktı. Kapının kapandığını duyan erkekler aşağı indiler.

— Olympe, kızım, her şeyi anlatmıyorsun bana, dedi kontes.

Rahip Brossette'in yaptığı işaretlerden şaşıran bayan Michaud, söylediğinden daha ciddî olan korkularını anlatmamak için, kontese ziyaretinin nedenini hatırlatan bir sır verdi:

— Michaud'yu seviyorum, hanımefendi, bilirsiniz. Evinizde, yanınızda bir rakibeniz olsaydı memnun olur muydunuz?...

— Rakibe mi?...

— Evet hanımefendi, yanımda alıkoymam için bana verdiğiniz o habeş gibi kız, farkında olmadan Michaud'yu seviyor zavallı çocuk!... Bu kızın davranışları uzun zaman benim için bir sır oldu, ama bir kaç günden beri durumu farketmiş bulunuyorum.

— Daha on üç yaşında!...

— Evet, hanımefendi...

Kabul edersiniz ki, üç aylık hamile ve çocuğunu kendisi besleyecek olan bir kadın kaygılanmakta haklı. Ama bu kaygılarımı beylerin önünde anlatmamak için önemsiz saçma şeylerden bahsettim size, diye ilâve etti kurnaz ve mert kadın.

Bayan Michaud'nun Geneviève Niseron'dan korktuğu yoktu. Birkaç günden beri, köylülerin kasdî davranışları ödünü patlatıyordu.

— Peki, bu... bunu nereden anladın?...

Olpmpe, kontese bakarak cevap verdi:

— Hiç! Hiç bir şeyden, ve her şeyden. Bu kızcağız ben bir şey istedim mi kaplumbağa gibi hareket eder, ama Justin en ufak bir şey istedi mi, ateş kesilir. Kocamın sesini duyunca bir yaprak gibi titrer. Kocama baktığı zaman, göğe yükselen bir azizeye benzer. Ama aşktan şüphelenmez; sevdiğini bilmiyor.

Kontes, saf bir gülümseme ile:

— Zavallı yavrucak! dedi.

Bayan Michaud, hanımının tebessümüne bir tebessümle karşılık verdikten sonra devam etti:

— Meselâ, Justin dışarda iken, Geneviève'in suratı bir karış olur. Neler düşündüğünü sorsam, bay Rigou'dan korktuğunu söyler, saçma şeyler işte!... Herkesin kendisinde gözü olduğunu sanır, oysa şömine borusunun iç tarafına benzer. Gece vakti Justin or-

manda gezerken, çocuk benim kadar vesveseli görünür. Pencereyi açıp kocamın atının nal seslerine kulak kabartsam, Péchina'nın gözleri ışıl ışıl olur, onun da benim gibi kocamın dönmesini beklediğini anlarım. Nihayet, o da benim gibi, ancak Justin döndükten sonra yatmaya gider.

— On üç yaşında ha! dedi Kontes. Zavallı çocuk!..

— Zavallı mı dediniz?... Yooo! Bu çocukluk tutkusu onu kurtaracaktır.

Madame de Montcornet:

— Neden? diye sordu.

— Burada hemen bütün bu yaştaki kızların başına gelecek şeyden. Yıkanıp temizlendikten beri eskisi kadar çirkin değil artık. Erkekleri etkileyen garip, vahşi bir havası var... O kadar değiştiki, hanımefendi tanıyamayacaklar. Grand-I-Vert'i işleten o rezil meyhanecinin oğlu, Nicolas, bucağın en berbat maskarası, ona karşı kötü niyet besliyor. Bir av hayvanı gibi kovalıyor onu. Rigou gibi zengin, üç yılda bir hizmetçi değiştiren bir adamın on iki yaşında çirkin bir kıza tasallut etmiş olması inanılır şey değil. Ama Nicolas Tonsard'ın Péchina'yı rahat bırakmadığı muhakkak. Böyle olduğunu Justin söyledi bana. Korkunç bir şey olur bu, çünkü bu memlekette insanlar gerçekten hayvanlar gibi yaşıyorlar. Neyse ki Justin, iki uşağımız ve ben, küçüğe göz kulak oluyoruz, yüreğiniz rahat olsun hanımefendi. Tek başına yalnız gündüz çıkar dışarı, o da Couches kapısına kadar gitmek için. Bir tuzağa düşecek olursa, Justin'e karşı beslediği duygu ona direnme gücünü ve fikrini verecektir. Başka bir erkeği seven her kadının, nefret ettiği birisine direndiği gibi.

— Ben buraya onun için geldim, dedi kontes. Gelmemin, senin için ne kadar yararlı olacağını bilmiyordum, diyeceğim şu: bu kız güzelleşecek.

Olympe gülümsedi:

— Merak etmeyin, hanımefendi, dedi, ben Justin'den eminim. Öyle bir adam ki! Altın gibi kalbi var... Bilseniz generaline ne derin minnet duygularıyla bağlıdır! Mutluluğumu ona borçluyum der de başka şey demez. Hayatını, savaştaymış gibi seve seve tehlikeye atar. Şimdi baba olabileceğini bile unutuyor.

Kontesin bakışı Olympe'in yüzünü kızarttı. Kontes şöyle dedi:

— Seni kaybettiğim için üzülüyordum. Ama artık hiç bir üzüntüm yok, mutlu olduğunu görüyorum çünkü.

Ve az önce rahip Brossette'in önünde söylemekten çekindiği düşüncesini yüksek sesle ifade etti:

— Evlilikte aşk... ne yüce, ne asil şey!...

Virginie de Troisville düşüncelere daldı. Bayan Michaud onun bu sessizliğine saygı gösterdi. Kontes bir rüyadan uyanır gibi sordu:

— Şöyle bakayım, bu küçük dürüst mü?

Bayan Michaud:

— Benim kadar, hanımefendi, diye cevap verdi.

— Ağzı sıkı mı?

— Kelime sızmaz.

— Minnettarlık besler mi?

— Ah! hanımefendi, bana karşı bazı öyle munis davranır ki, bu kız melek tabiatlı dersiniz. Gelir ellerimi öper, insanı şaşkına çeviren sözler söyler. Geçen gün bana şöyle bir soru sordu: «İnsan aşktan ölür mü? —Niye bunu soruyorsun bana? dedim.— Bunun bir hastalık olup olmadığını bilmek için!...»

Kontes:

— Böyle mi dedi?... diye haykırdı.

Olympe cevap verdi:

— Her sözünü hatırlasam, daha neler söylerdim size. Öyle görünüyor ki, benden fazla şey biliyor.

Kontes bir çeşit üzüntü ile gülümsedi.

— Benim yanımda senin yerini tutabilir mi, ne dersin evlâdım? dedi. Çünkü ben, yanımda bir Olympe olmadan yapamam.

— Daha yapamaz, hanımefendi, çok küçüktür. Ama iki yıl sonra, olur... Zaten, eğer buradan gitmesi gerekseydi, sizi haberdar ederdim. Daha eğitime muhtaçtır, dünyadan haberi yok. Geneviève'in dedesi Niseron baba öyle bir adam ki, boynunu kesseler yalan söylemez, bir erzak deposu yanında açlıktan ölebilir. Bu, onun inançlarından ileri geliyor. Torunu da bu duygular içinde büyümüştür... Péchina kendini eşitiniz sayar, çünkü adam onu —kendi tabiriyle— cumhuriyetçi olarak yetiştirmiş. Fourchon baba Mouche'u nasıl çingene gibi büyütüyorsa. Ben, bu gibi sapmalara güler geçerim. Ama siz, buna kızabilirsiniz belki. O size üstün bir şahsiyet olarak değil, kendisine iyilik

yapan bir kimse olarak hürmet ediyor. Ne yaparsınız, kırlangıçlar gibi yabani büyümüş... Tabiî anasının kanı da rol oynuyor bunda...

— Anası kimmiş peki?

— Hanımefendi bu hikâyeyi bilmezler, dedi Olympe. Efendim, Blangy kilisesinin kutsal eşyalar muhafızı ihtiyar Niseron'un oğlunu büyük seferberlikte alıp götürmüşler. Tanıyanların dediğine göre pek güzel bir delikanlı imiş. 1809'da bir kolorduda basit bir topçu imiş. Bu kolordu İlirya ve Dalmaçya'dan Macaristan'a gitme emrini almış; İmparator Wagram muharebesini kazanırsa Avusturya ordusunun ricat yolunu kesecekmiş. Dalmaçya'yı Michaud anlattı bana, o da bulunmuş Dalmaçya'da. Yakışıklı Niseron, Zara'da bir Karadağlı kızın gönlünü çekmiş. Bu dağ kızı hoşlanıyormuş Fransız garnizonundan. Fransızlar oradan ayrılınca, yurttarşları gözünde namusu kirlenmiş sayılan kız, artık o şehirde yaşayamazmış. Hakaret olarak Fransız karısı diye anılan Zena Kropoli de, topçu alayının peşine takılıp Fransa'ya gelmiş barıştan sonra. Auguste Niseron, Geneviève'e gebe olan Karadağlı kızla evlenmek için müsaade istemiş. Fakat kadıncağız 1810 yılı ocağında Vincennes'de çocuğunu dünyaya getirirken ölmüş. Evlenme kâğıtları birkaç gün sonra varmış. Bunun üzerine Auguste Niseron, babasına yazmış, bir sütnine ile gelip çocuğu almasını, onunla meşgul olmasını istemiş. Ve doğru da etmiş, çünkü Montereau'da bir obüs parçasıyla ölmüş. Geneviève adıyla kütüğe kaydedilen ve Soulanges'da vaftiz edilen küçük Dalmaçyalıyı, bu hikâyeden pek duygulanan matmazel Laguerre korumuş. Bu çocuğun kaderi galiba, Aigues'in sahipleri tarafından evlât edinilmek. Vaktiyle Niseron baba kundak takımını şatodan almış, paraca yardım da görmüş.

O sırada, önünde bulundukları pencereden, Michaud'nun, kum döşeli geniş alanda çene çalarak gezinen rahip Brossette'e ve Blondet'ye yaklaştığını gördüler.

— Bu kız nerede peki? dedi kontes. Onu görmeye heveslendirdin beni.

— Matmazel Gaillard'a süt götürmek için Couches kapısına gitti. Şimdi nerdeyse gelir, çünkü bir saati geçti gideli...

Madame de Montcornet aşağı indi.

— Öyleyse beylerle onu karşılamaya gideyim, dedi.

Şemsiyesini açtığı sırada Michaud yanına geldi, Generalin iki gün için yolculuğa çıktığını haber verdi.

— Bay Michaud, dedi kontes, beni aldatmayın, burada önemli şeyler oluyor. Karınız korkuyor, ve eğer Fourchon babaya benzeyenler çoksa, bu memlekette yaşanmaz...

Michaud gülerek cevap verdi:

— Hanımefendi, öyle olsaydı hiç birimiz sağ kalmazdık, çünkü bizden kurtulmak kolaydır. Köylüler yaygara koparıyorlar, hepsi bu. Ama sıra eyleme gelince, basit bir suç işlemek başka şey, cinayet başka şey. Köylüler kolay kolay göze almazlar böyle şeyi. Hayatı, kır havasını çok severler.

Karısının koluna girdi, susması gerektiğini anlatmak için kolunu sıktı ve ilâve etti:

— Olympe kendisini korkutan sözleri size tekrarlamış olacak. Ama o öyle bir durumda ki, bir rüyadan bile korkuyor.

Bayan Michaud camın ardında yaşlı aşçısının başını görünce seslendi:

— Cornevin! Juliette! Azıcık yürüyeceğim, siz eve göz kulak olun.

Ulumaya başlayan iki dev köpek, Avonne kapısında garnizon mevcudunun oldukça önemli olduğunu gösterdi. Olympe'in sütbabası olan eski Perche'li Cornevin, sık ağaçlıktan çıkıp baktı. Adamdaki surat gibisi ancak Perche'den çıkar. Cornevin mutlaka, 1794 ve 1799'da İhtilâle karşı köylü ayaklanmalarına katılmış olsa gerekti.

Kontesle beraber herkes, Gümüs - Dere'yi geçip, Couches kapısına çıkan orman yoluna girdi. Madam de Montcornet Blondet ile önden gidiyordu. Papaz, Michoud ve karısı, alçak sesle, bölgedeki durum hakkında hanımefendiye yapılan ifşaatı tartışıyorlardı.

— Belki de bu, Allahın işi, diyordu rahip. Çünkü eğer hanımefendi isterse, tatlılıkla, iyilik ederek, bu insanları değiştirmeyi başarabiliriz.

Pavyondan aşağı yukarı altı yüz adım ötede, derenin aşağısında, kontes yolun üzerinde kırık bir tes-

ti ve yere dökülmüş süt gördü. Pavyona dönmekte olan Michaud ile karısını çağırarak:

— Küçüğe ne olmuş?... dedi.

Emile Blondet cevap verdi:

— Ne olacak, testiyi düşürüp kırmış işte.

Rahip Brosette yeri muayene ederek:

— Hayır, dedi, zavallı çocuk baskına uğrayıp kovalanmış, çünkü testi kenara fırlatılmış.

— Evet, bu, Péchina'nın ayak izi! dedi Michaud. Birdenbire geriye dönen ayak izleri anî bir korkuya işarettir. Çocuk olanca hızıyla pavyon yönüne dönmüş, eve dönmek istemiş.

Herkes genel muhafızın parmakla gösterdiği izleri takip ediyordu. Michaud izlere baka baka yürüdü, kırık testiden yüz adım uzakta, yolun ortasında durdu. Péchina'nın ayak izleri orada son buluyordu.

— Buradan Avonne'a yönelmiş, dedi Michaud. Belki pavyon yolunu kesmişlerdi.

Bayan Michaud:

— Ama, diye haykırdı, ama bir saati geçti çocuk gideli.

Bütün yüzlerde aynı korku belirdi. Rahip, yolun durumunu inceleyerek pavyona doğru koştu. Aynı düşünceye kapılan Michaud, Couches'a doğru gitti. Gümüş - Dere yönünden, ayak izlerinin bittiği yerden, yolun ortasına doğru ilerledi; orada da, bir yerde, ayak izleri bitiyordu. O noktayı işaret ederek:

— Allah Allah! dedi, burada düşmüş. Baksanıza...

Gerçekten herkes, yolun kumları üzerinde, yerde yatan bir vücudun izini gördü. Rahip:

— Ormana doğru giden izler elörgüsü tabanlı ayakkabı izleri..., dedi.

— Bunlar kadın ayağı, dedi kontes.

Michaud ilâve etti:

— Halbuki orada, testinin kırıldığı yerdeki ayak izleri, bir erkeğinki.

Kadın ayağının bıraktığı izleri ormana kadar takip eden rahip:

— İki ayrı ayak izi görmüyorum ben, dedi.

Michaud haykırdı:

— Mutlaka kaldırıp götürmüşlerdir ormana.

Blondet:

— Eğer bu izler bir kadına aitse, anlaşılır şey değil! dedi.

— O Nicolas canavarının bir şakası olsa gerek, dedi Michaud. Kaç gündür Péchina'nın yolunu gözlüyor. Bu sabah iki saat Avonne köprüsünün altında bekledim rezil herifi suçüstü yakalamak için. Belki de bir kadın kendisine yardım etmiştir.

— Ama bu korkunç bir şey! dedi kontes.

Rahip, acı ve hüzünlü bir sesle:

— Onlara şaka geliyor, diye ilâve etti.

Genel muhafız:

— Péchina kendini yakalatmaz, dedi. Avanne'u yüzerek geçmiş olursa hiç şaşmam. Ben ırmağın kıyılarına bakayım bir. Sen pavyona dön Olympe'ciğim, sizlerse, beyler, ve siz, hanımefendi, yolun üzerinde Couches'a doğru gezinin.

— Bu ne biçim memleket!... dedi kontes.

Blondet karşılık verdi:

— Her yerde kötü haylazlar bulunur.

Madame de Montcornet sordu:

— Rahip efendi, bu kızcağızı Rigou'nun pençesinden kurtarmış olduğun doğru mu?

Rahip Brossette şu cevabı verdi:

— Şatoya alıp koruyacağımız on beş yaşından aşağı bütün kızlar o canavarın pençesinden kurtarılmış olurlar. Bu çocuğu daha on iki yaşındayken evine almaya çalışmaktan maksadı, hem kötü arzularını tatmin etmek, hem de öc almaktı. Ben Niseron babayı kilisede işe alınca, o papaz bozuntusunun niyetini ona anlatabildim. Rigou, adamcağıza, selefim olan amcasının yaptığı kötülüğü tamir edeceğinden bahsedermiş. Eski belediye başkanı, bu yaptığımı bir türlü hazmedemiyor. Bana karşı kini bu yüzden artmıştır... Niseron baba, Geneviève'in başına bir şey gelirse Rigou'yu öldüreceğini resmen söylemiş kendisine. Çocuğun namusuna yapılacak herhangi bir tecavüzden kendisini sorumlu tutacağını da söylemiş. Nicolas Tonsard'ın çocuğun peşine düşmesi, burada ali kıran baş kesen olduğunu sanan o adamın şeytanî bir düzeni de olabilir bence.

— Peki, bu adam adaletten korkmaz mı? dedi Blondet.

— Bir kere, savcının kayınpederidir.

Rahip kısa bir süre sustuktan sonra devam etti:

— Sonra, bölge polisinin ve savcılığın, bu adamlara karşı ne derece umursamaz bir tavır takındıklarını tasavvur edemezsiniz. Köylüler çiftlikleri yakmasınlar, adam öldürmesinler, zehirlenmesinler, vergilerini ödesinler de, aralarında ne isterlerse yapsınlar, kimse karışmaz. Ve köylüler dinî ilkelerden yoksun olduklarından, korkunç şeyler cereyan eder. Avonne havzasının karşı tarafında, çalışamaz durumda bulunan yaşlıların evde oturmaktan ödleri patlar, çünkü çalışmayınca yemek vermezler. Öyle ki, ayakları üzerinde durabildikleri sürece tarlaya giderler. Yatıp kalsalar, açlıktan öleceklerini gayet iyi bilirler. Sulh yargıcı bay Sarcus der ki, bütün caniler adalete teslim edilse, mahkeme masrafları yüzünden Devlet iflâs edermiş .

— Ya! meseleyi iyi kavramış bu adliyeci! diye haykırdı Blondet.

Rahip devam etti:

— Emin olun, bu vadinin durumunu, bilhassa bu ilçenin halini Monsenyör pekâlâ biliyordu. Bu kadar kötülüğe yalnız din çare bulabilir, kanun bu değiştirilmiş haliyle gücsüzdür bence...

Ormandan yüselen çığlıklar rahibin sözünü kesti. Kontes, Emile'le rahibin ardından cesaretle ormana daldı, sesin geldiği yöne doğru koşmaya başladı.

XI

THEOKRİTOS'UN XXVII. EGLOG'U (AĞIRCEZA'DA PEK HOŞ KARŞILANMAZ)

Yeni mesleği, vahşilerde görülen seziş yeteneğini Michaud'da da geliştirmişti. Bu yetenek, Blangy bucağına hâkim olan hırs ve çıkarlar hakkındaki bilgisine eklenince, Tonsard gibi fakir köylülerle Rigou gibi kırklık zenginlerin, taşra bucaklarında serbest vezinle tercüme ettikleri grek usulü idilleri kısmen anlaşılır hale sokmuştu.

Tonsard'ın ikinci oğlu Nicolas, kurada kötü bir numara çekmişti. İki yıl önce, Soudry'nin, Gaubertin'-

in, Zengin - Sarcus'nün müdahalesi sayesinde, Nicolas'nın ağabeyi, sağ kolunun kaslarında sözde bir hastalık bulunduğu gerekçesiyle daimi sakata ayrılıp askerlik hizmetinden muaf tutulmuştu. Fakat sonradan, Jean - Louis, tarım aletlerini o kadar kolay kullanmıştı ki, herkesin dikkatini çekmiş, ihracı etrafında dedikodular dolaşmıştı bucakta. Bunun üzerine Soudry, Rigou, Gaubertin —bu ailenin koruyucuları— meyhaneciyi uyarmışlar, iriyarı, güçlü kuvvetli Nicolas'yı askerlik hizmetinden kaçırmaya çalışmaması gerektiğini bildirmişlerdi. Bununla beraber, Rigou, Tonsard'la oğluna bir umut kapısı açtı, çünkü La-Ville -aux-Fayes belediye başkanının ve Rigou'nun cesur ve kötülüğe yatkın kimselere ihtiyaçları vardı, bu gibi kimseleri Aigues üzerine sürerlerdi, bu bakımdan onları borçlu ve minnettar bırakmak zorundaydılar. Kardeşine çok bağlı olan Catherine, arada sırada Rigou'nun evine giderdi. Bu papaz eskisi, kontese ve generale başvurmalarını salık verdi kıza.

— Sizi pohpohlamış olmak için, bu iyiliği yapmaktan kaçınmaz belki, dedi Catherine'e. Eğer döşemeci sizi reddederse, o zaman bakarız.

Savcının korkunç kayınbabası Rigou'nun tahmini şuydu: General yardımını esirgerse, büyük toprak sahibinin köylülere yaptığı kötülüklere bir yenisi eklenmiş olacaktı; ve eğer Rigou düzenbaz kafasında Nicolas'yı ihraç ettirecek bir yol bulursa Tonsard'ların koalisyon'a karşı minnet beslemeleri için yeni bir sebep doğmuş olacaktı.

Birkaç gün içinde heyet önüne çıkacak olan Nicolas generalin himayesinden pek ümitli değildi. Aigues'de oturanlar, Tonsard ailesinden o kadar şikâyetçiydiler ki! Askere alınınca da, artık Péchina'yı baştan çıkaramayacaktı, buna vakit yoktu. Bu düşünce, Nicolas'nın kıza karşı tutkusunu, isterseniz inadını, kaprisini diyelim, o derece tahrik ettiki, ona tecavüz etmeyi denemeye kalkıştı. Sert direnme ile beraber çocuğun gösterdiği küçümseme, vadinin pis zamparalarından biri olan Nicolas'da, kıza karşı, arzusu kadar şiddetli bir kin doğurmuştu. Üç gündür Péchina'yı gözlüyordu. Çocukcağız da düşmanının pusuda beklediğini biliyordu. Nicolas ile kurbanı, avcı ile av hayvanı gibi anlaşıyorlardı. Péchina adımını parmaklık-

tan dışarı atsa, park duvarına paralel yollardan birinde veya Avonne köprüsü üzerinde Nicolas'nın başı görünüveriyordu. Derdini dedesine anlatsa, bu tiksindirici takipten kurtulabilirdi. Fakat bütün kızlar, en saf olanları bile, belki de içgüdüden gelen garip bir korku nedeniyle, bu gibi maceralarda en yakın koruyucularına açılmaktan pek çekinirler.

Geneviève Niseron babanın, torununa **dokunacak** adamı, kim olursa olsun, öldüreceğine yemin ettiğini duymuştu. İhtiyar, yetmiş yıllık dürüst bir yaşantı içinde ağarttığı saçlarının çocuğu koruyacağını sanırdı. Başlarına müthiş şeyler geleceği korkusu genç kızların canlı muhayyelesine o kadar korku salar ki, onları susmaya iten ilginç nedenleri anlamak için kalblerinin ta derinine inmeye gerek yoktur.

Couches kapısı bekçisinin ineği doğurmuştu da, bayan Michaud süt yollamıştı Gaillard'ın kızına. Sütü götüren Péchina gelişi güzel çıkmadı yola. Önce bir kedi gibi etrafı kolaçan etti. Nicolas'nın izi tozu yoktu. Şairin dediği gibi sessizliğe kulak kabarttı. Hiç bir ses duymayınca, rezil herifin o saatte işte bulunduğunu düşündü. Köylüler çavdarlarını biçmeye başlıyorlardı. Orakçılara ödenen dolgun yevmiyeleri kaçırmamak için önce kendi parsellerini biçerlerdi. Fakat Nicolas iki yevmiyeye tamah edecek adam değildi. Zaten Soulanges panayırından sonra memleketi terkedecekti. Askerlik ise, köylü için, yeni bir hayata başlamak demektir.

Péchina, testiyi başı üzerinde taşıyarak yarı yola vardığında, Nicolas, yapraklar arasında gizlenmiş olduğu karaağaçtan bir yaban kedisi gibi yere atladı ve yıldırım gibi kızın ayakları dibine düştü. Péchina testisini fırlattı, pavyona dönmek için çevikliğine sığındı. Yüz adım ötede, durumu gözetleyen Catherine Tonsard, ormandan çıkarak öyle bir çarpış çarptı ki, Péchina yere yuvarlandı, çarpışmanın şiddetinden sersemledi kaldı. Catherine onu kaldırdı, kolları arasına aldı, ormana, Gümüş - Dere'nin kaynadığı küçük bir çayırın ortasına götürdü.

Catherine uzun boylu, güçlü kuvvetli bir kızdı. Bir zamanlar Cumhuriyetin yaptığı gibi heykeltraş ve ressamların da model olarak seçtikleri Hürriyet timsallerine tıpatıp benzerdi. Aynı iri memeler, aynı ada-

leli bacaklar, aynı gürbüz ve çevik gövde. Tombulca kolları, kıvılcımlar saçan gözleri, mağrur bir edası, kol kalınlığında örülmüş saçları vardı. Alnı erkek alnına benzerdi, ağzı kırmızıydı, dudakları yırtıcı bir gülümsemeyle kıvrılırdı. Bu haliyle, Avonne vadisinin delikanlılarını mestederdi. Eugène Delacroix da, David d'angers de, bütün bu özellikleri mükemmel bir şekilde yakalayıp canlandırmışlardır. Halkın ta kendisi olan ateşli ve haşin Catherine'in insanın içine işleyen, kaba bir küstahlıkla dolu açık sarı gözlerinden isyan fışkırırdı. Babasından ona öyle bir şiddet geçmişti ki, meyhanede, Tonsard hariç, herkes ondan çekinirdi.

Catherine, Péchina'ya:

—Ey! söyle bakalım, kendini nasıl hissediyorsun kız? dedi.

Catherine kurbanını kasden kaynağın yanında hafif bir tümseğin üzerine oturtmuş, soğuk suyla onu ayıltmıştı. Péchina, için için ışıldayan güzel kara gözlerini kaldırıp:

— Neredeyim ben? diye sordu.

— Ben olmasaydım ölmüştün, diye cevap verdi Catherine.

Sersemliği daha geçmeyen küçük:

— Teşekkür ederim, dedi. Ne oldu bana?

— Ayağın bir ağaç köküne takıldı, top gibi uçtun, dört adım ötede yere serildin... Amma da koşuyordun ha!... Ok gibi fırlıyordun.

Küçük kız, Nicolas'yı gördüğünü hatırladı.

— Kazanın sebebi kardeşindir, dedi.

— Kardeşim mi? dedi Catherine. Kardeşimi görmedim. Peki, Nicolas'cığım sana ne yaptı ki kurttan korkar gibi korkuyorsun ondan. Bay Michaud'dan daha yakışıklı değil mi?

— Daha neler! dedi Péchina azametle.

— Şunu bil ki, bizlere zulüm yapanları sevmekle kendi başına belâ açacaksın. Sen niye bizden yana değilsin bakayım?

Çocuk başka bir soru ile cevap verdi:

— Siz niye hiç kiliseye ayak basmıyorsunuz? Ve niçin gece gündüz hırsızlık yapıyorsunuz?

— Burjuvaların lâfına mı kanıyorsun yoksa? dedi Catherine dudak bükerek.

Péchina'nın sadakatini aklından geçirmiyordu. Devam etti:

— Burjuvalar bizi, yemeği sevdikleri gibi severler: hergün yeni bir taam gerek onlara. Bizim gibi köylülerle evlenen burjuva gördüm mü sen hiç? Bak bakalım Zengin Sarcus bekâr oğlunun Auxerre'li dilber Gatienne Giboulard'la evlenmesine razı oluyor muymuş? Zengin bir marangozun kızı olduğu halde!... Sen hiç Soulanges Tivoli'sine gitmedin; gelsene? Burjuvaları orada görürsün. Onları ele geçirdiğimiz zaman sızdırdığımız para kadar bile değerleri olmadığını o zaman anlarsın! Gelsene bu yıl panayıra?

Péchina safça haykırdı:

— Derler ki, Soulanges panayırı çok güzel olurmuş!

— Ne olduğunu iki kelimeyle söyleyeyim sana. Eğer güzelsen, herkesin gözü sende olur. Erkeklerin hayranlığını çekmeyeceksen, güzel olmuşun neye yarar. İlk defa «Ne güzel kız!» dediklerini duyduğumda, kanım ateş oldu yaktı vücudumu. Socquard'ın evinde dansederken oldu bu. Orada klarnet çalan dedem bunu duyunca gülümsedi. Tivoli gök gibi engin ve güzel göründü gözüme. Her taraf aynalı lambalarla aydınlatılmıştır da ondan; kendini cennette sanırsın. Soulanges'ın, Auxerre'in, La-Ville-aux-Fayes'in beyleri, hepsi orada olur. O cümlenin kulağımda bir bando gibi çınladığı yeri hep sevmişimdir o akşamdan beri. Ya, evlâdım! O sözü sevdiği adamın ağzından duymak için insan cennetteki ebedî hayatını bile feda edebilir!...

Péchina düşünceli bir tavırla:

— Ha, evet, belki, diye cevap verdi.

Catherine haykırdı:

— Gelsene işte? Erkeklerin tatlı sözlerini dinlersin. Böyle sözleri esirgemezler senden. Senin gibi edalı bir kızın iyi birisine çatma şansı vardır!... Bay Lupin'in oğlu Amaury, hani altın düğmeli elbiseleri var ya, o, seninle evlenmek isteyebilir pekâlâ. Hepsi bu değil, emin ol! Orada gamı defetmek için neler neler olduğunu bir bilsen! Meselâ, Tocquard'ın pişmiş şarabı sana en büyük felâketi bile unutturabilir. Düşün bir kere, insana rüyalar gördürüyor. İnsan daha bir hafiflemiş hissediyor kendini... Sen hiç pişmiş şarap

içmedin mi?... O halde hayatın ne olduğunu bilmiyorsun demektir!

Arada sırada bir bardak pişmiş şarap yuvarlamak ayrıcalığı on iki yaşından aşağı çocuklarda son derece merak uyandırır. Geneviéve bir defa hasta dedesine hekimin tavsiye ettiği ufak bir kadeh pişmiş şaraba dudaklarını dolduruvermişti de, bu tecrübe çocukcağızın anılarında bir çeşit büyü etkisi yapmıştı. Bundan ötürüdür ki, Catherine kaynamış şaraptan söz edince, dikkat kesildi. Zaten o berbat kız, kısmen gerçekleşmiş bulunan planını başarıyla sonuçlandırmak için o şaraba bağlamıştı umudunu. Yere düşerek sersemleyen Geneviève'i manen sarhoş etmekti niyeti. Bu manevi sarhoşluk, kırda yaşayan kızlar için çok tehlikelidir. Çünkü tatmin imkânından yoksun bulunan muhayyeleleri işlemeye başladı mı, daha da yakıcı olur. Catherine'in yedekte tuttuğu pişmiş şarap, kurbanının aklını kaçırmasına yardım edecekti.

— Ne var ki bunun içinde? diye sordu Péchina.

Catherine, gözünün ucuyla kardeşinin gelip gelmediğine baktı.

— Her türlü şey, dedi. Bir kere, Hindistan'dan gelen dalgalar var: tarçın, sihirliymiş gibi insanı değiştiren otlar, falân. Sonra sevdiğin kimseye kavuştuğunu sanırsın. Mutlu olursun. Kendini zengin görür, her şeye boşverirsin!

— Dansederken pişmiş şarap içmekten korkarım, dedi Péchina.

— Neden korkacakmışsın? En ufak bir tehlike yok. Oradaki kalabalığı aklına getir bir. Bütün burjuvalar bizi dikizlerler! İnsan böyle günlerin anıları sayesinde dayanır türlü sefalete! Bunu gördükten sonra ölmek, memnun eder insanı.

Péchina'nın gözleri alev saçıyordu.

— Eğer, dedi, bay ve bayan Michaud gelmek isterlerse!...

— Canım isterlerse gelsinler, deden Niseron var ya! Terketmiş değilsin ya o adamcağızı. Seni orada kraliçeler gibi görünce koltukları kabarır... O **Arminac** Michaud'ları falan, dedene ve Burgonyalı'lara mı tercih ediyorsun yoksa? Doğduğu memleketi inkâr etmek hiç de iyi bir şey değil. Sonra, deden seni Soulanges şenliğine götürmüşse, Michaud'lar buna ne diye-

bilirler ki?... Ah! bir bilsen ne demek bir erkeğe hükmetmek, onu çıldırtmak, ve ona «Şuraya git!» diyebilmek, benim Godain'e dediğim gibi, ve o da gitsin, ve de «Şunu yap!» diyebilmek, ve o da yapsın! Sen bay Lupin'in oğlu gibi bir burjuvayı baştan çıkarabilirsin. Bir düşün ki bay Amaury kardeşim Marie'ye âşık olmuştur, çünkü Marie sarışındır, Amaury ise benden korkar nerdeyse... Ama sen, Michaud'lar seni süsleyip püsledikten beri, bir imparatoriçeye benziyorsun.

Kızın saf ruhunda kuşkuları yoketmek için Catherine bir yandan Nicolas'yı unutturuyor, bir yandan da ona komplimanlar yağdırıyordu. Farkında olmadan gönlündeki gizli yarayı deşmişti. Zavallı küçük bir köylü kızından başka bir şey olmayan Péchina, vaktinden erken olgunlaşıp vaktinden erken solan bir çok yaratık gibi, zamansız açmış bir çiçekti. Karadağ ve Burgonya kanlarının acayip bir karışımı olan çocuk, savaşın meşakkatleri içinde rahime düşmüş ve anası tarafından taşınmıştı. Ve mutlaka etkilenmişti bu şartlardan. Kısa boylu, ince, bir tütün yaprağı gibi esmer olan Péchina, inanılmaz bir güce sahipti. Fakat sinirli bünyelerin sırlarını bilmeyen köylüler, onun gücünü göremezlerdi. Kırsal bölgelerin tababet sisteminde sinirler hesaba katılmaz.

Geneviève on üç yaşına vardığında, ancak yaşıtları kadar boyu vardı, ama gelişmesi son bulmuştu. Yüzünün rengi koyu, dokusu parlaktı; sarı yakuta benzeyen cildi yaşlı bir görünüş veriyordu küçük kıza. Yüzünün bu rengi kökeninden mi ileri geliyordu, yoksa Burgonya'nın güneşinden mi? Bir iddiada bulunamayacağız, çünkü tıp bilimi belki ayıplar bizi. Ama yüzünün erken yaşlılığına karşılık, gözleri canlı, parlak, ışıl ışıldı, bir çift yıldız gibi. Belki iyice korunmaya ihtiyaç hisseden bütün güneş dolu gözler gibi, gözkapakları ölçüsüz denebilecek kadar uzun kirpiklerle donanmıştı. Maviye çalan siyah saçları ince, uzun, gürdü; kalın örgüleri, Juno'nunkine benzeyen alnını bir taç gibi çerçeveliyordu. Bu şahane taş, iri Ermeni gözleri, tanrıçalara yakışan bu alın, eziyordu çehreyi. Başladığı yerde kusursuz ve zarif çizgili olan burnun kanatları yassıydı, atın burun deliklerine benziyordu. Bazen tutku bu burun kanatlarını kıvırıyor, o zaman kızın yüzünde öfkeli bir ifade beliriyordu. Burnu

gibi, yüzün bütün aşağı kısım da yarı kalmıştı, sanki tanrısal heykeltraşın kullandığı kil birden bitivermişti. Alt dudakla çene arasındaki mesafe o kadar azdı ki, çenesini okşamak isteyen, dudağını da beraber kavrardı. Fakat dişleri bu kusuru örtüyordu. O parlak, cilalı, güzel şekilli, saydam, ince ufak kemiklerin canı vardı sanki. Ağzı çok geniş olduğundan, dişleri hemen görünürdü. Dudaklarının çizgileri acayip mercan kıvrımlarını andırırdı. Kulak kepçelerinden ışık o kadar kolay geçerdi ki, güneşin altında pembe dururdu. Yüzü güneşten yanmış olmasına rağmen, olağanüstü nazik bir cildi vardı. Eğer, Buffon'un dediği gibi, aşk temasla meydana gelirse, bu cildin yumuşaklığı tatulaların kokusu gibi insanın ta içine sinmeliydi. Göğsü de, vücudu gibi, korkunç zayıftı. Fakat ayakları, tahrik edici mini mini elleri, üstün bir sinir gücüne, canlı bir bünyeye sahip olduğunu gösterirdi. Bu şeytani kusurlar ve ilâhî güzellikler karışımı, bu kadar çok uyumsuzluğa rağmen, gene de âhenkliydi, çünkü vahşi bir gurur bu karışımı aynı potada eritiyordu. Sonra, gözlerinde güçlü bir ruhun zayıf bir bedene öylesine bir meydan okuyuşu vardı ki, bu çocuğu bir gören bir daha unutamazdı. Tabiat, bu küçük yaratığı kadın yapmak istemişti, ama gebeliğin şartları ona bir oğlan suratı ve vücudu vermişti. Bu garip kızı bir şair görse, Yemenli derdi. Arap masallarındaki ifrite ve cine çekmişti. Péchina'nın çehresi, göreni aldatmazdı. Ruhu da, bakışı gibi ateşliydi. Dudaklarına parlaklık veren dişleri gibi canlıydı. Yüce alınında düşünceler kaynaşırdı. Her an titremeye hazır burun kanatları gibi hırsla çırpınırdı. Ancak cayır cayır yanan çöllerde duyulabilen bir aşk, yaşı on üç, ama kalbi yirmisinde olan bu Karadağ çocuğunda şiddetli çalkantılar yaratıyordu. Péchina, karlı zirveler gibi, bahar çiçekleri açamayacaktı hiç.

Tüm benliğinden tutku sızan bu kız, nasıl olur da ahlâksızlarda, aşırılık yüzünden sönmüş olan geçici arzular uyandırır böylesine? Daha kolay anlaşılacaktır şimdi bu. Yemek masasında da görülür bu durum: Boğazına düşkün olanlar, biçimsiz, delikli, siyah benekli meyveleri görünce, ağızları sulanır; tecrübeyle bilirler ki bu biçim meyvelere tabiat seçkin tad ve kokular vermiştir. Vadinin bütün sakinleri kı-

za kusurlu gözüyle bakıp acırken, neden adi bir gündelikçi olan Nicolas şairlere lâyık bu yaratığın peşini bırakmıyordu? Moruk Rigou neden bir delikanlı gibi tutku duyuyordu ona karşı? İkisinden hangisi gençti, hangisi yaşlı? Genç köylü, yaşlısı kadar kanıksamış mıydı? Hayatın iki zıt ucu ortak ve uğursuz bir kapriste nasıl birleşiyordu? Sonuna varan kudret, yeni başlayan kudrete mi benzer yoksa? İnsanoğlunun sapıklıkları, isfenklerin nöbet beklediği esrarengiz uçurumlardır: Hemen hepsi cevapsız sorularla başlar, cevapsız sorularla biter.

Bir yıl önce, kontes, yolunun üzerinde Geneviève'i görünce «Piccina!...» diye haykırmakta haklıydı. Kızcağız, üstü açık gezinti arabasını ve madam de Montcornet gibi giyinmiş bir kadın görünce, şaşkın şaşkın bakakalmıştı.

Nerdeyse düşük sayılabilecek, ama müthiş bir enerjiye sahip bu Montenegrolu kız, uzun boylu yakışıklı, soylu genel muhafızı seviyordu. Ama o yaştaki çocukların sevdiği biçimde, yani çocuksu bir arzunun şiddetiyle, gençliğin var gücüyle, gerçek bakirelerde ilâhî şiirler yaratan bağlılıkla seviyordu. Şu halde, Catherine, kaba ellerini bu harpın kopacak derecede gerilmiş en duyarlı telleri üzerinde gezdirmişti. Michaud'nun gözü önünde dansetmek, Soulanges şenliklerine gitmek, orada göze batmak, taptığı efendisinin hafızasında yer etmek!... Bunlar öyle fikirlerdi ki, bu fikirleri onun kafasına sokmanın, ağustos güneşine bırakılmış saman üzerine kor dökmekten hiç bir farkı yoktu.

Péchina:

— Hayır, Catherine dedi, ben çirkinim, cılızım, benim kaderim köşemde kız kalmak, dünyada kuru başıma yaşamaktır!

Catherine:

— Erkekler sıskaları severler, diye devam etti. Ve güzel kollarını göstererek üsteledi: Beni görüyorsun işte, o kurbağa suratlı Godain'in hoşuna gidiyorum, kont'un ferakatindeki ufak tefek Charles'ın hoşuna gidiyorum, fakat Lupin'in oğlu benden korkuyor. Tekrar ediyorum, kara kuru erkekler hoşlanıyorlar benden, La-Ville-aux-Fayes veya Soulanges'da benim hakkımda: «Aman ne güzel kız!» diyorlar. Sense, yakışıklı erkeklerin hoşuna gideceksin...

Péchina pek sevinmişti.

— Ah! Catherine, dedi, dediğin bir gerçek olsa!...

— Gerçek olmasına o kadar gerçek ki, bucağın en yakışıklı adamı Nicolas senin için çıldırıyor, sevdandan aklını kaçırmış, hep seni düşünüyor. Oysa bütün kızlar ona âşık. Aslan gibi delikanlı! Sarı kordeleli beyaz bir elbise giyersen, Notre-Dame yortusunda, Socquard'ların orada, La-Ville-aux-Fayes'ın bütün ileri gelenleri karşısında günün en güzel kızı olarak ortaya çıkarsın. Söyle bakalım, istiyor musun?...

Péchina'nın gözlerinde her kadının iyi bildiği o kendinden geçmişliği görüp üsteledi:

— Bizim inekler için ot biçiyordum şurada, mataramda bir parça kaynamış şarap var, al, bu sabah Socquard vermişti bana. Ben iyi kızım, seninle paylaşırız şarabı... Sevildiğini sanacaksın...

Bu konuşma sırasında Nicolas, ot kümeleri üzerine basa basa, Péchina'nın oturduğu tümseğin yakınındaki kalın bir meşe gövdesine kadar sessizce ilerlemişti. İkide bir etrafı dikizleyen Catherine, matarayı almaya giderken nihayet gördü kardeşini.

— Al bakalım, başla, dedi küçüğe.

Geneviève iki yudum içtikten sonra matarayı geri verdi.

— Yakıyor! diye haykırdı.

— Aptal! Bak, dedi Catherine.

Ve bir yudumda boşalttı matarayı.

— İşte böyle içilir bu! Midene bir güneş ışını girer, o kadar!

— Bense, matmazel Gaillard'a süt götürecektim!.. Nicolas beni öyle korkuttu ki!...

— Demek sen sevmiyorsun Nicolas'yı?

— Hayır, niye hep peşimde dolaşıyor? Onu isteyen kız mı eksik?

— Ama o, seni vadinin bütün kızlarına tercih ediyor, şekerim...

— Ne yapayım? Onun hesabına üzgünüm.

— Belki ki sen daha tanımıyorsun onu, dedi Catherine.

Bu korkunç cümleyi söylerken, Catherine şimşek hızıyla Péchina'yı belinden yakalayıp çimenlerin üzerine devirdi, sırtını yere yapıştırarak onu bu tehlikeli

pozisyonda hareketsiz tuttu. Çocuk, Nicolas'yı karşısında görünce var gücüyle bağırmaya başladı ve karnına bir tekme indirerek onu beş adım uzağa fırlattı. Sonra, Catherine'in hesabını yanıltan bir çeviklikle bir akrobat gibi yerde yuvarlanıp, kaçmak için doğruldu. Yerde kalan Catherine elini uzattı, Péchina'yı ayağından yakaladı. Çocuk boylu boyunca yüzüstü kapaklandı. Bu müthiş düşüş cesur kızın çığlıklarına son verdi. Darbenin şiddetine rağmen kendine gelen Nicolas öfke ile geri döndü, kurbanını yakalamak istedi. Şaraptan sersemlemiş olmasına rağmen, çocuk, Nicolas'nın boğazına sarıldı, mengene gibi sıktı. Nicolas, gırtlağından zor geçen bir sesle:

— Boğuyor beni! İmdat, Catherine! diye bağırdı.

Péchina da acı çığlıklar atıyordu. Catherine eliyle onun ağzını kapatarak sesini boğmak istedi. Péchina eli ısırdı. Tam o sırada Blondet, kontes ve rahip ormanın kenarında göründüler. Catherine, ayağa kalkması için Geneviève'e yardım ederek:

— Aigues burjuvaları geldiler, dedi.

Nicolas Tonsard boğuk bir sesle çocuğa:

— Sağ kalmak istiyor musun? diye sordu.

— Ne olacak? dedi Péchina.

Nicolas kaygı verici bir tavırla sözlerine ekledi:

— Onlara, oynadığımızı söylersen seni affederim.

Catherine'in bakısı Nicolas'nın ölüm tehdidinden daha korkutucuydu.

— Söyleyecek misin, söylemeyecek misin? diye tekrarladı.

Çocuk cevap verdi:

— Beni rahat bırakırsanız söylerim. Zaten bundan sonra makasımı beraber almadan dışarı çıkmayacağım ya!

Haşin Catherine:

— Eğer susmazsan, seni Avonne'a atarım, dedi.

Rahip bağırdı:

— Siz canavarsınız!... Sizi tevkif edip ağırcezaya vermek gerek...

— Peki sizler ne yapıyorsunuz sanki salonlarınızda? diye sordu Nicolas.

Ve kontesle Blondet'ye baktı. İkisi de ürperdiler bu bakıştan. Nicolas devam etti:

— Oyun oynuyorsunuz, değil mi? İşte kırlar da

bizim. İnsan durmadan çalışamaz ya. Biz de oyun oynuyorduk!... Kardeşime ve Péchina'ya sorun.

Blondet haykırdı:

— Oynamanız buysa, kavga ettiğiniz zaman ne yaparsınız siz?

Nicolas katil gibi baktı Blondet'ye.

Catherine Péchina'yı kolundan yakaladı, morartacak kadar sıktı.

— Konuşsana! dedi, eğlenmiyor muyduk?...

Bütün gücünü harcayıp bitap düşen çocuk bayılacakmış gibi yere yığıldı.

— Evet hanımefendi, eğleniyorduk, dedi.

Catherine, kadınların kadınlara fırlattıkları ve hançer darbesinden aşağı kalmayan bakışını kontese çevirdi, küstahça:

— Söylediğini duyuyorsunuz, hanımefendi, dedi.

Kardeşinin koluna girdi, uzaklaştılar. Kendilerini suçüstü yakalayanları kandıramadıklarını kendileri de biliyorlardı. Nicolas iki kere başını çevirdi, iki defasında da Blondet'nin bakışıyla karşılaştı. Parisli, iriyarı oğlanı süzüyordu. Nicolas'nın kıvırcık siyah saçları, geniş omuzları vardı. Oldukça tatlıydı yüzü, fakat dudaklarında, ağzın kenarlarında, şehvetlilere ve tembellere özgü gaddarlığı ele veren çizgiler seçiliyordu. Catherine mavi çizgili beyaz etekliğini sallayarak pis pis kırıtıyordu.

— İşte Kabil'le karısı! dedi Blondet rahibe.

Rahip Brossette şu karşılığı verdi:

— Ne kadar doğru söylediğinizi bilemezsiniz.

İki kardeş, sesini duyamayacak kadar uzaklaşınca, Péchina:

— Rahip efendi, dedi, bana ne yapacaklar bunlar?

Kontesin yüzü mendili gibi bembeyaz olmuştu. Öylesine heyecanlanmıştı ki, ne Blondet'nin sesini duyuyordu, ne rahibin, ne de Péchina'nın.

— İnsanın, bu yeryüzü cennetinden bile kaçıp gitmesi geliyor... dedi, Ama önce şu çocuğu onların pençelerinden kurtaralım.

Blondet kontese alçak sesle:

— Hakkınız vardı, dedi, bu çocuk başlıbaşına bir şiir, canlı bir şiir!

O sırada Karadağlı kız bütün zihin ve beden gücünü öfkesinde harcamış, tüketmişti, ve bu öfkenin

yangınından çıkan vücudu da, ruhu da, buram buram tütüyordu. Görülmemiş, şahane bir şeydi bu. Aşk veya din uğruna direnmeye, ölümü göze almaya veya muzaffer olmaya iten bir bağnazlığın baskısı altında oluşan bir şey. Kahverengi, sarı çizgili bir fistanla çıkmıştı evden. Her sabah erken kalkıp kırmalarını kendisi yaptığı bir yakalık takmıştı. Şimdi fistanı kirlenmiş, kırışmış, yakalığı paçavraya dönmüştü, ama çocuk bunun farkına varmamıştı daha. Saçlarının altüst olduğunu hissedince tarağını aradı. Ve o anda, çığlıkları duyup olay yerine koşan Michaud yetişti. Tanrısını karşısında gören Péchina bütün enerjisine yeniden kavuştu.

— Bana elini bile dokunduramadı, bay Michaud! diye bağırdı.

Bu sözler, kızcağızın anlamlı bakış ve hareketleri, bir anda Blondet'ye ve rahibe gerçeği öğretti. Çocuğun, durumun farkında olmayan genel muhafıza karşı beslediği duyguyu, bayan Michaud bile bu kadar açıklıkla anlatamamıştı kontese. Michaud:

— Namussuz herif! diye bağırdı.

Ve delilerin de, akıllıların da yapabilecekleri istemsiz bir hareketle, uzun boyu ormanda gölge yapan Nicolas'yı tehdit etti.

Rahip Brossette kurnaz bir bakış fırlattı Péchina'ya.

— Demek oyun oynamıyordunuz! dedi.

— Çocuğa eziyet etmeyin de eve dönelim, dedi kontes.

Péchina bitkindi, fakat yürümek için gerekli gücü sevgisinde buldu; taptığı adam kendisine bakıyordu çünkü! Kontes, Michaud'nun peşinden gitti. Ancak kaçak avlananlarla korucuların bildiği, iki kişinin yanyana yürüyemeyeceği kadar dar bir patikadan, Avonne kapısına doğru yürüyorlardı. Ormanın ortasına varınca, kontes şöyle dedi:

— Michaud, memleketi bu haylaz oğlandan kurtarmak gerek, çünkü bu kızcağız belki de ölüm tehdidi altında bulunuyor.

Michaud şu cevabı verdi:

— Bir kere, Geneviève pavyondan dışarı çıkmayacak. Karım Vatel'in yeğenini eve alacak, onun yerine parkın yollarıyla karımın memleketlisi bir oğlan

meşgul olacak, çünkü artık emin olmadığımız kimseleri Aigues'e sokmamalıyız. Gounod ile ihtiyar sütbaba Cornevin bize çalışırlarsa, inekler iyi muhafaza edilir, Péchina da katiyen yalnız başına çıkmaz dışarı.

— Beyefendiye söyleyeyim, bu ek harcamalarınızı size tazmin etsin, dedi kontes. Ama bu, Nicolas'dan kurtarmaz bizi. Bunu nasıl yapacağız?

Michaud:

Gayet basit, diye cevap verdi. Çaresi bulunmuştur bile. Nicolas birkaç gün içinde heyete çıkacak. Tonsard'lar generalimin himayesine güveniyorlar. Generalim, oğlanın sakata çıkarılmasını isteyeceğine, ondan şikâyetçi olur, bu iş de biter.

— Gerekirse, dedi kontes, ben de gider, valimizi, kuzenim Castéran'ı görürüm. Ama o zamana kadar, içim titreyecek...

Bu konuşma, yol kavşağına çıkan patikanın bitiminde cereyan etmişti. Hendeğin tepesine varınca kontes bir çığlık atmaktan kendini alamadı. Michaud, dikenlerin onu yaraladığını sanarak yardım etmek için ilerledi, fakat gördüğü manzaradan ürperdi.

Marie ile Bonnébault hendeğin kenarına oturmuşlardı. Sohbete dalmış görünüyorlardı. Herhalde konuşulanları dinlemek için orada saklanmışlardı. Belliydi ki birçok kimsenin geldiğini duyan ve burjuva seslerini tanıyan çift, ormandan çıkmıştı.

Altı yıl süvari kıtalarında hizmet ettikten sonra, boylu poslu kuru bir oğlan olan Bonnébault, kötü davranışlarından ötürü ordudan kesin clarak çıkarılmış, birkaç ay önce Couches'a dönmüştü. Çünkü orduda kalsaydı, kötü örnek olacak, en iyi askerleri bile bozacaktı. Bıyıkları, kışla düzeninde alışkanlık haline gelen özentili üst başı ile, vadinin kızlarının gözdesi olmuştu. Askerler gibi, ensesini kısa kestiriyor, başının üstündeki saçları kıvırıyor, başlığını külhanbeycesine yana eğiyordu. Mouche ve Fourchon gibi hepsi yırtık pırtık elbiselerle gezen köylülere nazaran, bez pantalonu, çizmeleri ve kısa ceketiyle pek fiyakalı görünüyordu. Terhisinden sonra satın aldığı bu esvaplar işsizliğin ve kır hayatının yıpratıcı etkilerini taşıyordu. Fakat vadinin horozunun bayramlık elbiseleri de vardı. Söyleyelim gerçeği: sevgililerinin parasıyla

geçiniyordu. Fakat cömert kızların parası, Café da la Paix'nin gediklisi olmanın gerektirdiği her türlü israfı, içki parasını ancak karşılayabiliyor, eriyip gidiyordu.

Yuvarlak, ablak, ilk bakışta oldukça sevimli suratına rağmen, herifte uğursuz bir şey vardı. Şaşıydı. Yani gözlerinden biri öbürünün hareketlerini takip etmezdi. Resim sanatında kullanılan terimle, gözleri daima beraber değildi. Bu kusur hafif olmakla beraber, alnında ve kaşlarında meydana gelen bir harekete uyduğu için hain endişe verici bir ifade taşırdı. Yüzündeki bu hareket, korkak, aşağılık bir karakter işaretiydi.

Korkaklığın da, cesaret gibi, çok çeşidi vardır. Bonnébault en cesur asker gibi dövüşebilirdi, ama kötü zaafları ve fantezileri karşısında gücsüzdü. Bir kertenkele gibi tembeldi. Yalnız hoşuna giden bir şey için faaliyet gösterirdi. Hiç nezaketi yoktu. Hem mağrur, hem alçaktı. Ondan herşey beklenirdi, ama gevşekti de. Kışla ağzıyla, «tabak kırar gibi» kalbleri de kıran Bonnéboult'nun bütün zevki, kötü işler görmek yahut başkasına zarar vermekti. Köylerde bu gibi bir karakter, asker ocağındaki kadar kötü örnek olur. Tonsard ve Fourchon gibi, Bonnébault da iyi yaşamak, fakat çalışmadan yaşamak isterdi. Bu niyetle planını da yapmıştı. Bir yandan, hoşa giden tavırlarından günden güne daha başarılı bir şekilde yararlanırken, ve bilardoda ustalığını sömürürken, bir yandan da, Café de la Paix'nin gediklisi olarak, bu müessesenin sahibi olan Socquard babanın biricik kızı Aglaé Socquard'la evlenmeyi kuruyordu. Unutmayalım ki Paris'in Boulogne ormanında Ranelagh'ın gazinosu neyse, Soulanges'da da Socquard'ın müessesesi oydu.

Gerçekten de limonatacı mesleğine girmek, halkın katıldığı balolar tertiplemek, bir tembel için çok büyük bir başarı sayılırdı. Bu alışkanlıklar, bu yaşantı, bu karakter, aşağılık hovardanın çehresinde öylesine kirli işaretlerle kazınmıştı ki, kontes bu çifti görünce iki yılan görmüş gibi şiddetle irkildi ve bir çığlık koyverdi.

Bonnébault'ya çılgınca sevdalı olan Marie, onun için hırsızlık bile ederdi. Onun bıyıkları, borazancı

pervasızlığı, palavracılığı, yüreğini titretirdi. Kıskanç Marie, kendini beğenmiş küçük şehir adamı tiplerinden Amaury'ye hiç yüz vermezdi; Bonnébault'nun karısı olmak istiyordu çünkü.

Catherine'le Nicolas, Marie ile Bonnébault'yu görünce, uzaktan:

— Hey! çocuklar, geliyor musunuz? diye seslendiler.

Bu tiz ses ormanın içinde vahşilerin çağrısı gibi yankılandı.

Orada oturan çifti görünce, Michaud ürperdi. Konuştuğuna pişman oldu. Eğer Bonnébault ile Marie Tonsard, kontesle aralarında geçen konuşmayı dinledilerse, bunun sonucu hiç hayırlı olmazdı. Bu konuşma önemsiz görünebilir, ama Aigues ile köylüler arasında sinirli bir hava hâkim olduğundan, top arabalarının aşamadığı ufak bir dere gibi, muharebenin kazanılması veya kaybedilmesinde kesin etken olabilirdi.

Bonnébault kontesi nezaketle selâmladıktan sonra bir fatih edasıyla Marie'nin koluna girdi, zafer kazanmış gibi çıkıp gitti.

Michaud, kışla argosunda Don Juan anlamına gelen bir sözü kullanarak, kentese alçak sesle:

— Vadinin **Gönüllerin - anahtarı**'dır hazret! dedi. Çok tehlikeli bir adam. Bilardoda yirmi frank kaybetse, Rigou'yu bile öldürebilir!... Gözü döndü mü, cinayet de işleyebilir, kendini zevkusefaya da kaptırabilir.

Kontes, Emile'in koluna girerek:

— Bugünlük yeter gördüklerim, diye karşılık verdi. Dönelim, beyler!

Péchina'nın pavyona girdiğini görerek bayan Michaud'yu üzgün üzgün selâmladı. Olympe'in hüznü kontese de geçmişti. Rahip Brossette:

— Hanımefendi, dedi, burada iyilik yapmanın güçlüğü, sizi iyilik yapmayı denemekten nasıl alıkoyabilir? Beş yıl oluyor ki kötü bir döşekte yatar kalkarım, mobilyasız bir evde otururum, bomboş bir kilisede ayin yapar, vaaz veririm, hiç bir yan gelirim, ek ödeneğim olmaksızın görev yaparım, Devletin bana ödediği altıyüz frankla yaşar, hem üstelik bu maaşın üçte birini fakir fukaraya iane olarak dağıtırım,

ve Monsenyör'den hiç bir şey istemem. Velhasıl, umutsuzluğa kapılmam! Kışları burada nasıl geçirdiğimi bir bilseniz, bu kelimenin tam değerini anlarsınız! Bu vadiyi kurtarmak, onu Tanrı buyruğuna sevketmek düşüncesinden başka bir şeyim yok beni ısıtacak! Bahis konusu olan, bizler değiliz, hanımefendi; önemli olan, istikbaldir. Eğer din müessesesinin görevi fakirlere: «Fakirliğinizi bilin!», yani «Acı çekin, mütevekkil olun ve çalışın!» demekse zenginlere de: «Zenginliğinizi bilin!», yani iyiliği akıllıca yapın, itikatlı ve Tanrının size ihsan eylediği mevkiye lâyık olun! dememiz gerekir. Evet, hanımefendi, siz servetin verdiği iktidarın emanetçisisiniz ancak, ve eğer size yüklediği vecibeleri yerine getirmezseniz, bu serveti, aldığınız şekilde, çocuklarınıza aktaramazsınız! gelecek nesillerimizi mirastan yoksun bırakıyorsunuz. Şüphe yok ki ses sanatkârı, gevşek davranması yüzünden, yaygınlığı sizi korkutan kötülüğe sebep olmuştur; eğer onun bencilliğini sürdürürseniz, babalarının hataları yüzünden hayatlarını kaybeden seleflerinizin darağaçlarını yeniden görürsünüz. Rigou kötülüğü nasıl yapıyorsa, iyiliği de öyle yapmak gerek, yani bir köşede, gizlice!... Ha! işte Tanrının hoşuna giden, bu şekilde kazanılan hayır dualarıdır. Her buçakta iyilik yapmak isteyen üç kişi bulunsaydı, Fransa, güzel yurdumuz, kurtulmuş olurdu. Oysa koşar adımlarla uçuruma doğru gitmekteyiz. Bizim dışımızda herşeye karşı beslediğimiz kayıtsızlık, bizi mahva sürüklüyor!... Ahlâkınızı, önce ahlâkınızı değiştirin, o zaman kanunlarınızı da değiştirirsiniz!...

Kontes, bu Katolikliğe yaraşan iyilikseverlik öğütlerinden pek duygulanmış olduğu halde, zenginlerin mahut «Bakarız!»ı ile karşılık verdi. Bu sözde yeteri kadar vaad bulunduğundan, keselerinin ağzını açmaları için kendilerine yapılan daveti, ve ilerde bir felâket olursa, eh! olan oldu artık, ne gelir elden? diyerek kollarını kavuşturup otururlar.

Bu basmakalıp cevabı duyunca, rahip Brossette madam de Montcornet'yi selâmladı, doğru Blangy kapısına çıkan bir yolu tuttu. On adım gittikten sonra kendi kendine:

— Demek ki, dedi, Baltazar'ın ziyafeti bir kast'ın,

bir oligarşinin, bir tahakkümün sonunu bildiren ebedî bir sembol olacaktır hep!... Allahım! Şayet kutsal iraden toplumları değiştirmek için fakirleri bir sel gibi salmaksa, zenginleri kör etmeni anlıyorum!...

XII

MEYHANE, HALKIN PARLAMENTOSUDUR

İhtiyar Tonsard ana avaz avaz bağırarak, Grand-I-Vert'de neler olup geçtiğini merak eden birkaç Blangy'liyi oraya çekmişti. Çünkü köyle meyhane arasındaki uzaklık, meyhane ile Blangy kapısı arasındaki mesafeden daha fazla değildir. Meraklılardan biri de yaşlı Niseron'du. Péchina'nın dedesi ikinci **Angelus** çanını çaldıktan sonra bağının son kısmını işlemeye gidiyordu.

Solgun yüzlü, aksaçlı, çalışmaktan beli bükük bu yaşlı bağcı, tek başına bucağın bütün dürüstlük ve namusunu temsil ederdi. İhtilâlde, La-Ville-aux-Fayes Jakobenler kulübü başkanı ve yargı çevresinin İhtilâl mahkemesinde jüri üyesi olmuştu. Havarilerle aynı hamurdan yapılıydı. Bir zamanlar, bütün fırçalardan aynı biçimde çıkan aziz Petro'nun portesini andırırdı: Onda da halk adamının dörtköşe alnı, emekçinin tabii kıvırcık gür saçları, proleter kasları, balıkçı teni, iri burnu, felâkete pabuç bırakmayan alaycı bir ağız, ve doktrinciler lâfazanlık ederken bitişik ormanda akşam yemeği pişirmek için gerekli odunu kesen güçlü kişinin kalın ensesi vardı.

Bu soylu adam, kırk yaşındayken böyle bir adamdı işte: demir gibi sert, altın gibi saf. Halkın avukatıydı. İçerdiği fikirden belki daha müthiş bir şey olan «cumhuriyet» kelimesinin sesini duyunca, cumhuriyet denen şeyin ne olması gerektiğine inanmıştı. Jean-Jasques Rousseau'nun cumhuriyetine inanmıştı. İnsanların kardeşliğine, birbirlerine karşı güzel duygular beslemelerine, mevkilerin koltuk kapmak için dalavere yürütülmeden liyakate göre dağıtılması ilkesine, velhasıl ufak bir ilçenin sınırları içerisinde mümkün olan, ama bir imparatorluk düzeyinde hayal

olmaktan ileri gidemeyen her şeye inanmıştı. Fikirlerini kanı ile imzaladı. Biricik oğlu sınır boylarında dövüşmeye gitti. Dahası var: Bencilliğin yapabileceği son fedakârlığı da yaptı, fikirlerine çıkarlarını da kurban etti. Blangy papazının yeğeni ve tek varisi olan bu kudretli halk yargıcı, merhumun mirasını, onun dilber hizmetçisi Arsène'den geri alabilirdi; fakat almadı, vesiyetname sahibinin iradesine saygı gösterdi ve sefaleti kabullendi. Hem bu sefalet, ona, taptığı Cumhuriyetin çöküşünden daha çabuk geldi.

Asla tek kuruş, başkasına ait tek dal geçmedi bu yüce cumhuriyetçinin eline. Eğer onun örneğinden gidenler çok olmuş olsaydı, cumhuriyet kabul edilebilir bir rejim olurdu. Millî emlâka ait hiç bir şey almayı kabul etmedi. Cumhuriyetin, el koyma hakkına sahip olduğunu kabul etmiyordu. Halk Kurtuluş Komitesinin taleplerine verdiği cevapta, iktidar katında dalavere çevirenlerin altında yapmak istedikleri mucizeleri, yurttaşların, kutsal vatan için, erdemleriyle gerçekleştirmelerini istediğini bildirmişti. Eski zamanlara lâyık bu adam, açıktan açığa baba Gaubertin'i gizli ihanetle, ona buna hoş görünmek için dürüstlükten sapmakla, ihtilâsla suçladı. Halk temsilcisi erdemli Mouchon'u azarladı. Mouchon'un erdemliliği düpedüz beceriksizlikti. Onun gibi daha birçokları, bir milletin vermiş olduğu en engin siyasi imkânlara sahip olduklarını, arkalarında bir halkın tüm gücü bulunduğu halde Richalieu'nün kralın zaafına rağmen yaptığı hizmetler kadarını bile yapamadılar Fransa'nın yücelmesi için. Böylece Niseron, çok kişi için, canlı bir sitem kumkuması olup çıktı. Çok geçmeden «Hiç bir şey beğenmez!» diye adı çıktı ve unutulmaya terkedildi. Bu müthiş sözü, ayaklanma döneminde tıka basa **doyanlar** çıkarmışlardı.

Niseron Blangy'ye, evine döndü, hayallerinin teker teker yok olduğunu seyretti, Cumhuriyetinin imparator kuyruğu biçiminde son bulduğunu gördü ve tam bir sefalet içine düştü. Hem de onu bu sefalete itmesini başaran ikiyüzlü Rigou'nun gözü önünde. Bunu Rigou niye yaptı biliyor musunuz? Jean - François Niseron Rigou'dan hiç bir şey kabul etmek istemedi de ondan. Her defasında onun tekliflerini reddetti. Rahibin mirasına konan Rigou, kendisini ne derece hor

gördüğünü bundan anladı. Bu derin küçümseme, rahip Brossette'in kontese bahsettiği korkunç tehdide varmıştı.

İhtiyar, Fransa Cumhuriyetinin on iki yılından gönlünce bir tarih meydana getirmişti kendine göre. Bu tarihe, o kahramanlık dönemini ölümsüzleştirecek şanlı olayları koymuştu sadece. Alçaklıkları, katliamları, soygunları yok saymak isterdi; o daima fedakârlıklara, kötülüğü cezalandırana, vatan için yapılanlara, sınır boylarında halkın coşkusuna hayranlık beslerdi. Ve hayalini sürdürerek uykuya dalardı.

İhtilâlde, Niseron babaya benzer çok şair görülmüştür. Ülke veya ordu içerisinde, gizlice veya herkesin önünde gösterilen davranışların destanını yaşayan şairler. İmparatorluk döneminde de, vurulup düştükleri yerde unutulmuş yaralılar vardı ki, «Yaşasın İmparator!» diye bağırıp da ölürlerdi. Fakat bu bireysel davranışlar, Avrupayı kasıp kavuran boranın içinde kaybolup gitmiştir. Bu yüce davranış Fransa'ya özgü bir şeydir. Rahip Brossette bu zararsız inanca saygı göstermişti. «Gerçek Cumhuriyet İncil'dedir» demişti. Onun bu tek sözü yüzünden, ihtiyar, saflıkla, papaza bağlanmıştı. Üzerinde haç taşıyor, yarı yarıya kırmızı ve siyah zangoç cübbesi giyiyor, kilisede onurlu, ağırbaşlı davranıyor, rahip Brossette'in kendisine verdiği üç görevle geçimini sağlıyordu. Rahip, bu efendi adama yaşayacak kadar değil, açlıktan ölmeyecek kadar gelir sağlamak istemişti.

Blangy'nin Aristides'i olan bu ihtiyar, kolay aldatıldıkları için işi Tanrıya bırakan bütün soylu karakterler gibi az konuşurdu. Ama hiç bir zaman kötü bir davranışı kınamaktan da geri kalmazdı. Bu nedenle köylüler, hırsızların polisten korktukları gibi korkarlardı ondan. Daima çok iyi ağırlandığı halde, yılda altı defa bile uğramazdı Grand-I-Vert'e. İhtiyar, pek iyi kalbli olmadıkları için, zenginlere lânet eder, onların bencilliğine karşı isyan duyardı. Bu bakımdan, köylülerden yana görünürdü. «Niseron baba zenginleri sevmiyor, o da bizdendir!» derlerdi.

Böylesine lekesiz bir yaşantı sürdürmüş olan ihtiyar, tüm vadide en iyi yurttaş olarak şu sözlerle anılıyordu: «Oo! Niseron baba mı? Ondan namuslu insan

yok!» Birtakım itirazlı işlerde tek hakem tayin edilirdi çoğu zaman. Ve **«Köyün Eski'si»** ünvanına lâyık görülmüştü.

Fakir olmasına rağmen son derece temiz olan bu yaşlı adam, daima külot kaba çoraplar, tabanı demirli ayakkaplar giyerdi. Yaşlı köylülerin hâlâ kullandıkları, iri düğmeli, Fransız biçimi ceketi, geniş kenarlı fötr şapkası vardı. Fakat âdi günlerde giydiği lacivert ceketi o kadar çok tamir görmüştü ki, kilime benzemişti. Özgür olduğunu ve de özgürlüğe lâyık olduğunu bilen insan gururu, onun fizyonomisine, yürüyüşüne, soylu bir ifade veriyordu. Nihayet bir elbiseydi taşıdığı, paçavra değil!

— Ey! Olaganüstü bir şey mi var? diye sordu. Taçan kulesinden duydum sesinizi...

Köylü âdeti gereğince hep birden konuşarak Vatel'in saldırısını anlattılar ihtiyara. Niseron baba şu cevabı verdi:

— Eğer ağacı kesmedinizse, Vatel haksız. Ama eğer kestinizse, iki kötü hareket yapmış oldunuz.

Tonsard, ihtiyara dolu bir bardak uzatarak:

— Bir bardak şarap içsenize, dedi.

Vermichel icra memuruna:

— Gidiyor muyuz? diye sordu.

— Evet, diye cevap verdi Brunet. Fourchon babadan vaz geçer, Couches yardımcısını alırız beraber. Sen önden gidiver, ben şatoya bir ilâm bırakacağım. İhtiyar Rigou ikinci dâvasını da kazandı, kararı tebliğ edeceğim.

İki küçük kadeh rakı yuvarlayan bay Brunet, islimi almıştı. Niseron babaya iyi günler diledi, çünkü vadide herkes ihtiyarın gözünde saygınlık kazanmaya önem verirdi. Sonra boz kısrağına binip oradan ayrıldı.

Kırsal alanda haberlerin nasıl telgraftan daha hızlı yayıldığını, Fransa'da idarecilere ve sermayeye karşı bir suçlama gibi uzayıp giden o bir çeşit stepleri nasıl aştığını, hiç bir bilim, hatta istatistik bile, izah edemez. En ünlü bankacının (33), Waterloo ile Paris arasında arka arkaya at çatlattığı halde (nedeni şu ki, sözü geçen bankacı İmparatorun kaybettiği her şeyi, yani bir krallık kazandı), uğursuz haberi ancak bir kaç saat erken ulaştırabildiğini tarih yazmaktadır.

Bunun gibi, Tonsard ana ile Vatel arasındaki boğuşmadan bir saat sonra, Grand-I-Vert'in gediklilerinden birçoğu meyhanede toplanmış bulunuyorlardı.

İlk gelen, Courtecuisse oldu. Sabahları karısının pişirdiği sütlü kahveyi yudumlayan, bir piskoposlar konseyi üyesi gibi yanağından kan damlayan, neşeli av bekçisini zor tanırdı onu gören. Yaşlanmış, zayıflamış, solmuş, çökmüştü. O haliyle, herkes için ibret alınacak canlı bir dersti, ama kimsenin ders almaya niyeti yoktu. Eski av bekçisini acıyanlara, o yüzden de Rigou'yu suçlayanlara, şöyle diyorlardı:

— Merdivenden daha yükseğe tırmanmak istedi. Burjuva olmak istedi! Ondan böyle oldu!

Gerçekten Courtecuisse, Bâchelerie malikânesini satın alırken, burjuva yerine geçmek istemiş, bunu başarmakla böbürlenmişti. Karısı gidip yerlerden gübre topluyordu boyuna! Karı koca şafaktan önce kalkıyor, bol bol gübrelenmiş bahçelerini çapalıyor, ama Rigou'ya olan bakiye borçlarının faizinden başka bir şey ödeyemiyorlardı. Auxerre'de çalışan kızları, aldığı maaşı onlara yolluyordu. Fakat onca çabaya ve bu yardıma rağmen, ödeme vadesi gelince meteliksiz oluyorlardı. Eskiden arada sırada bir şişe pişmiş şarap içip kebap yiyebilen bayan Courtecuisse, artık sudan başka şey içmiyordu. Courtecuisse, üç su harcamaktan çekindiği için, Grand-I-Vert'in kapısından geçmeye cesaret etmiyordu çoğu zaman. Kudretini kaybedince, meyhanede beleş yemekten de yoksun kalmıştı. Ve bütün budalalar gibi bunu nankörlüğe yoruyordu. Nihayet, mülk sahibi olma tutkusuna kapılan hemen her köylü gibi, yorgunluğu artarken gıdası eksiliyordu. Durumunu kıskananlar:

— Courtecuisse çok duvar ördü, diyorlardı. Duvar dibinde meyve ağaçları dikmeden önce tamamen toprağın sahibi olmasını beklemeliydi.

Adamcağız, Rigou'dan satın aldığı üç dönüm toprağı, evin bitişiğindeki bahçeyi ıslah etmiş, verimini artırmış, tam ürün almaya başlamıştı ki, mülkünü kaptırmak korkusu onu için için kemiriyordu. Eskiden avcı ayakkabısı giyen, tozluk takan Courtecuisse, şimdi tahta kunduralarla geziyor, Fourchon gibi giyiniyordu. Ve sefaletinden, Aigues'in sahiplerini sorumlu tutuyordu! İçini karartan bu tasa, kısa boylu, yüzü

bir zamanlar güleç olan eski av bekçisine kaygılı, alık bir görünüş veriyordu. Sanki zehir yutmuş ya da kronik bir hastalığa yakalanmıştı.

Kavgayı anlattıktan sonra, adamcağızın sus pus kaldığını gören Tonsard:

— Neniz var peki, bay Courtecuisse? diye sordu. Dilinizi mi yuttunuz?

Bayan Tonsard lâfa karıştı:

— Öyle olsa yazık olurdu. Dilinin zarını kesen ebe kimse, iyi bir ameliyat yapmış, yakınacak bir şey yok.

Kocamış ihtiyar, üzüntülü üzüntülü cevap verdi:

— Bay Rigou ile işini halletmek için kafatasını patlata patlata, insanın dili kuruyor.

Yaşlı Tonsard ana:

— Hadi canım! dedi. On yedi yaşında güzel bir kızınız var. Uslu davranırsa, o kocamış odun hırsızıyla kolayca anlaşabilirsiniz...

Courtecuisse:

— Biz onu Auxerre'e, bayan Mariotte'un yanına yolladık, iki yıl oluyor, diye cevap verdi. Onu her türlü kazadan belâdan korumak için uzaklaştırdık. Açlıktan geberirim de şey yapmam...

— Ne budala adam! dedi Tonsard. Baksana benim kızlara, öldüler mi? Bir azize resmi gibi uslu, iffetli olmadıklarını iddia edecek kimse tüfeğime hesap verir alimallah!...

Courtecuisse başını salladı.

— O kerteye varmak acı bir şey, dedi. Ben tüfeğimi o Arminac'lardan birisi üzerine boşaltmayı tercih ederim.

Meyhaneci şu karşılığı verdi:

— Ama iffetini küflendirmektense, babasını kurtarmak daha doğru bir hareket olur.

Tonsard, omuzunda sert bir darbe hissetti. Vuran, Niseron babaydı. İhtiyar:

— Bu söylediğin hoş bir şey değil!... dedi. Bir baba, ailesinde namusun bekçisidir. İşte böyle davrandığınız içindir ki hor görülmemize sebep oluyorsunuz. Sizin yüzünüzden, halk, özgürlüğe lâyık olmamakla suçlanıyor! Halk, yurttaşlık erdemleri ve namus örneği vermelidir zenginlere. Topunuz, para için Rigou'ya satıyorsunuz kendinizi! Kızlarınızı teslim etmese-

niz, erdemlerinizi teslim ediyorsunuz! Kötü şey bu!

— Baksanıza ne hale geldi Courtebotte! dedi Tonsard.

— Sen de bak bakalım ben ne haldeyim! diye cevap verdi Niseron baba. Huzur içinde uyurum ben. Yastığımın içinde diken yok benim.

Bayan Tonsard, kocasının kulağına seslendi:

— Bırak söylesin, Tonsard. Zavallı adamcağızın düşüncesi bu, bilirsin işte.

O sırada Bonnébault ile Marie, Catherine ile kardeşi çıkageldiler. Nicolas'nın başarısızlığı ile kabaran öfkeleri, Michaud'nun tasarladığı projeyi duyduktan sonra doruğuna ulaşmıştı. Nicolas, babasının meyhanesine girer girmez, Michaud ailesine ve Aigues'e kalayı bastı, oraya çöktü, yumruğunu masaya indirdi.

— Hasat zamanı geldi, diye haykırdı, ben de onların ekinini askere gitmeden ateşe vermezsem bana da Nicolas demesinler!

Godain, Niseron babayı göstererek:

— Herkesin önünde böyle ileri geri konuşmak doğru değil, dedi.

Catherine:

— Bu bunak duyduklarını başkalarına nakletmeye yeltenirse, tavuk gibi boğazlarım onu, diye cevap verdi. Onun devri geçti artık. Ona erdemli diyorlar, ama, bu onun mizacı, hepsi bu kadar.

O sefil kulübede biraraya gelmiş bu insanlar acayip bir manzara meydana getiriyordu. Kafayı çekenlerin serbestçe konuşabilmeleri için de yaşlı Tonsard ana kapıda erketecilik ediyordu.

Orada bulunan bütün tipler arasında, en az göze batanı olmakla beraber, belki en korkuncu, Catherine'in peşini bırakmayan Godain'di. Godain, altını olmayan cimri idi, yani cimrilerin en gaddarı. Çünkü para peşinde olan, paracıklarını korumaya çalışandan beterdir. Biri kendi içine bakar, öbürü sabit gözlerini ileriye diker. Gobain'in fizyonomisi, köylü tiplerinin en yaygınını temsil edebilirdi. Boyu çok kısa olduğu için askere alınmayan, sakata çıkarılan bu ufak tefek, kara kuru gündelikçi, çok çalışmaktan, Courtecuisse gibi yemeyip içmemekten, daha da kurumuştu. Yumruk kadar yüzü vardı. Yeşil çizgili, kahverengi noktalı sarı gözlerinde, her ne pahasına olur-

sa olsun mal mülk sahibi olma arzusu okunurdu. Fakat bakışında sıcaklık yoktu, çünkü önceleri kaynayan bu arzu lav gibi donmuştu artık. Derisi, bir mumyanınki gibi esmerleşmiş, şakaklarına yapışıyordu. İnce sakalları saban izinde dikilen anız gibi yüzünün kırışıklarından dışarı uzanıyordu. Godain hiç terlemezdi, öz maddesini kendisi emerdi. Eğri büğrü kıllı parmakları sinirliydi, yorulmak bilmezdi, eski ağaçtan yapılıydı sanki. Ancak yirmi yedi yaşındaydı, ama kızıla çalan siyah saçlarında ak teller görünüyordu. Bluzunun altından siyah kaba bezden bir gömlek giyerdi; bu gömleği herhalde bir ay sırtından çıkarmaz, çıkarınca da Thune'de kendisi yıkardı. Tahta kunduraları hurda demirle tamir görürdü. Pantalonunda o kadar çok dikiş ve yama vardı ki, ne kumaş olduğu artık belli değildi. Başında korkunç bir kasket taşırdı; La-Ville-aux-Fayes'de bir burjuva evinin kapısında bulmuştu onu besbelli. Oldukça keskin görüşlü olduğundan, Catherine'de **iş olduğunu** sezmişti. Tonsard'dan sonra kendisi geçmek istiyordu Grand-l-Vert'in başına. Bunun için, kızı elde etmek gayesiyle tüm kurnazlığını, güçünü kullanıyordu. Servet vaadediyordu ona, anasının yararlandığı serbestliği vaadediyordu. Müstakbel kayınpederine de büyük bir gelir sağlayacaktı: yılda beş yüz frank ödeyecekti meyhane için, borcu bitinceye kadar. Bay Brunet ile görüşmüştü borcunu senede bağlama konusunda. Zanaat sahibiydi bu cüce: tarım aletleri yapardı. Çok iş olduğu zaman araba imâlatçısının yanında çalışırdı. Dolgun para getiren angaryalara da koşardı. Aşağı yukarı bin sekiz yüz franka sahipti. Gaubertin işletirdi parasını, ama kimse bilmezdi bunu. Bir fıkara gibi yaşardı, ustasının evinde tavanarasında yatar, hasat artıklarıyla geçinirdi. Her sene yenilenen, faiz ve yeni tasarruflarla meblağı kabaran, Gaubertin imzalı senedi, pazar günleri giydiği pantalonun kemerinde taşırdı astarın içine dikili olarak.

Nicolas, Godain'in ihtiyatkârlığa davetine şu cevabı verdi:

— Ne olacakmış yani? Eğer asker olacaksam, kanımı damla damla akıtmaktansa, sepetteki (34) kepeğin bir defada tüm kanımı emmesini tercih ederim...

Üstelik, şeytanın üzerimize saldığı **Arminac**'lardan birinden kurtarmış olurum memleketi.

Ve Michaud tarafından aleyhinde düzenlenen komployu anlattı. Bu korkunç tehdit üzerine meyhanenin içinde derin bir sessizlik çöktü. Aksaçlı ihtiyar kalktı, Niçolas'nın önünde durdu, ağır bir eda ile:

— Fransa nereden bulsun askeri? dedi.

Bonnéboult bıyığını burarak:

— Süreni doldurur dönersin, dedi.

Memleketin en berbat tiplerini birarada gören yaşlı Niseron başını salladı, içtiği şarabın parasını bayan Tonsard'a uzattı ve meyhaneyi terketti. Ayağı basamaklara değince, içerdekilerde bir ferahlama görüldü. Sanki bütün bu insanlar vicdanlarından kurtulmuşlardı.

Vaudoyer birdenbire içeri girdi. Tonsard, Vatel'in yaptığını anlatmıştı ona.

— Eeey, ne diyorsun bütün bu olanlara, ha? Courtebotte?...

Hemen herkes tarafından bu takma adla çağırılan Courtecuisse bardağını masanın üzerine koyarak dilini şaklattı.

— Vatel hata etti, diye cevap verdi. Tonsard ananın yerinde olsaydım, kaburgalarını çürütür yatağa girerdim, hastayım derdim, Döşemeciyle bekçisini mahkemeye getirir, yirmi **ekü** tazminat isterdim. Bay Sarcus ödetirdi bu parayı ona...

— Herhalde Döşemeci, kopacak gürültüden kaçınmak için öderdi, dedi Godain.

Eski kır bekçisi Vaudoyer, böyle bir oyunun tutacağından şüphe ettiğini gösteren bir tavırla susuyordu. Çam yarması gibi, çopur yüzlü bir adamdı. Suratının şekli fındıkkırana benzerdi.

Havadan altmış frank kazanma ihtimalinden ağzı sulanan Tonsard ona dönüp sordu:

— Söyle bakalım, koca alık, canını sıkan ne? Anamda yirmi ekü değerinde şey kırmışlarsa, biz de yararlanırız bundan, ne var yani! Üç yüz franklık gürültü koparırız. Bay Gourdon da Aigues'e gidip der ki, anamızın kalçası çıktı der...

Tonsard'ın karısı ekledi:

— Çıkarırız da kalçasını yerinden. Bunu yapıyorlar Paris'te.

Vandoyer çok defa Adliyeye ve eski jandarma onbaşısı Soudry'ye yardımcı olmuştu.

— Ben, dedi, çok davada bulundum. İşlerin sizin lehinize yürüyeceğine kolay kolay inanamam. İş Soulanges'da kalırsa, hadi neyse, bay Soudry hükûmeti temsil ediyor, ve Döşemeciye rahmet okumaz. Ama eğer mahkemeye giderseniz, Döşemeci ile Vatel yezit gibi savunacaklardır kendilerini, ve diyeceklerdir ki: Bu kadın kabahat işlemişti, ağaç taşıyordu, öyle olmasaydı kaçmazdı, sırtındaki demetin kontrol edilmesine razı olurdu. Şayet başına bir şey geldiyse, işlediği suçun sonucudur. Yo, hayır, sağlam iş değil bu...

— Ben mahkemeye başvurduğum zaman kendisini savundu mu burjuva? dedi Courtecuisse. Tıkır tıkır ödedi paramı.

— İsterseniz ben Soulanges'a gider, icra memuru bay Gourdon'la görüşür, bu akşam sonucu size bildiririm, dedi Bonnébault.

Marie Tonsard, delikanlının omuzuna müthiş bir darbe indirdi eliyle.

— Socquard'ın o şişko salak kızı etrafında dönmek için bahane ararsın hep, dedi.

O anda eski bir Burgonya Noel ilâhisinin şu pasajı işitildi:

Ömründe gördüğü
En güzel işlerden biri
Sofrada bir gün kaptaki suyu
Mader şarabına çevirmek oldu (35)

Herkes tanıdı Fourchon babanın sesini; Mouche da incecik bir sesle ona eşlik ediyordu. İlâhinin bu pasajı, Fourchon'un özellikle hoşuna gidiyordu anlaşılan. — Vay! Vay! Vay! diye seslendi Tonsard ana gelinine , ayol bunlar keyiflerini yapmışlar, baban ıstakoza benziyor, küçük ise bağ çubuğu gibi yanıyor.

— Merhaba! diye bağırdı ihtiyar. Topunuz kopuk alayı burda!...

Marie'yi Bonnébault'yu öperken gördü ve seslendi:

— Merhaba! **Merhaba kötülüklerle dolu olan Marie, Şeytan yardımcın olsun, bütün kadınlar arasında**

neşeli ol vs. (36). Merhaba millet! Kıstırıldınız işte! Odun demetlerine veda edebilirsiniz artık! Havadisler aynasız! Burjuvanın sizi mat edeceğini söylemiştim ben size. Oldu işte, sizi kanunla kırbaçlayacak!... Ya! Burjuvalara karşı mücadele etmenin sonu budur işte! Burjuvalar o kadar çok kanun yaptılar ki, her türlü inceliği bir kanuna uydurabilirler...

Müthiş bir geğirme birdenbire saygıdeğer hatibin fikirlerine yeni bir yön verdi.

— Vermichel burda olsaydı, suratına hohlardım da Alicante şarabının nemene şey olduğu hakkında bir fikir edinirdi! Ne şarap ne şarap! Burgonya'lı olmasaydım, İspanyol olmak isterdim! Tanrıya lâyık bir şarap valla! Sanırım ki Papa bizzat âyin yaptığı zaman bu şarabı kullanır (37)! Vay canına yandığım şarap be!... Bayağı gençleştim!... Ulan Courtebotte, karın burda olsaydı gözüme genç görünürdü! Ne derseniz deyin, İspanya şarabı yanında pişmiş şarap solda sıfır kalır!... Yalnızca şarap mahzenlerini boşaltmak için, ihtilâl yapmaya değer!...

— Sen şu haberi söyle, baba, dedi Tonsard.

— Artık sizler için hasat yok. Döşemeci, hasat artıklarını toplamanızı yasaklayacak.

Bütün meyhane bir ağızdan:

— Yasaklayacak mıymış! diye bağırdı.

Dört kadının tiz sesleri erkeklerinkini bastırdı.

— Evet, dedi Mouche, bir kararname çıkartacak, Groison'a yayınlatacak, ilçede astıracak. Hasat artıklarını sadece fakirlik ilmühaberi olanlar toplayabilecekler.

— Şunu da bilin ki, dedi Fourchon, öbür bucakların dalgacıları da kabul edilmeyecekler.

— Nasıl? Nasıl? dedi Bonnébault. Ninem, ben, ve de senin anan, Godain, burada hasat artığı toplayamayacak mıyız?... Dalga mı geçiyorlar resmi makamlar? Okurum canlarına! Bu belediye başkanı general kudurmuş mu ne?...

Tonsard, Catherine'le biraz yakından konuşan arabacı çırağına sordu:

— Ya sen, Godain, buna rağmen hasat artığı toplamaya gidecek misin?

Godain:

— Benim bir şeyim yok ki, fakirim, diye cevap verdi. Fakirlik ilmühaberi isteyeceğim...

Dilber meyhaneci, Mouche'a:

— Küçük, diyordu, susamuruna karşılık ne verdiler babama?...

Bayan Tonsard'ın dizlerine oturmuş olan Mouche tıkabasa doldurduğu midesinin ağırlığı altında ezildiği ve iki şişe şarabın etkisiyle gözleri boğulandığı halde, başını halasının boynuna eğdi ve kulağına kurnazca fısıldadı:

— Bilmiyorum, ama altını var!... Bana bir ay güzel yemekler yedirirseniz belki altını nereye sakladığını bulurum, sakladığı bir yer var çünkü!

Tonsard'ın sesi, bütün müşterilerin katıldıkları hararetli tartışmanın uğultusunu bastırıyordu. Bayan Tonsard, kocasının kulağına:

— Babamda altın varmış!... dedi.

İhtiyar Tonsard ana bağırdı:

— Susun, Groison geçiyor!

Mayhanede derin bir sessizlik oldu. Groison epiyi uzaklaştıktan sonra, Tonsard ana bir işaret yaptı, tartışma yeniden başladı. Konu şuydu: eskisi gibi, fakirlik ilmühaberi almadan hasat artığı toplayacaklar mıydı, toplamayacaklar mıydı? Fourchon baba:

— Baş eğmeniz gerekecek, dedi, çünkü Döşemeci valiyi görmeye gitmiş, asayişi korumak için asker istemiş. Sizi köpek gibi gebertirler...

Ve İspanya şarabının uyuşturduğu dilini çözmek için haykırdı:

— Zaten köpekten farkınız yok ya!...

Fourchon'un bu ikazı, çılgınca bir şey olmasına rağmen, herkesi derin düşüncelere itti. Hükümetin, kendilerini merhametsizce «tenkil» edebileceğini düşünüyorlardı.

— Toulouse yakınlarında ben garnizondayken, böyle karışıklıklar çıktıydı, dedi Bonnébault. Üzerlerine yürüdük, köylüler kılıçtan geçirildiler, tutuklandılar... Askere karşı gelmek istemeleri insanı güldürüyordu! Mahkeme, onunu prangaya vurdurdu, on birini hapse tıktı, her şey mahvoldu anlayacağınız!... Asker askerdir, siz başıbozuksunuz, sizi kılıçtan geçirme hakkı var askerde.

— Peki, dedi Tonsard, siz niye afalladınız oğlaklar gibi? Anamdan, kızlarımdan ne alabilirler? Hapse mi gireceğiz?... İyi ya! Gireriz! Döşemeci bütün memleketi kodese tıkacak değil ya! Kaldı ki mahpuslar, kralın hapishanesinde, evlerinden daha iyi yerler, hem kışın hapishaneler ısıtılır da.

Fourchon baba:

— Topunuz salaksınız! diye bağırdı. Burjuvayı mandepsiye getirmek, cepheden saldırmaktan iyidir, bunu bilin! Aksi takdirde belimiz kırılır. Yok eğer kürekten koşlanıyorsanız, o başka! Tarladaki kadar çalışmak yok, doğru, ama özgürlük de yok orda.

Akıl vermeye geldi mi herkesten daha atak görünen Vaudoyer:

— İnini Avonne kapısında kuran o Gévaudan hayvanından (38) memleketi kurtarmak için birkaçımız hayatını tehlikeye atarsa daha iyi olmaz mı? dedi.

— Michaud'nun hesabını görmekten mi bahsediyorsun? dedi Nicolas. Bu işte ben varım.

— Şartlar yeteri kadar olgunlaşmış değildir, dedi Fourchon, böyle bir şey yaparsak çok şey kaybederiz, evlâtlarım! Kendimize acındırmalıyız, açız diye sızlanmalıyız, Aigues'in sahibi ile karısı bize iyilik etmeye kalkarlar, başak toplamaktan daha kârlı çıkarsınız...

Tonsard:

— Tabansızlar! diye haykırdı. Farzedin Adliye ve ordu ile çatışma çıktı, bütün bir memleket prangaya vurulamaz ya! Sonra, La-Ville-aux-Fayes'de, ve de eski senyörler arasında, bizi destekleyecek insanlar bulunur.

— Doğru, dedi Courtecuisse. Yalnız Döşemeci şikâyet ediyor. Soulanges'ın, Ronquerolles'ün sahipleri ve daha başkaları memnundurlar. Ah ulan! şu zırhlı süvari diğerleri gibi savaşta ölecek kadar cesur olsaydı, bugün Avonne kapısındaki mutlu yaşantımı sürdürmekte olacaktım. Altüst etti orasını, tanıyabilirsen tanı, Allah kahretsin!

— Koca bir diyarda hiç kimse ile hoş geçinemeyen bir burjuva eşkıyası için asker sevketmezler! dedi Godain. Kabahat onda! Her şeyi altüst etmek, herkesi devirmek istiyor. Hökümat ona: Git işine! der...

Fourchon ani bir şefkate kapıldı «hökümat»a karşı.

— Hökümat başka dil kullanmaz, öyle hareket etmek zorundadır, dedi. Zavallı hökümat!... Acıyorum bu iyi hökümata... Bizim gibi o da mutsuzdur, meteliksizdir... Parayı kendisi basan bir hökümat için aptallık, parasız kalmak... Ah! bir ben olsaydım hökümat...

Courtecuisse celâllendi:

— Ama La-Ville-aux-Fayes'de bana dediler ki, mösyö de Ronquerolles, dediler, mecliste haklarımızdan bahsetmiş dediler.

Sabık kır bekçisi sıfatıyla okuma yazma bilen Vaudoyer:

— Bay Rigou'nun gazatasında yazılıydı, ben okudum, dedi.

Melekeleri alkolün etkisiyle uyarılan çoğu halk adamı gibi, ihtiyar Fourchon da, yapmacık şefkatine rağmen, zeki gözler ve dikkatli kulaklarla takip ediyordu bu öfkeli tartışmayı. Birdenbire ayağa kalkıp meyhanenin orta yerinde dikildi.

— İhtiyarı dinleyin, sarhoştur! dedi Tonsard. Katmerli şeytanlık var şimdi içinde: kendi şeytanlığı, bir de şarabın şeytanlığı...

— İspanya şarabı!... Üç eder! dedi Fourchon Fauna gibi gülerek. Evlâtlarım, cepheden hücuma geçmek doğru değil, çok gücsüzsünüz. Dolambaçlı yoldan gitmelisiniz!... Varlığınızı hissettirmeyin, it gibi yaltaklanın. Emin olun, hanımcık daha şimdiden korku içindedir. Çok geçmeden onu matederiz. Fazla dayanamaz, memleketi bırakıp gider. O gitti mi, Döşemeci de peşinden gider. onun tutkusudur o. İşte plan bu. Ama defolmalarını çabuklaştırmak için, bence, onları akıl hocalarından, güclerinden, içimizdeki casustan, patronumuzdan yoksun bırakmak gerek.

— Kim o?...

— Ha! O melun papaz! dedi Tonsard. Bizi kutsal ekmekle beslemek isteyen o günah arayıcısı.

Vaudoyer:

— İşte bu doğru! diye haykırdı. Papaz yokken mutlu yaşıyorduk. Düşman odur. O Tanrı yiyiciyi (39) başımızdan defetmeliyiz.

Fourchon, silik görünüşü yüzünden rahip Brossette'e taktıkları sıfatı kullanarak:

— Bizim sıska bütün **perhizleri** tuttuğuna göre, kurnaz bir kadının ağına düşer belki. Suçüstü yakalandı mı, âleme teşhir ederiz, öyle bir gürültü koparırız ki, piskoposu onu başka yere göndermek zorunda kalır. Böyle bir şey olursa, Rigou baba da zevkinden dörtköşe olur... Eğer Rigou'nun kızı Auxerre'li hanımından ayrılmayı kabul ederse, o kadar sevimli ki, sofu katoliklik taslayarak vatanı kurtarabilir. Ve, arş!

Godain alçak sesle Catherine'e:

— Peki niye sen olmayasın yani? dedi. Iskandalı örtbas etmek için bir yığın para var bu işte. Bir defadan buranın sahibesi olursun, biter...

— Hasat artıklarını toplayacak mıyız, toplamayacak mıyız? dedi Bonnébault. Papazınız umurumda değil benim. Ben Couches'luyum, ve bizim orda vicdanlarımızı karıştıran bir papazımız yok.

— Size bir şey söyleyeyim mi? dedi Vaudoyer, gidip Rigou'yu görmeli, kanunları bilir o, sormalı, Döşemeci, artık toplamayı yasaklayabilir mi? öğrenmeli kimin hakkı var. Döşemeci eğer haklı ise, o zaman bakarız, ihtiyarın dediği gibi meseleyi dolambaçlı yoldan ele alırız...

Nicolas ayağa kalktı. Catherine bir şişe dolusu şarap çekmiş, konuşmasına mani olmak için hepsini ona içirmişti. Nicolas kaygı verici bir tavırla:

— Kan akacak!... dedi. Beni dinlerseniz, Michaud'yu vururuz! Ama sizde iş yok. Hepiniz uyuşuk, miskin insanlarsınız!...

— Ben değilim! dedi Bonnébault. Ağzınızı sıkı tutmasını bilirseniz eğer, Döşemeciyi indirmeyi üzerime alırım ben!... Kafasına bir kurşun yerleştirmek büyük zevk, bütün o kokmuş subaylarımdan öc almış olurum!...

Biraz Gaubertin'in de oğlu olduğu söylenen ve Fourchon'un peşinden içeri girmiş olan Jean-Louis Tonsard, sesini yükseltti:

— Hadi canım!

Oğlan, birkaç aydan beri Rigou'nun güzel hizmetçisine kur yapmaktaydı. Babasının mesleğini almıştı, yani çitlerle, ağaçlı bahçe yollarıyla uğraşırdı. Burjuva evlerine girip çıktığı için efendilerle de, uşaklarla

da konuşur, sağdan soldan fikir alırdı. Bu sayede, ailenin «kafası işler» elemanıydı, çarıklı erkânıharbi.

Meyhaneci, oğluna döndü.

— Sen ne diyorsun bakalım, peygamber?

Jean-Louis:

— Ben derim ki, siz burjuvaların oyununa geliyorsunuz, diye karşılık verdi. Haklarınızı korumak için Aigues'in sahiplerini korkutun, ona bir diyeceğim yok! Ama onları memleketten kaçmaya ve Aigues'i satmaya zorladınız mı, bu, çıkarlarımıza aykırı olur. Vadinin burjuvaları da bunu istiyorlar. Eğer büyük toprakların bölüştürülmesine yardım ederseniz, gelecek ihtilâlde nerden bulacaksınız satılık mülkü?... İhtilâl olursa toprakları bedava alırsınız, Rigou gibi. Ama toprakları burjuvaların ağzına attınız mı, burjuvalar o toprakları kırkıp hem de pahalıya verecekler size. Herkes nasıl Rigou için çalışıyorsa, siz de burjuvalara çalışacaksınız. Baksanıza Courtecuisse'e...

Bu kısa nutuk pek derin bir politikayı dile getiriyordu. Kafası tütsülü kimseler farkına varamazlardı bu kadar inceliğin, zaten hepsi de, Courtecuisse hariç, Aigues pastasından pay almak için para biriktirirlerdi. Bu nedenle, Jean-Louis'yi bıraktılar konuşsun, Temsilciler Meclisinde yapıldığı gibi kendi aralarında sohbete devam ettiler. Yalnız Fourchon anlamıştı torununun dediklerini.

— Doğru, diye haykırdı, Rigou hesabına işleyen makinelerden başka bir şey olacağınız yok sizin.

O sırada Aigues değirmencisi Langlumé oradan geçiyordu. Bayan Tonsard seslendi:

— Doğru mu, muavin bey, hasat artıklarını toplamak yasak mı ediliyormuş?

Undan ağarmış şen yüzlü, ufak tefek bir adam olan Langlumé, basamakları çıktı. Köylüler hemen ciddiyetlerini takındılar.

— Valla, çocuklar, hem evet, hem hayır. Muhtaçlar toplayacaklar. Fakat alınacak tedbirler sizin için çok istifadeli olacak...

— Nasıl yani? dedi Godain.

Değirmenci, Norman usulü göz kırparak cevap verdi:

— Bütün zavallıların buraya üşüşmeleri yasakla-

nacak, fakat sizin başka yere gitmenize engel yok. Ha! eğer bütün belediye başkanları Blangy başkanı gibi yapacaklarsa, onu bilmem.

Tonsard tehditkâr bir tavırla:

— Demek doğru? dedi.

Bonnébault başlığını kulağı üzerine eğdi, fındıkağacı çubuğunu havada sallayarak:

— Ben, dedi, Couches'a dönüyorum, dostlara haber vereceğim...

Ve ıslıkla şu asker şarkısını çalarak çıkıp gitti:

Sen ki tanırsın muhafız alayının hüsarlarını,
Alayın borazancısını bilmez misin?

Yaşlı Tonsard ana torununa seslendi:

— Baksana, Marie, sevgilin Couches'a gitmek için yanlış yol tutuyor.

Marie kapıya fırladı.

— Aglaé'yi görmeye gidiyor! dedi. O kuş beyinli kızın pestilini çıkarmadan olmayacak!

Tonsard, eski kır bekçisine:

— Hey! Vaudoyer, dedi, git Rigou babayı gör de ne yapacağımızı bilelim. O bizim bilgemiz, hem danışması da para ile değil.

— Bu da saçma, dedi alçak sesle Jean-Louis. Her şeyi satıyormuş çıkarı için, Annette söyledi bana. Onu dinlemek, öfkeli bir insanın sözüne kanmaktan daha tehlikeli.

— Uslu durmanızı tavsiye ederim, dedi Langlumé. Çünkü general, verdiğiniz zararlar yüzünden, Vilâyete gitmiş. Sibilet bana dedi ki, köylüleriyle başa çıkmak için Paris'e gitmeye, Fransa Adalet bakanıyla, Kralla, gerekirse bütün kodamanlarla görüşmeye şerefi üzerine yemin etmiş.

— «Köylüleriyle» mi dedin? diye bağırıştılar her taraftan.

— Ne demek istiyorsun yani, özgür değil miyiz artık? Ne diye onun «köylüleri» oluyormuşuz?

Tonsard'ın bu sorusu üzerine Vaudoyer, eski belediye başkanına gitmek için meyhaneden çıktı. Vaudoyer'den önce çıkmış olan Langlumé basamakta döndü ve cevap verdi Tonsard'a:

— Tembel sürüsü! Kendi kendinizin efendisi olmak için geliriniz var mı?

Gülerek söylediği halde, bu derin lâfı içerdekiler aşağı yukarı atın kırbaç darbesini anladığı biçimde anladılar. Fourchon Nicolas'ya:

— Arş ileri! dedi. Kendi efendisiymiş... Baksana oğlum, bu sabahki marifetinden sonra benim klarineti verecek değiller elbet eline. Tüfeği omuzlayacaksın, marş marş!

Catherine dedesine:

— Takılma oğlana, dedi kabaca, yoksa içtiğin şarabı burnundan getirir, karışmam.

XIII

KIR TEFECİSİ

Stratejik bakımdan, ileri hatlarda nöbetçi neyse, Rigou da Blangy'de oydu. Aigues'i gözetlerdi, hem iyi gözetlerdi. Nefrete hizmet eden ispiyonlar gibisini asla bulamayacaktır polis örgütü.

General Aigues'e yerleştiği zaman, Rigou şüphesiz birtakım projeler tasarladı. Fakat Montcornet bir Troisville'le evlenince, hepsi suya düştü. Gerçekten, Rigou, bu büyük toprak sahibini korumak ister gibi bir tavır takınmıştı. Niyeti öylesine belli oldu ki, Gaubertin ona da pay çıkarma gereğini hissetti ve Aigues'e karşı düzenlenen komployu ona açtı. Teklif edilen payı ve komploda rol oynamayı kabul etmeden önce, Rigou, kendi deyimiyle, generali köşeye sıkıştırmak istedi. Kontes şatoya yerleştikten sonra birgün, yeşil boyalı sorkundan çift tekerlekli ufak bir araba, Aigues'in şeref avlusuna girdi. Sayın belediye başkanı, yanında metresi, arabadan inip bahçedeki perona geldi. Rigou bir pencerede kontesi farketti. Ama rahip Brossette düşmanından daha atik davrandı. Piskoposa, dine, rahibe çok bağlı olan kontes, François'ya, **hanımefendinin evde olmadığını** dedirtti. Rusya'da doğmuş bir kadına yakışır bu saygısızlık karşısında, eski papazın yüzü sapsarı oldu. Eğer kontes, rahibin «Serinlemek için banyoya girer gibi günaha dalan bir melundur

o!» sözleriyle tanımladığı adamı merak edip görmek istemiş olsaydı, belediye başkanı ile şato arasında, liberallerin kralcılara karşı besledikleri **hesaplı nefret**in doğmasından kaçınırdı belki. Kırsal bölgelerde komşuluk ilişkilerinde meydana gelen tahrikler bu nefreti artırır, çünkü haysiyet kırıcı olayların anısı hiç kaybolmaz.

Bu adam ve âdetleri hakkında birkaç ayrıntı verirsek, iki ortağı tarafından **büyük iş** diye adlandırılan komployа nasıl katıldığını aydınlatmış, hem de son derece ilginç bir tipi çizmiş oluruz. Fransa'ya özgü kırsal yaşantının ürünü olan bu tip hiç anlatılmış değildir daha. Kaldı ki bu adamın hiç bir şeyi önemsiz değildir, ne evi, ne ateşi üfürme tarzı, ne yemek yeme biçimi. Âdetleri, kanaatleri, her şeyi, bu vadinin tarihine büyük ölçüde katkıda bulunacaktır. Yeminine ihanet eden bu eski din adamı, mediyokrasi'nin yararlılığını da gösterir, mediyokrasinin hem teorisi, hem pratiğidir, alfa'sı ve omega'sıdır, doruğudur.

Bundan önceki birkaç «Sahne» de (40) portresi çizilen bazı büyük cimrileri hatırlarsınız belki. Önce, kaplan ne kadar yırtıcı ise o kadar hasis olan, taşra cimrisi, Saumur'lü Grandet baba; sonra, gözyaşlarına bulanmış altının sağladığı kudretin tadına varan, para cizviti, iskontocu, tefeci Gobseck; onun arkasından baron de Nucingen, dalavereciliği siyaset mertebesine yükselten kapkaç. Ve nihayet, ailevi tutumluluğun timsali, ihtiyar pinti Hochon d'İsoudun'ü, ve aile dayanışması sonucu cimri olan La Baudraye de Sancerre'i de hatırladınız mutlaka. Fakat beşeri duyguların, ve bilhassa cimriliğin, öyle çok nüansı vardır ki, toplumumuzun çeşitli çevrelerinde gelenek ve görenekleri inceleme bakımından ilginçlik arzeden bir cimri daha kalmıştı meydanda: Rigou kalmıştı; bencil cimri, yani kendi zevkleri için cömert, başkasına karşı duygusuz ve soğuk, velhasıl kilise adamı cimriliği; iyi yaşamanın zevkini son damlasına kadar çıkarmak için keşiş kalan, halkın parasını kapmak için de sivil hayata dönen keşiş Önce, kendi çatısı altında uyumaktan duyduğu sürekli mutluluğu izah edelim!

Blangy, yani Blondet'nin Nathan'a yazdığı mektupta tarif ettiği altmış hane, Thune ırmağının solun-

da bir tepe üzerine oturtulmuştur. Oradaki bütün evlerin bir de bahçesi olduğundan, bu köyün pek şirin bir görünüşü vardır. Birkaç ev, ırmak boyunda kurulmuştur. Kilise, tepenin üzerinde yükselir. Eskiden kilisenin yanıbaşında papaz lojmanı da vardı. Çok köyde olduğu gibi, mezarlık mihrap yönündeydi.

Rigou kâfiri, iyi bir Katolik olan matmazel Choin'in eskiden özel olarak satın almış olduğu arsa üzerinde inşa ettirdiği o rahip konutunu kaçırmamıştı. Papaz lojmanını kiliseden ayıran set halinde bir bahçeden, iki şatonun parkları arasında bulunan Blangy, Soulanges ve Cerneux toprakları görünürdü. Ters yönde, bir çayır uzanırdı. Bu çayırı, son görevli papaz, öldükten az önce satın almıştı. Kuşkulu Rigou da duvarlarla çevirmişti çayırı.

Belediye başkanı, bu eski papaz lojmanını yeni görevliye iade etmeyi reddettiğinden, bucak yetkilileri, kilisenin yanında bulunan bir köylü evini satın almak zorunda kaldılar. Evi büyütmek, restore etmek ve kilise binasıyla ortak duvarı olan küçük bir bahçeyi de eve katmak için beşbin frank harcamak icap etti. Ve böylece papazın evi ile kilise arasında eskiden olduğu gibi bağlantı kuruldu yeniden.

Bahçeleriyle birleşik gibi görünen, kilisenin hizasında bulunan bu iki evin manzarası, bir ağaçlığa açılırdı. Yeni papaz makamının karşısında, kont, belediye dairesini, kır bekçisinin lojmanını ve rahip Brossette'in boşuna talep ettiği frerler okulunu içine alan müşterek bir bucak Evi yaptırttı. Böylece eski Benedikten ile genç papazın evleri kiliseye bitişik olmakla kalmadı, aynı zamanda birbirini gözetlemek imkânını buldu. Ve bütün köy, rahip Brossette'i ispiyonladı. Thune'den başlayan ana cadde dolana dolana kiliseye kadar yükseliyordu. Köylü bağ ve bahçeleri, küçük bir orman, Blangy tepesini süslüyordu.

Köyün en güzel evi olan Rigou'nun konutu, Burgonya'ya özgü iri taşlardan yapılmıştı. Mala ile enlemesine yalızlanmış sarı harçla tutturulmuştu taşlar. Hiç bir çakmaktaşının sırıtmadığı bir sıva şeridi pencereleri çerçeveliyordu. Zamanla, incecik çatlaklar meydana gelmişti sıvada, eski evlerin tavanlarında gö-

rülenler gibi. Sağlam yeşil boyalı pencere kanatları kaba bir işçilikle yapılmıştı. Damdaki bazı arduaz plakaları yosunlarla kaynaşmıştı. Burgonya'dan geçen her yolcu bu evlerden binlercesine rastlar.

Ufak bir kapıdan koridora girilir, oradan da merdivene varılırdı. Girişte, meydana açılan üç pencereli geniş bir oda görülürdü. Mutfak merdivenin altındaydı ve avludan ışık alırdı. Avlunun zemini taş döşeliydi; bir araba kapısından girilirdi oraya. Zemin kat bu kadardı.

Birinci katta üç oda vardı, onun üstünde bir oda da çatı arasında.

Mutfağa bitişik bir odunluk, bir arabalık, bir ahır, L şeklinde bir dirsek meydana getiriyordu. Bu hafif yapıların üstünde tahıl ambarları, yemiş ambarı ve bir de uşak odası yapılmıştı.

Evin karşısında bir kümes, bir inek ahırı, domuz besleme yerleri vardı.

Aşağı yukarı bir dönümlük bahçe, duvarlarla çevriliydi. Bir papaz bahçesiydi bu, yani duvarın dibinde sıralanmış meyve ağaçları, asma çardakları, iki yanı öreke biçiminde budanmış ağaçlarla süslü, kum zeminli yolları, ahırdan toplanan gübre ile gübrelenmiş sebze tarhları vardı.

Evin içinde, oturma odasının çevresi bel boyu ağaç desteklerle döşeliydi. Duvarlar eski kumaşlarla kaplıydı. Eskiye eskiye kararmış ve elişi örtülerle süslü ceviz mobilyalar, ağaç kaplamalarla, tahta zeminle uyumlu duruyordu. Tavanda çıkıntı teşkil eden üç kalas boyalıydı. Kalasların arasında resimler çizilmişti! Cevizden şöminenin üzerinde kaba bir çerçeve içerisinde bir ayna konmuştu. Mermer kaideye yerleştirilmiş iki bakır yumurtadan başka süs yoktu. Yumurtalar ikiye bölünmüştü; ters çevrilmiş üst kısmı şamdan pulu işini görüyordu. Çift iş gören bu şamdanlar XV. Louis devrinin bir buluşu idi; şimdi artık antika olmaya başlıyor.

Pencerelerin karşısındaki duvarda, yaldızlı yeşil bir kaidenin üzerinde, alelâde, ama gayet iyi işleyen bir saat konmuştu. Demir çubuklar üzerinde gıcırdayan perdeler elli yıllıktı. Şilte kumaşı gibi kareli, pembe - beyaz pamukludan yapılmıştı. Hindistan'dan gel-

mişti. Bir büfe ile bir yemek masası mobilyayı tamamlıyordu. Ve her yanı tertemizdi.

Ocakbaşında, muazzam bir rahip berjer'i bulunuyordu: Rigou'nun özel koltuğuydu bu. Köşede, ufak bir yazı masasının üstünde, son derece bayağı bir çengele asılı bir körük duruyordu; Rigou'nun servetinin kökeni idi bu körük.

Üslubu müzayede ilânlarınkini aratmayan bu kısa tanımlamadan sonra, bay ve bayan Rigou'nun odalarında ancak ihtiyacı karşılayacak kadar eşya bulunduğunu tahmin etmek güç değil. Ama aşırı tutumluluğun, eşyaların maddî kalitesini bozduğunu düşünmek hatalı olur. Meselâ en titiz metres bile Rigou'nun yatağında pek rahat ederdi. Mükemmel şilteleri, ince hasseden çarsafları, sağlam perdelerle kışın esintilerden korunan kuştüyü yatağı vardı; bu yatağı sofu dindar bir kadın kim bilir hangi rahip için satınalmıştı. İlerde görüleceği gibi, diğer bütün eşyalar da aynı durumdaydı.

Bu cimri adam, ne okuma yazma, ne de saymak bilen karısını mutlak bir itaate zorlamıştı. Merhum rahibin evini çekip çevirdikten sonra, kadın, şimdi de kocasına hizmetçilik ederek tüketiyordu ömrünü, yemek pişiriyor, çamaşırları yıkıyordu. Rigou'ya hanımı kadar itaatli, on dokuz yaşında çok güzel bir kız olan Annette'in, kadıncağıza pek de yardım ettiği yoktu. Annette, yılda otuz frank kazanırdı.

Bayan Rigou uzun boylu, kuru, zayıf, sarı benizli bir kadındı. Elmacık kemikleri al aldı. Başına daima bir hotoz bağlar, yıl boyu hep aynı etekliği giyerdi. Ayda iki saat bile çıkmazdı evinden. Sadık bir hizmetçinin bir eve vereceği bütün özeni göstermekle geçirirdi vaktini. En dikkatli göz bile, birzamanlar rahip Niseron'un dikkatini çeken şahane endamdan, Rubens'e layık tazelikten, etine dolgun alımlılıktan, inci gibi dişlerden, bakire bakışlarından eser bulamazdı onda. Dünyaya getirdiği tek evlât olan genç bayan Soudry doğduktan sonra, kadıncağızın dişleri mahvolmuş, kirpikleri dökülmüş, gözlerinin feri kaçmış, kamburu çıkmış, benzi solmuştu. Sanki Tanrının parmağı değmişti papazın karısına. Kırsal bölgede yaşayan bütün varlıklı ev kadınları gibi, gardrop dolusu ipekli fistanla-

rını, gerek kumaş halinde, gerekse dikilmiş ama hiç giyilmemiş elbiselerini, dantelleri, mücevherleri seyretmekten zevk duyardı. Bütün bunlar onun işine yaramıyordu elbet. Ancak Rigou'nun genç hizmetçilerinin açgözlülüğünü tahrik ediyor, onun bir an önce ölmesini dilemek günahını işletiyordu onlara. İçgüdüyle yaşamak için yaratılmış yarı kadın yarı hayvan yaratıklardandı. Eskiden güzel olan bu kadın çıkarcı olmadığından, merhum rahip Niseron'un vasiyetinin nedenini açıklamak için, onu bu şekilde hareket etmeye iten ilginç olayı anlatmamız gerekir. Bu suretle, kalabalık mirasçı kafilesi hakkında da bilgi edinilmiş olur.

Kilisenin ayin eşyaları muhafızının karısı bayan Niseron, kocasının amcasına çok ilgi gösterirdi. Çünkü yetmişikilik bu ihtiyarın kırk küsur bin frank tahmin edilen mirası, tek varisin ailesini refaha kavuşturacaktı. Rahmetli bayan Niseron oldukça sabırsızlıkla bekliyordu refaha kavuşmayı. Oğlundan başka, bir de pek sevimli, muzip mi muzip, masum küçük bir kızı vardı. Bu gibi yaratıklar belki de erken ölecekleri için bu kadar mükemmel olurlar. Gerçekten, on dört yaşında öldü. Klorozdan. Rahiplik makamının neşesiydi.

Büyükamcası rahibin evine kendi evine girer gibi giderdi. Orada bir dediği iki olmazdı. İhtilâlin başında kilise disiplini gevşeyince, 1789'da amcası evine güzel bir hizmetçi almıştı. Küçük kız matmazel Arsène'i severdi. Arsène, rahibin evini idare eden yaşlı matmazel Pichard'ın yeğeniydi. Matmazel Pichard, öleceğini hissedince, haklarını güzel Arsène'e devretmek istemiş olacak ki, kız onun yerine geçmeye çağrıldı.

1791'de, rahip Niseron Dom Rigou'yu ve Jean'ı evinde barındırdığı sırada, küçük Niseron gayet masum bir muziplik yapmaya kalktı. Arsène'le ve başka çocuklarla, bir eşya saklayıp onu buldurmaktan ibaret bir oyun oynuyorlardı. Hani, arayan saklı eşyadan uzaklaştıkça veya yaklaştıkça, «Yanarsın!» ya da «Donarsın!» diye bağırılır. Küçük Geneviève, oturma odasındaki körüğü Arsène'in yatağında saklamayı akıl etti. Kimse bulamadı körüğü, ve oyun bitti. Anasıyla kalkıp giden Geneviève, körüğü yerine asmayı

unuttu. Arsène'le teyzesi körüğü bir hafta aradılar, sonra aramadılar artık, çünkü onsuz da oluyordu. Yaşlı rahip, moda olduğu devirden kalma içi delik bir çubukla (41) üflüyordu ateşini; çubuk, III. Henri'nin saraylılarından birine aitti herhalde. Nihayet bir akşam, rahip Mouchon'un, Niseron ailesinin ve Soulanges papazının katıldıkları bir yemekten sonra, kâhya kadın (ölümünden bir ay evvel oluyordu bu) körük konusunda sızlandı durdu. Anlıyamıyordu ortadan nasıl kaybolduğunu. Küçük Niseron kahkahayı bastı.

— Onbeş gündür Arsène'in yatağında! dedi. Tembel kız yatağını düzeltmiş olsaydı bulurdu körüğü...

Yıl 1791 olduğundan, herkes kahkaha ile gülebildi. Ama güldükten sonra derin bir sessizlik oldu.

Kâhya kadın:

— Bunda gülünecek bir şey yok, dedi. Ben hastalanalı, Arsène geceyi yanımda geçiriyor.

Bu açıklamaya rağmen, rahip Niseron, aleyhinde bir komplo düzenlendiğine inandığını gösteren şimşekler çakan gözlerini bayan Niseron'la kocasına çevirdi. Kâhya kadın öldü. Dom Rigou papazın kinini o kadar körükledi ki, rahip Niseron, Jean - François Niseron'u mirasından mahrum etti, varını yoğunu Arsène Pichard'a bıraktı.

1823'te, Rigou, minnettarlığından, hâlâ o çubuğu kullanırdı ateşi körüklemek için.

Kızını çılgınca seven bayan Niseron, onun ölümünden sonra çok yaşamadı. Ana kız 1794'te öldüler. Rahip ölünce, Rigou Arsène'le evlenerek onun işleriyle bizzat meşgul oldu.

Manastırın eski hizmetkârı Jean, Rigou'ya, bir köpeğin efendisine bağlı olduğu biçimde sadıktı; bu şehvet düşkünü Harpagon'a hem seyislik, hem bahçıvanlık, hem inek çobanlığı, hem oda hizmetçiliği, hem de kâhyalık etti.

1821'de kralın savcısıyla evlenen Arsène Rigou'nun drahoması yoktu; biraz anasının bayağı güzelliğini andırırdı ve babası gibi sinsiydi.

Rigou o zaman altmış beş yaşındaydı. Otuz yıl içinde bir defa bile hasta olmamıştı. İnsanı bayağı si-

nirlendiren bu olağanüstü sıhhat hiç bir şeyden etkilenmeyeceğe benziyordu. Uzun boylu, kuru bir adamdı. Gözlerinin etrafında esmer halkalar vardı, gözkapaklarının rengi ise siyaha çalardı. Sabahları, kırışık, kırmızı ve tanecikli boynu çıplak görünürken, akbabaya benzerdi, ve çok uzun, kızıl, ucu dar burnu bu benzetmeyi daha da kolaylaştırırdı. Hemen hemen dazlak olan kafasının ense kısmı eşek sırtı şeklindeydi; anlayanlar, bunun bir zorba iradeye işaret olduğunu bilirler. Lifli gözkapaklarıyla nerdeyse perdeli gibi duran, griye çalan gözleri, ikiyüzlü oyunlar çevirmesine yarayan araçlardı onun için. Geniş, yüksek, kıvrımsız kulaklarının üstünde birer tutam saç vardı, o kadar seyrek saçlar ki, cildi örtemiyordu. Bu biçim kulak ya delilerde, ya da gaddarlarda görülür. Ağzı çok geniş, dudakları pek inceydi, uçları bir çeşit virgül biçiminde sarkıyordu. Bu özellik de yemeye içmeye meraklı olduğunu gösterirdi. Yemek yerken veya konuşurken, salçalar ya da salyaları o virgüllerin içerisine dolar, köpürürdü. Elagabaluş böyle olsa gerekti.

Kıyafeti hiç değişmezdi. Her zaman asker yakalı, uzun lacivert bir redingot, siyah pantalon ve geniş yelek giyer, siyah kravat takardı. Kalın tabanlı kunduralarının dış kısmı kabaralıydı, içinde ise karısının kış geceleri ördüğü bir şoson bulunurdu. Annette'le hanımı, beyefendinin çoraplarını da elcağızlarıyla örerlerdi.

Rigou'nun adı Grégoire'dı. Bu nedenle dostları, G harfinden yararlanarak yaptıkları cinaslardan bir türlü vazgeçmezlerdi. Otuz yıldır daima cinaslı sözlerle selâmlarlardı onu; en çok kullanılan cinas da Grigou idi (G. Rigou) [42].

Gerçi bu çizdiğimiz portre karakterini tasvir ediyor ama, eski keşişin hiç bir direnme ile karşılaşmaksızın bencilliği, rahat yaşantıyı ve zevkin her çeşidini ne derece ileri götürmüş olduğunu hiç kimse tasavvur edemez. Bir kere, yalnız başına yerdi yemeğini. Sofrasını, yemeğini, karısı ile Annette koyarlar, kaldırırlar, sonra beyefendi yediklerini sindirir, **havadisleri** okuyarak sızarken, onlar da Jean'la birlikte mutfakta sofraya otururlardı.

Köylerde, gazetelerin özel adı bilinmez, hepsine **havadisler** denir.

Kahvaltı olsun, öğle ve akşam yemekleri olsun, hepsi de nefis yiyeceklerden oluşurdu. Papazlara hizmet eden kadınlar, bütün aşçılar arasında yemek pişirme konusunda en bilgili olanlarıdır. Bayan Rigou, haftada iki kez kendi eliyle çıkarırdı tereyağını. Bütün salçalar krema ile yapılırdı. Sebzeler, dalından koparılır koparılmaz tencereye girerdi. Parisliler bu ürünlerin taze taze koparılıp yendiği zaman ne kadar lezzetli, ne kadar faydalı olduğunu bilmezler, çünkü onların yemeye alışık oldukları yeşillikler, sebzeler, güneşe, sokakların pisliğine, dükkânların fermantasyonuna maruz bırakılarak, yalancı bir tazelik vermek için manavlar tarafından sulanarak, ikinci bir gelişme süreci geçirirler.

Soulanges kasabı, yağlı müşterisi Rigou'yu kaybetmek korkusundan, en iyi etini getirirdi ona. Evde semirtilen kümes hayvanları son derece lezzetli olsa gerekti.

Bu ikiyüzlü ihtimam Rigou'ya ait olan herşeyde görülürdü. Bu allâme Telemist'in (43) pantuflaları eğer kaba köseledense, güzel bir kuzu derisinden astar konurdu içine. Kaba bezden redingot giyiyorsa, tenine dokunmadığı için giyiyordu. Yoksa, evde yıkanan, evde ütülenen gömleğinin kumaşını, Erise'in en usta parmakları dokurdu. Karısı, Annette ve Jean, Rigou'nun kendi ürününden kendine ayırdığı yerli şarabı içerlerdi. Ama bir Belcika mahzeni gibi dopdolu olan özel mahzeninde Burgonya'nın en iyi şarapları yanında Bordeaux, Champagne, Roussillon, Rhône ve İspanya şarapları bulunurdu; hepsi de on yıl öncesinden satınalınır ve frer Jean tarafından şişelenirdi daima. Adalardan gelen likörleri bayan Amphoux'dan (44) alırdı. Tefeci, yıktırılan bir Burgonya şatosundan, ömrünün sonuna kadar kendisine yetecek likör alıp istif etmişti.

Tarihin en büyük tüketicilerinden XIV. Louis gibi yer içerdi Rigou. Bu zevkusafa içinde geçen ömrün gerektirdiği masrafları tahmin etmek güç değil. Ama bu gizli israfı ustaca yapar, kimseye belli etmezdi. En küçük bir alışverişte çeke çeke pazarlık ederdi. Ki-

lise adamları da pazarlıkta ustadırlar hani. Satınaldığı mallarda aldanmamak için uzun boylu tedbir alacağına, kurnaz keşiş bir nümune alıkor ve sözleşmeler tanzim ettirirdi. Ama şarabı veya erzakı yola çıktığı zaman en ufak bir bozukluk olduğu takdirde malı teslim almayacağına dair uyarırdı satıcıyı.

Yemiş anbarının müdürü Jean'dı İlin en güzel meyvelerini muhafaza etmeye alıştırılmıştı. Rigou, Paskalya da (*), armut, elma ve bazen üzüm bile yerdi.

Kendini Tanrı yerine koyan hiç bir peygambere böylesine körükörüne itaat edilmiş değildir. Evinde, Rigou'nun en ufak kaprisi buyruktu. Kalın kara kaşlarının hareketi karısını, Annette'i ve Jean'ı derin kaygılara düşürürdü. Bu üç köleyi, onları bir zincir gibi birbirine bağlayan ödevlerinin çokluğu ile oynatırdı. Zavallılar her an bir iş görmek zorunda idiler, hep gözaltında yaşarlardı. Sonunda, bu ardı arası kesilmez işleri yapmaktan bir çeşit zevk alır olmuşlardı. Canları hiç sıkılmazdı. Üçünün de işi gücü, bütün derdi, bu adamın rahatını sağlamak, keyfini yerine getirmekti.

Annette, Rigou'nun 1795'den beriye yanına aldığı onuncu güzel hizmetçiydi. Rigou, genç kızları değiştire değiştire mezara varmakla övünürdü. On altı yaşında gelen Annette, on dokuzuna varınca kovulacaktı. Auxerre'de, Clamecy'de, Morvan'da titizlikle seçilen bu hizmetçilerden her biri, güzel bir gelecek sağlanacağı vaadiyle getirtilirdi. Ama bayan Rigou yaşamakta ayak diriyordu. Ve daima, üç yıl geçtikten sonra, hizmetçi, zavallı hanımına sözde küstahça davranır, kavga çıkar, hizmetçiye yol vermek gerekirdi.

Gerçek bir ince güzellik şaheseri olan Annette, becerikli ve çekiciydi, düşes tacı taşımaya lâyıktı. Akıllıydı. Rigou, Annette'le Jean-Louis Tonsard arasındaki ilişkiden haberdar değildi. Bu da gösterir ki kendini bu güzel kıza kaptırıyordu. Annette, o evden gelip geçenler arasında, ihtiyar vaşakın gözünü bağlamak amacıyla onu pohpohlayan tek haris kızdı.

Bu tahtsız XV. Louis, sadece güzel Annette'le ye-

(*) İlkbaharda.

tınmezdi. Maddî imkânların üstünde bir arazi satın alan köylü ipotek altına girdi mi, Rigou'nun kölesi olurdu artık. Ve Rigou, Soulanges'dan Couches'un beş fersah ötesine kadar bütün vadiyi haremi gibi kullanırdı. Hem bunun için metelik harcamazdı da. Çoğu ihtiyarın servetini yutan geçici zevkleri tatmak için, **kovuşturmayı ertelemesi** yeterdi.

Evet, bu tatlı hayatı sürdürmek için metelik harcamıyordu denebilir. Kölesi gibi çalışan köylülere Rigou ağaçlarını kestirir, çalı çırpısını, odunlarını, samanını, buğdayını taşıtır, istif ettirirdi. Köylü için, işçilik önemsiz bir şey, hele karşılığı faiz ertelemesi ise. İşte Rigou, birkaç aylık gecikmeler için ufak primler talep etmekle beraber, borçlularından el emeğini gerektiren hizmetler isteyerek onları sıkar, suyunu çıkarırdı. Tam anlamıyla angarya idi yaptırdığı. Ama köylüler buna seve seve katlanırlar, ceplerinden para çıkmadığı için bir şey ödemediklerini sanırlardı. Bu suretle bazen Rigou'ya, borcun ana parasından daha fazlasını ödemiş olurlardı.

Bir keşiş gibi anlaşılmaz, bir Benedikten gibi sessiz, bir papaz gibi kurnaz, her cimri gibi her şeyi gizleyen, hukukun sınırları içinde iş gören, kanun dairesinden hiç çıkmayan bu adam, Roma'da bir Tiberius, XIII. Louis devrinde bir Richelieu, Konvansiyon'a gitmeye heveslenseydi orada da bir Fouché olabilirdi. Oysa akıllı davrandı, debdebesiz bir Lucullus, zevk düşkünü bir cimri olmayı tercih etti. Kafasını meşgul etmek için de kin güdüyordu. Tam ona göre biçilmiş kaftan! General kont de Montcornet'ye rahat nefes aldırmıyor, elindeki gizli ipleri çekerek köylüleri oynatıyordu. Kuklaları hareket ettirmek, onu bir satranç partisi gibi eğlendiriyordu. Hem bu oyunda, piyonlar canlıydı; atlılar at sırtında koşuyorlar, Fourchon gibi soytarılar gevezelik edip duruyorlar, derebeyi şatosunun kuleleri güneş altında parıldıyor, kraliçe muziplik edip kralı mat ediyordu! Hergün yataktan kalkınca penceresinden Aigues'in kibirli çatılarını, pavyonların bacalarını, nefis kapıları görüyor, kendi kendine şöyle diyordu: «Bütün bunlar yıkılacak! Bu dereleri kurutacağım, bu ağaçları keseceğim.» Büyük kurbanı yanında küçük kurbanı da vardı: Şatoyu yık-

mayı tasarlarken, rahip Brossette'i de toplu iğne darbeleriyle öldürmeyi kuruyordu.

Bu eski din adamının portresini tamamlamak için şunu da söyleyelim ki, karısının hâlâ hayatta kaldığına yerinerek ayine giderdi. Ve karısı ölür ölmez Kilise ile barışmak arzusunu açıklardı. Rahip Brossette'le karşılaştığı zaman onu saygı ile selâmlar, tatlı konuşur, öfkeye kapılmazdı hiç. Genellikle Kiliseye mensup veya Kiliseden çıkmış olan herkes, böcek gibi sabırlı olur. Bu sabrı, etikete saygı göstermek zorununa borçludur. Yirmi yıldır bu terbiye Fransızların çoğunda görülmemektedir artık, hattâ iyi terbiye görmüş olduklarını sananlarda bile. İhtilâlin manastırlardan çıkardığı, iş hayatına atılan bütün keşişler, soğuk ve temkinli davranışlarıyla, Kilise disiplininin, bütün din adamlarına, hattâ Kiliseyi terkedenlere bile, bir üstünlük sağladığını göstermişlerdir.

Daha 1792'de, vasiyetname meselesi Gaubertin'i aydınlatmıştı, ve Gaubertin onun safralı süratında okunan kurnazlığı derinlemesine okuyabilmiş, bunun üzerine o usta ikiyüzlüyle elele vermişti. Paraya tapan iki kafadar olmuşlardı. Leclercq firması kurulur kurulmaz Gaubertin, Rigou'ya, firmaya elli bin frank yatırım yapmasını salık vermiş, bu parayı kendisi garanti edeceğini söylemişti. Rigou önemli bir komanditer oldu, bahusus ki koyduğu sermayenin biriken faizlerle kabarmasını sağladı. 1816'da aşağı yukarı seksen bin frank çekip devlete borç verdi ve bundan on yedi bin frank gelir sağladı. Buna rağmen, Rigou'nun hâlâ yüz bin frank iştiraki vardı şirkette. Sadece Lupin'in bildiği ipotek meblağı yüz elli bin franktı; bu ipotekler, büyük topraklar üzerine küçük meblağlar için yapılmıştı. Rigou'nun, kendi topraklarından, ondört bin frank net gelir elde ettiği, herkesçe bilinen bir gerçekti. Şu halde gözle görünen duruma göre, Rigou'nun yaklaşık kırk bin frank geliri vardı. Hazinesine gelince, bu bir meçhuldü, çözülmez bir sırdı. Langlumé ile çevirdiği dalavereleri ise, ancak şeytan bilirdi.

Daha yirmi yıl yaşamaya niyetli olan bu korkunç tefeci, muamelelerinde değişmez kurallar icat etmişti. En azı üç dönüm toprak satınalmayan ve bedelinin yarısını peşin ödemeyen köylüye metelik borç ver-

mezdi. Görülüyor ki Rigou, parsellere uygulanan istimlâk kanununun sakat taraflarını ve arazilerin haddinden fazla bölünmesinden devlet hazinesine ve mülkiyete gelecek tehlikeyi iyi biliyordu. Beş tane daracık parseli olan ve sizden bir parsel daha alan köylüyü mahkemeye verebilir misiniz? Özel çıkarların görüşü, yasama meclisinin görüşünden daima yirmibeş yıl ileri olur. Bir memleket için ibret alınacak derstir bu! Kanun, her zaman, dokuz yüz akıllı adamdan değil, bir tek dahiden çıkmalıdır. Dokuz yüz kişi, ne kadar akıllı olurlarsa olsunlar, halkla özdeşleşince değerlerini kaybederler. Rigou'nun koyduğu kural, bir santiar toprağı yarıya, üçte bire, dörtte bire, onda bire bölme manasızlığına son vermek için hazırlanacak bir kanunun prensibini taşımıyor mu bünyesinde? Meselâ, Argenteuil bucağında otuz bin parsel vardır. Bu gibi işlemleri başarabilmek için, bu ili kaplayan şebeke gibi yaygın bir iş ortaklığının kurulması gereklidir. Lupin'in dairesinde yapılan yıllık muamelelerin üçte biri Rigou'ya ait olduğundan, Soulanges noteri ona sadık bir kafadar olmuştu. Vicdansız adam bu suretle ödünç verme sözleşmesinde (ödünç para alan eğer evliyse karısı da hazır bulunurdu noterlikte) kanunsuz faizlerin tutarını da kaydettirirdi. Köylü, istikraz süresince yılda sadece yüzde beş ödeyeceğine pek sevinir, sıkı bir çalışma ile işin içinden sıyrılmayı ümit ederdi, sonuç olarak Rigou yararlanırdı.

Salak iktisatçıların **küçük işletme** dedikleri şeyin yanıltıcı harikaları bundan ileri gelir. Bu, siyasi bir hatanın sonucudur. Ve bu hata yüzünden, artık memlekette yetiştirilmeyen atları satın almak için Fransız parasını Almanya'ya akıtıyoruz. Aynı hatanın sonucu olarak büyük baş hayvan üretimi o denli azalacaktır ki, sadece halk değil, küçük burjuvazi bile et yiyemez olacak. (bk.: **Köy Papazı.**)

İşte böyle, Couches ile La-Ville-aux-Fayes arasında epey ter dökülürdü Rigou hesabına, ve herkes de sayardı onu. Oysa memlekette para savuran tek kişi olan generalin pahalı ödediği emek kendisine lânetlere mal oluyor, zenginlere karşı beslenen nefreti kazandırıyordu. Mediyokrasi üzerine bir göz atmış olmasaydık, bu gibi olayların açıklaması kolay olmazdı.

Hakkı vardı Fourchon'un, senyörlerin yerine burjuvalar geçiyordu. Courtecuisse tipindeki küçük toprak sahipleri, Avonne vadisi diktatörünün serfleriydi, tıpkı Paris'te parasız sanayicilerin büyük bankaların köylüleri olduğu gibi.

Soudry, Soulanges'dan La-Ville-aux-Fayes'in beş fersah uzaklarına kadar, Rigou'nun izinden yürüyordu. Bu iki tefeci bölgeyi aralarında paylaşmışlardı.

Yırtıcılığını daha yüksek bir çevrede yürüten Gaubertin, ortaklarıyla rekabete girişmemekle kalmaz, La-Ville-aux-Fayes sermayedarlarının da bu verimli yola sapmalarına mani olurdu. Rigou, Soudry, Gaubertin üçlüsünün seçimlerde ne derece etkili olduğu artık kolay anlaşılır. Seçmenlerin çıkarları, bu üçlünün hoşgörüsüne bağlıydı.

Generali gözaltında tutan Rigou demek, kin, zekâ ve servet demekti. Köylülerin akraba veya hısımları olan yetmiş seksen küçük toprak sahibiyle sürekli olarak ilişkisi vardı, ve hepsi de bir alacaklıdan korkulduğu biçimde korkarlardı ondan.

Rigou, Tonsard'ın bir eşiydi. Biri mal çalarak geçinir, öbürü kanuni çapulculukla semirirdi. İkisi de iyi yaşamasını severlerdi. İki ayrı türe mensuptular, ama aynı tabiata sahiptiler: Biri tabiatın ilkelliğini taşıyordu, öbürü manastırda eğitim görmüş, bilenmişti.

Voudoyer, eski belediye başkanına danışmak için Grand-I-Vert meyhanesinden ayrıldığı sırada saat dörde varıyordu. O saatte Rigou yemek yerdi.

Küçük kapıyı kapalı bulunca, Vaudoyer perdelerin üstünden bakıp bağırdı:

— Bay Rigou, benim, Vaudoyer...

Jean araba kapısından dışarı çıktı, Vaudoyer'yi içeri aldı, «Bahçeye gel, beyefendinin misafiri var» dedi.

Misafiri, Sibilet idi. Brunet'nin mahkemesinin tebligatı hususunda anlaşmak bahanesiyle gelmiş, Rigou ile bambaşka konular hakkında görüşüyordu. Tefeciyi meyve faslında bulmuştu.

Beyaz porselen tabaklarda, asma yaprakları üzerinde, birer çanak çilek, kayısı, şeftali, kiraz, badem,

mevsimin bütün meyveleri, bol miktarda getirilip dörtköşe sofranın üzerine konuldu. Aigues'de servis bundan çok daha iyi yapılmazdı herhalde. Sofra örtüsü kar gibiydi. Karısının ve Annette'in zahmetlerini umursamayan Rigou, hergün temiz beyaz örtü isterdi.

Rigou, Sibilet'yi görünce, soğuktan korunmak ve seslerin duyulmasını önlemek için bütün kapılara taktırılan ve kendiliğinden örtülen iç kanatların sürgülerini sürmesini söyledi, sonra gündüz gözüyle konuşmaya gelmesinin nedenini sordu; geceleyin daha güvenlikle görüşmek varken, günün o saatinde ziyarete gelmesi için konunun çok acil olması gerektiğini ileri sürdü.

— Sebebi şu ki, Döşemeci Paris'e gidip Adalet bakanını görecekmiş. Size çok kötülük yapabilir. Hele lehinize çıkan mahkeme kararını okursa, damadınızın, La-Ville-aux-Fayes yargıçlarının ve özellikle başkanın naklini isteyebilir. Başkaldırıyor, kurnazdır. Sizinle ve Gaubertin'le güreşecek gücde bir danışmanı var: rahip Brossette... Papazlar kudretlidirler. Monsenyör Piskopos, rahip Brossette'i seviyor. Kontes hazretleri, kuzeni olan vali kont de Castéran'ı görmeye gitmekten bahsetti; Nicolas konusunda. Michaud oyunumuzu adamakıllı anlamaya başlıyor...

Kuşku, tefecinin donuk bakışını biraz canlandırdı. Korkunçtu bu bakış. Tatlı bir sesle:

— Korkuyorsun, dedi. Kont de Montcornet hazretlerinin tarafına geçmenin daha yararlı olup olmayacağını hesaplıyorsun değil mi?

Sibilet dolanbaçsız cevap verdi:

— Siz Aigues'i parçaladığınız zaman ben her yıl döt bin frankı nereden bulurum? Çünkü beş yıldır namusumla yaşıyorum, ve eğer namuslu kalacaksam bu parayı nasıl ödeyebileceğimi pek kestiremiyorum. Bay Gaubertin vaktiyle bana çok parlak vaadlerde bulunmuştu. Fakat bunalım yaklaşıyor, kavga çıkacak mutlaka. Zafer kazanıldıktan sonra vaadlerin tutulacağı ne malûm?

Rigou sakin sakin:

— Ben kendisiyle konuşurum, diye cevap verdi. Şimdilik, muhatabın ben olsaydım sana ne cevap verirdim, onu söyleyeyim. Derdim ki: «Beş yıldan beri

bay Rigou'ya yılda dört bin frank götürüyorsun, ve bu iyi kalbli adam sana yüzde yedi buçuk veriyor. Şu anda, birikmiş faizlerle birlikte, yirmi yedi bin franklık bir hesap ediyor bu. Fakat senle Rigou arasında özel imzalı, çift nüshalı bir anlaşma bulunduğuna göre, rahip Brossette bu anlaşmayı Döşemeciye verdiği gün Aigues vekilharcı kapıdışarı edilecektir, hele bu işte oynadığın çift yönlü rolü gün ışığına çıkaracak imzasız bir mektup alırsa general. Bu itibarla, payına düşecek kemikleri peşin istemeye kalkışmadan bizimle beraber çalışmaya devam edersen, iyi olur senin için. Bahusus ki bay Rigou sana yüzde yedi buçuk ve faizin faizini ödemeye kanunen zorunlu olmadığından, yirmi bin franklık **reel meblağın** üzerinden hesap görebilir. Adalete başvurursan davana La-Ville-aux-Fayes mahkemesi bakar, dava uzar da uzar. Eğer akıllı davranırsan, bay Rigou Aigues'de işgal ettiğin pavyona sahip olduğu zaman, senin yaklaşık otuz bin frankınla, ve de Rigou'nun sana emanet edebileceği ikinci bir otuz bin frankla, Rigou'nun para ticaretine sen devam edebilirsin. Hem o zaman, bu ticaret daha kârlı olacaktır, çünkü köylüler ufak parsellere bölünmüş Aigues topraklarına saldıracaklardır bir afet gibi.» İşte bunu diyebilir sana bay Gaubertin. Ama benim sana vereceğim bir cevabım yoktur, bu iş beni ilgilendirmez... Gaubertin'le ben, halk çocuğunun, babasına dayak atmasına üzülür geçeriz, yolumuza devam ederiz. Eğer Gaubertin'in sana ihtiyacı varsa, benim kimseye ihtiyacım yok, çünkü herkes bana bağlı ve sadık. Adalet bakanına gelince, sık sık değişir. Oysa bizler, hep buradayız.

Sibilet çok büyük aptallık ettiğini hissetti.

— Neyse, dedi, benden sizi uyarmak.

Rigou ince bir bakışla sordu:

— Uyarmak mı? Ne hususta?

Kâhya saygılı bir alçak gönüllülükle cevap verdi:

— Döşemecinin ne yapacağı hususunda. Öfke ile gitti Vilâyete.

— Gitsin! Eğer Montcornet'ler tekerlek aşındırmasaydı, araba imalâtçıları aç kalırdı.

— Bu akşam saat on birde size bin **ekü** getiririm, dedi Sibilet. Ama bu işleri öne almanız gerekir. Vade-

si gelmiş ipoteklerinizden birkaçını bana verseniz, birkaç parsel toprak sahibi olurdum...

— Elimde Courtecuisse'in ipoteki var, ama onu kollamak isterim, çünkü vilâyetin en usta nişancısıdır o. Onun ipotekini senin üzerine çevirirsem Döşemeci hesabına ona kötülük yaptığını sanırlar. O zaman, kendini Fourchon'dan da aşağı görür ve her şeyi yapabilir. Courtecuisse Bâchelerie için kahretti kendini. Toprağı verimli hale soktu, bahçe duvarının dibine meyve ağaçları dikti. Bu küçük falikâne dörd bin frank eder. Kont bu parayı, av hayvanlarının barındığı koruya bitişik üç dönüm için bile verir. Courtecuisse adam olsaydı, orada avlayabileceği hayvanların parasıyla faizlerini ödeyebilirdi.

— İyi ya, bu alacağı bana devredin, oradan para kazanırım, ev ve bahçe bana bedavaya gelir, kont üç dönümü satınalsın.

— Bana ne pay vereceksin?

— Pes vallâhi! diye haykırdı Sibilet. Siz bir sığırı bile sağarsınız! Bense hasat artıklarını toplama işini kanuna uygun biçimde bir yönetmeliğe bağlamak emrini koparmıştım Döşemeciden...

— Sahi kopardın mı aslanım?

Rigou günler öncesinden Sibilet'ye bunu yapmasını telkin etmiş, generalin başına yeni sıkıntılar açmak için ona bu gibi şeyler tavsiye etmesini söylemişti.

— Elimizde! Hapı yuttu şimdi! Ama onu bir ucundan yakalamak yeterli değil, kıskıvrak bağlamak gerek. Çek sürgüleri, aslanım, karıma söyle kahveyi, likörleri getirsin, Jean'a da söyle arabaya beygirleri koşsun, Soulanges'a gideceğim. Akşama görüşürüz!

Sabık belediye başkanı eski kır bekçisinin içeri girdiğini görünce:

— Günaydın, Vaudoyer, dedi. Ne var? söyle bakalım.

Vaudoyer meyhanede olanları anlattı, generalin tasarladığı yönetmeliğin kanuni olup olmadığı hakkında fikrini sordu. Rigou kesin olarak:

— Bunu yapmaya hakkı vardır, dedi. Yaman bir derebeyiniz var. Rahip Brossette kurnaz bir adam. O telkin ediyor bütün bu tedbirleri, çünkü ayine gitmi-

yorsunuz, sersemler!... Bak ben nasıl gidiyorum. Allah var nihayet!... Ne gelse sizin başınıza gelir, Döşemeci her zaman kârlı çıkar!...

Vaudoyer, Burgonya'lılara özgü kararlı şive ile:

— İyi ya! dedi, biz de hasat artıklarını toplamaya devam ederiz!

Tefeci karşılık verdi:

— Fakirlik ilmühaberiniz olmadan mı? Sizi yola getirmek için Vilâyetten asker istemeye gitmiş diyorlar.

Vaudoyer tekrarladı:

— Eskisi gibi devam edeceğiz toplamaya.

— Toplayın bakalım!... Haklı olup olmadığınıza bay Sarcus karar verecek.

Tefeci, bunu derken, köylülere sulh mahkemesinin himayesini vaadeder bir tavır takınmıştı.

— Eğer Burgonya Burgonya kalacaksa, biz hasat artıklarını toplayacağız, kendimizi savunmayı da biliriz. Jandarmaların kılıcı varsa, bizim de tırpanımız var. Görürüz!

Saat dörtbuçukta eski rahiplik makamının büyük yeşil kapısı açıldı, yularını Jean'ın tuttuğu esmer doru at meydana doğru ilerledi. Küçük kapının eşiğine çıkan bayan Rigou ile Annette, meşin körüklü ufak yeşil arabayı seyrediyorlardı. Efendileri yastıklar üzerine kurulmuştu.

Annette küçük bir kız gibi dudak bükerek:

— Gecikmeyin efendim, dedi.

Belediye başkanının çıkartmak istediği sert kararnamelerden haberdar olan köy sakinleri hep birden kapıya çıktılar Rigou'nun geçtiğini görünce. Sokakta bulunanlar durdular. Hepsi de, tefecinin, kendilerini savunmak için Soulanges'a gittiğini düşündü.

Kocası hırsızlık malı odunları Soulanges'da sattığı için orman suçlarıyla pek ilgilenen yaşlı bir eğirici kadın şöyle dedi:

— Bayan Courtecuisse, elbette eski belediye başkanımız gidip bizim hakkımızı koruyacaktır.

Alacaklısının adını duymaktan bile ödü patlayan ve korkusundan hep tefeciyi öven zavallı kadın:

— Elbette! diye cevap verdi, olup bitenleri görünce yüreği kan ağlıyor, o da sizler kadar mutsuzdur.

Eğirici kadın:

— Söylemek gibi olmasın ama, dedi, ona çok haksızlık ettiler. — Günaydın bay Rigou.

Rigou ihtiyara selâm verdi.

Tefeci, her mevsimde geçit veren Thune'ü aşınca, Tonsard, meyhanesinden ana yola çıkıp: «Rigou baba, dedi, demek Döşemeci köpekler gibi davranmamızı istiyor, öyle mi?...»

Tefeci atını kırbaçladı.

— Bakacağız! diye cevapladı.

— Bizi savunmaya onun gücü yeter, dedi Tonsard etrafını alan kadın ve çocuklara.

Fourchon şu karşılığı verdi:

— Bir hancı tavasını temizlerken sazan balıklarını ne kadar düşünürse, o da sizi o kadar düşünür.

Mouche, dedesini buluzundan çekip yere düşürdü.

— Sarhoşken dilini tutmasını bil!... dedi. O çomar papaz bozuntusu bu söylediğini duysaydı, sözlerini bir daha bu kadar pahalıya satamazdın...

Gerçekten Rigou'nun Soulanges'a koşmasının nedeni, Sibilet'nin getirdiği önemli haberdi. Bu haber kendisine Avonne burjuvazisinin gizli koalisyonunu tehdit eder nitelikte görünmüştü.

İKİNCİ KISIM

I

SOULANGES'IN YÜKSEK SOSYETESİ

Blangy'den aşağı yukarı altı kilometre uzaklıkta ve La-Ville-aux-Fayes'e eşit mesafede, dibinde Avonne'un aktığı bir bayıra paralel başka bir bayırın uzantısı olan bir tepeciğin üzerinde, küçük Soulanges şehri anfi biçiminde yükselir. Güzel Soulanges derler ona, ve belki Mantes'dan daha çok hak kazanmıştır bu sıfata.

Tepenin dibinde, Thune ırmağı yaklaşık otuz hektarlık killi zemin üzerinde yayılır. Bu zeminin sonunda, birçok adacık üzerinde kurulu Soulanges değirmenleri, bir bahçe mimarının yaratabileceği en zarif fabrikaları oluşturur. Thune, Soulanges parkını sulayıp parktaki güzel dereleri ve sunî gölleri besledikten sonra, görkemli bir kanaldan Avonne'a dökülür.

Soulanges şatosu şehrin tam karşısındadır. XIV. Louis devrinde Mansard'ın çizdiği resimlere göre baştan inşa edilmiştir. Burgonya'nın en güzel şatolarından biridir. Böylece, Soulanges ile şato, karşılıklı olarak şahane olduğu kadar zarif bir görüş açısı meydana getirir.

Bu ufak şehir, Fransa'da son derece ender görülen tabiî kompozisyonlardan biridir, çünkü Fransa'da bu cinsten güzellik hiç yoktur. Gerçekten, Soulanges'da, İsviçre'deki güzellik, Neuchâtel çevresinin güzelliği görülür. Soulanges'ı kuşak gibi saran şen bağlar, Jura ve Alp'ler hariç, bu benzerliği tamamlar. Bayırın üzerinde kat kat yükselen sokaklarda az eve rastlanır, çünkü her evin bir de bahçesi vardır, ve başkentlerde çok az görülen yeşil sahalar bu bahçelerden meydana gelir. Mavi veya kırmızı damlar çiçekler,

ağaçlar, çardaklı taraçalarla karışarak değişik ve uyumlu görünümler sergiler.

Kilise, taştan yapılı eski bir Ortaçağ kilisesidir. Soulanges senyörlerinin cömertliği sayesinde inşa edilmiştir. Derebeyleri, önce koro bölmesinin yanında, sonra da yer altında bir yer ayırmışlardır kendilerine, ve orası Soulanges ailesinin mezarlığı olmuştur. Burada da, Longjumeau kilisesinde olduğu gibi, giriş kapısı çok büyük bir kemer biçimindedir, çiçekli saçaklar ve küçük heykellerle süslüdür. İki yanında iki oyuk sütun yükselir. Calvin'ciliğin tahribatından rastlantı sonucu kurtulabilmiş küçük Ortaçağ kiliselerinde benzeri sık görülen bu kapının üstünde, kucağında küçük İsa'yı taşıyan bir Meryem ana heykeli bulunur. Kiliseye haç şeklini veren iki yan kanadın dış tarafı beş sıra kemerden yapılmıştır. Kemerler yuvarlak silmelerden ibarettir ve vitraylı pencerelerden ışık alır. Mihrap kısmı, katedrallere lâyık payanda kemerlere yaslanır. Haçın bir kolu içinden yükselen çan kulesi dörtköşe bir kuledir, tepesinde pencereli kampana yeri vardır. Bu kilise uzaktan görünür, çünkü aşağısından yolun geçtiği büyük meydanın yukarısında bulunur.

Oldukça geniş olan meydan çevresinde çeşitli çağlarda yapılmış orijinal binalar vardır. Çoğu Ortaçağdan kalmadır, yarı ahşap yarı tuğladır, kirişleri arduvazla kaplıdır. Bazı binalar da taştandır, balkonludur; XII. yüzyılda revaçta olan pinyonlar hâlâ durur. Çoğu yapıda, kaba figürlü eski kalaslar çıkıntı yapar ve bir saçak meydana getirir; bunlar, burjuvazinin daha sadece tüccar olduğu zamanları hatırlatır. En görkemlisi, kralların eski mahkeme binasıdır. Bu bina, kilisenin hizasındadır, cephesi kabartma ve oymalarla süslüdür. Millî emlâk olarak satışa çıkarılınca, ilçe orasını satın almış, belediye dairesi yapmış, sulh mahkemesini de oraya yerleştirmişti; sulh yargıcı makamı kurulduğundan beri, orada bay Sarcus otururdu.

Soulanges meydanının orta yerinde, büyük bir başkentte bile hor görülmeyecek sevimli bir çeşme vardır. Bu çeşmeyi 1520'de Mareşal de Soulanges getirmişti İtalya'dan. Tepenin yukarısında bulunan bir

pınarın suyu hiç durmadan çeşmeye gelir, başlarında üzüm dolu birer sepet bulunan ve ellerinde şeytan minareleri taşıyan dört aşk tanrısı tarafından dağıtılır.

Oradan geçecek olan mürekkep yalamış yolcular —tabii Blondet'den sonra başka bir okumuş kişi daha geçerse oradan— bu meydanda, Fransız sahnesine uzun süre hâkim olan İspanyol tiyatrosu ve Molière tarafından ünlü kılınan klasik meydanı bulacaklardır. Ve bu da isbat edecektir ki komedya, hayatın şehir meydanında geçtiği sıcak ülkelerde doğmuştur. Soulanges meydanı, o klasik meydanı özellikle andırır, ve bütün tiyatrolarda görülenlerin tıpatıp eşidir, çünkü tam çeşmenin hizasında meydanı kesen ilk iki sokak tiyatrolardaki kulisleri meydana getirir. Ve bu kulisler çok gereklidir: efendilerle uşakları bunlar sayesinde birbirleriyle karşılaşırlar ya da birbirlerinden kaçarlar. Bu sokaklardan Çeşme sokağı adını taşıyan birinin köşesinde, metr Lupin'in tabeleleri asılıdır. Sarcus'nün evi, tahsildar Guerbet'nin evi, Brunet'nin evi, icra memuru Gourdon'un ve hekim kardeşinin evi, orman - su genel müdürü yaşlı bay Gendrin - Vattebled'nin evi, şehirlerine verilen **güzel** sıfatını çok ciddiye alan sahipleri tarafından temiz ve bakımlı tutulur. Bütün bu evler Soulanges'ın aristokratik semti olan meydanın çevresinde bulunur.

Bayan Soudry'nin evi (bayan Soudry'nin diyoruz, çünkü matmazel Laguerre'in eski oda hizmetçisinin güçlü şahsiyeti kocasının şahsiyetini yoketmişti) tamamen moderndi. Soulanges'da doğmuş olan zengin bir şarap tüccarı yaptırtmıştı orasını. Adam, Paris'te servet yaptıktan sonra 1793'de doğduğu şehir için buğday satınalmaya gelmiş, iddialı binasının inşaatı sırasında Godain'in amcası olan alçak bir duvarcı ile çatışmış, duvarcı halkı ona karşı kışkırtmış, halk da vurguncu ve istifçi diye adamcağızı paralamıştı.

Bu mirasın tasfiyesi hısım akrabayı birbirine düşürdü, uzadı da uzadı. 1798'de Soulanges'a dönen Soudry bin ekü nakit para karşılığında şarap tüccarının konağını satın alıp önce jandarma dairesi olarak kullanılmak üzere Vilâyete kiraladı. 1811'de, Soudry'nin her işte fikrini aldığı matmazel Cochet kira kontratının yenilenmesine şiddetle karşı çıktı, çünkü bir kış-

lada yaşanmasını mümkün görmüyordu. O zaman Soulanges şehri, Vilâyetin yardımıyla, belediye dairesinin yan sokağında jandarma müfrezesi için ayrı bir bina yaptırdı. Jandarma onbaşısı evini temizledi, jandarma erleriyle atlarının kirlettikleri binaya eski parlak görünüşünü iade etti.

Üstünde bir kat, katın üstünde pencereli bir çatı bulunan bu ev üç cepheden manzara alır: pencerelerden biri meydana, öbürü göle, üçüncüsü bir bahçeye açılır. Dördüncü yönü, Soudry'leri bitişik evden ayıran bir avluya bakar. Bu evde Vattebled adında bir bakkal oturur. Vattebled, ileride bahsedeceğimiz güzel bayan Plissoud'nun babasıdır, ve ikinci sınıf sosyetenin adamlarından biridir.

Bütün küçük şehirlerde bir Socquard ve bir **Café de la Paix** olduğu gibi, bir de **güzel bayan** bulunur.

Göle bakan cephede fazla yüksek olmayan bahçeli bir taraça vardır. Taraçayı yoldan taş parmaklıklar ayırır. Bahçeye merdivenden inilir; her basamakta bir portakal ağacı, bir nar ağacı, bir mersin, ve başka süs ağaçları bulunur, bahçenin sonunda da elbette bir limonluk gereklidir. Meydan yönünden eve, küçük şehirlerdeki âdete göre birkaç basamaklı bir perondan girilir. Araba kapısı avluya girip çıkmak için, efendinin atı için, bir de eve olağanüstü bir mal gelince kullanılır, yani her zaman açılmaz. Eve girip çıkanlar yaya ve perondan çıkarlar.

Binanın stili kurudur. Fakat ufak tefek süsler, bu kadar küçük bir şehirde, bu ünlü eve anıtsal bir görünüş verir.

Karşı tarafta, meydanın öbür köşesinde, ünlü **Café de la Paix** vardır. Bu kahvehanenin özellikleri ve heyecanları kabartan Tivoli'si hakkında ilerde daha geniş bilgi vermemiz gerekecektir.

Rigou pek seyrek giderdi Soulanges'a, çünkü herkes onun evine gelirdi, noter Lupin de, Gaubertin de, Soudry de, Gendrin de. Rigou'dan o kadar korkarlardı ki! Bölgede «Soulanges'ın **yüksek sosyetesi**» diye anılan kişilerin burada kabataslak bir portresini çizmek gerekli. Bu suretle, eski papaz Rigou gibi tahsilli kimselerin niçin çekingen ve soğuk davrandıkları daha iyi anlaşılacaktır.

Tabii tahmin edersiniz ki bütün bu kişiler arasında en orijinali bayan Soudry idi. Onun kişiliğini iyi çizmek için fırçayı bütün özen ve ayrıntılarla kullanmak gerek.

Bayan Soudry, matmazel Laguerre'i taklit ederek çok hafif bir allık sürerdi ancak. Ama alışkanlık sonucu bu hafif boya gittikçe kızıl plakalara dönüşmüştü. Yüzündeki kırışıklar günden güne derinleşip arttığı için, belediye başkanının hanımı onları far'la örtebileceğini sanmıştı. Alnı da çok sararmaya başlamıştı, şakakları ise parlıyordu. Buna karşı bayan Soudry yüzüne beyaz pudra sürer, genç görünmek için de damarlarını hafif mavi çizgilerle belirtirdi. Bu makyaj aslında çapkın olan bakışlarına aşırı bir canlılık verirdi. Böylece, maskesi yabancılara pek garip gelebilirdi. Ama çevresi, bu suni parlaklığa alıştığından, bayan Soudry'yi çok güzel bulurdu.

Daima dekolte giyinen bu rahvan kısrak, çıplak sırtını ve göğsünü, yüzünde uyguladığı usullerle ağartıp parlatırdı. Neyse ki şahane dantellerini sergilemek bahanesiyle, kimyevî maddeleri bir derece örtüyordu. Daima balenalı bir etek giyer, balenaların ucu ta aşağıya kadar uzanırdı. Her tarafında, ucunda bile, fiyongalar bulunurdu!... O kadar çok ipek ve farbala kullanırdı ki, eteğinin hışırtısı kulakları tırmalardı.

O akşamki süslü püslü elbisesi çok pahalı damaskodandı, çünkü bayan Soudry'nin hepsi birbirinden zengin yüz elbisesi vardı. Hepside matmazel Laguerre'in şahane gardırobundan gelmeydi, ve kendisi tarafından 1808'in son modasına göre düzeltilmişti. Kıvırtılmış ve pudralanmış sarışın perukasının üzerine, elbisesinin kurdeleli garnitürleri gibi kırmızı satenden bir hotoz oturtmuştu.

Bu ültrakoket hotozun altındaki görülmemiş çirkinlikte makak suratını gözlerinizin önüne getirin bir: ölü burnu gibi kupkuru bir küt burun, ağızla burun arasındaki genişçe mesafede kıllı bir et, ağızda mekanik takma dişler, ve dişlerin arasından av borusu gibi öten ses. Gözlerinizin önüne getirin, o zaman zor anlarsınız şehrin yüksek sosyetesinin, sözün kısası tüm Soulanges'ın, bu sözde kraliçeyi niçin güzel bulduğunu. Ama eğer günümüzün en zeki kadınlarından

birinin, Paris'in süs araçları sayesinde güzel görünme sanatı hakkında yazdığı yazıyı hatırlayabildinizse, o zaman esrarı çözersiniz.

Bir kere, bayan Soudry, hanımının kendisine hediye etmiş olduğu (ve sabık Benedikten'in **savaş ganimeti** [45] **dediği)** şahane eşyalar arasında yaşamaktaydı. Sonra, çirkinliğinden yararlanmasını bilirdi, ve bunu, çirkinliğini mübalağa etmekle yapardı: öyle bir eda takınırdı ki, ancak Paris'te yapılır bu, ve daima az çok taklitçi olan Paris kadını, en bayağısı bile, bunun sırrını bilir. Vücudunu çok sıkardı, eteğinin arkasını kabartmak için kocaman bir yastık takardı kıçına, elmas küpeler taşır, parmaklarına yüzükler geçirirdi. Nihayet, korsesinin üstünde, beyaz far'la sıvanmış iri memelerinin arasında, gövdesi iki topazdan, başı elmastan yapılı bir mayıs böceği parıldardı. Bu mücevher, aziz hanımının bir armağanıydı, ve tüm ilde ondan sözedilirdi. Merhum hanımı gibi, kendisi de daima çıplak kolla gezerdi, üzerinde Boucher'nin bir yağlıboyası bulunan, iki küçük gülün düğme işini gördüğü fildişi bir yelpazeyi sallayıp dururdu.

Sokağa çıktığı zaman, bayan Soudry başının üstüne XVIII. yüzyıldan kalma yeşil saçaklı yeşil bir şemsiye tutardı. Taraçada gezinirken, çok uzaktan bakan biri Watteau'nun bir figürü dolaşıyor sanırdı.

Salonun duvarları kırmızı damasko ile kaplıydı. Perdeler, beyaz ipek astarlı damaskodan yapılmıştı. Şöminesi, XV. Louis devrinin Çin bibloları, şamdanlar, heykelcikler vs. ile süslüydü. Bir sürü altın yaldızlı ağaç eşya vardı. Bu durumda, evsahibesi için Soulanges'lıların «Dilber bayan Soudry!» demelerinin şaşılacak bir yönü yoktu. Soudry'lerin konağı, bu ilçe merkezinin millî gururu haline gelmişti.

Evet, bu küçük şehir, kraliçesine inanıyordu, ama kraliçesi de kendi kraliçeliğine inanıyordu. Bu durum seyrek görülen bir olay değildir, her an tekrarlanır gözlerimiz önünde. Yazarlar edebi eserlerini şaheser sanırlar, analar evlenecek kızlarını dünya güzeli yerine korlar. Aynı biçimde, matmazel Cochet de, yedi yıl içinde, belediye başkanının hanımı olmayı öylesine benimsemişti ki, bayan Soudry vaktiyle durumunun ne olduğunu artık hatırlamıyordu, hatta saygın bir

kadın olduğunu sanıyordu. Hanımının kendini beğenmiş hallerini, ses tonunu, jestlerini, tavırlarını unutmamıştı; onun debdebeli yaşantısına kavuşunca, densizliğini de benimsedi. XVIII. yüzyılı iyi öğrenmişti, büyük senyörlerin ve hısımlıklarının anekdotlarını ezbere bilirdi. Bu antişambr bilgileri, eskiden kral sarayında aralarında dedikodu ile vakit geçiren dalkavukların nükteli ve iğneli konuşmalarına benzer bir salon havası yaratmasına imkân veriyordu. Soudry'lerin evinde, onun oda hizmetçisi kafası beğenilmeye lâyık bir kafa sayılıyordu. Manevi bakımdan, biz onun kafasını bir strass'a benzetebiliriz. Ama vahşiler için yalancı elmasla elmas arasında ne fark var?

Vaktiyle hanımı, çevresindekiler tarafından tanrılaştırılırdı; çevreye dahil olanlar sekiz günde bir onun evinde yemek bulurlardı; yemiş faslında ziyarete geldikleri zaman (ki bu rastlantı sık olurdu), kahve ve likör de ikram edilirdi onlara. Şimdi de bayan Soudry aynı biçimde pohpohlandığını, tanrılaştırıldığını görüyor, işitiyordu. Bu sürekli dalkavukluğun etkisine hiç bir kadın dayanamaz. Kışın, bu iyice ısıtılmış, mükemmel aydınlatılmış salon en zengin burjuvalarla dolup taşardı. Misafirler, aziz hanımefendinin mahzeninden gelme nefis likörlerin, şarapların karşılığını övgülerle öderlerdi. Bu lükse ortak olan gedikliler ve karıları, evlerindeki yakacak odundan, mumdan tasarruf etmiş olurlardı böylece. Bu nedenle bütün çevrede, hattâ La-Ville-aux-Fayes'de bile;

— Bayan Soudry misafirlerini mükemmel ağırlıyor! denirdi. Kapısı her zaman açık. Evi çok güzel. Servetini iyi harcamasını biliyor. Esprili konuşuyor. O kadar da güzel ki gümüş takımı! Böyle ev ancak Paris'te bulunur!...

Bouret tarafından matmazel Laguerre'e verilen, ünlü Germain'in yaptığı şahane gümüş takım, düpedüz çalınmıştı bayan Soudry tarafından. Matmazel Laguerre ölünce, gümüş takımı kendi odasına koydu, ve mirasın niteliğinden haberi olmayan varisler takımı talep edemediler.

Bir süredir, Soulanges'ın yüksek sosyetesini temsil eden on iki ilâ on beş kişi bayan Soudry'den matmazel Laguerre'in samimî dostu diye bahsediyorlar.

büyük aktrisle arkadaşlık etmekle kendisini ses sanatkârına kurban ettiğini ileri sürüyorlardı, **famdöşambr** kelimesini duyunca tepeleri atıyordu.

Garip ama doğru: bütün bu hayaller gerçeğe dönüşüp, gönül meselelerine kadar uzanıyordu. Kocası üzerinde zorbaca saltanat sürüyordu bayan Soudry.

Kendisinden on yaş büyük olan ve servetini istediği gibi kullanan bir kadını sevmek zorunda olan jandarma, karısının suyuna gidiyor, onun güzellik taslamasından yana çıkıyordu. Ama gıpta edenler, mutluluğundan bahsedenler olursa, bazen onların kendi yerinde olmalarını temenni ediyordu. Çünkü kaçamaklarını gizlemek için, sanki genç bir karısı varmış da ona tapıyormuş gibi tedbirler alıyordu. Eve güzel bir hizmetçi kız alabileli ancak birkaç gün olmuştu.

Kraliçenin bu biraz acayip ve gülünç portresine o devirde taşranın birçok yerinde rastlanabilirdi. Kimileri az çok soylu, kimileri büyük malî çevrelere mensuptular. Touraine'de bir vergi kesenekçisinin dul karısı hâlâ çiğ dana eti dilimleri koyarmış yanaklarına, kırışıklıkları gidermek için! Bununla beraber, canlı model üzerinden çizdiğimiz bu portreyi tamamlamış olmak için onun çevresini kuşatan başlıca dalkavukların da bir eskis'ini çizmek gerekir. O zaman anlaşılacaktır bu gibi cüce ruhluların ne derece korkulacak yaratıklar oldukları, ve de küçük şehirlerde kamu oyunu kimlerin oluşturdukları. Yanılmayalım! Öyle yerleşme merkezleri var ki —meselâ Soulanges gibi—, ne kasabadır, ne köydür, ne de ufak bir şehir, ama hem şehirdir, hem köy, hem kasaba. Bu gibi yerlerde sakinlerin çehresi büsbütün değişik olur, büyük taşra şehirlerindekilere benzemez. Kır yaşantısı âdetleri etkiler, ve bu karışım gerçekten orijinal tipler ortaya çıkarır.

Bayan Soudry'den sonra en önemli şahsiyet, Soulanges ailesinin işgüderi noter Lupin'di. Genel muhafız doksanlık Gendrin - Vattebled'den bahsetmek gereksiz; onun ölmesi yakındı. Bayan Soudry'nin şehre yerleşmesinden beri evinden çıkmıyordu. XV. Louis'nin saltanat döneminden beri aynı görevde kalmış,

Soulanges'da hâkimiyet kurmuştu. Ama aklı başında olduğu anlarda hâlâ eski devrin mahkemelerinde bakılan dâvaları anlatırdı.

Lupin kırkbeş bahar geçirdiği halde terütaze ve pembe suratlıydı, yazıhanede çalışan herkes gibi etine dolgundu ve hâlâ şarkı söylerdi. Bunun için, salon şarkıcıları gibi şık giyinirdi. Pırıl pırıl cilalı potinleriyle, kükürt sarısı yelekleriyle, sıkı redingotlarıyla, gözalıcı ipekli kravatlarıyla, moda pantalonlarıyla, hani nerdeyse Paris'li sanılırdı. Şehrin canlı gazetesi olan Soulanges kuaförüne kıvırtırdı saçlarını. Zengin - Sarcus'nün karısıyla olan ilişkisi sayesinde başarılı çapkın geçinirdi. Bayan Sarcus onun hayatında, İtalya seferinin Napoléon için arzettiği önem kadar (teşbihte hata olmaz) büyük bir rol oynardı. Yalnız Lupin giderdi Paris'e. Başkentte Soulanges'ların evine girer çıkardı. Kendini beğenmişin tekiydi. Şıklık üzerine otorite geçinir, ağzını açar açmaz görüşlerini herkese kabul ettirirdi. Her konuda ahkâm keser, beğenmediği şeyi —insan olsun, eşya olsun, sanat eseri olsun— tek kelimeyle batırırdı: **Tapon!** Biraz daha kötüsünü, **marda** kelimesiyle ifade ederdi. Küçümsemenin en üst derecesi ise, **berbat** kelimesiyle simgelenirdi. Damgayı yiyen, artık iflâh olmazdı. Övgüyü de tek kelimeyle düzerdi: **nefis** derse, hayranlık duyuyor demekti. **Enfes** derse, içiniz rahat olabilirdi artık.Enfes'i iki kere tekrarladı mı, övgünün doruğuydu bu.

Kendi kendine de, kalem yazıcısı, noter müsveddesi gibi alaycı sıfatlar yakıştırarak, kendisini mesleğinin üstünde gösterirdi.

Kendi deyimiyle bu noter müsveddesi, belediye başkanının hanımı ile ilişkilerinde, sözlü komplimancılıktan ileri gitmiyordu. Lupin sarışın ve gözlüklü olmasına rağmen, bayan Soudry'nin ona karşı zaafı vardı. Gerçi daima esmer, bıyıklı, parmaklarının üstü orman gibi kıllı erkekleri sevmişti, ama Lupin için bir istisna yapıyordu. Çünkü şıktı Lupin. Sonra, Soulanges'daki zaferini perçinlemek için kendisine tapan bir erkeğin bulunmasının şart olduğunu düşünüyordu. Ne var ki kraliçeye tapanlar, hayranlıklarını gayrımeşru ilişkiye dönüştürmeye cüret etmiyorlardı, ve bu durum Soudry'nin çok canını sıkıyordu.

Noter müsveddesinin sesi, bir erkek sesinin çıkabileceği en tiz perdede çıkardı. Köşe bucakta veya taraçada bazen duyururdu sesini. Bu suretle amatör sanatçı yeteneğini hatırlatmış olurdu. Ne yazık ki zevki için sanat yapan yetenekli kimseler, dâhi bile olsalar, kayalara çarpıp parçalanırlar.

Lupin bir tuz tüccarının tahta kunduralı, mavi çoraplı, biricik kızıyla evliydi. Bu tüccar İhtilâlde zengin olmuştu. O devirde, tuza konan vergiye karşı halkın gösterdiği tepkiden yararlanan tuz kaçakçıları, muazzam kârlar sağladılar. Lupin ihtiyatlı hareket eder, karısını evde bırakırdı. Kadını evde tutan bir neden de vardı: gayet yakışıklı bir delikanlıya platonik bir aşkla bağlıydı. Bonnac adındaki bu noter başkâtibinin, maaşından başka serveti yoktu. Patronunun yüksek sosyetede oynadığı rolü kendisi de ikinci sınıf sosyetede oynardı.

Hiç bir eğitim görmemiş, görgüsüz bir kadın olan bayan Lupin sadece büyük günlerde meydana çıkardı. Görünümü, kadife giydirilmiş dev bir Burgonya şarap fıçısını andırırdı. Fıçının tepesinde, temizliği şüpheli omuzlar içine gömülmüş ufacık bir baş konduruLmuştu. Ne yaparsa yapsın, kemer çizgisini belin normal yerinde oturtamazdı. İhtiyatlı hareket etmek için korse takmadığını safça itiraf ederdi. Kadın olan her kadının sırtında görülen omurgaların cazip girinti ve çıkıntısını, bir şairin muhayyilesi bile bulamazdı onun sırtında.

Bébelle bir kaplumbağa gibi toparlaktı. Omurgasız dişiler türüne mensuptu. Hücre dokusunun bu dehşet verici gelişimi, herhalde şişko Bebelle'in küçük aşkı bakımından kocasının gönlünü rahatlatıyor olmalıydı. Karısına pervasızca Bébelle derken, kimse de gülmüyordu bu sıfata (46). Birgün, Lupin, Zengin - Sarcus'nün kendisine gösterdiği bir kelepir eşya için **«berbat»** deyince, Sarcus bunu hazmetmemiş, gocunmuş:

— Ya karınız, o nasıl? diye sormuş, Lupin de şu cevabı vermişti:

— Benim karım sizinkine benzemez, onun ne olduğu belli değildir daha.

Lupin'in iri kalıbı altında ince bir zekâ gizliydi.

En azından Rigou kadar varlıklı olmasına rağmen, sağduyusu ile, bundan hiç sözetmezdi.

Bay Lupin'in mahdumu Amaury, babasına dert oluyordu. Bu tek evlât, vadinin donjuanlarından biriydi. Babasının mesleğini devam ettirmeyi reddediyordu. Biricik oğul olma avantajını kötüye kullanıyor, babasından çok para sızdırıyordu. Ama babası bunu hoşgörü ile karşılıyor, her defasında: «Ben de gençliğimde böyle yapmıştım!» diyordu. Amaury bayan Soudry'nin evine hiç gelmezdi, çünkü bayan Soudry kafa ütülerdi; eski bir oda hizmetçisi olarak, bu delikanlıyı eğitmeye heveslenmişti. Ama o, Café de la Paix'nin bilardo salonundan zevk alır, orada Soulanges'ın aşağı tabakadan insanlarıyla, hattâ Bonnébault'larla bile arkadaşlık ederdi. Parasını savurur, babasının uyarmalarına da hep aynı nakaratla cevap verirdi: «Beni Paris'e gönderin, sıkılıyorum burada!...»

Lupin, bütün çapkınlar gibi, bir kadınla hemen hemen karı-koca ilişkisi kurmuştu sonunda, o kadar ki ondan hiç sır saklamazdı. Sulh mahkemesi zabıt kâtibi ve idare memuru Plissoud'nun karısı bayan Euphémie Plissoud ile aralarındaki büyük aşkı herkes bilirdi. Bakkal Vattebled'nin kızı olan güzel bayan Plissoud da ikinci sınıf sosyetenin kraliçesiydi. Brunet'nin şanssız rakibi Plissoud da Soulanges'ın ikinci sınıf sosyetesine mensuptu, çünkü yüksek sosyetede, karısının davranışına göz yumuyor diye, hor görülüyordu.

Lupin yüksek sosyetenin müzisyeni ise, hekim bay Gourdon da bilginiydi. Onun hakkında şöyle derlerdi: «Bizde birinci sınıf bir bilgin var.» Sabahın kördüğünde Piccini ile Glück'ü hanımının yanına soktuğu için ve de Opera'da matmazel Laguerre'i giydirdiği için müzikten anladığını sanan bayan Soudry, herkesi, Lupin'i bile, o sesiyle büyük ün kazanabileceğine inandırmaya çalışır, hekimin de fikirlerini yayınlatmadığından yakınırdı.

Bay Gourdon düpedüz Buffon'un ve Cuvier'nin yeryüzü hakkındaki fikirlerini tekrarlardı, o yüzden Soulanges'lılar onu bilgin olarak kolay kabul edemezlerdi. Fakat bir de deniz kabukları koleksiyonu ve ku-

rutulmuş bitki kolleksiyonu vardı; sonra, kuşları samanla doldurmasını da bilirdi. Nihayet, Soulanges şehrine bir tabiat bilimi müzesi armağan etmek hevesindeydi. Bu durumda, tüm vilâyette büyük bir tabiatçı, Buffon'un halefi sayılıyordu.

Bir Cenova'lı banker kadar ukalâ, soğuk temiz, ama ne parası, ne de hesaplılığı olan bu hekim, aşırı bir kendini beğenmişlikle herkese gösterirdi o ünlü müzesini. Müzede şu hayvanlar bulunuyordu: Soulanges'dan geçerken ölen bir ayı ile bir köstebek; ilin bütün kemiricileri, yer sıçanları, sivri sıçanlar, sıçanlar, fareler vs. Burgonya'da vurulmuş ilginç kuşlar, Jura'da ele geçirilen bir Alp kartalı; bir pulkanatlılar koleksiyonu (bu kelimeyi duyanlar canavar gibi hayvanlar göreceklerini umarlar, görünce de «Aa! kelebekmiş!» derlerdi). Sonra, birçok dostunun ölürken kendisine bıraktıkları fosil kavkılar, ve nihayet Burgonya ve Jura'dan toplanmış mineraller.

Bu zenginliklerin bulunduğu camekânlı dolaplar Gourdon'un evinin tüm birinci katını işgal ediyordu; çekmeceli büfelerde de bir böcek koleksiyonu vardı. Acayip etiketler, cicili bicili renkler, doğada rastlanınca dikkat edilmeyen, ama camekânda olunca hayran hayran seyredilen onca eşya, görenleri oldukça etkilerdi. Bay Gourdon'un müzesini ziyaret etmek için randevu alınırdı. Hekim şöyle derdi meraklılara:

— Bende beş yüz çeşit kuş, iki yüz memeli, beş bin böcek, üç bin kavkı ve yedi yüz maden örneği bulunur.

— Amma da sabrınız varmış! derlerdi hanımlar.

Hekim cevap verirdi:

— İnsan elinden geldiği kadar hizmet etmeli yurduna.

Ve hayvan iskeletlerinden kendine büyük bir ilgi payı çıkararak şöyle derdi: «Hepsini vasiyetname ile şehre hibe etmiş bulunuyorum.» Ve ziyaretçiler onun insanseverliğine hayran kalırlardı! Hekimin **ölümünden sonra** belediye binasının tüm ikinci katını **Gourdon Müzesi**'ne tahsis etmekten bahsedilirdi. Bu teklife de, hekim şu karşılığı verirdi:

— Oraya mermerden büstümü koyacaklarını ummaya cesaret edemem, ama adımın yazılması için yurttaşlarımın minnettarlığına güveniyorum.

— Aman efendim! diye cevap verirlerdi. O da bir şey mi? Siz Soulanges'ın medarı iftiharı değil misiniz?

Bu adam kendini Burgonya'nın şöhretlerinden biri saymaya başlamıştı sonunda. En sağlam gelir, devletten geleni değil, kendini değerli ve saygıdeğer görmenin sağladığı tatmindir. Lupin'in deyimiyle bu bilgin, mutluydu, mutluydu, mutlu!

Zabıt kâtibi Gourdon, ufak tefek, hinoğlu hin bir adamdı. Yüzünün bütün çizgileri burnunun etrafında toplanırdı; o bakımdan burnu, alnın, yanakların, ağzın hareket noktası gibi görünürdü. Ona Burgonya'nın büyük şairlerinden biri gözüyle bakılırdı. Bir Piron (*) ayarında, derlerdi onun için. İlçe merkezinde bu iki değerli kardeş hakkında söylenen şuydu: «Bizim Soulanges'da Gourdon kardeşler var, ikisi de kalburüstü adamlar, ikisi de Paris'e lâyık.»

Zabıt kâtibi, **bilboquet**'de (**) son derece ustaydı. Bu oyunu oynama hastalığı, onda, XVII. yüzyılda pek revaçta olan **Bilboquet** üzerine şiir yazma hastalığını da doğurdu. Mediyokratlarda, maniler çoğu zaman çifte çifte belirir.

Gourdon kardeşlerin küçüğü, şiirini Napoléon çağında doğurdu. Bunu söylemek, onun ne denli sağlam ve ihtiyatlı bir edebî mesleğe mensup olduğunu anlatmaya yetmez mi? Luce de Lancival, Parny, Saint-Lambert, Rouché, Vigée, Andrieux, Berchoux, onun kahramanlarıydı. Soulanges'ın yüksek sosyetesi, Gourdon'un Delille'den (47) üstün olup olmadığını tartışmaya başladığı güne kadar, Delille onun tanrısıydı; o günden sonra, Gourdon onu **başpapaz Delille efendi** diye mübalağalı bir nezaketle anmaya başladı.

1780 ile 1814 arasında yazılan kusursuz şiirlerin hepsi aynı örnek üzerinden alınmıştır. Biraz da maharet işiydi onları yazmak. Aynı türden olan Gourdon'un şiiri **Bilboquéide** (48) adını taşıyordu. Aynı kurallar içinde tıpatıp birbirinin eşi olan taşra şiirlerinin deyiş tarzına uygundu. Başta, şiirin konusu açıklanıyordu, ilham perisinden yardım dileniliyordu. Sonra,

---

(*) Değersiz bir şair (1689 - 1773).

(**) Bir maharet oyunu.

oyunun kuralları anlatılıyor, bilinen en güzel **bilboquet** oyuncakları tasvir ediliyor, zamanın oyuncak imâlatçılarına ne kadar para kazandırdığından sözediliyordu (49). Nihayet, bu oyunun statikle çok ilgisi olduğunu da isbatladıktan sonra, Gordon, bütün bu biçim şiirlerin birinci kısmının sonuç faslını andıran dizelerle bağlıyordu:

Boş bir eğlence konusu
Böylece sanat ve ilme
Faydalı bir eşya oldu.

Şiirin ikinci kısmında oyuncağın nasıl kullanılacağı, kadınlar arasında ve sosyetede oyundan ne gibi yararlar sağlanabileceği anlatılıyordu. Bu **sağduyulu edebiyat** örneği Vergilius'a lâyık bir tasvir olduğu içindir ki, Gourdon mu daha üstün, Delille mi? diye bir sorun atıldı ortaya. Hattâ, oyuncağın topu için Gourdon'un bir yerde «disk» kelimesini kullanmış olması, gerçekçi Brunet'nin itirazına yol açtı, bu konuda tartışmalar on bir ay sürdü. Akşam toplantılarından birinde Gourdon kardeşlerden bilgiç olanı, tarafların birbirine girmek üzere oldukları bir sırada, «disk» aleyhtarı tarafı şu gerekçeyle ezdi: Şairlerin disk diye bahsettikleri ay aslında top gibi bir küre değil mi?

Buna da Brunet şu karşılığı verdi:

— Ne biliyorsunuz? Şimdiye kadar hep ayın bir yanını görmüş değil miyiz?

Şiirin sonundaki özet kısmında şair 1810 ile 1814 arasında hiç görülmemiş bir cüretle şu dizeleri koymuştu:

Tehlikelerle dolu bir dönemde
Cüret ettim bu şiiri yazmaya.
Ah! ne olurdu krallar eğer
Başka silâh taşımasalar!
Ne olurdu sanki halklar
Hoş vakit geçirmek için
Bu oyunlardan başka
Zevk aramasalar!
Cefakâr Burgonya'mız

Cronos'la Rhea'nın
Mutlu çağını yaşardı yeniden!

Yalnız, biz hatırlatalım, bu **cüretkar** şiir 1824'te, Napoléon'un ölümünden sonra çıkmıştır. Bu güzel dizeler, La-Ville-aux-Fayes'deki Bournier basımevinden çıkan ilk ve tek baskısından alınmıştır. Yüz kişi üçer frank vererek bu şiiri ölümsüzlüğe kavuşturdular, ve tehlikeli bir örnek yarattılar. Bu cömertliği gösteren yüz kişinin bu şiiri bütün ayrıntılarıyla belki yüz defa duyduklarını düşünürsek, davranışlarındaki centilmenliği daha çok takdir ederiz.

Bayan Soudry, salondaki konsolun üzerinde duran ve yedi yıldan beri herkesi meşgul eden **bilboquet**'yi ortadan kaldırmıştı artık. Bu oyuncağın kendisine rakip çıktığını anlamıştı sonunda.

Cüzdanının dolu olmasıyla övünen Gourdon'un portresini tamamlamak için, rakiplerinden birini Soulanges'ın yüksek sosyetesine ne gibi sözlerle tanıttığını söylemek yeter. İki yıl oluyordu, şöyle demişti:

— Size tuhaf bir haber vereyim mi? Burgonya'da **başka bir şair daha** varmış!...

Ve yüzlerde beliren genel şaşkınlığı görünce devam etti:

— Evet, Mâcon'lu (50) imiş. Ama **nelerle uğraştığını** hiç bir zaman aklınızdan geçiremezsiniz! Bulutları mısralara döküyormuş...

Nükteci Guerbet baba:

— Halbuki, dedi, bulutlar **beyazken** hiç de fena görünmüyor (51).

— Allahın belâsı bir kargaşa! Göller (52), yıldızlar, dalgalar!... Hiç bir akla uygun imaj, hiç bir öğretici niyet yok. Şiirin kaynaklarından habersiz. Göğe gök diyor. **Gecelerin yıldızı** diyeceğine düpedüz ay diyor.

Ve acı duyarak haykırdı:

— Bakın işte, orijinal olma merakı insanı nerelere sürüklüyor! Zavallı delikanlı! Hem Burgonya'lı olacaksın, hem de suyu terennüm edeceksin, olur mu hiç? İnsan üzüntü duyuyor! Gelip bana danışmış olsaydı, dünyanın en güzel konusunu sağlık verirdim ona: şarap üzerine bir şiir yaz derdim, **Bacchéide** baş-

lıklı bir şiir! Çünkü ben bu şiiri yazmak için çok yaşlı hissediyorum kendimi.

Bu büyük şair (*) en güzel başarısından habersizdir hâlâ: modern şairlerin adını bile bilmeyen Soulanges şehrini kendisiyle meşgul etmek, ne demek! Mamafih, bu başarısını Burgonya'lı olmasına borçludur ya, o da başka.

İmparatorluk devrinde yüz kadar Gourdon şiirle uğraşırdı. Sonra da o devri, edebiyatı ihmal etmekle suçlarlar!... **Yayınlar gazetesi**'ni açın bakın, neler görürsünüz: Torna üzerine Dama oyunu üzerine, Tavla üzerine, Coğrafya, Matbaacılık, Komedya vs. üzerine şiirler kıyamet! Merhamet, Hayal, Konuşma üzerine Delille'in o göklere çıkarılan şaheserleri, Mutfak bilimi, Dans vs. üzerine Berchoux'nun incileri de caba! Belki de elli yıl sonra **Şairce düşünceler**'in, **Doğulular**'ın (53) ardından çıkan binbir şiire de boşverilecek, alay edilecektir, kim bilir? Zevklerdeki değişmeleri, modanın acayipliklerini, kim kestirebilir önceden? Nesiller, gelip geçerken, yolları üzerinde rastladıkları putların kalıntılarını bile silip süpürürler, yeni putlar yaratırlar kendilerine, sonra sırası gelince bunlar da devrilir.

Sarcus ufak tefek, kır saçlı, şirin bir ihtiyardı. Yürürlükteki kanunlarla, evindeki limonlukla uğraşırdı aynı zamanda. On iki yıldan beri, **Sulh hâkimleri müessesesinin tarihi** üzerine bir kitap yazmayı tasarlardı. «Sulh hakimlerinin siyasî ve adlî rolleri birçok aşamadan geçmiştir», derdi, «çünkü İhtilâlin IV. yılının ikinci ayında çıkarılan Kanunlar Dergisi gereğince sulh hakimleri herşeydi; oysa bugün, görevden alınamamaları gereken bu görevlilerin maaşı görevin önemiyle orantılı olmadığından, memleket için büyük değer taşıyan bu müessese değerini kaybetmiştir.»

İnatçı bir adam diye bilinen Sarcus o sosyete salonuna politikacı sıfatıyla kabul edilmişti. Salonun en can sıkıcı adamı olduğunu anlarsınız tabii. Kitap okur gibi konuştuğu söylenirdi. Gaubertin ona Légion d'Honneur haçını verdireceğini vaadederdi, fakat sö-

(*) **Lamartine.**

zünü tutmak için Leclercq'in yerine geçip orta - sol sıralarında oturacağı günü beklerdi.

Tahsildar Guerbet şişko, ağır bir adamdı. Yağ gibi yüzü, sahte perçemi vardı. Kulaklarındaki altın halkalar gömleğinin yakasına çarpardı boyuna. Pomoloji'ye meraklıydı. Vilâyetin en güzel meyve bahçesine sahip olmakla övünürdü. Turfandayı Paris'ten bir ay geç alırdı. Cam altında tropikal ürünler, hattâ ananas, şeftali ve bezelye yetiştirirdi. Paris'te sepeti on su'ya satıldığı zaman bayan Soudry'ye çilek götürürdü gururla.

Soulanges'ın eczacısı bay Vermut'nün kimyagerliği, Sarcus'nün sözde devlet adamlığına, Lupin'in sözde şarkıcılığına, Gourdon'ların sözde bilgiçliğine ve sözde şairliğine benzemezdi. O, biraz daha gerçek kimyagerdi. Buna rağmen, şehrin yüksek sosyetesi Vermut'yü pek adam yerine komazdı. İkinci sınıf sosyetede ise, onun varlığı bile bilinmezdi. Bazıları bu düşünce adamının üstünlüğünü içgüdüleriyle seziyorlardı belki; Vermut hiç konuşmaz, söylenen saçmalıkları öylesine alaycı bir gülümsemeyle karşılardı ki, onun bilgiçliğinden şüphe ederler, hattâ inkâr etmeye kalkışırlardı. Diğerleri, onunla meşgul olma zahmetine bile katlanmazlardı.

Vermut, bayan Soudry'nin salonunun **abalı** sı idi. Hiç bir sosyete bir kurbanı, acıyacak, alay edecek, hor görecek, koruyacak bir yaratığı olmadan, dörtbaşı mamur bir sosyete olmaz. Bir kere Vermut, kafası bilimsel problemlerle meşgul olduğundan, toplantılara gevşek kravatla, iliklenmemiş yelekle, daima lekeli küçük yeşil bir redingotla gelirdi. Sonra, yağ gibi yüzü o kadar bebek yüzüne benzerdi ki, şaka konusu olurdu. Guerbet baba, onun, nihayet sürdüğü hayata yakışır bir yüze sahip olduğunu öne sürerdi...

Taşranın Soulanges gibi geri kalmış yerlerinde, Pourceaugnac (54) şakası için hâlâ eczacıları kullanırlar. Ve onlar kolay gelirler bu oyuna, çünkü yol tazminatı alırlar.

Kimyager sabrı taşıyan bu ufak tefek adam, bayan Vermut'nün **tasarrufuna malik değildi** (taşrada, kocalık iktidarının yok olması bu kelimeyle ifade edilir). Bayan Vermut, sevimli kadındı, şen kadındı, ku-

marda kırk su kaybederdi de gık demezdi. Kocasını çekiştirip dururdu, iğneleyici lâflar ederdi, etrafına sıkıntı yaymaktan başka işe yaramayan bir budala olarak takdim ederdi. Küçük şehirlerde etrafa neşe saçan tiplerden olan bayan Vermut, bu küçük topluluğun tuzu biberi idi. Mutfak tuzu gerçi, ama ne tuz ne tuz! Şakada biraz fazla ileri giderdi, fakat hoş görülürdü. Yetmiş yaşında aksaçlı bir ihtiyar olan papaza «Sen sus, haylaz!» demekten bile çekinmezdi.

Soulanges değirmencisinin elli bin frank geliri ve bir tek kızı vardı. Lupin, Amaury'yi matmazel Gaubertin'le evlendirme umudunu kaybettikten beri, değirmencinin kızını Amaury'ye almayı düşünüyordu. Başkan Gaubertin de kızı kendi oğluna almayı düşünmekteydi. Bu da bir başka zıtlıktı aralarında.

Bir Sarcus-Taupin olan değirmenci, şehrin Nucingen'i (55) idi. Üç milyonluk adam olduğu söylenirdi. Fakat hiç bir tertibe girmek istemezdi. Yalnız buğday öğütmeyi, bu işin tekelini elinde tutmayı düşünürdü. Terbiye ve nezaketten kesin olarak yoksundu.

Couches konağı sahibinin biraderi Guerbet babanın aşağı yukarı on bin frank geliri vardı (tahsildarlıktan kazandığı hariç). Gourdon'lar zengindiler; hekim, orman - su genel muhafızı yaşlı bay Gendrin - Vattebled'nin biricik kızıyla evliydi, ve ihtiyarın ölmesini bekliyorlardı. Zabıt kâtibi, peynire konmuş bir fare gibi makamına çekilmiş olan şişko Soulanges papazı başrahip Toupin'in yeğeni ve tek varisiyle evliydi.

Bu becerikli din adamı yüksek sosyeteye yakındı, ikinci sınıf sosyeteye de iyi davranırdı, mutsuzları teselli ederdi. Sevilirdi Soulanges'da. Değirmencinin ve Sarcus'nün kuzeniydi. Avonne'a ve Avonne mediyokrasisine mensuptu. Daima şehirde yemek yerdi. Tasarruf ederdi. Düğünlere gider, danslar başlamadan ayrılırdı. Hiç siyaset konuşmazdı. Dinin gereklerini yaptırtır, «Bu benim mesleğim!» derdi. Herkes de buna katlanır, «Papazımız iyi!» derdi. Soulanges'lıları tanıyan piskopos, bu papaz hakkında hayale kapılmazdı, ama öyle bir şehirde dini kabul ettiren, kilisesini dolduran ve uyuyan müminler karşısında vaız veren bir adam bulmaktan da mutluluk duyardı.

Dresden'de ve başka birkaç Alman başkentinde olduğu gibi Soulanges'da da yüksek sosyete'ye mensup kimseler birbirlerine rastlayınca, «Hanımınız nasıllar?» diye hal hatır sorarlar. «Hanımıyla beraber değildi, hanımı ile kerimesini gördüm» falân denir. Oralarda eğer bir Paris'li, «Karılar, şu kadın» gibi sözler sarfetse, skandal yaratır ve terbiyesizlikle suçlanır. Cenevre'de, Dresden'de, Bruxelles'de olduğu gibi Soulanges'da da refika var. Tabelalarda **Filancanın karısı** diye yazılmaz, mutlaka **«Refikanız Hanımefendi** yazmak gerek. Biz de bu kurala uyarak **hanım** diyelim:evet, çifte Gourdon hanımlar ancak ikinci sınıf tiyatroların o zavallı dilsiz oyuncularıyla karşılaştırılabilirler. Paris'liler bu **artist**leri iyi bilirler, çünkü çok zaman alay etmişlerdir onlarla. Bu iki hanımın portresini tamamlamak için, onların **hanım hanımcık silik kadınlar** cinsinden olduklarını söylemek yeter. En cahil burjuvalar bile çevrelerinde onların modellerini bulacaklardır.

Guerbet babanın malî işleri gayet iyi bildiğini, Soudry'nin de harbiye bakanı olabileceğini söylemek gereksiz. Yani, bu burjuvalardan herbiri, taşra adamının varolması için pek gerekli olan bir özellik taşırdı, ve herbiri sivrilmek için, kendini göstermek için, rakipsiz olarak yoluna devam ederdi.

Eğer Cuvier, adını açıklamadan oradan geçmiş olsaydı, Soulanges'ın yüksek sosyetesi hekim bay Gourdon'a kıyasla fazla bir şey bilmediğine inandırırdı onu. Nourrit (56) Soulanges bülbülüne eşlik etmeye ancak lâyık görülebilirdi (noter, koruyucu bir hoşgörüyle **güzel hafif bir sesi var** derdi Nourrit için)! O sırada Bournier tarafından basılan **Bilboquéide**'in yazarına gelince, Paris'te bu ayarda bir şaire rastlanılacağına kimse inanmazdı, çünkü Delille ölmüştü!

Bu palazlanmış, kendini beğenmiş taşra burjuvazisi, bütün sosyal üstünlükleri hiçe sayabilirdi. Yüzlerinde derin bir tatmin ifadesi taşıyan bu insanlar, kendilerini Fransa'nın sinir merkezi sayarlardı. Hepsi de kötülük etmekte inanılmaz bir ustalık gösterirlerdi. Onların gerçek çehresini ancak bu gibi küçük bir şehirde bir süre yaşamış olanlar görebilirler hayal gücüyle. İşte bu insanlar bu sağduyu sahibi insanlar,

Essling kahramanlarından birinin bir korkak olduğuna, madam de Montcornet'nin, sırtında kocaman çıbanları olan bir entrikacı olduğuna, rahip Brossette'in küçük bir hasis adam olduğuna hükmetmişler, Aigues'in ihalesinden on beş gün sonra da, Döşemeci adını taktıkları generalin efsanevî kökenini meydana çıkarmışlardı.

Eğer Rigou, Soudry, Gaubertin La-Ville-aux-Fayes'de otursalardı, araları bozulmuş olurdu. İddiaları kaçınılmaz olarak çatışırdı. Ama kader isabetli davranmıştı. Blangy'nin Lucullus'u tefecilik ve zevku sefa içinde keyfince yüzebilmek için yalnız kalmanın gereğini hissetmişti; bayan Soudry, Soulanges'dan başka yerde kraliçe olamayacağını anlayacak kadar akıllı çıktı; La-Ville-aux-Fayes, Gaubertin'in iş merkezi oldu. Böylece general Montcornet, başarısızlığa mahkûm olmuş oluyordu, çünkü karşısındaki düşmanlar birbirlerinden ayrı olarak faaliyet gösteriyor, kudretlerini, hırslarını, birbirlerinden uzak olarak geliştiriyorlardı. Bu durumda, birbirlerini sıkmak bahis konusu değildi. Bu da, onların kötülük etme gücünü on kat artırıyordu.

Ulaştıkları refah seviyesinden ötürü gururlanan bütün bu saygıdeğer burjuvalar, sosyetelerinin, La-Ville-aux-Fayes sosyetesinden daha parlak olduğuna inanırlar, komik bir ciddiyetle, vadide herkesin ağzında olan şu sözü tekrarlarlardı: «Soulanges bir zevk, eğlence ve sosyete şehridir.» Ama Avonne'un başkentinde bu üstünlüğün kabul edildiğini sanmak hata olur. Gaubertin'in salonu Soudry'nin salonuyla alay ederdi için için. «Bizler bir büyük ticaret şehri, bir iş şehriyiz; servet biriktirmenin sıkıntısına katlanmak saçmalığını yapıyoruz!» derdi Gaubertin. Ama bunu o şekilde söylerdi ki, dünya ile ay arasında hafif bir rekabet olduğu kolayca sezilirdi. Ay, dünyaya faydalı olduğunu sanırdı, dünya ise ayı yönetirdi. Bununla beraber, dünya ile ay gayet iyi anlaşırlardı. Aralarında sık ilişkiler vardı. Karnavalda, Soulanges'ın yüksek sosyetesi hep birlikte, Gaubertin, Gendrin, maliye tahsildarı Leclercq ve kralın savcısı Soudry (oğul) tarafından verilen dört baloya giderdi mutlaka. Her pazar, kralın savcısı, karısı, bay, bayan ve matmazel

Elise Gaubertin, Soulanges'a Soudry'lere yemeğe gelirlerdi. Kaymakam davet edildiği zaman, Couches konağı sahibi bay Guerbet teklifsizce yemeğe geldiği zaman, Soudry'lerin kapısında dört şatafatlı vilâyet arabası sıralanırdı.

II

KOMPLOCULAR KRALİÇENİN EVİNDE

Saat beş buçuğa doğru oraya varırken, Rigou, Soudry'lerin gediklilerini orada bulacağını biliyordu. Belediye başkanının evinde de, bütün şehirde olduğu gibi, son yüzyılın âdeti gereğince, saat üçte yemek yenirdi. Saat beşle dokuz arasında, Soulanges'ın ileri gelenleri haber alıp vermeye, siyasî konuşmalarını yapmaya, tüm vadinin özel yaşantısındaki olayları yorumlamaya ve Aigues'den bahsetmeye gelirlerdi. Aigues, hergün bir saat konuşmalara konu teşkil ederdi. Herkes Aigues'de olup bitenler hakkında yeni bir şey anlatmak isterdi, böylece evsahiplerinin hoşuna gideceğini bilirdi.

Bu zorunlu haber alışverişinden sonra, boston oynamaya oturulurdu; kraliçenin bildiği tek oyun buydu. Şişko Guerbet baba Gaubertin'in karısı bayan İsaure'un körpeliğe özenen tavırlarını, ince sesini, küçük ağzını taklit eder, rahip Taupin kendi repertuarından bir fıkra anlatır, Lupin La-Ville-aux-Fayes'de geçen bir olayı nakleder, ve bayan Soudry'ye bol bol iğrenç komplimanlar yapılırdı. Sonra da: «Zevkli bir oyun oldu» denirdi.

Rigou, on iki kilometrelik yola gitme zahmetine katlanmayacak kadar bencildi. Gitse ne olacaktı sanki? Bu evin gediklilerinden saçmalıklar dinleyecek ve yaşlı kadın kılığına girmiş bir maymun görecekti. Rigou, kafa ve eğitim bakımından, bu küçük burjuvaziden çok yüksekti. Bu nedenle, iş için noteri ziyaret etmek zorunda kalmadıkça, hiç ortaya çıkmazdı. Meşguliyetlerini, gece vakti Thune boyunda uzanan sisli bir yoldan evine dönmesine elverişli olmayan âdetle-

rini ve sağlığını bahane ederek, komşuluk ilişkilerinden sıyırmıştı kendini.

Zaten bayan Soudry'nin sosyetesi ondan çok çekinirdi. Çünkü Rigou'nun çelik pençeli bir kaplan gibi, bir vahşi gibi kötü tabiatlı olduğunu, manastırda doğup altınların güneşinde olgunlaşan bir sağduyuya sahip bulunduğunu sezerdi. Gaubertin de asla onunla ilişki kurmaya yanaşmamıştı.

Küçük araba **Café de Paris**'nin önünden geçince, yemek odasının penceresi altındaki bankonun üzerinde limonatacıyla çene çalan Urbain, Soudry'nin hizmetkârı, kimin arabası olduğunu iyi görmek için elini siper etti. Sonra teklifsizce:

— İşte Rigou baba da geldi!... dedi limonatacıya. Kapıyı açmak gerek. Atını tutun, Socquard.

Jandarmalığa terfi edemediği için Soudry'ye hizmeti emeklilik olarak alan eski süvari Urbain, avlu kapısını açmak için eve girdi.

Vadide büyük şöhrete sahip bulunan Socquard, orada teklifsiz bir adamdı, görüyorsunuz. Ünlü kişilerden çoğu böyle olur zaten: başkalarının hoşuna gitmek için basit ölümlüler gibi yürümeye, hapşırmaya, uyumaya, yemek yemeğe tenezzül ederler.

Socquard büyük ağırlıklar taşıyabilirdi. Birisinin sırtına bir yumruk vursa omurgasını kırardı. Bir demir çubuğu büker, at arabasını durdururdu. Vadinin Crotone'li Milon'uydu. Tüm ilde ün salmıştı. Bütün şöhretlere yapıldığı gibi, onun hakkında da gülünç hikâyeler anlatılırdı. Meselâ Morvan'da anlatıldığına göre, birgün fukara bir kadını, merkebini ve çantasını, sırtında pazara kadar taşımıştı; bir bütün sığırı yemiş, yaklaşık altmış litre şarap içmişti bir günde, vs. Gelinlik kız gibi tatlı bir adamdı Socquard, kısa boylu, şişmandı, yüzü sakin, omuzları geniş, göğsü genişti. Ciğerleri demirci körüğü gibi işlerdi. İnce, hafif bir sesi vardı. Onun konuşmasını ilk defa duyanlar, sesinin pürüzsüzlüğüne şaşa kalırlardı.

Halk arasında herhangi bir konuda ün salan herkes gibi, Socquard da yırtıcılığını isbat etmek gereğini duymaz, dostları kendisinden ricada bulunmadıkça kas gücünü hiç bir zaman göstermezdi. Kralın savcı-

sının kayınpederi perona yanaşmak için dönünce, atın yularını tuttu.

— Nasılsınız bay Rigou, evden nasıllar? dedi ünlü Socquard.

Rigou:

— Şöyle böyle, dostum, diye cevap verdi. Plissoud ve Bonnébault, Viollet ve Amaury, müesseseni destekliyorlar mı yine?

İlgi ifade eden babacan bir tonla sorulan bu soru, üstlerin astlarına lâf olsun diye yönelttikleri basma kalıp sorulardan değildi. Rigou boş vakitlerinde en ufak ayrıntıları düşünürdü. Bonnébault'nun, Plissoud'nun ve onbaşı Viollet'nin ilişkilerinin şüpheli bir durum gösterdiğini Fourchon haber vermişti kendisine.

Bonnébault, oyunda kaybettiği birkaç **ekü** karşılığında köylülerin sırlarını onbaşıya açabilir, veya punç'u birkaç bardak fazla kaçırınca gevezeliğinin önemini kavramadan konuşabilirdi. Ama şu da var ki, susamuru avcısı bu hafiyeliği içkiye susadığından da yapabilirdi. Rigou'nun, Fourchon'un sözlerine takılmasının nedeni, Plissoud'nun adının da geçmiş olmasıydı. Çünkü Plissoud öyle bir mevkiye sahipti ki, iki taraftan birinden çıkar sağlamak için Aigues'e karşı tertiplenen komplolara ket vurmayı bir dereceye kadar arzu edebilirdi.

İcra memuru; Fransa'da ortaya çıkmaya başlayan sigorta şirketlerinin muhabiri, askerlik çağına gelenlerin çekecekleri kura sonucunu sigorta eden bir şirketin ajanıydı. Pek kârlı olmayan işlerle meşguldü ve servet sahibi olması zordu. Bahusus ki bilardoyu ve pişmiş şarabı severdi. Fourchon gibi o da tembellik sanatını geliştirmeye meraklıydı, ve şansını belirsiz bir rastlantıya bağlardı. Yüksek sosyeteye karşı derin bir nefret beslerdi, ama onların kudretini de ölçmüştü. Gaubertin tarafından kurulan burjuva istibdadını derinlemesine bilen tek insan oydu. Muhalefeti tek başına kendisi temsil eder, Soulanges ve La-Ville-aux-Fayes zenginlerini hep alaya alırdı. Ne kredisi vardı, ne serveti, bu bakımdan, korkulacak bir adam sayılmazdı. Rakibinin hor görülen bir kimse olduğundan pek memnun kalan Brunet de onu korur-

du, korurdu ki Plissoud yazıhanesini genç ve hırslı birisine, meselâ Bonnac'a satmasın. Çünkü o takdirde Brunet, ilçedeki müşterileri yeni gelenle paylaşmak zorunda kalacaktı.

— Bu adamlar sayesinde işler yürüyor, diye cevap verdi Socquard. Yalnız, pişmiş şarabımın taklidini çıkarıyorlar.

Rigou ciddî ciddî:

— Mahkemeye vermek gerek, dedi.

Limonatacı, farkında olmayarak kelimeler üzerinde oynadı.

— Bu beni çok uzaklara götürür (57) diye cevap verdi.

— Peki, senin müşteriler, birbirleriyle iyi geçiniyorlar mı bari?

— Her zaman ufak tefek dalaşmalar olur aralarında. Ama kumarbazlar birbirlerini kolay affederler.

Herkes, salonun meydana bakan penceresine üşüşmüştü. Soudry, gelinin babasını tanıyınca onu karşılamak için perona çıktı.

— Hayrola, ortak, dedi eski jandarma. Bizim toplantımıza şeref verdiğinize göre, Annette hasta olsa gerek.

Jandarmalığından kalma bir alışkanlıkla, belediye başkanı daima kestirme yoldan konuya girerdi.

Rigou işaret parmağını Soudry'nin uzattığı ele değdirip cevap verdi:

— Hayır, hır çıkıyor. Konuşuruz. Bu iş çocuklarımızı da ilgilendirir biraz...

Sanki hâlâ jandarma onbaşısıymış gibi lacivert elbise, mahmuzlu çizme giymiş, siyah yaka takmış, yakışıklı Soudry, Rigou'yu kolundan tutup gösterişli eşine götürdü. Taraçaya açılan camlı kapı açıktı. Gedikliler taraçada geziniyor, yaz akşamının tadını çıkarıyorlardı. Daha önce yaptığımız tasviri hatırlayanlar, hayallerinde o şahane manzarayı canlandırabilirler.

Bayan Soudry, eski Benedikten'in koluna girip onu taraçaya çıkardı.

— Azizim Rigou, çoktandır görüşmedik dedi.

İhtiyar tefeci:

— Sindirim sistemim o kadar fena işliyor ki!...

diye cevap verdi. Baksanıza, yüzüm hemen hemen sizin yüzünüz kadar kırmızı.

Rigou'nun taraçaya çıkması, tahmin edilebileceği üzere, orada bulunanlar tarafından sıcak ve neşeli selâmlarla karşılandı. Vergi tahsildarı Guerbet:

— **Ris, goulu**!... (58) Bu cinası yeni buldum, diye haykırdı.

Ve elini yeni gelene uzattı. Rigou sağ elinin işaret parmağını onun elinin içine koydu.

— Fena değil, fena cinas değil! dedi sulh yargıcı Sarcus. Bizim Blangy derebeyi oldukça oburdur.

Rigou buruk bir sesle:

— Derebeyi mi! diye cevap verdi. Çoktandır, köyümün horozu bile değilim artık.

Bayan Soudry yelpazesiyle Rigou'ya şaka yollu hafif bir darbe vurdu.

— Ama tavuklar öyle demiyor, çapkın sizi! diye takıldı.

Noter, baş müşterisini selâmlayarak:

— Nasıl gidiyoruz, üstadım, iyi miyiz?dedi.

— Şöyle böyle, diye cevap verdi Rigou.

Ve bir kere daha işaret parmağını notere uzattı.

Rigou, bu jestiyle, el sıkışmayı son derece kuru bir gösteri haline getirmişti. Bu huyu, ne biçim bir insan olduğunu onu tanımayanlara anlatmaya yeter de artardı bile.

Eski keşiş, Lupin'le bayan Soudry'ye bakarak:

— Rahatça konuşabileceğimiz bir köşe bulalım, dedi.

— Salona dönelim, diye cevap verdi Kraliçe.

Ve hekim Gourdon'la Guerbet'yi göstererek ekledi:

— Bu beyler bilimsel bir konu üzerinde tartışıyorlar (59).

Salona girince Soudry kolunu karısının beline dolayıp yanına oturdu.

— Döşemeci ne yapmış yine? diye sordu.

Bayan Soudry, bütün yaşlı kadınlar gibi, herkesin gözü önünde kendisine sevgi gösterilmesine karşılık çok şey affederdi.

Rigou, ihtiyatlı davranmak gerektiğini göstermek için sesini alçalttı:

— Vilâyete gitmiş. Mahkeme kararlarının uygu-

lanmasını talep edecek ve yardım isteyecekmiş.

— Hapı yuttuğunun resmidir, dedi Lupin ellerini oğuşturarak. Vuruşma olacak.

Soudry:

— Belli olmaz, dedi. Eğer dostları olan vali ile general bir süvari bölüğü yollarlarsa, köylüler ne çarpışır ne bir şey... Alttarafı Soulanges jandarmasıyla başa çıkılabilir. Ama bir süvari hücumuna karşı koyabilir misiniz?

Rigou devam etti:

— Bundan daha tehlikeli bir şey daha söylemiş, Sibilet duymuş. Ben de onun için geldim zaten.

Bayan Soudry duygusallığa kaptırdı kendini.

— Ah zavallı Sophie'ciğim! diye haykırdı. Aigues kimlerin eline düştü! Ciğeri beş para etmez haydutların eline! İşte İhtilâlin bize getirdiği kâr. Şişeyi ters çevirince tortunun yüze çıkacağını ve şarabı bozacağını önceden kestirmek lâzımdı!...

— Paris'e gitmek niyetindeymiş, Adalet bakanı nezdinde entrika çevirip mahkeme heyetini tümden değiştirtmeyi tasarlıyormuş.

— Ya! dedi Lupin, demek ki tehlikeyi gördü.

Rigou devam etti:

— Şayet damadımı yargıtay savcı yardımcılığına atarlarsa, mesele yok. Onun yerine kendisine sadık bir Paris'liyi koyar. Eğer bay Gendrin için bir sandalye ister, sorgu yargıcımız bay Guerbet'yi Auxerre'e başkan tayin ettirirse, o zaman oyunumuzu bozar işte!... Jandarma zaten ondan yana şimdi, bir de mahkemeyi ele geçirirse, ve rahip Brossette gibi, Michaud gibi danışmanları yanında alıkorsa, o zaman müşkül durumda kalırız. Başımız çok derde girebilir.

— Beş yıl içinde nasıl başınızdan defedemediniz rahip Brossette'i? dedi Lupin.

Rigou:

— Siz onu tanımazsınız, diye cevap verdi. Bir karatavuk gibi kuşkuludur o. Erkek değil bu papaz; kadınlara dikkat etmez. Hiç bir tutkusu olduğunu görmüyorum. Ona karşı hiç bir şey yapılamaz. Oysa general, öfkesiyle, her şeyde açık verir. Kusuru olan bir kimse daima düşmanlarına hizmet eder, tabii eğer düşmanları bundan yararlanmasını biliyorlarsa. Güç-

lü insanlar, kusurlarının esiri olacaklarına, kusurları kendilerine esir ederler. Köylüler iyi yoldadırlar, bizimkileri rahibe karşı eyleme her an hazır tutuyoruz. Fakat ona karşı bir şey yapamayız daha. Michaud için de durum aynı. Bu gibi adamlar haddinden fazla mükemmel olurlar, Allah baba onları yanına çağırmalıdır, başka yolu yok.

Bayan Soudry:

— Bunlara, merdivenleri iyice sabunlayan hizmetçiler bulmak gerekir, dedi.

Rigou, kurnaz adamların yeni bir kurnazlık işitince yaptıkları gibi, hafifçe hopladı yerinden.

— Döşemecinin başka bir kusuru daha var: karısını seviyor. Onu bu taraftan da yakalayabilirz.

Bayan Soudry:

— Durun bakalım, dedi, düşündüklerini uygulayacak mı? bunu anlamak gerek önce.

— Zaten işin güç yanı da bu ya! dedi Lupin.

Rigou otoriter bir tonla:

— Siz, Lupin, dedi, Vilâyete koşacak, dilber bayan Sarcus'yü göreceksiniz, hem de derhal, bu akşam! Yolunu bulacak, onu kandıracaksınız, Döşemeci Vilâyette ne demiş, ne yapmış? kocasından öğrenmesini sağlayacaksınız.

Lupin şu cevabı verdi:

— Orada yatmak zorunda kalırım ama.

— Zengin — Sarcus için daha iyi ya, kendisi kârlı çıkar dedi Rigou. Bayan Sarcus pek o kadar kaşerlenmiş değil daha...

Bayan Soudry kırıttı:

— Amaaan bay Rigou, kadınlar hiç kaşerlenir mi?

Sabık matmazel Couchet'nin eski hazinelerini sergilemesinden daima infial duyan Rigou cevabı yapıştırdı:

— O kadın için bunu söylemekte haklısınız, aynanın karşısına geçip boyanmaz o.

Farkına varılmayacak kadar hafif bir allık kullandığını sanan bayan Soudry bu iğneleyici hazırcevaplığı anlamadı.

— Kadınlar sahi boyanıyorlar mı? diye sordu.

Rigou bu bönlüğü cevapsız bıraktı.

— Size gelince Lupin, dedi, yarın sabah Gaubertin

babanın yanına dönün, kendisine söyleyin, ortakla ben (bunu söylerken Soudry'nin bacağına vurdu) öğleye doğru kahvaltıya gideceğiz kendisine. Anlatın olanları, anlatın ki, hepimiz konu üzerinde düşünmüş, fikir edinmiş olalım. Çünkü artık o melun Döşemecinin hesabını görmek gerek. Buraya gelirken, düşünüyordum da, kendikendime dedim ki, Döşemeciyle mahkemenin arasını açmak gerek. Bunu o şekilde yapmalı ki, Döşemeci gidip La-Ville-aux-Fayes personelinde değişiklik istediği zaman Adalet bakanı onunla alay etsin...

Lupin Rigou'nun omuzuna vurarak:

— Yaşasın kilise adamları!... diye haykırdı.

Bayan Soudry'nin kafasında ancak bir Opera sanatçısının eski oda hizmetçisine gelebilecek bir fikir doğdu ansızın.

— Şayet, dedi, Döşemeciyi Soulanges şenliklerine getirebilirsek, ve aklını çelebilecek kadar güzel bir kızı kollarına atarsak, belki oracıkta kızla anlaşır. O zaman karısıyla arasını açarız, hem de, bir mobilyacının oğlu, sonunda daima eski yaşantısına, ilk aşklarına döner diye bir de ders veririz kontese...

Soudry coştu:

— Valla, güzelim, sen tek başına Paris polis müdürlüğünden daha akıllısın!

— Bu fikir şunu isbat ediyor ki, dedi Lupin, hanımefendi yalnız güzelliğiyle değil, aklıyla da kraliçemizdir.

Bayan Soudry Lupin'i yüzünü buruşturarak mükâfatlandırdı. Bu yüz buruşturma, Soulanges'ın yüksek sosyetesinde, hiç itirazsız tebessüm olarak kabul edilirdi.

Rigou uzun bir süre düşüncelere daldı. Sonra:

— Daha iyisi de olabilir, dedi. Bir rezalet kopsa...

Lupin:

— Zabıt tutulsa, şikâyet olsa, ceza mahkemesine gidilse! diye haykırdı. O fevkalâde bir şey olur!

Soudry saflıkla havalandı:

— Aman ne zevkli olur! Bakmışın, koskoca general, Légion d'Honneur nişanının büyük haçını, Saint-Louis nişanının komandör rütbesini taşıyan Montcor-

net Kontu, umumî yerde iffete tecavüz etmekle suçlanmış, meselâ...

Lupin akıllı bir lâf etti:

— Karısını pek fazla seviyor, dedi, ona asla böyle bir şey yaptırılamaz.

— Bu bir engel değil, dedi Rigou, ama tüm ilimizde bir azizi baştan çıkaracak kız göremiyorum ben. Bizim rahip için böyle bir kız arıyorum.

Lupin:

— Auxerre'li güzel Gatienne Giboulard'a ne dersiniz? dedi. Sarcus'nün oğlu onun için deli oluyor.

— Evet, yalnız o başarabilir bu işi, dedi Rigou. Ama bize faydalı olamaz. O sanıyor ki, herkesi kendisine hayran bırakmak için boy göstermesi yeterli. Halbuki gereği kadar sevimli değil. Kurnaz, cin gibi birisi lâzım... Neyse, o da gelsin bakalım.

— Evet, dedi Lupin, ne kadar çok güzel kız görse, başarı şansımız o kadar artar.

Eski jandarma söze karıştı:

— Döşemeciyi panayıra getirmek zor olacak. Gelse bile, bakalım bizim Tivoli gibi bir meyhaneye girer mi?

Bayan Soudry:

— Ruhum, dedi, onu gelmekten alıkoyacak sebep bu yıl mevcut değil.

Soudry sordu:

— Neymiş o sebep, güzelim?

Cevabı noter verdi:

— Döşemeci, matmazel de Soulanges'la evlenmeye heveslenmişti. Kızın yaşı daha çok küçük diye vermediler. Bundan gocundu. Soulanges'larla Montcornet eski arkadaş oldukları halde (çünkü ikisi de İmparatorun muhafız alayında hizmet etmişlerdir), aralarına soğukluk girdi, o kadar ki, birbirleriyle görüşmemeye başladılar. Döşemeci, Soulanges'larla panayırda karşılaşmak istemedi artık. Ama bu yıl Soulanges'lar gelmeyecek.

Genel olarak Soulanges ailesi temmuz, ağustos, eylül ve ekim aylarında şatoda kalırdı. Fakat o yıl general, İspanya'da Angoulême Dükünün yanında topçu kuvvetlerine kumanda ediyordu, kontes de kocasının yanına gitmişti. Bilindiği gibi Soulanges kontu

Cadiz muhasarasında mareşallik asasını kazandı; asa, 1826'da verildi kendisine. Bu bakımdan, Montcornet'-nin düşmanları Aigues sahiplerinin ağustos ayına rastlayan Notre-Dame şenliklerine bu defa katılabileceklerini ve onları Tivoli'ye çekmenin kolaylaşacağını düşünebiliyorlardı.

Lupin:

— Doğru! diye haykırdı.

Ve Rigou'ya dönerek:

—Hadi bakalım, baba, dedi, öyle bir manevra çevir ki onu fuara getirebilelim. Faka bastırmanın yolunu buluruz elbet...

Soulanges fuarı ağustosun onbeşinde kurulur, şehrin özelliklerinden biridir, çevredeki bütün fuarlardan daha önemlidir, hattâ il merkezininkinden bile. La-Ville-aux-Fayes'de fuar kurulmaz, çünkü şehrin bayramı olan Saint-Sylvestre yortusu kışa rastlar.

Ağustosun 12 ilâ 15'inde satıcılar Soulanges'a akın ederler ve iki paralel çizgi üzerine tahta barakalar, gri çadır bezinden evler kurarlar. Her zaman tenha olan meydan canlanır. Fuar ve şenlikler onbeş gün sürer, küçük Soulanges şehri bir çeşit hasat sonrası havasına girer. Bu şenliklerin bir gelenek kadar etkisi ve prestiji var. Fourchon babanın dediği gibi, köylüler bucaklarından çok az ayrılırlar. İşleri gücleri onları oturdukları yere mıhlar. Bütün Fransa'da, fuar arazisi üzerinde kurulan derme çatma dükkânların fantastik sergileri, ihtiyaç maddesi olsun, fantazi eşya olsun, her çeşit malın biraraya gelmesi, başka temaşa imkânları olmayan köylüleri, özellikle kadın ve çocukların muhayyelesini etkiler, belirli tarihlerde onlara zevk ve heyecan verir. Öyle ki, daha 12 ağustosta, Soulanges belediyesi tüm La-Ville-aux-Fayes ilçesinde Soudry imzalı afişler yapıştırdı, satıcıların, cambazların, her çeşit marifet gösterecek kimselerin korunacağını vaadetti, en zevkli temaşaların sergileneceğini ve fuarın süresini ilân etti.

Bayan Tonsard'ın Vermichel'den istediği bu afişlerin son satırında daima şu sözler okunurdu:

TİVOLİ, RENKLİ CAMLARLA
IŞIKLANDIRILACAKTIR

Şehir, halka açık dans yeri olarak Tivoli'yi kabul

etmişti Socquard, Tivoli'yi taşlı bir bahçede kurmuştu. Hemen bütün bahçelerin dolma olduğu Soulanges da böyle taşlı bir tepecik üzerinde kurulmuştur.

Soulanges şarabı, özel tadını bu cins topraktan alır; sek, alkolü yüksek, tatlı bir şaraptır, hemen hemen birbirinin aynı olan Madera, Vouvray, Johannisberg şaraplarına benzer ve tümüyle il sınırları içerisinde tüketilir.

Socquard dans salonu bu vadideki köylülerin hayalini öylesine etkilerdi ki, herkes gurur duyardı Tivoli'sinden. Paris'e kadar uzanmayı başaranlar, Paris Tivoli'sinin Soulanges Tivoli'sine tek üstünlüğünün, daha geniş bir alan kapsamasından ibaret olduğunu söylerlerdi. Gaubertin ise, Socquard dans salonu demeyi tercih etmekten kaçınmazdı.

— Hepimiz düşünelim bunun üzerine, dedi Rigou. Parisli, şu gazetelerde yazan, nihayet bıkacaktır cicisinden. Hizmetkârların yardımıyla, hepsini fuara çekebiliriz. Bu hususta düşüneceğim. Kredisi fena halde düşmesine rağmen, Sibilet, patronuna, fuara gitmenin halkın gözüne girmek bakımından yararlı olacağını telkin edebilir belki.

Lupin, Rigou'ya:

— Güzel kontes beyefendiye karşı merhametsiz davranıyor mu? siz bunu öğrenin hele. Tivoli'de kendisine oynayacağımız oyun bakımından en önemli nokta, karısı tarafından ihmal edilip edilmediğidir.

Bayan Soudry atıldı:

— Bu küçük kadın tam bir Parisli olduğuna göre, hem kocasını, hem âşığını idare edecek gücde olsa gerek.

Rigou cevap verdi:

— Fourchon, torunu Catherine Tonsard'ı, Döşemecinin ikinci oda uşağı Charles'ın üstüne salmıştır. Yakında Aigues'in odalarında olup bitenleri duyacak duruma geleceğiz.

O sırada rahibin içeri girdiğini görüp sordu:

— Rahip Taupin'e güveniyor musunuz?

— Soudry nasıl avucumda ise, rahip Mouchon'la rahip Taupin de öyle avucumuzda!... dedi bayan Soudry.

Sonra kocasının çenesini okşayarak sözlerine ekledi:

— Zavallı pisipisim benim! Herhalde durumundan memnun olmadığını söyleyemezsin ya!

Rigou alçak sesle:

— O sahte sofu Brossette'e karşı bir rezalet düzenleyebilsem!... dedi. Onlara güveniyorum. Ama bilmem, bakalım memleket sevgisi papaz dayanışmasına galip gelecek mi? Sizler bu dayanışmanın ne olduğunu bilmezsiniz.

Ayağa kalktı, sesini kasten yükseltti:

— Ben ki budala değilim, ben bile, hasta düşersem, kendimden emin olamam. Herhalde Kilise ile barışırım.

Bu sözleri duyan rahip:

— İnşallah, dedi.

Rigou cevap verdi:

— Heyhat! Evlenmekle işlemiş olduğum hata bu barışmayı engellemektedir. Bayan Rigou'yu öldüremem ya.

Bayan Soudry:

— Şimdi Aigues'i düşünelim biz, dedi.

— Evet, dedi Rigou. Size bir şey söyleyeyim mi? Ben La-Ville-aux-Fayes'deki ortağımızı bizden daha usta görüyorum. Bana öyle geliyor ki Gaubertin tüm Aigues'i kendisine alıkomak ister; bizi oyuna getirecek.

Yolda gelirken, kır tefecisi, Gaubertin'in kendisine güven vermeyen karanlık tarafları üzerine uzun uzadıya düşünmüştü.

— Ama, dedi Soudry, Aigues üçümüzden hiç birine kalmayacak. Orasını temelinden yıkmak gerekecek.

Rigou kurnazca ilâve etti:

— İyi olur, zaten Aigues'de saklı altın bulunursa hiç şaşmam.

— Hadi canım!

— Evet. Eski savaşlarda sık sık kuşatılan, gafil avlanan derebeyleri, başkalarına kaptırmamak için paralarını gömerlermiş. Bilirsiniz, Soulanges - Hautemer marki'si, Biron komplosunun kurbanlarından biri oldu. Moret kontesi araziyi müsadere yoluyla aldı.

— Fransa tarihini bilmek de başka şey doğrusu! dedi jandarma. Haklısınız, Gaubertin'le anlaşmaya varmanın zamanı geldi artık.

— Hınk mınk ederse, canına okuruz, dedi Rigou.

— Şimdi artık namuslu olmayacak kadar zengin o, dedi Lupin.

Bayan Soudry:

— Kendim kadar güvenirim ben ona, diye cevap verdi. Krallığın en namuslu adamı o.

Rigou ilâve etti:

— Onun namusluluğuna inanıyoruz, fakat dostlar arasında hiç bir ihtimal gözden uzak tutulmamalı... Ha! aklıma gelmişken... Soulanges'da birisi var, tekerleğe çomak sokmak istediğinden kuşkulanıyorum...

Soudry:

— Kim o? diye sordu.

Rigou cevap verdi:

— Plissoud.

— Plissoud mu? dedi Soudry. O sıska beygir mi? Yuları Brunet'nin elinde, yemliği karısının. Lupin'e sorun isterseniz.

— O ne yapabilir? dedi Lupin.

— Montcornet'yi aydınlatmak, himayesini elde etmek ve mevki sahibi olmak istiyor, diye cevap verdi Rigou.

Bayan Soudry:

— Karısının Soulanges'dan elde ettiğinden fazlasını bulamaz Aigues'de, dedi.

Lupin devam etti:

— Kafayı çekti mi her şeyi karısına anlatır. Böyle bir durum olursa zamanında haber alırız.

— Dilber bayan Plissoud sizden sır saklamaz, diye cevap verdi Rigou. İçimiz rahat olabilir.

Bayan Soudry tekrar lâfa karıştı:

— Zaten güzel olduğu kadar aptaldır da o kadın. Onun yerinde olmak istemezdim, çünkü eğer erkek olsaydım, bir çift söz söylemekten âciz bir kadına varmaktansa, çirkin ama zeki bir kadını tercih ederdim.

Noter dudaklarını ısırdı.

— Ama o, iki çift söz söyletmesini bilir, dedi.

Rigou, kapıya doğru yürüyerek:

— Ukalâ! dedi.

Soudry, ahbabını geçirmeye giderken:

— Yarın erkenden görüşelim, dedi.

— Sizi almaya gelirim...

Atını eğerlemek için kendisiyle beraber çıkan notere de şöyle dedi:

— Ha! Lupin, bizim Döşemecinin Vilâyette aleyhimizde neler çevirdiğini bayan Sarcus'nün öğrenmesini sağlayın.

— O öğrenmese başka kim öğrenebilir?

Rigou, Lupin'e bakarak kurnaz kurnaz güldü.

— Pardon, dedi, burada o kadar çok budala görüyorum ki, akıllı bir adamın da bulunduğunu unutuyordum az kalsın.

Lupin safça:

— Bunların arasında ben nasıl paslanmadım daha, şaşıyorum doğrusu, diye cevap verdi.

— Soudry eve bir oda hizmetçisi almış, doğru mu?...

— Doğru ya! Ama bayan Soudry ile nasıl ediyor, bunu kestiremeyiz daha. Tasavvur edin ki çok erken yatmak cüretini gösteriyor...

Köylü Sardanapalos, gülümsemeye gayret etti, ve:

— Yarın meşgul olurum bununla, dedi.

İki usta politikacı birbirlerine veda ederlerken el sıkıştılar.

Son devrede popüler olmasına rağmen daima ihtiyatlı hareket eden Rigou, gece vakti yolda olmak istemezdi. «Hadi bakalım, vatandaş!» dedi beygirine. Bir 1793 çocuğu olan Rigou, hep bu şakayı yapardı İhtilâle karşı (60). Halk ihtilâllerinin en merhametsiz düşmanları, o ihtilâller sayesinde yükselen kimselerdir.

Zabıt kâtibi Gourdon, bayan Soudry'ye:

— Rigou babanın ziyaretleri uzun sürmez, dedi.

— Kısa ziyaretler yapar, ama esaslı olur onun ziyaretleri, diye cevap verdi bayan Soudry.

Hekim söze karıştı:

— Ömrü de kısa olacak. Her şeyde aşırılığa kaçıyor.

Soudry:

— Daha iyi, diye karşılık verdi, oğlum daha çabuk konar onun servetine...

Papaz:

— Aigues hakkında haberler mi getirdi size? diye sordu.

— Evet, aziz rahip, dedi bayan Soudry. Bu adamlar belâdır bu memleketin başına. Madam de Montcornet **komilfo** bir kadın olduğu halde nasıl olur da kendi menfaatlerini daha isabetli biçimde kollamaz, anlamıyorum.

Papaz şu karşılığı verdi:

— Halbuki gözleri önünde bir model de var.

Bayan Soudry kırıtarak:

— Kimdir o? diye sordu.

— Soulanges'lar...

Kraliçe bir an sessiz durdu, sonra:

— Ha! Evet! diye cevapladı.

Bayan Vermut içeri girip seslendi:

— İşte ben geldim! Hem de yalnız geldim. Bana karşı ne bir tepki, ne herhangi bir faaliyet gösteren kocayı ben ne yapayım?

Soudry, tefecinin arabasını Tivoli'nin kapısı önünde parketmiş görünce, şöyle dedi Guerbet'ye:

— Peki ne yapıyor bu Allahın cezası Rigou baba? Yarı kedi, yarı kaplan bir yaratıktır o, her adımının bir hedefi vardır.

Şişko tahsildar cevap verdi:

— **Allahın** cezası olmak ona yakışmıyor değil de, hani!

— **Café de la Paix**'ye giriyor, dedi hekim Gourdon.

Zabıt kâtibi Gourdon da şöyle dedi:

— Sakin olun. milleti kendi usulüne göre takdis ediyor galiba, çünkü bağırıp çağırmalar buraya kadar geliyor.

Papaz:

— Bu kahvehane de Janus tapınağına benzer, dedi. İmparatorluk zamanında adı **Café de la Guerre** (53) iken, orada tam bir sükûnet hüküm sürerdi. En saygıdeğer burjuvalar orada toplanırlar, dostça hasbıhal ederlerdi.

Sulh yargıcı kesti:

— Buna, **hasbıhal** diyor! Ne hasbıhali yahu! Has-

bıhalden mi çıkmışlar küçük Bournier'ler?...

Rahip Taupin, sulh yargıcının saygısızca kestiği sözünü şöyle bitirdi:

— Halbuki Bourbon'ların şerefine oraya **Café de la Paix** adı verildikten beri, Allahın günü kavga eksik değil...

Papazın bu düşüncesi, **Bilboquéide**'den okunan pasajlar gibi, sık sık tekrarlanırdı.

Guerbet baba şu cevabı verdi:

— Bu demektir ki, Burgonya daima yumrukların konuştuğu bir memleket olarak kalacaktır.

— Bu söylediğimiz o kadar da kötü bir şey değil, dedi papaz. Memleketimizin tarihidir bu aşağı yukarı.

Soudry:

— Ben Fransa tarihini bilmem, dedi. Fakat tarihi öğrenmeden önce, bizim ortağın niçin Socquard'la birlikte kahvehaneye girdiğini bilmek isterdim.

— Herhalde kimseye iyilik etmek için değil, bundan emin olabilirsiniz, dedi papaz.

Bayan Vermut:

— Bu adamı görünce ürperiyorum, dedi.

Hekim tekrar söz aldı:

— Öyle korkulacak adam ki, eğer bana düşmanlığı olsaydı, ölse bile kendimi güven içinde hissetmezdim. Kötülük yapmak için tabutundan bile çıkabilir.

Belediye başkanı, karısının kulağına fısıldadı:

— Döşemeciyi 15 ağustosta buray getirtip tuzağa düşürecek biri varsa, o da Rigou'dur.

Bayan Soudry yüksek sesle cevap verdi:

— Hele Gaubertin'le sen, ruhum, bu işe karışırsanız...

Bay Guerbet dirseğiyle bay Sarcus'yü dürttü:

— İşte, demedim mi ben? diye haykırdı. Socquard da güzel bir kız bulmuş, arabasına bindiriyor...

Zabıt kâtibi cevap verdi:

— Ta ki...

Bay Guerbet **Bilboquéide**'in yazarının sözünü kesti:

— İşte kötülük düşünülmeden söylenmiş bir lâf!

— Yanılıyorsunuz, beyler, dedi bayan Soudry, bay Rigou sadece bizim çıkarlarımızı düşünüyor, çünkü eğer yanılmıyorsam bu kız Tonsard'ın kızı.

— Engerek yılanı toplayan bir eczacı durumunda demek, dedi Guerbet baba.

Hekim Gourdon:

— Eczacımız bay Vermut'nün geldiğini görmüş gibi konuşuyorsunuz, diye cevap verdi.

Ve meydandan geçen Soulanges eczacısını gösterdi.

Zabıt kâtibi, bayan Vermut'ye sık sık nükte yapardı.

— Zavallı adamcağız, dedi. Şu biçimine bakın bir.. Ayol böyle bilgiç mi olur?

Sulh yargıcı şu karşılığı verdi:

— O olmasaydı, otopsilerde çok müşkülât çekilirdi. Zavallı Pigeron'un cesedindeki zehiri o kadar kolay buldu ki, Parisli kimyagerler Auxerre ağırceza mahkemesinde biz de bundan iyisini yapamazdık dediler...

— Hiç bir şey bulmadı, dedi Soudry. Ama başkan Gendrin'in dediği gibi, zehirin daima meydana çıkarıldığına inanılması iyidir...

Bayan Vermut kendi fikrini açıkladı:

— Bayan Pigeron Auxerre'i terketmekle iyi etti. Bu kadının aklı küçük, kötülük yapma yeteneği büyük. İnsan kocasını başından defetmek için zehire mi başvurur? Onlardan kurtulmak için emin fakat masum çarelerimiz yok mudur? Benim davranışımı kim kınayabilir? İyi kalbli Vermut'cüğüm beni hiç sıkmaz. Kendisi için fena mı oluyor? Ya madame de Montcornet, baksanıza, o gazeteciyle nasıl gezip tozuyor malikânesinde! Adamı Paris'ten getirtti, masrafını da kendisi çekti, generalin gözü önünde şımartıyor.

Bayan Soudry:

— Masrafını kendisi mi çekti? diye haykırdı. Emin misiniz? Elimizde delil olsa, generale yazılacak imzasız bir mektup için çok güzel bir konu olurdu...

Bayan Vermut sözüne devam eti:

— General... Yok canım, hiç bir şey yapmaktan alıkoyamazsınız onu. Döşemeci, mesleğini yapıyor.

Bayan Soudry:

— Ne mesleği, şekerim? diye sordu.

— Ne mesleği olacak? Yatacak yer tedarik ediyor işte.

Zabıt kâtibi:

— Eğer, dedi, zavallı küçük Pigeron baba karısını sıkacağına aynı sağduyuyu göstermiş olsaydı, şimdi hayatta olurdu.

Bayan Soudry, yanında oturan Couches'lu bay Guerbet'ye doğru eğildi, yüzünü maymun gibi buruşturdu. Bu huyu, gümüş takımı gibi, eski hanımından kendisine miras kalmış sayardı. Suratını gittikçe daha çok ekşiterek göz kaş işaretleriyle bayan Vermut'yü gösterdi konak sahibine. Bayan Vermut, **Bilboquéide**'in yazarıyla fingirdiyordu.

Eski oda hizmetçisi:

— Ne bayağı kadın, Allahım! dedi. Ne adi tavırlar! Ne konuşma! Daha uzun süre **bizim sosyeteye** kabul edebilecek miyim onu, bilmiyorum. Hele şair bay Gourdon burada bulunduğu zaman.

Hiç ses çıkarmadan her şeyi gözetleyen ve duyan rahip:

— Sosyal ahlâk diye buna derler işte! diye söylendi.

Toplumu hedef alan bu satir o kadar veciz ve gerçekti ki, ucu herkese dokunuyordu. Bunun üzerine, boston oynamayı teklif ettiler.

Sosyete dediklerinde, hangi kademede olursa olsun, hayat bu değil mi işte? Paris'in en yaldızlı salonlarında, söylenenler bundan ne eksik, ne fazladır. Yalnız sözler değişir.

III

CAFÉ DE LA PAİX

Rigou **Café de la Paix**'nin önünden geçtiğinde, saat yaklaşık yedi idi. Batmak üzere olan güneş güzel şehre yanlamasınadüşüp kızıla boyuyordu. Gölün ayna gibi suları, alev alev yanan, en acayip ve akla gelmez renkleri doğuran pencere camlarıyla çelişki teşkil ediyordu.

Kafasını kurcalayan konular üzerinde derin düşüncelere dalan kurt politikacı, atını o kadar yavaş sürüyordu ki, **Café de la Paix**'nin önünden geçerken, rahip Taupin'in dediği gibi lokalin adıyla bağdaşma-

yan bir şamata içinde adının geçtiğini işitti.

Bu sahnenin anlaşılması için, bu Cocagne ülkesinin topografyasını açıklamak gerekir. Kahvehane, meydanın kenarındaydı, ünlü Tivoli ise bölge yolunun üzerinde son binaydı. General Montcornet'ye karşı komplo kuran elebaşılar bu binadan yararlanmayı tasarlıyorlardı.

Meydanın ve yolun köşesinde konmuş olan bu ev Rigou'nunkine benzer. Zemin katın üç penceresi yola, iki penceresi meydana bakar. Bu iki pencere arasındaki camlı kapıdan içeri girilir. **Café de la Paix**'nin ayrıca küçük bir kapısı daha vardır; bu kapı, kahvehaneyi bitişik evden ayıran bir bahçe yoluna açılır; o yol da bir iç avluya çıkar. Bitişik ev, Soulanges'da tuhafiyeci Vallet'ye aittir. Baştan aşağa altın sarısına boyanmıştır; yalnız pencere kanatları yeşildir. Bu küçük şehrin, iki katı ve çatı pencereleri olan nadir evlerinden biridir. Böyle olmasının nedeni de şu:

La-Ville-aux-Fayes'in şaılacak biçimde refaha kavuşmasından önce, **möble** oda denilmesini haklı kılacak tek tük eşyası ve birer karyolası bulunan dört oda vardı zemin katta. Burası, mahkemeye gitmek için Soulanges'a gelmek zorunda bulunanlara ve şatoda kalmayan ziyaretçilere kiralanırdı. Fakat yirmi beş yıldan beri o möble odalarda artık sadece panayır canbazları, fuara gelen satıcılar, her derde deva ilâç satanlar, işportacılar, plasyeler kalıyordu. Soulanges panayırı açılınca, odalar, günlüğü dört franktan tutulurdu. Socquard'ın dört odası yüz **ekü** kadar bir para getirirdi. Kahvehanedeki büyük meblağlara ulaşan konsomasyon hasılatı da ayrı.

Meydan yönündeki cephe özel yağlıboya resimlerle süslüydü. Her bir pencereyi kapıdan ayıran tabloda, kurdele ile birbirine bağlı istekalar görülürdü. Fiyongaların üstünde, grek stili kupalar içinde punç tüterdi. Her ucunda üç renkli bilardo toplarının piramit gibi yığıldığı yeşil bir zemin üzerine sarı boya ile **Café de la Paix** yazılıydı.

Sağda ve solda sandıklar içinde on kadar mazı dikilmişti; bunlara kahve ağacı demek daha doğru olurdu. İddialı, ama az gelişmiş, cılız bitkilerdi. Paris'te ve birkaç zengin şehirde esnafın, dükkânlarını yakıcı gü-

neşten korumak için kullandığı tenteler, o devirde Soulanges'da bilinmeyen bir lükstü. Camların ardında tahta raflar üzerinde sergilenmiş şişelerde mübarek içki süreli olarak pişerdi. Güneş ışınları camların kabarcıklarından pertavsızdan geçer gibi süzülüp Madera şişelerini, şurupları, likörleri, alkollü erik ve kiraz kavanozlarını kaynatırdı. Öyle sıcak yapardı ki, Aglaé, babası ve garson, kapının iki yanına yerleştirilmiş iki taş bank üzerinde oturmak zorunda kalırlardı. Matmazel Socquard'ın sıcacık su ile suladığı cılız ağaççıklar onları doğru dürüst koruyamazdı güneşten. Gün olurdu, baba, kız, garson, üçü birden evcil hayvanlar gibi oracıkta uzanıp uyuyakalırlardı.

Paul ve Virginie'nin moda olduğu 1804 yılında, kahvehanenin içerisi, bu romanın çeşitli sahnelerini canlandıran parlak bir kâğıtla örtüldü. O resimlerde, kahve toplayan zenciler görülürdü. Müessesede de kahve vardı, ama kimbilir nereye konmuştu. Çünkü ayda yirmi fincan bile içilmezdi. Sömürge ürünleri tüketmek, Soulanges'ın âdeti değildi. Bir yabancı gelse, bir fincan çikolata istese, Socquard baba müşkül durumda kalırdı. Bununla beraber, şeker ve kakaodan çok un, ezilmiş badem ve ham şekerle yapılmış çikolata tabletlerinden mide bulandırıcı esmer bir bulamaç hazırlayıp müşterinin önüne koyabilirdi. Bu tabletler köyün bakkallarında iki **su**'ya satılırdı. Bu çikolatalar, İspanyolların kakao ticaretini iflâsa sürüklemek için imâl edilirdi sanki.

Kahveye gelince, Socquard baba onu, her evde **büyük esmer kap** adıyla anılan bir kapta kaynatırdı. Hindiba ile karışık toz kahve telve halinde dibe çöktükten sonra suyunu müşteriye ikram ederdi. Ve bu işi, Parisli bir kahvehane garsonuna yakışır soğukkanlılıkla yapardı. Servis yaptığı porselen fincan yere düşse çatlamazdı.

Konumuzun geçtiği devirde, İmparatorluk zamanında şekere karşı beslenen derin saygı (62) henüz kalkmış değildi. Soulanges'da; bu edebî içkiden ısmarlamak acayipliğini gösteren panayır satıcısına bir fincan kahve sunan Aglaé Socquard, her biri fındık iriliğinde dört adet de şeker getirirdi beraber, kurum kurum kurularak.

Bir zamanlar bütün Soulanges'lıların gelip hayran hayran seyrettikleri iç dekorasyon değişmemişti. Aynı aynalar, aynı yaldızlı çerçeveler ve şapka asacak çengeller. Boyalı mahun ağacından tezgâhın beyaz benekli gri mermeri üzerinde kaplama vazolar, çifte hava cereyanlı lambalar bulunurdu (bu lambaları güzel bayan Socquard'a Gaubertin'in verdiği söylenirdi). Tavanarasında unutulmuş eski tablolar gibi, bütün eşyalar yapışkan bir kir tabakasıyla kaplıydı, ve renkleri solmuştu.

Café de la Guerre'in ünü, boyalı mermer masalar, kırmızı Utrecht kadifesiyle kaplı tabureler, zincirle tavandan asılı ve kristallerle süslü çift fitilli, karpuz şişeli yağ lambası ile başladı.

1802'den 1814'e kadar, Soulanges'lı burjuvalar oraya domino ve iskambil oynamaya giderler, likör, pişmiş şarap içerler, alkolde yatmış meyve ile bisküvi yerlerdi, çünkü tropikal ürünler o kadar pahalıydı ki, kahve, çikolata ve şeker bulunmuyordu artık. Punç'la **bavarois** en makbul şeylerdi. Bu içkiler, melasa benzer, şurup kıvamında, şekerli bir maddeden hazırlanırdı. Bu maddenin adı bile unutulmuştur şimdi; ama o dönemde, icat eden kimse zengin olmuştur.

Bu kısa ayrıntılar, benzerlerini hatırlatacaktır yolculara. Paris'ten hiç dışarı çıkmamış olanlar bile **Café de la Paix**'nin isten kararmış tavanını, çift kanatlılar sınıfının nasıl bir bağımsızlık içinde yaşadığını isbat eden milyarlarca siyah benekle kaplı aynaları görür gibi olacaklardır.

Maceraları Grand-I-Vert'in bayan Tonsard'ının maceralarını bastıran güzel bayan Socquard, en son modaya uygun kıyafetiyle kahvehanede kurulurdu. Sultan modeli türbanları pek severdi. İmparatorluk devrinde **sultan** modaydı; şimdi moda **melek**te.

Bir zamanlar bütün vadi, kahveci güzelinin türbanlarının, siperli şapkalarının, kürklü kalpaklarının, Çin usulü saçlarının modelini almak için oraya akardı. Soulanges'ın kodamanları da kahveci güzelinin lüksüne katkıda bulunurlardı. Junie (hem de Junie idi adı!), imparatoriçelere lâyık zerafetlerinden pek gururlanan analarımız gibi, elbisesinin belini mide hizasına getirirdi. Socquard firması onun eseridir. Kocası

bağını, oturduğu evi ve Tivoli'yi ona borçludur. Söylentilere bakılırsa, bay Lupin'in babası, güzel Junie Socquard uğuruna çok çılgınlıklar etmişti. Junie'yi baba Lupin'in elinden Gaubertin almıştı, ve muhakkak ki küçük Bournier, Lupin'den miras kalmıştı kendisine.

Bu ayrıntılar, ve Socquard'ın titizlikle kendine sakladığı pişmiş şarap imâl etme sırrı, adının ve Café de la Paix'nin ne sebeple popüler olduğunu açıklamaya yeter. Ama bu şöhreti artıran daha başka nedenler de vardı. Tonsard'da ve vadinin diğer bütün meyhanelerinde sadece şarap bulunurdu. Oysa Socquard'ın kahvehanesi Couches'dan La-Ville-aux-Fayes'a kadar altı fersahlık bir çevrede, bilardo oynanabilen ve kahvehane sahibinin mükemmel bir biçimde hazırladığı punçun içilebildiği tek lokaldi. Yabancı menşeli şaraplar, nefis likörler, alkollü meyveler, yalnız orada bulunurdu.

Bu itibarla, kahvehanenin adı hemen her gün anılırdı vadide, ve midesi gönlünden daha hassas olanlara ince şehvet hayalleri telkin ederdi. Ayrıca, Soulanges panayırının onsuz olamayacağı kanısı da ününü artırırdı. Kademe farkı saklı kalmak şartıyla, **Grand-I-Vert** köy için ne ise, **Café de la Paix** de şehir için oydu; yani, zehir deposu. La-Ville-aux-Fayes ile vadi arasında dedikoduların transit yeri. **Café de la Paix**'nin sütünü, kaymağını Grand-I-Vert sağlardı, bu nedenle Tonsard'ın kızları hergün bu müesseseye gelip giderlerdi.

Soulanges meydanı, kahvehanesinin bir uzantısıydı Socquard için. Evden eve dolaşır, herkesle yarenlik ederdi. Yazın sadece bir pantalon, üstten de tam olarak iliklenmemiş bir yelek giyerdi (küçük şehirlerde kahvecilerin mutat giyimiydi bu). Dükkânına birisi girse, sohbete daldığı kimseler kendisine haber verirlerdi, o da sıkıntılı bir tavırla ağır ağır kahvehanesine dönerdi.

Bu ayrıntılar, semtlerinden hiç ayrılmamış Parislilere, Couches'dan La-Ville-aux-Fayes'a kadar tüm Avonne vadisinde en ufak bir şeyi gizlemenin ne kadar zor, hattâ imkânsız olduğunu kanıtlamış olsa gerek. Kırsal bölgelerde hiç kesiklik olmaz. Yer yer

Grand-I-Vert meyhaneleri, **Café de la Paix**'ler bulunur; bunlar yankı görevini yapar. Bu gibi yerlerde hiç kimseyi ilgilendirmeyen, en büyük gizlilik içinde yapılan hareketler bile bir çeşit sihirle kulaktan kulağa yayılır. Sosyal gevezelik, elektrikli telgraf işini görür. Bu suretle, çok uzaklarda meydana gelen felâketlerin haberi göz açıp kapayıncaya kadar mucize kabilinden her tarafa ulaşmış olur.

Atını durdurduktan sonra Rigou arabadan indi, dizginleri Tivoli'nin kapısındaki kazıklardan birine bağladı. Sonra, kulak kabarttığını belli etmeden içerdeki tartışmayı dinlemek için iki pencere arasına yerleşti. Başını uzatınca, pencerelerin birinden içerdeki şahısları görebilir, yaptıkları hareketleri inceleyebilir, dışardaki sükûnet sayesinde, camları zangırdatan küfürlü sözleri duyabilirdi.

Tiz bir ses şöyle bağırıyordu:

— Kardeşin Nicolas'nın Péchina'nın ardına düştüğünü, her saat onu gözlediğini, kızın, efendinizin burnu dibinde yokolacağını Rigou babaya bir söylersem, topunuzun canına okur, sizi gidi **Grand-I-Vert** serserileri.

Marie Tonsard'ın cırtlak sesi cevap verdi:

— Bize böyle bir oyun oynarsan, Aglaé, ben de sana öyle bir oyun oynarım ki, tabutundaki kurtlardan başkasına anlatmaya fırsat bulamazsın!... Ne Nicolas'nın işine karış, ne de benle Bonnébault'nun işlerine.

Görülüyor ki Marie, ninesinin kışkırtmasıyla, Bonnébault'nun peşine takılıp gelmiş, delikanlıyı gözetlemiş, Rigou'nun bulunduğu pencereden matmazel Socquard'a övgüler düzdüğünü görmüştü. Aglaé'nin Bonnébault'ya gülümsediğin görünce artık dayanamamış, içeriye dalmıştı. Ve işte, meydana gelen tartışmada, Rigou'nun pek işine yarayan bir sır ortaya dökülmüştü.

Socquard tefecinin omuzuna vurarak:

— Ne o Rigou baba, dedi, müessesemi mi şereflendiriyorsunuz? (63)

Kahveci, bahçenin dip tarafında bulunan bir ambardan geliyordu.

Taşrada ucuz olduğu için çok satılan sarı köse-

den terlikler giymiş, yürürken hiç gürültü etmemişti. Ambardan tartı aletleri, at oyunları, salıncaklar vs. çıkarılıp Tivoli'de yerlerine monte edilecekti.

Rigou:

— Eğer taze limonunuz varsa bir limonata yaparım kendime, diye cevap verdi. Hava sıcak.

Socquard, pencereden içeri bakıp Marie ile tartışan kızını gördü.

— Kim böyle cıyak cıyak bağıran? dedi.

Rigou şeytanî bir bakışla:

— Bonnébault'yu paylaşamıyorlar, diye karşılık verdi.

Bunun üzerine kahveci Socquard'ın menfaati baba Socquard'ın öfkesini bastırdı. Baba, içeri girip Bonnébault'nun bir kahveci için çok takdir edilecek meziyetlere sahip olduğunu, fakat Soulanges'ın ileri gelenlerinden birinin damadı olmak için hiç bir meziyeti bulunmadığını söylemek istiyordu. Kahveci ise, dışarda kalarak Rigou gibi içerisini dinlemeyi daha ihtiyatlı buldu. Kızına pek talip çıktığı yoktu. Aglaé yirmi iki yaşındaydı. Bu yaşta, bayan Vermichel'e rekabet edecek kadar şişko ve ağırdı. Kasada oturmak alışkanlığı, babasından kalıtım yoluyla geçen şişmanlama eğilimini daha da artırıyordu.

Socquard baba Rigou'ya sordu:

— Hangi şeytan kudurtuyor bu kızları böyle?

Eski Benediktus keşişi:

— Hangi şeytan mı? dedi. Bütün şeytanlar arasından, Kilisenin en sık yakaladığı şeytan!

Socquard, cevap vereceğine, sıvası yer yer dökülmüş tablolardaki ıstekaları incelemeye daldı.

O sırada Bonnébault bilardo salonundan çıktı, elindeki ısteka ile Marie'ye sert bir darbe indirdi.

— Senin yüzünden ıska geçtim, dedi. Ama seni ıska geçmeyeceğim, çeneni tutmasını bilmediğin sürece de yiyeceksin sopayı.

Araya girme zamanının geldiğine hükmeden Socquard'la Rigou, meydandaki kapıdan içeri girdiler. Bir sinek bulutu yükseldi, gün ışığını bile kararttı. Vızıltısı bir sürü trampetenin uzaktan gelen gürültüsünü andırdı. İlk korkuları geçince, bütün sinekler yerlerine dönüp tekrar cama kondular. Üzerinde kirli şi-

şelerin askerler gibi sıralandığı üç kat rafın boyası sinek pislikleri altında tanınmaz olmuştu.

Marie ağlıyordu. Sevdiği adamdan rakibesi önünde dayak yemek öylesine onur kırıcı bir şey ki, hiç bir kadın, hangi sosyal kademede bulunursa bulunsun, buna tahammül edemez, ve sosyal kademesi ne kadar aşağı olursa kini de o kadar şiddetli olur. Bu bakımdan Tonsard'ın kızı ne Rigou'yu gördü, ne Socquard'ı. Yüzü hayra alâmet değildi. Donuk bir suskunluk içinde bir tabureye çöktü. Sabık din adamı onun hareketlerini gözlüyordu.

Socquard baba:

— Bir taze limon getir, Aglaé, dedi, ve kendi elinle bir bardak yıka iyice.

Rigou alçak sesle:

— Kızınızı göndermekle akılı bir iş yapmış oldunuz, dedi Socquard'a. Belki de ölüm derecesinde yaralanırdı.

Ve bir göz işaretiyle Marie'nin elini gösterdi. Marie bir tabure yakalamış, Aglaé'nin kafasına fırlatmak için nişan alıyordu.

Socquard kızın önüne dikildi.

— Yavaş gel bakalım, Marie, dedi, buraya gelen kimse taburelerle oynamaz... Hem sonra, eğer aynalarımı kırarsan, ineklerinin sütüyle ödeyemezsin parasını.

— Socquard baba, kızınız bir aşifte, ben de ondan aşağı kalmam, anlıyor musunuz? Eğer Bonnébault'yu damat olarak istemiyorsanız, bilardoyu başka yerde oynamasını söylemenizin zamanı gelmiştir!... Her zaman yüz su kaybediyor oyunda.

Bu sözleri bağıra çağıra söylemeye başlar başlamaz Socquard Marie'yi belinden yakaladığı gibi, çığlıklarına ve direnmesine bakmadan kapıdışarı etti. Tam zamanıydı, çünkü Bonnébault, gözleri alev saçarak, bilardo salonundan dışarıya varıyordu tekrar.

Marie Tonsard bağırdı:

— Bu böyle bitmez ama!

Viollet Bonnébault'ya sarılmış, herhangi bir şiddet hareketine başvurmasına engel oluyordu.

Bonnébault avazı çıktığı kadar bağırdı:

— Defol! Cehennemin dibine git! Yoksa bir daha ne konuşur, ne yüzüne bakarım.

Marie, Bonnébault'ya öfkeli bir bakış fırlattı.

— Sen ha! dedi. Önce paramı geri ver sen bana, sonra seni matmazel Socquard'a bırakırım. Tabii seni alıkoyacak kadar zenginse!...

Üzerine kaplan gibi atılan Bonnébault'yu Socquard'ın bile zor zaptettiğini görünce korkuya kapılan Marie, kaçıp yola çıktı.

Rigou, Marie'yi Bonnébault'nun öfkesinden kurtarmak için arabasına bindirdi. Bonnébault'nun sesi Soudry'lerin evine kadar ulaşıyordu. Rigou Marie'yi sakladıktan sonra limonatasını içmek için geri geldi, orada toplanan Plissoud'yu, Amaury'yi, Viollet'yi ve Bonnébault'yu yatıştırmaya uğraşan garsonu incelemeye koyuldu.

— Haydi bakalım, oyun sırası sende, süvari bey, dedi Amaury.

Kısa boylu, sarışın, donuk bakışlı bir gençti.

— Zaten kız sıvıştı gitti, dedi Viollet.

Blangy tefecisini bir masaya oturmuş ve kızların kavgasından ziyade kendisiyle meşgul gören Plissoud, büyük hayrete kapıldı. Bütün çabasına rağmen yüzündeki şaşkınlığı gideremedi. İnsan kötülüğünü istediği veya aleyhinde tertiplere giriştiği bir kimse ile karşılaşınca bu biçim bir şaşkınlık gösterir. Plissoud birdenbire bilardo salonuna daldı.

Tefeci:

— Hoşça kal, Socquard baba, dedi.

Limonatacı cevap verdi:

— Acele etmeyin, ben arabanızı getiririm.

Rigou kendi kendine şu soruyu soruyordu:

— Nasıl yapsam da şu adamların oyun oynarken ne düşündüklerini bilsem?

Aynanın içinden garsonun suratını gördü.

Bu garson, Socquard'ın bağıyla uğraşır, kahvehaneyi, bilardo salonunu süpürür, bahçeyi temiz tutar ve Tivoli'yi sularda. Bütün bu işleri yılda yirmi **ekü** karşılığında yapardı. Bayram seyran dışında, hiç ceket giymezdi. Bütün elbisesi mavi bezden bir pantalondan, kaba kunduralardan, çizgili kadife bir yelekten ibaretti. Bilardo salonunda veya kahvehanede hizmet ettiği zaman bir önlük takardı. Bu kordonlu önlük, görevinin belirtisiydi. Limonatacı bu delikanlıyı

son fuarda kiralamıştı. Çünkü bu vadide, tüm Burgonya'da olduğu gibi, işçiler oracıkta bir yıllığına tutulurlar, pazardan at satın alır gibi.

— Adın ne senin? diye sordu Rigou ona.

— Michel, emrinize amadeyim.

— Fourchon baba arada sırada buraya gelir mi?

— Haftada iki üç defa bay Vermichel'le beraber gelir. Bay Vermichel bana birkaç su verir, karısının geldiğini haber vermemi ister.

— Fourchon baba iyi adam, tahsilli, sağduyu sahibi, dedi Rigou.

İçtiği limonatanın bedelini ödedi ve mülevves kahvehaneyi terketti; o sırada Socquard baba arabasını kahvehanenin önüne çekmişti.

Rigou arabaya binerken eczacıyı görüp seslendi:

— Hey! bay Vermut!

Vermut, para babasını tanıyınca adımlarını sıklaştırdı. Rigou ona yetişti ve kulağına şunları söyledi:

— Gerçek bir hastalık, meselâ parmakta bir dolama, meydana getirecek kadar deri dokusunu bozacak reaktiflerin varlığına inanır mısınız?

Küçük bilgin:

— Şayet bay Gourdon bu işe karışmak isterse, evet, dedi.

— Vermut, bu konuda ağzınızı açıp tek lâf söylemeyeceksiniz, aksi takdirde bozuşuruz. Fakat bay Gourdon'a açın meseleyi, kendisine söyleyin, yarın değil öbür gün gelip görsün beni. Oldukça nazik bir ameliyat emanet edeceğim kendisine: bir işaret parmağı kesecek.

Sabık belediye başkanı, eczacıyı ağzı açık bırakıp arabaya bindi, Marie Tonsard'ın yanına oturdu, dizginleri arabayı örten meşin perdenin ön tarafındaki bir halkaya bağladı. Beygir yol almaya başlayınca, Rigou, Marie'nin kolunu tutarak:

— Şimdi söyle bakalım, küçük yılan, dedi, bu gibi şiddet hareketlerine girişerek Bonnébault'yu kendine alıkoyacağını mı sanıyorsun sen?... Sende akıl olsaydı, o yağ tulumu ile evlenmesini kolaylaştırırdın, ve işte öcünü almış olurdun.

Marie cevap verirken gülümsemekten kendini alamadı:

— Ay ne kötü adamsınız siz! Gerçekten hepimizin ustasısınız.

— Dinle Marie, ben köylüleri severim, ama hiç biriniz dişlerimle bir av lokması arasına girmemeli... Aglaé'nin dediği gibi, ağabeyin Nicolas Péchina'yı kovalıyor. Bu, iyi bir şey değil, çünkü ben o çocuğu koruyorum. Otuz bin frank miras bırakacağım ona, ve de evlendireceğim. Duydum ki bu sabah, Nicolas, kızkardeşin Catherine'le beraber o zavallı çocuğu az kalsın öldürecekmiş. Git ağabeyini, kızkardeşini gör, onlara de ki: «Eğer Péchina'yı rahat bırakırsanız, Rigou baba Nicolas'yı askerlik hizmetinden kurtaracakmış...» de.

Marie:

— Siz şeytanın ta kendisisiniz, diye haykırdı. Şeytanla bir sözleşme imzaladığınızı söylerler... Mümkün mü bu?

Rigou ağır bir ciddiyetle:

— Evet, dedi.

—Akşamları birarada toplandığımız zaman söylerlerdi bize, ama ben inanmazdım.

— Bana yöneltilen hiç bir suikast hedefine varamaz, kimse benden bir şey çalamaz, hiç hasta olmadan yüz yıl yaşayacağım, her şeyde başarı elde edeceğim ve öleceğim ana kadar iki yaşındaki bir horoz gibi genç kalacağım: garanti vermiştir şeytan bana...

Marie:

— Görülüyor, belli, dedi. Öyleyse ağabeyimi askerlikten kurtarmak sizin için pek kolay bir iş olsa gerek...

— Şayet kendisi isterse, çünkü bir parmağını kaybetmesi gerekecek, işte bu kadar. Nasıl yapılacağını ben kendisine söyleyeceğim!

Marie:

— Aa! dedi, üstteki yoldan mı gidiyorsunuz?

Sabık keşiş cevap verdi:

— Gece vakti artık buradan geçmiyorum.

Marie safça:

— Haç var, onun için mi? (64) diye sordu.

Korkunç adam:

— Tamam, bildin, kurnaz seni! dedi.

Vardıkları yerde bölgesel yol, arazideki hafif bir

tümseğin içinden geçiyordu. Tümseğin kazılmasıyla meydana gelen yolun iki yanı oldukça dik iki şev teşkil ediyordu. Bu biçim geçitlere çok sık rastlanır Fransa yollarında.

Yaklaşık yüz adım uzunluğundaki bu boğazın sonunda, Ronquerolles ve Cerneux yolları bir dörtyol ağzı oluşturur. Yolların kesiştiği yerde bir haç dikilmiştir. Sağdaki veya soldaki şevden, herhangi bir kimse bir yolcuya nişan alabilir ve yakından vurup öldürebilir. Bunu yapmak çok kolaydır, zaten tümseğin üstü bağlarla örtülü olduğundan kötü niyetli kimse böğürtlenler arasında pusuya yatma imkânını kolayca bulabilir. Bundan ötürüdür ki, daima ihtiyatlı hareket eden tefeci, gece vakti asla geçmezdi oradan. Thune ırmağı Clos-de-la-Croix diye anılan bu tepeciğin etrafından dolanır. İntikam almak, adam öldürmek için bundan daha uygun bir yer bulunamaz. Çünkü Ronquerolles yolu av pavyonu önünde Avonne köprüsüyle birleşir, Verneux yolu ise kraliyet yolunun ötesine kadar uzanır. Dolayısiyle Aigues, La-Ville-aux-Fayes, Ronquerolles ve Cerneux yolları arasında, katil, bir ricat yolu seçebilir ve peşine düşenleri kararsızlık içinde bırakır.

Rigou, Blangy'nin evlerini farkedince:

— Seni, dedi, köyün girişinde bırakacağım.

— Annette görmesin diye ha? Sizi korkak! Ne zaman sepetleyeceksiniz onu? Üç yıl oldu yanınıza alalı!... Hoşuma giden ne, biliyor musunuz? Sizin kocakarının sağlığı yerinde... Allah baba intikam alıyor...

IV

LA-VİLLE-AUX-FAYES TRİUMVİRA'Sİ

İhtiyatlı tefeci, karısı ile Jean'ı gün batarken yatmaya, gün ağarırken kalkmaya zorlamıştı. Kendisi geceyarısına kadar uyanık kalsa ve sabah geç kalksa, kimseciklerin eve saldırmayacağını isbat etmişti. Böylece hem akşamın yedisinden sabahın beşine kadar başı dinç olurdu, hem de karısı ile Jean ne kendisini,

ne de Agar'ı rahatsız ederlerdi uykularında (kızın odası Rigou'nun odasının arka tarafındaydı).

Ertesi sabah, saat altıbuçuk sularında, Jean'la birlikte kümeste meşgul olan bayan Rigou, çekine çekine kocasının kapısını tıkırdattı.

— Bay Rigou, diye seslendi, seni uyandırmamı tenbih etmiştin.

Kadıncağızın sesi, davranışı, emrini yerine getirirsem acaba kızacak mı diye endişe eden çekingen tavrı, bu zavallı yaratığın kendini kocasına nasıl adadığını ve bu becerikli küçük müstebiti ne derece sevdiğini göstermekteydi.

Rigou:

— Pekiyi! diye bağırdı.

Bayan Rigou sordu:

— Annette'i de uyandıralım mı?

— Hayır, bırakın uyusun!... Bütün gece ayaktaydı! dedi Rigou ciddi ciddi.

Bu adam daima ciddiydi, şaka ederken bile. Gerçekten de Annette, esrarengiz biçimde ziyarete gelen Sibilet'ye, Fourchon'a, Catherine Tonsard'a kapı açıp kapamıştı. Üçü de saat on bir ile, bir arasında, ama her biri ayrı saatlerde gelmişti.

On dakika sonra, her zamankinden daha özenle giyinen Rigou, aşağı inip karısına günaydın dostum dedi. Kadıncağız general Montcornet'yi önünde diz çökmüş görmüş kadar mutluluk duydu bu hitaptan.

Rigou sabık manastır hizmetkârına:

— Jean, dedi, evi bırakıp çıkma sakın, hırsız girmesin, benden fazla sen zararlı çıkarsın!...

Bu bilgiç bencil, üç kölesini kendisine köpek gibi bağlı, sadık tutmak için kâh tatlı konuşur, kâh tersler, kâh umutlandırır, kâh çıkışırdı.

Rigou Clos-de-la-Croix'dan geçmemek için yine yukardaki yoldan geldi, saat sekize doğru Soulanges meydanına vardı.

Dizginleri üç basamaklı kapının en yakın turnikesine bağladığı sırada kapının iç kanadı açıldı, Soudry'nin çopur yüzü göründü. Bir çift küçük siyah göz jandarmanın suratına kurnaz bir ifade veriyordu.

— Önce hafif bir kahvaltı edelim, çünkü La-Ville-aux-Fayes'da saat birden önce yemek yiyemeyiz.

Rigou'nunki kadar genç ve güzel bir hizmetçi çağırdı usulca. Kız gürültüsüz aşağı indi. Soudry bir parça jambonla ekmek getirmesini söyledi, kendisi de şarap çıkarmak için mahzene indi.

Rigou kimbilir kaçıncı defa olarak seyretti bu yemek odasını. Yerler meşe döşeli, tavanlar silme idi. Duvarlar bel boyu lambri kaplıydı. Güzel boyalı dolaplar vardı odada. Matmazel Laguerre'den gelme bir soba, bir de şahane duvar saati göze çarpıyordu. Sandalyelerin ağacı beyaz boyalı ve vernikli, döşemesi yeşil maroken, çivileri altın yaldızlı, arkaları lir şeklindeydi. Som mahundan masanın üstü, koyu çizgili, kenarı yeşil zırhlı bir muşamba ile örtülü idi. Urbain'in özenle ovaladığı parkeler, eski oda hizmetçilerinin, uşaklarını çalıştırmakta ne kadar titiz davrandıklarını gösteriyordu.

Rigou:

— Ama çok pahalıya mal olur!... dedi içinden. Benim odamda da rahat yemek yenir. Hem de gereksiz lükse harcanacak paranın faizini kazanmış olurum.

Yıllanmış bir şişe ile meydana çıkan Soulanges belediye başkanını görünce:

— Bayan Soudry nerede? diye sordu.

— Uyuyor.

— Ve siz onu uykusunda hiç rahatsız etmiyorsunuz tabii artık, dedi Rigou.

Sabık jandarma alaycı alaycı göz kırptı, güzel hizmetçisi Jeannette'in getirdiği jambonu gösterdi.

— Bu güzel parçayı görünce gözleriniz açıldı, değil mi? dedi. Evde yapılmıştır, ve daha dün başladık yemeye.

Eski Benedikten keşiş, Soudry'nin kulağına eğildi.

— Ahbap, dedi, sizin böyle bir hizmetçiniz olduğunu bilmezdim. Nereden buldunuz bunu?

Jandarma gene göz kırptı.

— O da jambon gibi taze, diye cevap verdi. Sekiz gün oldu geleli.

Jeannette'in başında gece takkesi, çıplak ayaklarında pantuflalar vardı henüz. Köylüler arasında moda olan, sıkı gömlek biçiminde dikilmiş bir eteklik geçirmiş, üzerine de çapraz bir fular uydurmuştu, ama genç ve taze göğüsleri tamamen örtülü değildi. So-

udry'nin pek övdüğü jambon kadar iştah açıcı idi. Ufak tefek, balıketindeydi. Kızarmış çıplak kollarının ucunda kısa parmaklı, gamzeli, iri elleri, kızın mükemmel bir sıhhate sahip olduğunu gösteriyordu. Yüzü kanlı canlı, ama şakakları, gerdanı, kulakları beyazdı. Saçları kestane renginde, göz ucları kulağa doğru kalkık, burun kanatları açık, ağzı şehvetliydi. Yanaklarında biraz ayva tüyü vardı. Canlı ifadesini yumuşatan alçak gönülü ve yalancı tavrı, onun örnek bir edepsiz hizmetçi olduğunu gösteriyordu.

— Doğrusu, Jeannette jambona benziyor, dedi Rigou. Eğer bir Annette'im olmasaydı, bir Jeannette'im olmasını isterdim.

— İkisi de aynı ayarda, dedi sabık jandarma. Sizin Annette tatlı, sarışın, nazlı bir kız...

Ve şakadan anladığını Rigou'ya göstermek için, birdenbire sordu:

— Bayan Rigou ne âlemde?... Uyuyor mu?

Rigou:

— Bizim horozla birlikte uyanır, diye cevap verdi, ama tavuklar gibi yatar. Ben oturur, **Constitutionnel**'i okurum. Akşam ve sabah karım beni rahat bırakır, uyurum. Dünya yıkılsa odama girmez...

Jeannette:

— Burada tam tersi, dedi. Bayan, şehrin burjuvalarıyla oyuna oturur; bazen on beş kişi olur salonda. Beyefendi sekizde yatar, biz şafakta kalkarız...

— Bu size farklı gibi geliyor, ama aslında aynı şey, dedi Rigou. Kızım, siz bana gelin, ben de Annette'i buraya göndereyim. Hem aynı şey olur, hem de değişik olur.

— Koca çapkın! dedi Soudry, bak utandırdın kızı.

— Ne diyorsun, jandarma! Ahırında bir tek at mı istiyorsun?... Neyse, herkes mutluluğunu bulduğu yerde arar.

Efendisinin emri üzerine Jeannette sabah tuvaletini hazırlamaya gitti.

Rigou sordu:

— Karın öldükten sonra kendisiyle evleneceğini vaadettin mi?

— Biz yaşlarda, ancak bu çare söker!

Rigou:

— Haris bir kız oldu mu, bu çare çabucak dul kalmanın usullerinden biri olur... diye karşılık verdi. Hele bayan Soudry, Jeannette'in önünde, merdivenleri sabunlama usulünden bahsederse...

Bu sözler üzerine iki koca düşüncelere daldılar. Jeannette gelip her şeyin hazır olduğunu bildirdiği zaman, Soudry ona: «Gel bana yardım et!» dedi. Eski keşiş gülümsedi bu söze.

— İşte bir farkımız daha, ortak! dedi. Ben olsaydım, hiç korkmadan seni Annette'le yalnız bırakırdım.

Bir çeyrek sonra, resmî giyinmiş Soudry, ahbabının arabasına bindi, La-Ville-aux-Fayes'e gitmek için Soulanges gölünün çevresinden dolaştılar.

Şatonun profilden göründüğü noktaya varınca, Rigou:

— Ya bu şato?... dedi.

Eski ihtilâlci bu sözü öyle bir tonla söyledi ki, kır burjuvalarının büyük şatolara ve büyük toprak mülkiyetine karşı besledikleri tüm nefreti açığa vuruyordu.

Eski jandarma ise şu karşılığı verdi:

— Ama ben yaşadıkça o şatonun ayakta kalmasını isterim. Soulanges Kontu benim generalim olmuştur. Bana iyilik etmiştir. Emeklilik maaşımı çok iyi ayarlatmıştır. Sonra, arazisinin idaresini Lupin'e teslim etmiştir. Lupin'in babası da orada yaptı servetini. Lupin'den sonra bir başkası alacak o işi. Ve Soulanges'lar baki kaldıkça buna saygı gösterilecek!... Bunlar iyi insanlar, herkesin pay almasına müsaade ediyorlar, ve kendileri de rahat ediyorlar...

— Ama generalin üç evlâdı vardır. Babaları ölünce, aralarında anlaşamazlar belki. Günün birinde kızının kocası ve oğlanlar, izaleişüyu ile satışa çıkarırlar. Bina bir kurşun ve demir madeni olduğundan iyi kâr ederler, biz de satın alanlardan geri almanın yolunu buluruz.

Soulanges şatosunun profili, eski keşişe meydan okurcasına dimdik ayaktaydı.

Soudry:

— Vallaha, o zamanlar mükemmel inşaat yapıyorlarmış! diye haykırdı. Ama Kont hazretleri şu sırada gelirlerinden tasarruf ediyor. Yüksek Meclis üyeliğine

hak kazanmak için Soulanges'ı meşruta haline getirecek, onun için para biriktiriyor.

Rigou:

— Ortak, dedi, meşrutalar lağvedilecek.

Çıkar konuları tükendikten sonra, iki burjuva, oda hizmetçilerinin karşılıklı yetenekleri üzerine konuşmaya başladılar, fakat bunu biraz fazla Burgonya lehçesiyle yaptıklarından, yayınlanması sakıncalıdır. Bu sonu gelmez konu o kadar uzadı ki, Gaubertin'in saltanat sürdüğü ilçe merkezi karşılarında dikiliverdi. Bu şehri merak edenler, acelesi olanlar bile, kısa bir açıklama yapmamıza itiraz etmezler herhalde.

La-Ville-aux-Fayes adı, acayip olmakla beraber, uğradığı değişiklikle kolayca izah edilir (Ortaçak latincesiyle, **Villa in Fago**, ormandaki konak). Bu isim de gösteriyor ki, vaktiyle, beş fersah uzakta Yonne'la birleşen ırmağa döküldüğü yerde Avonne tarafından meydana getirilen delta, ormanla kaplıymış. Frank'lardan biri mutlaka bir kale inşa ettirmiş tepenin üzerinde. Tepenin yamaçları hafif bayırlar halinde uzun ovaya inip kaybolur. (Milletvekili Leclercq o ovada satın almıştı arazisini.) Fatih derebeyi, bu deltayı büyük ve uzun bir hendekle ayırınca, müthiş bir pozisyon sahibi olmuştur. Yollar için gerekli köprülerden geçiş parasını, buğday öğütme hakkını haraca bağladığı değirmenlerin vergisini tahsil ve kontrol etmek kolaylaşmıştır.

Budur La-Ville-aux-Fayes'ın başlangıç hikâyesi. Feodal veya dini tahakküm nerede yerleştiyse, orada çıkarlar, sonra sakinler, daha sonra, meskûn yerler endüstri kurmak ve geliştirmek imkânını buldukça, şehirler meydana gelmiştir. Kesilen ağaçları yüzdürerek nehir yoluyla nakletme usulü (Jean Rouvet'nin bulduğu usul), ağaçları toplayıp alıkoymak için uygun yerlere ihtiyaç gösterdiğinden, La-Ville-aux-Fayes doğdu. O zamana kadar, Soulanges'a kıyasla, ancak bir köy sayılırdı. La-Ville-aux-Fayes, iki ırmağın kıyılarında on iki fersahlık bir araziyi kaplayan ormanların antrıposu haline geldi. Ağaçları tekrar sudan çıkarmak, **kaybolan** kütükleri tanımak, Yonne'un Seine nehrine taşıdığı odun bağlarının hazırlanması, büyük çapta işçi emeğine ihtiyaç gösterdi. Nüfus tüketimi

teşvik etti ve ticaret doğdu. Böylece XVI. yüzyılın sonunda altı yüz nüfusu olmayan La-Ville-aux-Fayes 1790'da iki bin nüfusa sahip oldu, Gaubertin bu sayıyı dört bine yükseltti. Bunu nasıl yaptığını anlatalım.

Yasama Meclisi bölgenin yeni çevresini tesbit edince, La-Ville-aux-Fayes coğrafi bakımdan bir kaymakamlığın bulunması gereken bir mesafede kaldı. Böylece, Soulanges'ın yerine, ilçe merkezi oldu. Kaymakamlık olunca, arkasından bidayet mahkemesi de kuruldu ve bir ilçe merkezinde bulunmaları gereken bütün memurlar oraya akın ettiler. Paris nüfusunun çoğalması, yakacak oduna miktar ve kalite bakımından talebi de artırdı, ve La-Ville-aux-Fayes'in ticaretteki önemi de kaçınılmaz olarak büyüdü. Gaubertin, barışın Paris'in nüfusuna etkisini sezmiş, yeni servetini bu tahmin üzerine oturtmuştu; nitekim Paris'in nüfusu, 1815 ilâ 1825'te üçte biri aşan oranda artmıştı.

La-Ville-aux-Fayes'ın dış görünüşü, arazinin görünüşüne uygundu. Yüksek burnun iki yanında limanlar diziliydi. Odunu durdurmak için kurulan baraj, üzerinde Soulanges ormanının bulunduğu tepenin aşağısında bulunuyordu. Bu barajla şehir arasında bir dış mahalle vardı. Deltanın en geniş kısmında bulunan aşağı şehir, Avonne gölünün sularına doğru uzanırdı.

Aşağı şehrin üstünde, üç yüz yıldan beri işlenecek hale getirilen tepenin üzerine konmuş beş yüz bahçeli ev, bu burnu üç yandan kuşatır. Bütün evler, elmas gibi parıldayan Avonne gölünün değişik görünüşlerinden yararlanır. Gölün kıyılarında hazırlanmakta olan ağaç bağları, kütük istifleri görülür. Irmağın odun yüklü suları ve Avonne'un güzel çağlayanları gayet canlı bir tablo meydana getirir. Yeşil orman kitleleri bu tablonun çerçevesini oluşturur ve uzun Aigues vadisi La-Ville-aux-Fayes'a hâkim koyu, canlı renklerle nefis bir kontrast meydana getirir. Döküldüğü ırmaktan daha yüksekte olan akarsular, değirmenlerin vanalarını ve birkaç fabrikanın tesviye havuzlarını besler.

Bu geniş perdenin karşısında La-Ville-aux-Fayes'dan çeyrek fersah uzaklıkta kraliyet yolu, ırmağı bir köprüden geçer, kavaklar arasında uzanan bir yolla

bağlantı kurar. Orada, büyük bir çiftliğin bitişiğinde, bir posta konağının çevresinde ufak bir dış mahalle oluşmuştur. Bölgesel yol da bir kavis çizerek aynı köprüye varır, oradan anayolla birleşir.

Gaubertin deltada bir arsa üzerinde kendine bir ev yaptırmıştı. Aşağı şehri yukarı şehir kadar güzelleştirecek bir meydan açmayı tasarlıyordu. Yaptırdığı ev moderndi, taştandı. Balkonu dökme, pancurlu pencereleri boyalıydı. Kornişin altındaki Yunan motifinden başka süsü yoktu. Dam arduvaz kaplıydı. Ev tek katlıydı; tavanarasında ambarları, güzel bir avlusu, arkada da İngiliz usulü bir bahçesi vardı; Avonne'un suları bu bahçenin önünden akardı. Bu evin zerafeti, geçici olarak ahır gibi bir evde barınan kaymakamlığı, evin karşısında milletvekili Leclercq'le milletvekili Ronquerolles'ün ısrarı üzerine vilâyetçe inşa edilen bir makam binasına taşınmak zorunda bıraktı. Şehir de oraya belediye dairesini kondurdu. Keza kirada faaliyet gösteren mahkeme de bir adalet sarayına kavuştu. Bu suretle La-Ville-aux-Fayes, belediye başkanının hareketli dehası sayesinde, bir dizi heybetli, modern binaya sahip oldu. Meydanın tanzimini tamamlamak için jandarma da kendine bir kışla yaptırıyordu.

Sakinlerin gurur duydukları bu değişiklikler, Gaubertin'in etkisi sayesinde oluyordu. Birkaç gün önce, kralın yıldönümü dolayısiyle **Légion d'Honneur**'ün haçını almıştı. Yeni doğan ve bu biçimde oluşan bir şehirde ne aristokrasi bulunurdu, ne asiller. Bu itibarla, bağımsızlıklarından gurur duyan La-Ville-aux-Fayes burjuvaları, restorasyon tarafını tutan bir imparatorluk kontu ile köylüler arasında başgösteren kavgayı benimsiyorlardı. Zalimleri mazlum yerine koyuyorlardı. Bu tüccar şehrin zihniyetini hükümet o kadar iyi bilirdi ki, oraya kaymakam olarak uzlaştırıcı mizaca sahip bir adam göndermişti: ünlü Lupeaulx'nun yeğeni, ve de öğrencisi. Lupeaulx uzlaşmalara alışkın, bütün hükümetlerin istediklerini iyi bilen bir tipti, kendileri beterini yaptıkları halde sureti haktan görünen siyasi püritenlerin ahlâksız olarak suçladıkları tiplerden biri.

Gaubertin'in evinin içi, modern lüksün oldukça

bayağı icatlarıyla dekore edilmişti. Duvarlar, yaldız bordürlü gözalıcı kâğıtlarla kaplıydı. Bronz avizeler, mahun mobilyalar, ışığı tavana veren lambalar, yuvarlak, üstü mermer masalar, kırmızı maroken döşeli sandalyeler, salonda mavi kazmirden bir mobilye, yemekodasında akuatinta gravürler, altın çizgili beyaz porselenden meyve, tatlı, peynir takımları soğuk ve son derece bayağı ayrıntılar teşkil ettiği halde, La-Ville-aux-Fayes'da efsanevi bir lüksün son kertesi olarak kabul edildi. Bu dekor içinde bayan Gaubertin derin izlenimler yaratan bir hanımefendi rolünü oynuyordu. Yapmacık tavırlar takınıyor, kendinden emin bir belediye başkan karısı olarak, kırkbeş yaşına rağmen kırıtıyordu. Ve kendisine kur yapan bir dalkavuklar çevresine de malikti.

Rigou'nun evi, Soudry'nin evi ve Gaubertin'in evi, Fransa'yı tanıyanlar için köyü, küçük şehri ve kaymakamlığı mükemmel olarak temsil eder.

Gaubertin ne akıllı adamdı, ne de yetenekli, ama öyle görünürdü. Doğru görüşlü ve kötü niyetli oluşu, çıkarına çok düşkün olmasındandı. Servet sahibi olmayı; ne karısı için, ne iki kızı için, ne oğlu için, ne kendisi için, ne ailesine düşkünlüğünden, ne de paranın sağladığı saygınlık merakından isterdi. Onu yaşatan öc alma fikri bir yana, para ile oynamayı severdi. Aynı zamanda iki cebinde birden altınlarla oynadığı söylenen Nucingen (65) gibi. İş, bu adamın tüm yaşantısıydı. Karnı tok olduğu halde, karnı aç bir adam kadar faaliyet gösterirdi. Tiyatroda görülen uşaklar gibi, entrikalar, oyunlar, düzen kurmalar, ticari dalgalar, kurnazlıklar, hesap alıp vermeler, kavgalar, çıkar bozuşmaları, onu keyiflendirir, kanını kaynatır, safrasını uyarırdı. Artırmalara katılır, Paris'e koşar, atla, arabayla, su yoluyla gider, gelir, daima her şeyi düşünür, bütün ipleri elind tutar ve asla birbirine karıştırmazdı.

Hareketleri de fikirleri gibi canlıydı. Kısa boylu, ufak tefekti. Av köpeği gibi koku alırdı; kulağı hassas, gözü keskindi. Güneşten yanmış esmer, tostoparlak bir yüzü vardı. Genellikle kasket giydiğinden, kulakları kabarık dururdu. Burnunun ucu kalkıktı. Daima sıkılı duran ağzı hayra açılmazdı hiç. Sık favorileri,

kırmızı elmacık kemiklerinin altında siyah ve parlak çalılara benzer, kravatın arkasında kaybolurdu. Hafif kıvırcık saçları yaşlı bir yargıcın perukası gibi kat kat, siyah-beyaz, esmer kafatasını ısıtan ateşin şiddetinden kıvrılmış gibiydi. Bu ateş gri gözlerinde de yanardı. Güneşin altında kırlara bakarken gözlerini daima kırpmasından olacak, gözlerinin çevresinde yuvarlak kırışıklar peyda olmuştu. Kuru, zayıf, sinirliydi. Elleri, tehlikeye atılmaktan sakınmayan kimselerinki gibi kıllı, yumruluydu. Bu hali, beraber iş yaptığı insanların hoşuna giderdi, çünkü yanıltıcı bir neşeye bürünürdü. Çok konuşur, ama söylemek istemediği hiç bir şeyden bahsetmezdi. Ağzından kaçırdığı, işine gelmeyen şeyleri inkâr edebilmek için az yazardı. Defterlerini bir kasadar tutardı; dürüst bir adamdı. Gaubertin gibileri daima bir namuslu adam bulmayı başarırlar ve çıkarlarını yürütmek için önce onu aldatırlar.

Saat sekize doğru Rigou'nun küçük arabası caddede görüldüğü zaman, Gaubertin limana gitmiş de dönüyordu bile; başında kasket, ayağında çizme, sırtında ceket vardı. Rigou'nun **büyük iş** için geldiğini sezinleyerek adımlarını sıklaştırdı. Yanlarına varınca iki ziyaretçinin karnına sıra ile birer hafif darbe indirerek:

— Günaydın jandarmacıbaşı, günaydın fitne ve sağduyu kumkuması, dedi. İş hakkında konuşacağız, ama işten bahsetmenin en uygun şekli kadeh tokuşturarak görüşmektir.

— Eğer bütün işlerinizi kadeh elde görüşüyorsanız, şişman olmanız gerekirdi, dedi Rigou.

— Çok yoruluyorum. Ben sizin gibi evde oturmuyorum... Ama pek de iyi yapıyorsunuz bence. Siz ateşin karşısında, sofra başında otururken iş ayağınıza geliyor... Hadi girsenize, canım! Burada kaldığınız sürece ev sizin.

Kırmızı fitilli mavi üniforma giymiş bir uşak, atı yularından tutup müştemilâtın ve ahırların bulunduğu avluya çekti.

Gaubertin iki misafirini birkaç dakika yalnız bıraktı, onlar bahçede gezerlerken içeriye talimat verip yemek sorununu halletti. Dönüşünde, ellerini oğuşturarak:

— Biliyor musunuz, dedi, Soulanges jandarması sabahın köründe Couches'a doğru ilerliyormuş, görenler var. Orman suçundan mahkûm olanları tutuklamaya gidiyor olmalılar... Vallaha, işler kızışıyor! Kızışıyor!...

Saatine baktı, devam etti:

— Şu anda çocuklar tutuklanmış olsalar gerek.

— Herhalde, dedi Rigou.

— Peki, köylerde ne deniliyor? Ne kararlaştırıldı?

Rigou:

— Kararlaştırılacak ne var ki? diye sordu.

Ve Soudry'ye bakarak ilâve etti:

— Bu işte bizim rolümüz yok ki.

— Nasıl? Rolünüz yok mu? Peki, ya tertiplerimiz sonucunda Aigues satılırsa, bu işten beş veya altı yüz bin frankı kim kazanacak? Ben tekbaşıma mı kazanacağım? Elimi cebime atınca iki milyon çıkaracak kadar yüklü değilim ben. Evlendirmem gereken üç çocukla, idareli hareket etmeye hiç yanaşmayan bir karı var sırtımda. Bana ortak gerek. Jandarmacıbaşının parası hazır değil mi yoksa? Süresi dolmamış tek ipotek yok elinde. Ve artık benim kefil olduğum senetler karşılığında borç para veriyor. Ben bu işe sekiz yüz bin frankla giriyorum; oğlum, yargıç, iki yüz bin koyacak. Jandarmacıbaşıdan ikiyüz bin bekliyoruz. Siz kaç para ile katılmak istersiniz, muhterem peder?

Rigou soğuk bir eda ile:

— Kalanı da benden, dedi.

— Doğrusu, ben de sizin kadar cömert olmak isterdim, dedi Gaubertin. Peki, ne yapacaksınız?

— Siz ne yaparsanız ben de onu yapacağım. Siz planınızı söyleyin.

— Benim planım, dedi Gaubertin, çift alıp yarım satmaktır. Couches'da, Cerneux'de ve Blangy'de isteyene satacağım. Soudry baba Soulanges'da, siz de burada müşteri bulursunuz. Bu, dert değil. Mesele şu: biz ne şekilde anlaşacağız aramızda? Büyük parçaları nasıl bölüşeceğiz?

— Canım, bundan kolay ne var? dedi Rigou. Herkes işine geleni alır. Bir kere ben, kimseye müşkülât çıkaracak değilim, damadım ve Soudry baba ile birlikte ormanları alırım. Bu ormanlar öylesine harap

oldu ki, sizin için cazip olamaz artık. Payınızı geri kalandan alırsınız, buna razı oluruz. Vereceğiniz paraya da değer.

— Bize imza verir misiniz bu hususta? dedi Soudry.

Gaubertin:

— Yazılı anlaşmanın bir değeri yok, diye cevap verdi. Zaten görüyorsunuz ki açık oynuyorum. Tamamen güveniyorum Rigou'ya. Satınalacak olan odur.

— Bu söz bana yeter, dedi Rigou.

— Yalnız bir şartım var: av pavyonu, müştemilâtı ve çevresindeki elli dönüm toprak bana kalacak. Toprağın bedelini ödeyeceğim size. Pavyon benim köy evim olacak. Ormanlarımın yakınında olur. Bayan Gaubertin, yahut kendisinin tercih ettiği adıyla bayan Isaure, orasını kendi villâsı olarak kullanacak.

— Tamam, kabul, dedi Rigou.

Gaubertin etrafına bakındı, kimsenin duyamayacağına kanaat getirince alçak sesle ilâve etti:

— Lâf aramızda, acaba kötü bir oyun oynarlar mı, ne dersiniz?

Hiç bir şeyi leb demeden anlamak taraftarı olmayan Rigou:

— Nasıl yani? diye sordu.

— Çetenin en azgını, ve de nişancısı, ya bir kurşun vızıldatsa kontun kulağı dibinde... sadece onu korkutmak için?...

— Öyle bir adam ki, mütecavize saldırır ve yakalar onu.

— Peki ya Michaud?

— Michaud kabadayılık etmez, kurnaz davranır, sonunda ateş edeni ve onu silâhlandıranları meydana çıkarır.

— Haklısınız, dedi Gauberin. Otuz kişi birden ayaklanmalıdırlar ki olsun. Birkaçı küreğe mahkûm edilir... Yani kullandıktan sonra başımızdan defetmek isteyeceğimiz serserileri yakalarlar. Sizin iki-üç berbat adamınız var, Tonsard'lar ve Bonnébault'lar gibi.

— Tonsard mükemmel iş görür, dedi Soudry, tanırım ben onu... Vaudoyer ile Courtecuisse'i de üzerine salarız, iyice kışkırtırlar.

— Courtecuisse adamımdır, dedi Rigou.

— Vaudoyer de benim elimde.

— İhtiyatlı, her şeyden önce ihtiyatlı davranmak gerek, dedi Rigou.

— Canım, muhterem peder, meseleler üzerinde konuşmanın ne zararı var?... Biz mi zabıt tutuyoruz, biz mi yakalıyoruz, odun bağlayan, buğday kaldıran, biz miyiz?... Eğer kont hazretleri akıllı davranır da bir genel kiracı ile anlaşıp Aigues'in işletilmesini ona verirse. elveda hisseler, her şey biter, ve belki siz benden fazla kaybedersiniz o zaman... Burada konuşulanlar aramızda kalacak. Ben Allahın ve insanların önünde tekrarlayamayacağım hiç bir şeyi söylemem elbet Vaudoyer'ye... Ama olayları önceden kestirmek ve gerçekleşince onlardan yararlanmak da yasak değil ya!... Bura köylüleri daima külâhları ters giymeye hazırdır. Generalin talepleri, tersliği, Michaud ile emrindekilerin zulmü, artık yetti. İşler sarpa sarmıştır bugün, jandarmalarla aralarında çatışma çıkmış olacağına bahse girerim... Hadi şimdi gidip yemek yiyelim.

Bayan Gaubertin bahçeye inip misafirlerinin yanına geldi. Oldukça beyaz bir kadındı. İngilizvari bukleleri yanaklarına dökülüyordu. Hem ihtiraslı, hem erdemli kadın rolünü oynardı. Hiç aşkı tatmamış gibi yapar, bütün memurları platoniklik sorunu karşısında bırakırdı. En çok kralın savcısı saygılı davranırdı onunla. Ponponlu hotozlara düşkündü, ama saçlarını düzeltip baş açık gezdiği de çok olurdu. Mavi ve tatlı pembe renkleri pek fazla kullanırdı. Dansederdi. Kırk beşinde olduğu halde genç kız tavırları takınırdı. Ama kocaman ayakları, pek çirkin elleri vardı. Isaure adı ile çağrılmak isterdi, çünkü acayiplikleri ve gülünçlüklerine rağmen, Gaubertin adını iğrenç bulacak kadar zevk sahibi olduğunu gösterirdi. Gözlerinin rengi solgun, saçlarının rengi belirsizdi — bir çeşit sarı. Nihayet, melek tavırları takınan çoğu genç kız onu model olarak alırdı.

Misafirleri selâmlayan evsahibesi:

— Beyler, dedi, size acayip haberlerim vardır, jandarmalar geri döndüler...

— Tutuklama yapmışlar mı?

— Yooo, general önceden onların affını istemiş...

Kralın aramıza dönmesinin mutlu yıldönümü dolayısiyle çıkarılan bir af.

Üç ortak birbirlerinin yüzüne baktılar.

— Sandığımdan da kurnazmış bu zırhlı süvari! dedi Gaubertin. Hadi şimdi sofraya oturalım. Alttarafı oyunu kaybetmiş değil, tehir etmiş bulunuyoruz. İş şimdi size düşüyor, Rigou...

Soudry ile Rigou hayal kırıklığı içinde döndüler. Yararlanabilecekleri bir felâket meydana getirmek için hiç bir şey tasarlayamamışlar, Gaubertin'in dediği gibi işi rastlantıya bırakmışlardı. Montcornet kontunun tehlikeli hasımları son ümitlerini Michaud ile korucularının yeni tecavüzler karşısında sert mukabeleye başvurmaları ihtimaline bağlamışlardı. Tıpkı İhtilâlin ilk günlerinde birkaç Jakoben'in XVI. Louis'nin iyi kalbliliğine kızarak Sarayı sert tepkilere ittikler gibi: onlar da bu tahrik politikasıyla memlekette anarşi yaratacaklarını ve bu ortamda servete, iktidara kavuşacaklarını hesaplamışlardı.

Gaubertin, ortaklarına yardım etmeyi vaadetti, ama kimlerle işbirliği yapacağını açıklamadı, çünkü Sibilet ile olan ilişkilerinin bilinmesini istemezdi. Gaubertin gibi bir adamın sıkı ağızlılığı ancak bir eski jandarmada veya yeminine ihanet etmiş bir eski papazda bulunabilir. Bu komployu ancak kin ve çıkar içinde yuğrulmuş, bu ayarda üç kişi başarıya ulaştırabilirdi.

V

SAVAŞSIZ ZAFER

Bayan Michaud'nun korkuları, gerçek aşkın verdiği seziş yeteneğinin sonucuydu. İnsanın kafası sadece bir kişiyle meşgul oldu mu, ruhu, onu çevreleyen manevi dünyayı kapsar sonunda, ve anlar o dünyayı. Bir kadın, ilerde analık döneminde kendisini aydınlatacak olan önsezileri aşkında duyar önce (66).

Zavallı genç kadın bilinmeyen yerlerden gelen bu belirsiz seslere kulak verirken, **Grand-I-Vert** meyha-

nesinde gerçekten kocasının hayatına bir tehdit yönelten sahneler geçmekteydi.

Sabahın sat beşine doğru, erken kalkan köylüler, Couches'a doğru ilerleyen Soulanges jandarma müfrezesinin geçişini görmüşlerdi. Haber süratle yayıldı, ve ilgilenen kimseler, La-Ville-aux-Fayes'deki teğmenin komutasında bir jandarma müfrezesinin Aigues ormanından geçtiğini duyunca şaşıp kaldılar. Günlerden pazartesi olduğundan, zaten işçilerin meyhaneye gitmeleri için yeterli sebep vardı. Üstelik, ertesi günü Bourbon'ların tahta dönmelerinin yıldönümüydü. Gerçi Tonsard'ların eşkiya yatağının müdavimleri Grand-I-Vert'de bulunmalarını haklı göstermek için böyle **yüce bir dava** (böyle denirdi o zaman) ileri **sürmek** zorunda değilerdi, ama gene de, herhangi bir memurun gölgesini farkeder etmez, kralın şerefine içmekle övünmekten geri kalmazlardı.

Vaudoyer, Tonsard ve ailesi, bir bakıma bu aileye mensup olan Godain ve Laroche adında yaşlı bir bağ işçici, meyhanede taplanmışlardı. Laroche günü gününe yaşardı. Generali zabıt tutturmaya tövbe ettirmek için icat ettikleri adam toplama usulünde Blangy'den aldıkları suçlulardan biriydi. Laroche'dan başka, Blangy, üç erkek daha, on iki kadın, sekiz kız ve beş oğlan göndermişti komployu yürütmek için. Bunlardan kocalar ve babalar sorumluydu, ama hepsi de tam anlamıyla yoksuldu, hiç bir şeyleri yoktu. 1823 yılı ürünü, bağcıları zengin etmişti; 1826'da da o kadar çok şarap alınmıştı ki, çok para kaldı. Generalin yaptırdığı işler de malikânesini çevreleyen üç ilçede bol para saçmıştı. Bu nedenlerle, Blangy'de, Couches'da ve Cerneux'de yüz yirmi proleter bulmakta güçlük çekilmiş, yaşlı kadınları toplamak gerekmişti. Gerçi bu kadınlar herhangi bir malı mülkü olan kimselerin anası veya ninesi idiler, ama kendilerinin şahsen hiçbir varlığı yoktu. Tonsard'ın anası gibi. Yaşlı işçi Laroche beş para etmezdi. Tonsard gibi kanı kaynamazdı. Gizli, soğuk bir kin beslerdi, sessiz çalışırdı, yabani bir görünüşü vardı. Çalışmaya tahammül etmezdi, oysa ancak çalışarak yaşayabilirdi. Yüz çizgileri sert, ifadesi iğrençti. Altmış yaşına rağmen, gücü yerindeydi, yalnız beli bükülmüş, kamburu çıkmıştı. İstikbali

yoktu, bir ufak tarla parçasına bile malik değildi, ve toprağı olanlara hasetle bakardı. Bu itibarla Aigues ormanında insafsız davranır, gereksiz tahribat yapmaktan zevk duyardı.

— Onları alıp götürmelerine ses çıkarmayacak mıyız? diyordu. Couches'dan sonra Blangy'ye de gelecekler. Ben sabıkalıyımdır, üç aylık hapis cezam var.

— Jandarmaya karşı ne yapılabilir, koca ayyaş? dedi Vaudoyer.

— Ne mi yapılır? Tırpanlarımızla atlarının ayaklarını biçemez miyiz? Hepsi yere serilir. Tüfekleri dolu değil. Bire karşı on olduğumuzu görünce elbette tabanları yağlarlar. Üç köy birden ayaklansa, iki-üç jandarma öldürse, topunu giyotine mi yollayacaklar yani? Burgonya'nın içlerinde de buna benzer bir durum olmuş, bir alay sevketmişlerdi. Ne oldu? Alay bırakıp gitti, köylüler yıllarca yaptıkları gibi gene ormana gitmeye devam ettiler.

Vaudoyer:

— Adam öldürülecekse, dedi, bir kişi öldürmek daha iyi. Ama tehlikeye atılmadan, memleketteki bütün **Arminac**'ları bezdirecek biçimde öldürmek gerek.

Laroche sordu:

— Bu haydutlardan hangisini öldürmeli ki?

Courtecuisse:

— Michaud'yu, diye cevap verdi. Vaudoyer'nin hakkı var, çok hakkı var. Bir muhafız vuruldu mu, bekçiliği sürdürecek başka muhafız kolay bulunmaz artık. Gündüz kol geziyorlar, iyi, ama gece de ordalar. Bunlar şeytan yahu!...

İhtiyar Tonsard ana yetmiş sekiz yaşındaydı. Parşımen gibi kırış kırış, delik deşik bir yüzü, yeşil gözleri, kırmızı başörtüsünden dışarı dökülen kirli beyaz renkte saçları vardı.

— Nereye gitseniz onları bulursunuz karşınızda, diye söze karıştı. Durdururlar, odun bağını kontrol ederler. Kesilmiş tek dal bulsalar bağa el korlar ve zabıt tutarlar. Böyle yapacaklarını söylüyorlar. Ah namussuzlar! Atlatamazsınız. Şüphelendiler mi, bağı çözdürürler... Ciğeri beş para etmez üç tane it. Üçünü de öldürsen ne kaybeder Fransa?

Gelini·

— Küçük Vatel pek o kadar kötü değil daha! dedi.

— O mu? dedi Laroche. O da ötekilerden aşağı kalmaz. Şakalaşırken iyi, seninle beraber güler. Ama güldü diye dost olduğunuzu sanmayın. Aralarında en kötüsü odur. Bay Michaud gibi o da hiç acımaz fakir fukaraya.

— Ama bay Michaud'nun pek sevimli bir karısı var, dedi Nicolas Tonsard.

— Gebe, dedi yaşlı ana. Ama böyle devam ederse, çocuğun vaftizi hiç de eğlenceli olmayacağa benzer.

Marie Tonsard:

— Ah bu Parisli **Arminac**'lar! dedi. Onları tavlamanın imkânı yok... Beraber gülersin, oynarsın, ama sıra işe geldi mi, seninle hiç ahbaplık etmemişler gibi yapıştırırlar tutanağı.

— Demek sen onları tavlamayı denedin? dedi Courtecuisse.

— Ne sanıyorsun ya?

Tonsard kararlı bir tavırla:

— Bence, dedi, onlar da erkek nihayet. Onlar da yola getirilebilirler.

Marie düşüncesini sürdürdü:

— Hayır, bunlar şakaya gelmiyorlar. Onlara ne verdiklerini bilmiyorum. Michaud evli nihayet. Ama Vatel, Gaillard ve Steingel evli değiller, bu diyarda kimseleri yok, hiç bir kadın onlara evet demez...

— Hasatta ve bağbozumunda durumu göreceğiz bakalım, dedi Tonsard.

İhtiyar ana:

— Hasat artıklarının toplanmasına mani olmazlar, dedi.

Tonsard'ın gelini:

— Vallaha bilmiyorum, dedi. Groison diyor ki, belediye başkanı hazretleri duyuru çıkaracakmış, fakirlik ilmühaberi olmayanların hasat artığı toplamasını yasaklayacakmış. Peki, ilmühaberi verecek olan kim? Kendisi! Elbette çok az kişiye ilmühaber verecektir. Tüm ekin kaldırılıp arabalara yüklenilmedikçe tarlalara girmeyi yasaklayan bir de emir çıkaracakmış!...

Tonsard'ın tepesi attı.

— Bu adam Allahın gazabı mı yahu? diye bağırdı.

Karısı cevap verdi:

— Ben de daha dün öğrendim. Haber sızdırmak için ufak bir kadeh şarap ikram ettim Groison'a.

— Groison'un işi tıkırında! dedi Vaudoyer. Ona bir ev yaptılar, iyi bir kızla evlendirdiler, geliri var, krallar gibi yaşıyor... Ben yirmi yıl kır bekçiliği yaptım, nezleden başka bir kazancım olmadı.

— Evet, işi yolunda, dedi Godain, hem sonra...

Vaudoyer:

— Burda aptal gibi oturuyoruz, diye haykırdı. Hiç değilse Couches'a gidelim de nasıl geçtiğini görelim. Onlar bizden daha dayanıklı değiller.

— Gidelim, dedi Laroche. Onlardan birkaçını yok etmezsem bana da Laroche demesinler.

Ayakta sallanıyordu.

— Sen, dedi Tonsard, tüm ilçe halkını alıp götürürlerse yerinden bile kıpırdamazsın. Ama ben, eğer kocakarıya dokunurlarsa, işte tüfeğim burda, hiç şaşmaz hedefini.

— Görürsün! dedi Laroche Vaudoyer'ye. Couches'dan tek kişi alıp götürseler, bir jandarmayı sererim yere.

Courtecuisse:

— Laroche babanın lâfı ağzından çıktı! diye haykırdı.

Vaudoyer tekrarladı:

— Ağzından çıktı, ama dediğini yapmadı daha, yapmaz da... Canın sopa istiyorsa, bunun sana ne yararı var?... Öldürmekse öldürmek, Michaud'yu öldür daha iyi...

Bu sırada Catherine Tonsard meyhanenin kapısında gözcülük ediyordu: birisi geçerse içerdekilere susmalarını bildirecekti. Sendeledikleri halde meyhaneden fırlayıp çıktılar, kızışmış kafa ile Couches'a doğru ilerlemeye başladılar. Yol, çeyrek fersah Aigues'in duvarları boyunca uzanırdı.

Couches tam bir Burgonya köyü idi. İçinden anayolun geçtiği bir tek sokağı vardı. Evlerden bazıları tuğla, bazıları kerpiçti, ama hepsinin de sefil görünüşü vardı. La-Ville-aux-Fayes'in il yolundan varılınca, köye arka taraftan girilirdi, o zaman daha güzel görünürdü. Aigues ormanlarının devamı olan ve tepeleri süsleyen Ronquerolles ormanları ile anayol ara-

sından küçük bir dere akardı. Oldukça iyi kümelenmiş birçok ev, manzaraya canlılık verirdi. Kilise ile papazın evi ayrı bir yapı oluşturur ve oraya kadar uzanan Aigues parkının parmaklığından bir görüş açısı sağlardı. Kilisenin önünde, ağaçlarla çevrili bir meydan vardı. Grand-I-Vert'den gelen komplocular orada jandarmaları görünce daha da sıklaştırdılar adımlarını. O esnada üç atlı çıktı Couches kapısından. Köylüler generalle uşağını ve Michaud'yu tanıdılar. Üç atlı, hayvanlarını dört nala meydana doğru sürdüler. Tonsard'la adamları onlardan birkaç dakika sonra vardılar meydana. Kadın erkek suçlular hiç direnmemişlerdi. Hepsi Soulanges'dan gelen beş ve La-Ville-aux-Fayes'den gelen on beş jandarmanın arasında duruyorlardı. Bütün köy ordaydı. Tutukluların çocukları, babaları, anaları gidip geliyor, hapiste ihtiyaçları olacak şeyler getiriyorlardı. Bu köy halkının hali oldukça ilginçti. Öfkeliydi, ama hemen hiç sesi çıkmıyordu. Sanki bir karara varmış gibi. Yalnız yaşlı kadınlarla genç kadınlar konuşuyorlardı. Çocuklar, küçük kızlar, daha iyi görmek için odunlar ve taş yığınları üzerine çıkmışlardı.

— Bu aynasızlar zamanı iyi ayarlamışlar, bayram gününü bulmuşlar gelecek...

— Ne yani, erkeğinizi götürmelerine göz mü yumacaksınız? Üç ay, erkeksiz, ne olacak sizin haliniz? Yılın en verimli üç ayı, dolgun yevmiyeli günler...

Kadın, tehditkâr gözlerle jandarmalara bakarak:

— Hırsız onlar!... diye cevap verdi.

— Ne oluyor, kocakarı, niye öyle yiyecek gibi bakıyorsun? dedi başçavuş. Şunu bilin ki, eğer bize hakaret etmeye kalkışırsanız işiniz bitiktir.

Kadın saygılı, acınacak bir tavır takındı.

— Ben bir şey söylemedim, diye itiraz etti.

— Az önce bir söz geldi kulağıma, istersem söylediğinize pişman ettiririm sizi...

Couches belediye başkanı —aynı zamanda posta konağının sahibi— araya girdi.

— Hadi, hadi, sakin olun, çocuklar! dedi. Yahu, bu adamlar emir kulu, itaat etmek zorundalar.

— Doğru! Bütün bunları yapan, Aigues'in sahibi... Ama dur hele, sabır.

O esnada general, meydana vardı. Mırıldanmalara aldırış etmeden doğru La-Ville-aux-Fayes jandarma teğmeninin yanına gitti, bir şeyler söyledi, bir kâğıt verdi. Subay, adamlarına dönerek:

— Bırakın mahkûmları gitsinler, dedi, general onlar için af çıkartmış Kraldan.

O sırada general Montcornet Couches belediye başkanı ile konuşmaktaydı. Alçak sesle kısa bir görüşmeden sonra, başkan, o gece hapiste yatacaklarını düşünürken serbest bırakılmalarına şaşakalan suçlulara dönüp dedi ki:

— Dostlarım, kont hazretlerine teşekkür edin, mahkûmiyetlerinizin ertelenmesini kendisine borçlusunuz. Kralın dönüşünün yıldönümü vesilesiyle Paris'den affınızı istedi ve elde etti... Umarım, gelecekte, size karşı bu kadar iyi davranan bir insana karşı daha efendice hareket eder, bundan böyle malikânesine zarar vermekten kaçınırsınız. Yaşasın Kral!

Köylüler, yaşasın Montcornet kontu! diye bağırmamak için coşkunlukla yaşasın Kral! diye bağırdılar.

Bu sahneyi general, vali ve başsavcı ile mutabık kalarak politik maksatla tertiplemişti. Bu işler o kadar nazik görünüyordu ki, bir yandan mahallî makamları uyarıp köylüleri etkilemek için sert davranırken, öbür yandan da yumuşak bir davranışta bulunmak istemişlerdi. Çünkü eğer bir direnme ile karşılaşırlarsa, hükûmetin başı derde girerdi. Laroche'un dediği gibi, bütün bir ilçe giyotinden geçirilemezdi.

General, Couches belediye başkanını, teğmeni ve başçavuşu yemeğe davet etmişti. Blangy'li komplocular Couches meyhanesinde kaldılar. Salıverilen suçlular, hapiste yaşamak için beraber götürdükleri parayı meyhanede içkiye harcadılar, ve tabiî ki Blangy'liler de cümbüşe katıldılar. Köylüler bütün şenliklere cümbüş derler. İçmek, tartışmak, dövüşmek, yemek, eve sarhoş ve hasta dönmek, cümbüştür onlarca.

Couches parmaklığından geçtikten sonra, kont üç misafirini orman yolundan götürdü; ağaçlara verilen zararı göstermek ve sorunun ne kadar ciddî olduğunu anlatmak istiyordu.

Öğleye doğru, Rigou Blangy'ye döndüğü sıralar-

da, kont, kontes, Emile Blondet, jandarma teğmeni, başçavuşu ve Couches belediye başkanı, Blondet'nin Nathan'a yazdığı mektupta tasvir ettiği o şahane, debdebeli odada yemeklerini bitirmek üzereydiler.

Jandarma teğmeni:

— Böyle bir yeri terketmek çok yazık olur, dedi.

Hiç Aigues'e gelmemiş olan teğmene herşeyi göstermişlerdi. Teğmen, şampanyasını içerken gözucuyla tavan resimlerine bakmış, çıplak peri kızlarının nefis canlılığını farketmişti:

— İşte biz de onun için kendimizi ölünceye kadar savunacağız ya! dedi Blondet.

Teğmen, susmasını tavsiye eder biçimde başçavuşuna bakıp devam etti:

— Bunu söylememin nedeni şu ki, generalin bütün düşmanları köylüler değil.

İyi kalbli teğmen, nefis yemekten, mükemmel servisten, Opera sanatkârının debdebesini sürdüren bu şahane lüksten duygulanmıştı. Blondet'nin esprili sözleri de şerefe boşalttığı kadehler kadar etkilemişti onu.

General, hayretler içinde:

— Benim nereden düşmanım olacak? dedi.

Kontes ilâve etti:

— O kadar iyi bir insan ki!

— Belediye başkanımız bay Gaubertin'le kavgalı ayrılmışlar. Başı rahat olması için onunla barışması gerekirdi.

Kont celâllendi:

— Onunla barışmak mı!... Eskiden benim kâhyam olduğundan haberiniz yok mu? Düzenbazın biri!

— O, artık düzenbaz değil, La-Ville-aux-Fayes'in belediye başkanıdır, dedi teğmen.

Blondet:

— Teğmenimiz esprili adam, dedi. Tabiî ki bir belediye başkanı aslen namuslu adam demektir.

Teğmen, kontun sarfettiği sözden, onu aydınlatmanın imkânsız olduğunu anlamıştı. Bu konu üzerine konuşmaya devam etmedi.

VI

ORMAN ve HASAT

Couches'daki sahne olumlu etki yapmıştı. Kontun sadık koruculari da Aigues ormanından kuru dallardan başka şey götürülmemesine dikkat ediyorlardı. Ama yirmi yıldan beri köylüler bu ormanı öylesine sömürmüşlerdi ki, artık taze odundan başka bir şey kalmamıştı. Köylüler yaşayan odunu kış için öldürmenin çabası içindeydiler. Bunun çok basit usulleri vardı, ve meydana çıkarılması uzun zaman isterdi. Tonsard, anasını ormana yollardı. Korucu onun girdiğini görürdü. Nereden çıkacağını bilir, odun bağını kontrol etmek için orada beklerdi. Gerçekten kocakarının taşıdığı bağda ince kuru dallardan, yere düşmüş, kırılmış, ölü dallardan başka bir şey bulmazdı. Kocakarı da sızlanır, birkaç çalı çırpı için bu yaşta bunca yol yürümek zorunda kalmasından yakınırdı. Ama söylemediği bir şey vardı. Ormanın en sık yerlerine dalmış, körpe bir ağacın sapını açmış, gövdeden çıktığı yerde kabuğu çepeçevre, yusyuvarlak halka şeklinde çıkarmıştı. Sonra yosunu, yaprakları, her şeyi eskisi gibi yerli yerine yerleştirmişti. Bu halkamsı çiziği meydana çıkarmak imkânsızdı. Budama bıçağı kullanmış değildi. Kabuğu o biçimde yırtmıştı ki, kurt yeniğine benziyordu. Ülkeye göre ton, türk, akkurt diye adlandırılan bu kemirici ve tahripkâr hayvanlar, mayıs böceğinin ilk şeklidir. Bu kurt ağaç kabuklarını pek sever. Kabukla kabukaltı katmanı arasına yerleşir ve döne döne kemirir. Eğer ağaç fazla kalınsa ve hayvan, kabuğu fırdolayı kemirmeye vakit bulamadan ikinci başkalaşma, yani kurtçuk durumuna girerse, ağaç kurtulmuş olur, çünkü o durumda ikinci doğuşa geçinceye kadar uykuya dalar. Ağaçta besisuyunu geçirecek bir kabuk kısmı kaldığı sürece, ağaç gelişir. Böcekler biliminin tarımla, bahçıvanlıkla ve tüm toprak ürünleriyle ne derece bağlantılı olduğunu anlamak için şu bilgileri vermek yeterlidir: Latreille, Dejean kontu, Berlinli Klugg, Torinolu Gené vs. gibi büyük tabiatçılar, bilinen böceklerin en büyük kısmının bitkilerin zararına yaşadığını

bulmuşlardır. Kataloğu bay Jean tarafından yayınlanan kınkanatlıların yirmi yedi bin türü vardır. Her ülkeden antomolojistlerin hararetli araştırmalarına rağmen, bütün böceklerin özelliği olan üç başkalaşma hali bilinmeyen, sonsuz tür mevcuttur. Nihayet, her bitkinin, ve endüstride insan eliyle ne değişikliğe uğrarsa uğrasın her toprak ürününün, kendine özgü bir böceği mevcuttur. Meselâ keten, kenevir, insanların örtünmesine ve de asılmasına yaradıktan, orduların sırtında dolaştıktan sonra, kâğıt yapımında kullanılmıştır, ve çok okuyup yazan kişiler **kâğıt biti** diye anılan bir böceği iyi tanırlar; bu böcek beyaz bir kâğıt tabakası içinde bilinmez değişimler geçirir, ve siz onun talk veya spath gibi pırıl pırıl parlayan kabuğu içinde koşup zıpladığını görürsünüz. Uçan bir inci balığına benzer.

Türk diye anılan böcek, toprak sahiplerinin başbelâsıdır. Resmî genelgeler ona vızgelir. Toprak altında yaşadığından, hiçbir makam onları yoketme hükmü çıkaramaz. İmhası, ancak kurtçuk haline geldikten sonra mümkün olur. O da şu şartla ki halk bilsin tırtıl ve kurtçukları yok etmediği takdirde başına gelecek felâketleri, ve Vilâyetin emirlerini biraz yerine getirsin.

Hollanda az kalsın mahvoluyordu. Gemilere dadanan kurdun ucu hangi böceğe varır, belli değil. Bilim, kırmız böceğinin evvelce hangi başkalaşmalardan geçtiğini de bilmiyor. Çavdar mahmuzu bir böcekler topluluğu olsa gerek, ama bilimin dehası orada hafif bir kıpırdaşmadan başka bir şey bulamadı daha. İşte, hasat ve artık toplama zamanını bekleyen elli kadar yaşlı kadın, beş - altı yüz ağaçta türk denen böceğin marifetini taklit ettiler; bu ağaçlar ilkbaharda ölmüş olacak, artık yaprak açmayacaktı. Bu yöntemi ormanın en erişilmez noktalarında uyguladıkları için, ölü dallar kendilerine ait olacaktı. Bu sırrı kim vermişti onlara? Hiç kimse. Tonsard'ın meyhanesinde, Courtecuisse, bahçesinde bulunan bir karaağacın solmaya başladığından yakınmıştı. Bu ağaca bir hastalık arız olmuştu. Türkten şüpheleniyordu. Çünkü Courtecuisse türkleri iyi tanırdı: bir türk bir ağacın dibine vardı mı, o ağacın hayrını gör artık, kurtulmazdı! Ve

Courtecuisse, meyhanede bulunanlara, bu böceği taklit ederek onun nasıl iş gördüğünü öğretti. Kocakarılar bir peri mahareti ve gizliliğiyle koyuldular bu imha hareketine. Blangy belediye başkanının aldığı ve civar ilçeler belediye başkanlarına almaları için emir verilen tedbirler de rol oynadı bu harekette. Kır bekçileri, herbir ilçenin belediye başkanı tarafından verilen fakirlik ilmühaberi olmadan hiç kimsenin hasat artığı, bağ artığı toplamasına müsaade edilmeyeceğini davulla ilân ettiler. İlmühaberin örneğini vali kaymakama, kaymakam da belediye başkanlarına gönderdi. İlin büyük toprak sahipleri general Montcornet'nin davranışını çok beğeniyorlardı. Kaymakam da, evinde misafirlerine, yüksek tabaka mensupları Paris'te oturacaklarına topraklarında yaşasalar ve aralarında anlaşsalar, olumlu sonuç alınabileceğini anlatıyordu. Çünkü, diye ilâve ediyordu, bu tedbirler her tarafta birden ele alınmalı, birlikte uygulanmalı ve general Montcornet'nin yaptığı gibi insancıllık ve iyilikle birarada yürütülmelidir.

Gerçekten generalle karısı, rahip Brossette'in yardımıyla, iyilik yapmayı deniyorlardı. Bu konuda kafa yormuşlardı. Kanunlara uygun biçimde işler yaparak daha çok kazanacaklarını çapulculara delillerle isbat etmek istiyorlardı. İplik eğirmek için kenevir veriyorlar, işçilik ödüyorlardı. Sonra kontes bu iplikten bez dokutuyor, bezden de silgiler, önlükler, mutfak havluları ve yoksullar için gömlek diktiriyordu. Kont toprak işleri çıkarıyor, işçi çalıştırıyor, işçileri de çevredeki ilçelerden alıyordu. Bu ayrıntılar Sibilet'ye bırakılmıştı. Rahip Brossette, kontese gerçek yoksulları bildiriyordu, onları sık sık şatoya getirip takdim ediyordu. Madam de Montcornet iyilikseverlikle ilgili toplantılarını perona açılan büyük sofada yapardı. Burası güzel bir bekleme odasıydı. Yerler beyaz ve kırmızı mermer döşeliydi. Sofayı güzel bir çini soba, kırmızı kadifeden arkalıksız, uzun iskemleler süslüyordu.

Hasattan evvel, bir sabah, ihtiyar Tonsard ana, torunu Catherine'i oraya getirdi. Yoksul ama namuslu bir ailenin şerefi için korkunç bir itirafta bulunacağını söyledi. Kocakarı konuşurken, Catherine bir

suçlu tavrı takınmıştı. Ninesi sözünü bitirdikten sonra **başına gelenleri** anlattı, yalnız büyükannesine açılabildiğini, annesi duyarsa evden kovacağını, namusuna düşkün bir adam olan babasının ise kendisini öldüreceğini söyledi. Ama eğer bin frankı olursa, her şeyi bilen ve kendisini kardeş gibi seven fakir bir işçinin, Godain'in, kendisiyle evleneceğini ilâve etti. Ufak bir yer satın alıp bir kulübe inşa edecekti. Hikâye duygulandırıcıydı. Kontes, ancak bir fantezisini tatmine yeterli bu meblağı bu işe tahsis etmeye söz verdi. Michaud'nun ve Groison'un mutlu evlilikleri onu çöpçatanlığa teşvik ediyordu. Sonra, bu düğün, bu evlilik, yerliler için iyi bir örnek olur, onları doğru dürüst hareket etmeye iterdi. Böylece, kontesin bin frankı sayesinde, Catherine Tonsard'la Godain'in evlilik işi çözümlenmiş oldu.

Başkan bir gün de, iğrenç, korkunç bir yaşlı kadın, Bonnébault'nun Couches kapısı ile köy arasında harap bir kulübede yaşayan anası, kocaman iplik çileleri yüklenip gelmişti.

Rahip, bu vahşilerin manevî gelişmesinden umutlara kapılmıştı.

— Kontes hazretleri harikalar yaratıyor, diyordu. Bu kadın eskiden ormanlarınıza çok zarar veriyordu, ama bugün nasıl ve niçin gitsin ormana? Sabahtan akşama kadar iplik eğiriyor, boş vakti yok, ve para kazanıyor.

Bölgede sukûnet vardı. Groison tatmin edici raporlar veriyordu. Suçluluk olaylarının sonu geleceğe benziyordu. Ve belki de, gerçekten, ülkenin ve sakinlerinin durumu değişirdi bu gidişle. Ama Gaubertin'in hıncı ve açgözlülüğü devam ediyordu, Soulanges'ın yüksek sosyetesinde burjuva entrikaları durmamıştı, ve Rigou'nun kışkırtmaları Aigues vadisinin köylüleri arasında kin ve cinayeti hiç durmadan körüklüyordu.

Korucular hâlâ budama bıçağıyla kesilmiş çok dal bulduklarını söylüyor, ama kışa odun hazırlamak için yapılan bu ağaç katliamının faillerini enselemeyi başaramıyorlardı. Kont, Groison'un yardımıyla, ilçenin sadece otuz - kırk gerçek yoksuluna fakirlik ilmühaberi vermişti. Öbür ilçelerin belediye başkanları bu

kadar titiz davranmamışlardı. Kont, Couches meselesinde suçluları affettirmişti, ama, tam bir yağmaya dönüşen artık toplama işinde de sert davranmayı kararlaştırmıştı. Kiraya verdiği üç çiftliğiyle hiç uğraşmıyordu. Önemli olan, ortakçılık usulüyle işlettiği çiftliklerdi, ve bunların sayısı fazlaydı. Herbiri iki yüz dönümlük altı ortakçı çiftliği vardı. Ekinler tamamen kaldırılmadan tarlalara girilmesinin yasak olduğunu ilân etmişti. Emre karşı gelenler hakkında zabıt tutulacak ve sulh mahkemesi ceza kesecekti. Bu emir, ilçede, yalnız kendisiyle ilgiliydi. Rigou ülkeyi tanırdı. Sürülebilir topraklarını parça parça kiralamıştı, ürünlerini kaldırmasını bilen kimselere kiralamıştı, ve kısa sözleşmelerle, alacağını tahıl olarak tahsil ederdi. Hasat artığı toplama işi kendisine dokunmazdı. Öbür toprak sahipleri köylüydü, aralarında birbirlerini yemezlerdi. Kont, Sibilet'ye, ortakçılarla anlaşmasını, ekini arka arkaya tek tek çiftliklerde biçtirmesini, eldeki bütün orakçıları aynı çiftlikte toplamasını, oradaki iş bittikten sonra başka çiftliğe sevketmesini emretti. Çünkü orakçılar aynı zamanda birkaç çiftliğe serpiştirilince gözetmesi güç oluyordu. Kendisi de, Michaud ile birlikte, işlerin nasıl yürüdüğünü görmeye gitti. Bu tedbiri telkin eden Groison, yoksulların tarlalara girişinde hazır bulunacaktı. Şehirliler, oraktan artakalan başakları toplamanın köylüler için ne değer taşıdığını akıllarından geçiremezler. Köylünün bu tutkusu anlaşılmaz bir şeydir. Kadınlar var ki, iyi ücret ödenen işleri bırakıp tarlaya koşarlar. Bu şekilde topladıkları buğday onlara daha değerli gelir. Başlıca besinlerini bu yoldan sağlamanın muazzam bir çekiciliği vardır onlarca. Analar küçük çocuklarını, kızlarını, oğlanlarını götürürler, en mecalsiz ihtiyarlar tarlaya sürüklenirler, ve elbette ki mal mülk sahibi olanlar kendilerini sefil perişan göstermeye çabalarlar. Hasat ortağı toplamak için herkes en eski çullarını geçirir sırtına. Bu yalınayak başı kabak güruhun birinci çiftliğin birinci tarlasına ilk gerişinde, kontla Michaud at sırtında hazır bulundular. Sabahın onuydu. Ağustos ayı sıcaktı. Bulutsuz gök Cezayir menekşesi gibi masmaviydi. Toprak yanıyor, buğdaylar tutuşuyordu. Güneşin ışınları, sertleşmiş toprakta yansıyor, orakçıların yüzlerini kavuruyor-

du. Hepsi sessiz çalışıyordu. Gömlekleri ıslanmıştı terden. Kumtaşından yapılmış, çift kulplu, yuvarlak testilerden su içiyorlardı. Testilerin huni biçimindeki ağzı bir söğüt dalıyla tıpalanmıştı.

Biçilmiş tarlaların ucunda, başak demetlerinin yüklendiği arabaların uzağında, yüz kadar insan toplanmıştı. Görünüşleri, Murillo'nun, Téniers'nin, Callot' nun fırçasından çıkan en iğrenç buluşları, en fantazi sefalet tasvirlerini bile bastırırdı. Bu ressamların hayalinden doğan bronz rengi bacaklar, dazlak kafalar, lime lime paçavralar, soluk renkler, yırtıklar, yamalar, rengini kaybetmiş kumaşlar. velhasıl sefaletin ideal ifadesi saydıkları bütün malzeme, gerçeğin gerisinde kalırdı. İnsanların aç gözlü, sersemlemiş, aptal, yabani yüz ifadeleri de, o resim ve renk ustalarının ölümsüz kompozisyonları karşısında tabiatın sanata ebedî üstünlüğünü isbat ederdi. Gözkapakları kızarmış, kirpiksiz, hindi boyunlu yaşlı kadınlar, başlarını av köpekleri gibi uzatıp hareketsiz duruyorlardı. Çocuklar, silâh altındaki erler kadar sessizdi. Küçük kızlar, yem bekleyen hayvanlar gibi tepiniyorlardı. Çocukluk ve yaşlılık karakterleri yırtıcı bir haset içinde kayboluyordu. Gözlerini başkasının malına dikmişlerdi: başkasının malı kendi malları oluyordu artık. Gözleri parlıyordu. Hareketleri tehditkârdı. Fakat hepsi de kontun, kır bekçisinin ve genel muhafızın karşısında sessiz duruyorlardı. Orada büyük toprak sahibi de, çiftlik ortakçıları da, işçiler de, yoksullar da temsil ediliyorlardı. Sosyal sorun açık seçik görülüyordu, çünkü bu meydan okuyan, haşin çehreleri açlık sevketmişti oraya... Güneşin altında bu sert yüzler, derin kırışıklar, daha bir belirginleşiyordu. Güneş, çıplak, toza bulanmış ayakları kavuruyordu. Gömleksiz, yırtık bir bluzla yarımyamalak örtünmüş çocukların bukleli sarı saçlarında saman, ot, ağaç çöpleri parlıyordu. Birkaç kadın, daha yeni yürümeye başlamış bebeler tutmaktaydı ellerinden; az sonra bu küçükler yerlerde yuvarlanacaklardı.

Bu tablo, iyi yürekli olan bir eski asker için iç paralayıcı idi. General, Michaud'ya:

— Bunları görünce içim sızlıyor, dedi. İnsan bu

tedbirlerin önemini bilmese dayanamaz bu manzaraya.

— Generalim, eğer her toprak sahibi sizin gibi yapsaydı, arazisi üzerinde yaşasaydı ve sizin gibi iyilik etseydi, fakir kimse kalmazdı demiyeceğim, çünkü daima fakirler bulunacaktır, ama emeğiyle yaşayamayan kimse kalmazdı.

İlmühaberleri kontrol eden Groison:

— Couches, Cerneux ve Soulanges belediye başkanları kendi yoksullarını da bize göndermişler, dedi. Bunu yapmamaları gerekirdi...

— Hayır, ama bizim yoksullar da o ilçelere gidecekler, dedi kont. Demetlerden başak almamalarını sağlamamız da yeter bu seferlik. Adım adım ilerlemek gerek.

Kont oradan ayrılırken, son sözlerini biraz daha yüksek sesle söylemişti. Tarlanın kenarındaki yolda duran yaşlı Tonsard ana duydu, yanında bulunan yaşlı Bonnébault'ya:

— Duydunuz mu? dedi.

— Evet. Bu iş bukadarla bitmeyecek, dedi Bonnébault ana. Bugün bir diş, yarın bir kulak derken, uygun bir salça bulabilirlerse ciğerlerimizi bile söküp yerler dana ciğeri gibi!

Suratı zehir gibiydi. Ama kontun geçtiğini görür görmez bir anda yüzü değişti, riyakâr bir ifadeye büründü, bakışından ballar aktı. Aynı zamanda telâşla, derin bir saygı ile yerlere kadar eğilip beyefendiyi selâmladı.

— Siz de mi artık ürün topluyorsunuz? Oysa karım size epiyi para kazandırıyor.

— Ah! beyefendiciğim, Allah size uzun ömürler versin, ama ne yapayım ki oğlum hepsini yiyor, bu azıcık buğdayı saklamalıyım ki kışın yiyecek ekmeğim olsun... biraz daha toplarım... geçinmeme yardımcı olur!

Köylüler fazla artık toplayamadılar. Generalden destek gören çiftçilerle ortakçılar adamakıllı biçtirdiler ürünü, buğdayın bağ haline getirilmesine, arabalara yüklenmesine nezaret ettiler. Hiç değilse önceki yıllar gibi hak kötüye kullanılmadı, talan edilemedi.

Umdukları miktarda buğday bulamayan ve kon-

tun çıkarttığı Couches affını da unutmuş olan sahte yoksullarla gerçek yoksullar, için için hoşnutsuzluk duydular. Meyhanedeki toplantılarda Tonsard'lar, Courtecuisse, Bonnébault, Laroche, Vaudoyer, Godain ve hempaları, bu hoşnutsuzluğu alevlendirdiler. Bağbozumunda durum daha da kötüleşti. Çünkü köylülerin bağlara dalmalarına ancak bağbozumundan ve Sibilet'nin bağları sıkı kontrolden geçirmesinden sonra müsaade edildi. Bu uygulama adamakıllı kızdırdı kafaları. Fakat başkaldıran ve öfkelenen sınıfla tehdit edilen sınıf arasında bu kadar büyük bir mesafe bulununca, sözlerin önemi kalmaz; olup bitenler olaylardan farkedilir, çünkü hoşnutsuzlar köstebek gibi yeraltı faaliyetine girişirler.

Soulanges panayırı oldukça sakin geçmişti. Yalnız, şehrin yüksek sosyetesiyle ikinci sınıf sosyetesi arasında bazı sürtüşmeler olmuştu. Buna, kraliçenin kaygılı müstebitliği meydan vermişti. Güzel Euphémie Plissoud'nun maymun iştahlı parlak Lupin'in gönlünde taht kurmasını hoş karşılamıyordu da ondan. Bu taht oldukça da sağlam görünüyordu hani.

Kontla kontes ne Soulanges fuarında, ne de Tivoli'deki şenliklerde görünmüşlerdi. Soudry'ler, Gaubertin'ler ve hempaları bu davranışı bir cinayet gibi göstererek istismar ettiler. Bayan Soudry'nin evinde, bu kibirliktir, milleti hor görmektir diye kıyamet koparılıyordu. Bu arada kontes, Emile'in orada bulunmamasının yarattığı boşluğu telâfi etmek için sağa sola iyilik yağdırmakla meşguldü. Güzel tabiatlı insanlar ettikleri veya ettiklerini sandıkları iyiliğe büyük bir ilgiyle bağlanırlar. Kont da, kendi payına, aynı şevkle toprakları üzerinde daha iyi maddi şartlar yaratmaya çalışıyordu. Aklınca, bölge sakinlerinin maddi durumu iyileşirse karakterleri de iyileşecekti. Rahip Brossette'in öğütlerinden ve tecrübesinden de yararlanan madam de Montcornet, ilçenin yoksul aileleri, karşılıklı durumları, ihtiyaçları, geçim imkânları hakkında yavaş yavaş istatistik bilgi ediniyor, onları tembelleştirmeksizin nasıl yardım edebileceğini öğreniyordu.

Kontes, Geneviève Niseron'u (**Péchina**'yı) Auxerre'de bir yatılı sörler okuluna koymuştu. Sözde dikiş

öğrensin de kendi yanında çalışsın diye. Gerçek amacı, çocuğu Nicolas Tonsard'ın tasallutundan kurtarmaktı, çünkü Rigou, Nicolas'yı askerlik hizmetinden muaf tutmayı becermişti. Kontes'in başka bir düşündüğü de vardı: din eğitiminin, manastırda kapalı kalmanın ve gözetim altında bulunmanın, bu erken olgunlaşan küçük kızın ateşli tutkularını gemleyeceğini hesaplıyordu. Péchina'nın damarlarında akan Karadağ kanını, sadık Olympe Michaud'sunun mutlu evliliğini yıkabilecek bir tehlike gibi görüyordu.

Böylece, Aigues şatosunda herkes rahattı. Sibilet tarafından uyutulan, Michaud'nun verdiği güvenle ferahlayan kont, sert davranmakla isabetli hareket ettiğini düşünüyor, hayırseverlik faaliyetleriyle bu parlak sonuca katkıda bulunan karısına teşekkür ediyordu. Odun satışını da Paris'te tüccarlarla anlaşıp çözümlemeyi tasarlıyordu. Nasıl ticaret yapılır, hiç bir fikri yoktu, ve büyük çapta Paris'i besleyen Yonne'daki fiatlar üzerinde Gaubertin'in ne derece etkili olduğunu hiç bilmezdi.

VII

TAZI

Bir kitap yayınlatmak için Paris'e gitmiş olan Emile Blondet, eylülün ortalarına doğru dinlenmek ve kışın yapacağı işleri tasarlamak için Aigues'e döndü. Aigues'e ayak basınca, bu yıpranmış gazeteci ilk gençlik günlerinin sevdalı ve iyi yürekli delikanlısı olup çıkardı yeniden.

Kont da, kontes de, onun için, ne iyi insan! der. başka şey demezlerdi.

Sosyal tabiatın uçurumlarında yuvarlanmaya, herşeyi anlamaya, hiç bir şeyi bastırmamaya alışkın kimseler, kalbde bir vaha yaratırlar kendilerine. Kendi kötülüklerini de unuturlar, başkalarınınkini de. Yalnız kendilerine mahsus dar bir çevrede, birer küçük aziz oluverirler. Kadınlara özgü incelikler gösterirler. Bir an için ideallerini gerçekleştirmeye koyu-

lurlar. Kendilerine tapan bir tek kişi için melek gibi bir insan olurlar. Hem de komedya değil yaptıkları. Tabir caizse, ruhlarını körpeleştirirler. Kişiliklerini kirleten çamur lekelerini fırçalamak, yaralarını sarmak, tedavi etmek ihtiyacını duyarlar. Aigues'de, Emile Blondet, ne zehir akıtır, hattâ ne de espri yapardı, iğneleyici tek söz çıkmazdı ağzından, kuzu gibi uysal olurdu, tatlı bir platoniklik gösterirdi. General şöyle derdi:

— O kadar iyi bir genç ki, burada bulunmadığı zamanlar arıyorum onu. Servete kavuşmasını ve Paris'te sürdüğü yaşantıyı bırakmasını o kadar isterdim ki!...

Şahane manzaranın ve Aigues parkının en güzel mevsimiydi. Sonbaharın ilk günlerinde, üretmekten yorulan ve ürünlerinden kurtulan toprak ona nefis kokular saçar. Hele ormanlar pek hoş olur, bronza çalan yeşillere bürünür yavaş yavaş, sıcak terdösiyen tonlarıyla işlenmiş bir örtü altında gizlenip kışın soğuğuna meydan okur sanki.

İlkbaharda, umutlanan bir esmer güzeli gibi şen ve şirin görünen tabiat; sonbaharda, anılarına gömülen bir sarışın gibi melankolik ve tatlı olur. Çimenler altın gibi parlar, güz çiçekleri soluk taçlarını sergiler, papatyalar çimenliklerde daha seyrek görülür, her yanı morumsu çanaklar kaplar. En çok sarı renk göze çarpar. Gölgeliklerde yapraklar daha seyrekleşir, renkler daha koyulaşır. Güneşin yandan giren turuncu ve kaçamak ışınları uzun lekeler serer toprağa, veda eden bir kadının elbisesinin yerlerde sürünen kuyruğu gibi çabucak kaybolur.

Gelişinin ikinci günü, sabahleyin, Emile odasının penceresindeydi. Oradan, güzel manzaralı bir modern balkonlu taraçaya çıkılırdı. Bu taraça, Blangy ormanlarına ve manzarasına bakan cephede, kontesin dairesi boyunca uzanırdı. Su birikintisi ve uzun kanal biraz görünürdü oradan; eğer Aigues Paris'e azcık daha yakın olmuş olsaydı, o birikintiye göl derlerdi. Av pavyonundan gelen kaynak, hareli ve pullu suyunu bir çimenliğin ortasından akıtırdı.

Parkın dışında, köylerin ve duvarların karşısında, Blangy'nin tarlaları, ineklerin otladığı çayırlı ba-

yırlar, çitlerle çevrili topraklar uzanırdı. Bu topraklar üzerinde meyve ağaçları bulunurdu: cevizler, elmalar vs. Manzarayı çerçeveleyen tepelerde ormanın güzel ağaçları kademe kademe yayılırdı. Her sabah olduğu gibi nefis kokular yayan çiçeklerini seyretmek için, kontes, terliklerle balkona çıkmıştı. Patiska sabahlığı altından güzel omuzlarının pembe rengi seçiliyordu. Başına çapkınca kondurduğu şirin takkeden karmakarışık saçları fışkırıyordu. Saydam çorabı altından ufak ayakları ten renginde gözüküyordu. Kemer takmadığından, sabahlığın önü açıktı; işlemeli patiskadan bir eteklik giymişti. Rüzgar sabahlığı uçurunca bağsız korsesi de göze çarpıyordu.

— Ay! siz burada mıydınız? dedi.

— Evet...

— Ne seyrediyorsunuz?

— Bu da soru mu? Beni şu anda tabiattan kopardınız. Ne dersiniz, kontes, yemekten önce ormanda bir sabah gezintisine var mısınız?

— Bunu da nereden çıkardınız? Yürüyüşle başım hoş değil, bilirsiniz.

— Çok az yürürüz. Sizi **tilbury** (*) ile götürürüm. Joseph'i de alırız, arabayı bekler... Ormana ayak atmıyorsunuz hiç. Bense ormanda garip bir durum farkediyorum... Yer yer ağaçların tepeleri bronz rengi olmuş, yapraklar kurumuş...

— Peki öyleyse, gidip giyineyim...

— Ooo! İki saatten yola çıkamayız!... Bir şal alın, bir şapka giyin, ayaklarınıza bağlı potinlerinizi geçirin... o kadar. Söyliyeyim de atları arabaya koşsunlar.

— Hep sizin dediğiniz olur... Bir dakikada gelirim.

Blondet, kontu uyandırmaya gitti.

— General, biz gezmeye çıkıyoruz, dedi.

Kont, sabah mahmurluğu ile homurdandı.

Bir çeyrek saat sonra **tilbury** park yolundan ağır ağır ilerliyordu. Üniformalı bir uşak uzaktan arabayı izliyordu.

(*) **Tek atlı, iki kişilik, üstü açık gezinti arabası.**

Bir eylûl sabahı idi. Göğün koyu mavisi yer yer görünüyordu ancak, sanki zemin bulutlarmış da gökyüzü geçici bir renk sürüyormuş gibi o beyaz-gri zemine. Ufukta uzun lacivert çizgiler başka bulutlarla karışıyordu. Ormanların üstünde renkler değişiyor, yeşile çalıyordu. Bu örtü altında, toprak, yataktan kalkan bir kadın gibi ılıktı, tatlı, sıcak fakat vahşi kokular salıyordu. Tarlaların kokusu ormanların kokusuna karışıyordu. Blangy'de **Angelus**'u bildiren kilise çanının sesi orman konserine karışıp sessizliğe ahenk katıyordu. Bazı yerlerde beyaz ve yarı saydam buharlar tütüyordu. Bu güzelliği gören Olympe kocasıyla çıkmaya heveslenmişti. Michaud evi pek uzak olmayan koruculardan birine uğrayıp bir emir iletecekti. Soulanges hekimi Olympe'e kendisini yormadan yürümesini tavsiye etmişti, bu nedenle öğle sıcağından kaçınıyor, akşamları da gezinmek istemiyordu. Michaud karısını da yanına aldı. En sevdiği köpek de peşlerinden gitti; beyaz benekli gri renkte güzel bir tazıydı; bütün tazılar gibi obur, sevildiğini ve hoşa gittiğini bilen her hayvan gibi kusurluydu.

Tilbury pavyonun parmaklığı önüne varınca, bayan Michaud'nun nasıl olduğunu soran kontes, kocasıyla ormana gittiğini öğrendi.

Blondet atını rastgele ormanın altı yolundan birine sürdü ve:

— Herkes bu güzel havadan yararlanmaya bakıyor, dedi.

— Sen ormanı biliyor musun, Joseph?

— Evet beyefendi.

Araba ilerledi. Girdikleri yol, ormanın en güzel yollarından biriydi. Bir yerde kavis çizerek daraldı, yılankavi bir patika halini aldı. Güneş oraya ancak ağaç yapraklarının arasından süzülebiliyordu. Yapraklar beşik gibi kucaklıyordu patikayı. Meltem, yabani kekiklerin, lavantaların, nanelerin, kuru dalların ve hafif bir hışırtı ile dökülen yaprakların tatlı kokularını yayıyordu havaya. Otların içine, yaprakların üzerine serpilen çiy damlaları, araba geçerken, etrafa saçılıyordu. Araba ilerledikçe, ormanın esrarengiz kaprisleri göze çarpıyordu. Zeminde yeşillikler nemli idi ve koyu gölgeler içinde yatıyordu; ışık fazla derin-

lere inemeden kayboluyordu. Ağaçsız alanlarda zarif kayınlar, ormanın herkülü olan asırlık bir ağaçla yanyana duruyordu. Yumrulu, yosunlu, çizgili kabuklu akça agaç gövdeleri, dev gölge lekelerini yumuşatıyordu. Tekerlek izlerinin kenarlarında ince otlar, cılız çiçekler bitmişti. Bir kadını araba ile gezdirmenin zevki başkadır muhakkak. Yosunla örtülü kaygan yolların iniş - çıkışlarında kadın korkmuş gibi yapar yahut da gerçekten korkar, sokulur, ya istemeyerek ya da kasten koluyla, çıplak omuzuyla abanır, arabayı sürmenize mani olduğunu söylerseniz gülümsemeye başlar. At da sanki farkında bu duruş kalkışların, sağa sola bakınır.

Bu manzara kontes için bir yenilikti. Tabiatın bu yaratıcı gücü, pek az bilinen ulu doğa, onu gevşetti ve hayallere daldırdı. Arabanın üzerine yaslandı ve Emile'in yanında bulunmanın zevkine kaptırdı kendini. Gözleri meşguldü, kalbi konuşuyordu. Kendi sesine uyan bu iç sese karşılık veriyordu. Emile de ona bakıyordu gizlice. Onun hayale dalmasından kendisi de yararlanıyordu; kontesin şapkasının kurdeleleri çözülmüş, sarışın bukleli ipek gibi saçları sabahın rüzgârında uçuşmaya başlamıştı. Gayesiz gide gide, kapalı bir parmaklığa vardılar. Anahtar yoktu. Joseph'i çağırdılar, onda da yoktu anahtar.

— O halde, gezelim. Joseph arabaya bakar. Nasılsa buluruz onu...

Emile ile kontes ormanın içine daldılar, ve beklemedikleri bir manzara ile karşılaştılar. Ormanlarda sık rastlanılır böyle yerlere. Yirmi yıl önce, kömürcüler orasını kömür ocağı olarak kullanmışlardır. Yer sertleşmiştir. Oldukça geniş bir alanda her şey yanmış kavrulmuştur. Yirmi yıl içinde tabiat orasını bahçe haline getirmiştir çiçeklerine; kendisi için bir tarh yapmıştır, tıpkı bir sanatkârın birgün de kendisi için bir tablo çizmesi gibi. Bu nefis tarhın çevresinde bulunan güzel ağaçların tepeleri geniş saçaklar halinde sarkar ve bir tanrıça yatağını koruyan bir dam oluşturur. Kömürcüler, bir patikadan gidip daima su ile, ve berrak su ile dolu bulunan bir yarıktan su getirmişlerdir. Bu patika bugün de mevcut. Bir dönemeçten inince patikanın kazıldığını, köşenin kesildi-

ğini, ağaç köklerinin bir kanaviçe gibi havada kaldığını görürsünüz. Su birikintisinin kenarında düz, sık bir çimenlik vardır. Düşüncelere dalmaktan hoşlanan ya da tembel bir kömürcünün kendi keyfi için düzenlediği bu çimenliğe birkaç kavak, birkaç söğüt, hafif bir gölge verir. Kurbağalar suya dalar, bağırtlaklar yüzer, su kuşları gelip gider, bir tavşan oradan uzaklaşır. Ve siz, en güzel canlı sazlarla süslü bu şirin banyo teknesinin tek sahibi olursunuz. Başınızın üstünde ağaçlar değişik şekillere bürünür; kâh boa yılanı gibi kıvrıla kıvrıla inen gövdeler, kâh Yunan sütunları gibi dimdik yükselen gürgenler görürsünüz. Sümüklü böcekler veya salyangozlar rahat rahat dolaşır. Bir sazan balığının burnu gözükür. Sincap sizi dikizler. Nihayet yorulan Emile ile kontes biryere oturunca, kuşun biri —ne kuşu bilmiyorum— bir güz şarkısı, bir veda şarkısı tutturdu. Bütün diğer kuşlar, sevgi ve saygı ile dinledi bu şarkıyı.

Kontes duygulandı. Sanki bu sükûneti bozmamak için sesini alçaltarak:

— Ne derin sessizlik! dedi.

Hayatın oluştuğu âlemler olan suyun yeşil lekelerine baktılar. Güneşte oynaşan, birisi yaklaşınca kaçan kertenkeleyi gösterdiler birbirlerine. Bu davranışından ötürü kertenkele, insanın dostu diye adlandırılmaya lâyıktır, çünkü insandan kaçmakla onu ne kadar iyi tanıdığını isbat ediyor, dedi Emile. Güveni artan kurbağalar tere yaprakları üzerinde su yüzüne çıkıyor, yakut gibi parıldayan gözlerini onlara dikiyordu. Tabiatın basit ve tatlı şiiri, dünyanın boş zevklerine kanıksamış olan bu iki yaralı ruha nüfuz ediyor, onların iç âlemini hazla dolduruyordu...

Ansızın Blondet hopladı, kontesin kulağına eğilerek: «Duyuyor musunuz?...» diye sordu.

— Neyi?

— Acayip bir gürültü...

— İşte edebiyat ve kalem adamları böyle olur, kır hakkında hiç bir şey bilmezler. Bu bir yeşil ağaçkakandır, deliğini oyuyor... Bu kuşun en ilginç özelliğinden bile haberiniz olmadığına bahse girerim. Bu hayvan, sizin iki mislinizkalınlığında bir meşeyi oymak için binlerce defa gagalar ağacı, ve her gaga darbe-

sinden sonra ağacın arka tarafına gider, boydan boya delindi mi delinmedi mi diye bakar. Boyuna gider, bakar, döner.

— Sevgili tabiat bilimleri öğretmenim! Bu gürültü bir hayvan gürültüsü değil, insan tarafından çıkarılan bir ses.

Kontes birden panik halinde çiçek tarhına kaçtı ve ormandan çıkmak istedi. Blondet endişeye kapılıp arkasından koştu.

— Neniz var? diye bağırdı.

Kontes kömürocağına çıkan patikalardan birine girerken:

— Gözler görür gibi oldum, dedi.

O esnada, birdenbire boğazlanan bir yaratığın boğuk ölüm feryadını duydular. Korkusu artan kontes o kadar hızlı kaçtı ki, Blondet onu izlemekte güçlük çekti. Kaçıyor, kaçıyor, kuş gibi uçuyordu. «Yanılıyorsunuz...» diye bağıran Emile'in sesini duymuyordu bile. Hâlâ koşuyordu. Blondet ona yetişti, ileriye doğru koşmaya devam ettiler. Nihayet ,karşıdan kolkola gelen Michaud ve karısı tarafından durduruldular. İkisi de nefes nefese idiler. Bir süre konuşamadılar. Sonra durumu anlattılar. Michaud Blondet ile bir olup kontesin dehşete kapılmasını anlamsız buldu. Arabaya varmak için takip etmeleri gereken yolu gösterdi. Parmaklığa varınca, bayan Michaud:

— Prens! diye çağırdı.

Genel muhafız:

— Prens! Prens! diye bağırdı.

Islık çaldı, tekrar çaldı: Tazıdan ses yoktu.

Emile, olayın başında duyulan acayip seslerden sözetti.

— Karım o sesleri duydu, dedi Michaud, ama ben alay ettim kendisiyle.

Kontes haykırdı:

— Prensi öldürmüş olacaklar. Bundan eminim artık. Hem bir darbede boğazını keserek öldürmüşlerdir onu, çünkü duyduğum ses son nefesini veren bir hayvanın son iniltisiydi.

— Vay canına! dedi Michaud, bu meseleyi aydınlatmaya değer.

Emile ile muhafız, iki kadını Joseph'le bırakıp

kömür ocağına döndüler, su birikintisine indiler, hendekleri araştırdılar, hiç bir belirtiye rastlamadılar. Blondet önden çıktı tekrar yukarı. Üstteki sette, ağaç kümelerinden birinde, yaprakları kurumuş ağaçlardan birini gördü, Michaud'ya gösterdi ve yanına gitmek istedi. İkisi de ileri atıldılar, ağaçlar, çalılıklar, çoban püsküllleri arasından ilerleyip buldular ağacı.

— Güzel bir karaağaç, dedi Michaud. Ama kurtlu. Kurt dipte kabuğu fırdolayı kemirmiş.

Eğildi, kabuğu tutup kaldırdı. «İşte, yaptığı işe bakın!» dedi.

Blondet:

— Sizin ormanda çok kurt var, dedi.

O esnada Michaud birkaç adım ötede kan lekeleri ve daha uzakta tazının kafasını gördü. «Ah! namussuzlar, diye içini çekti. Hanımefendinin hakkı varmış.»

Blondet ile Michaud hayvanı görmeye gittiler. Kontesin tahmin ettiği gibi, Prens'in boynunu vurmuşlardı. Havlamasına mani olmak için de bir parça tuzlama domuz etiyle tavlamışlardı. Et parçası hâlâ hayvanın dili ile damağı arasında duruyordu.

— Zavallı hayvan, oburluğuna kurban gitti!

Blondet:

— Tam bir prens gibi, diye karşılık verdi.

Michaud:

— Burada biri vardı, dedi. Görmemizi istemedi. Demek ki ağır bir suç işliyordu. Fakat kesilmiş dal veya ağaç görmüyorum.

Blondet ile muhafız büyük bir dikkatle arayıp taramaya başladılar. Adım atmadan ayaklarını koyacakları yere iyice bakıyorlardı. Birkaç adım ötede, Blondet bir ağaç gösterdi; ağacın dibindeki otlar çiğnenmiş, yere yatmıştı; Belirgin olarak iki de çukur vardı otlarda.

— Burada birisi diz çökmüş, hem de bir kadın. Çünkü bir erkeğin bacakları, diz çökmüş durumda, bu kadar çok otu ezemez. Bakın, işte entarinin şekli...

Muhafız, ağacın dibini muayene ettikten sonra, yeni açılmış bir deliğe rastladı. Ama pullu, parlak derili, esmer benekli, bir ucu mayıs böceğininkine ben-

zeyen, duyargalarıyla, kökleri kesen çift dişiyle, aynen mayısböceği başına sahip kurdu bulamadı.

— Şimdi anlıyorum, azizim, neden bu kadar çok sayıda ölü ağaç bulunduğunu. Bu sabah şatonun taraçasından gördüm de, nedenini aramak için geldim buralara. Kurtlar kaynaşıyor, kaynaşıyor ama ormandan sizin köylüler çıkıyor...

Muhafız bir küfür savurdu, Blondet'nin önünden koşarak kontesin yanına vardı, karısını beraber götürmesini rica etti. Joseph'in atına atladı, uşağı yaya gönderdi şatoya, ve kendisi dörnala köpeğini öldüren kadının yolunu kesmeye gitti. Kanlı bıçak ve ağaç gövdesini yarmak için kullandığı aletle yakalamak istiyordu onu. Blondet kontesle bayan Michaud'nun arasında oturup Prens'in ölümünü ve bu vesileyle yaptıkları buluşu anlattı. Kontes haykırdı:

— Aman yarabbim! Generale yemekten evvel anlatalım durumu. Öfkesinden ölebilir yoksa.

— Ben onu hazırlarım, dedi Blondet.

Olympe gözyaşlarını silerek:

— Köpeği öldürdüler, dedi.

— Böyle ağladığınıza göre çok seviyordunuz her halde zavallı tazıyı, dedi kontes.

— Ben Prens'in başına geleni bir uğursuzluk işareti sayıyorum. Kocam bir felâkete uğrar diye içim titriyor!

Kontes pek şirin biçimde dudağını büktü.

— Bu güzel sabahımızı berbat ettiler! dedi.

Genç kadın mahzun mahzun:

— Ülkeyi berbat ediyorlar! dedi.

Generali parmaklığın önünde buldular.

— Nereden geliyorsunuz böyle? diye sordu.

Blondet esrarengiz bir tavırla:

— Anlatırım, diye cevap verdi.

Bayan Michaud'yu arabadan indirdi. Genç kadının hüzünlü hali kontun dikkatini çekti.

Az sonra generalle Blondet dairelerin önündeki taraçaya varmışlardı.

— Yeteri kadar manevi cesaretiniz var, öfkeye kapılmazsınız... değil mi?

— Hayır, dedi general. Ama ne anlatacaksanız anlatın, yoksa benimle alay etmek istediğinizi sanacağım...

— Şu kuru yapraklı ağaçları görüyor musunuz?

— Evet.

— O rengi solmuş ağaçları da görüyor musunuz?

— Evet.

— İşte hepsi de ölü ağaç bunlar. Hayırseverliğinizle dostluğunu kazandığınızı sandığınız o köylüler kurutmuşlar bu ağaçları.

Ve Blondet, sabahki maceralarını anlattı.

Generalin yüzü öyle solmuştu ki, Blondet korktu.

— Aman, sövün, sayın, çileden çıkın, kendinizi böyle sıkarsanız, bu size öfkeden de fazla zarar verir.

— Sigara içeceğim, dedi kont ve kameriyesine gitti.

Yemek sırasında Michaud şatoya döndü. Hiçkimseye rastlayamamıştı. Kont Sibilet'yi de çağırttı.

— Bay Sibilet, siz de bay Michaud, ağaçlarımı öldürenleri suçüstü yakalatacak kimseye bin frank vereceğimi ihtiyatlı bir şekilde yayın ülkeye. Nasıl bir alet kullandıklarını, nereden satınaldıklarını öğrenmeliyiz. Benim bir planım var.

— Kendileri yararına önceden tasarlanıp işlenmiş bir cürüm bahis konusu olunca, bu adamlar asla birbirlerini satmazlar, dedi Sibilet. Bu şeytanî icadın, üzerine düşünülerek tasarlandığı şüphe götürmez...

— Evet ama, onlar için bin frank, bir - iki dönüm toprak demektir.

— Deneriz, dedi Sibilet. Bin beş yüze, bir hain bulacağımı temin ederim. Hele bu iş sır olarak kalırsa.

— Pekâlâ, bizim bir şeyden haberimiz olmasın. Özellikle benim. Siz farkına varmış olursunuz, bana bildirmiş olmazsınız. Böyle yapmazsak bir düzene kurban gidebiliriz. Bu haydutlardan, savaşta düşmandan sakındığımızdan daha çok sakınmamız gerek.

— Ama bunlar düşman ya işte, dedi Blondet.

Sibilet Blondet'ye kaçamak bir bakış fırlattı ve çıktı gitti. Onun ne demek istediğini anlamıştı.

Vekilharcın evden ayrıldığını duyunca, Blondet:

— Sevmiyorum şu Sibilet'nizi, dedi Sahte bir adam.

— Şimdiye kadar birşeyini görmedik, dedi general.

Blondet, mektup yazmak için odasına çıktı. Şato-

ya ilk geldiğindeki fütursuz neşesi kaybolmuştu. Endişeli, düşünceli idi. Bayan Michaud gibi önsezilere kapıldığı yoktu. Bilinçli olarak, mutlaka bir felâket bekliyordu. Kendi kendine şöyle diyordu: Bunun sonu hayır değil; eğer general kesin bir karara varmaz da sayı üstünlüğü karşısında ezildiği savaş meydanını terketmezse, çok kurban verilecek. Kendisi ve karısının bu işten sağ salim çıkacakları bile belli değil. Yarabbim! Bu sadık, mükemmel, tapılası kadını nasıl böyle tehlikeye atabiliyor?... Bir de onu sevdiğini sanıyor! İyi ya! Ben de tehlikelerini paylaşırım, ve onları kurtaramasam bile, onlarla beraber ölürüm!

VIII

KIRSAL ERDEMLER

Gece vakti Marie Tonsard Soulanges yolunda bir köprücüğün kenarında oturmuş, her zamanki gibi gününü kahvede geçiren Bonnébault'yu bekliyordu. Uzaktan duydu ayak seslerini. Adımları, sarhoş olduğunu gösteriyordu. Bilardoda kaybettiği de belliydi, çünkü kazanmış olsaydı şarkı söylerdi.

— Sen misin, Bonnébault?

— Evet, küçük...

— Nen var?

— Yirmibeş frank borcum var. Beni yirmibeş defa boğsalar, gene bulamam bu parayı.

Marie onun kulağına eğildi:

— İstersek beş yüz frank bulabiliriz.

— Anlaşıldı, adam öldürülecek herhalde. Ama ben yaşamak isterim...

— Dur canım, eğer ananı ağaç kuruttuğu sırada yakalatırsan, Vaudoyer bize beş yüz frank veriyor.

— Anamı satacağıma adam öldürmeyi tercih ederim. Sen niye Tonsard nineni yakalatmıyorsun.

— Böyle bir şey yapmaya kalkışırsam babam kızar ve hareketlerime mani olur.

— Doğru. Neyse, farketmez. Ben hapse yollamam anamı. Fukara kocakarı! Ekmeğimi pişirir, bana gi-

yecek şeyler bulur... Nasıl bulur bilmem... Hapse girsin ha? Hem de ben yakalatayım onu!... Kalbsiz, vicdansız olmalıyım bunu yapmak için. Hayır, hayır! Başka birinin onu ele vermemesi için bu akşamdan tezi yok artık ağaç çizmemesini tenbih edeceğim kendisine.

— İyi ya, babam ne isterse yapsın öyleyse. Ucunda beş yüz frank olduğunu söylerim ben kendisine, nineme sorsun, bakalım kabul eder mi? Yetmiş yaşındaki bir kadını hapse sokacaklarını hiç sanmam. Ama girse de, alttarafı o harap tavanarasından daha rahat olur hapiste...

— Beş yüz frank ha!... dedi Bonnébault. Anamla konuşayım bir. Alttarafı, eğer bu parayı bana vermeye razı olursa, hapiste yaşaması için ona da bir miktar bırakırım. Orda eğirir, eğlenir, iyi gıda alır, barınır, Couches'dan daha az derdi olur. Yarına, küçük... Seninle gevezelik etmeye vaktim yok şimdi.

Ertesi sabah saat beşte ortalık ağarırken, Bonnébault ile anası Grand-I-Vert'in kapısını çaldılar. Yalnız yaşlı Tonsard ana kalkmıştı.

— Marie! diye bağırdı Bonnébault, o iş oldu.

Yaşlı Tonsard ana sordu:

— Dünkü ağaç meselesi mi? O mesele halloldu, ben alıyorum.

— Yok canım! Bay Rigou oğluma o fiata bir dönüm toprak vereceğini vaadetti...

İki kocakarı, çocukları tarafından hangisinin satılacağı konusunda dalaşmaya başladılar. Ev halkı şamatadan uyandı. Tonsard'la Bonnébault analarından yana çıktılar.

Gelin Tonsard:

— Kura çekin, dedi.

Kurayı meyhane kazandı. Üç gün sonra, şafakta, jandarmalar yaşlı Tonsard anayı ormandan alıp La-Ville-aux-Fayes'e götürdüler. Genel muhafız ve yardımcıları ile kır bekçisi, onu suçüstü yakalamışlardı. Üzerinde suç aletleri, yani ağacı yırtmaya yarayan bozuk bir eğe ve böceğin yaptığı gibi kemirilen yerleri perdahlamak için bir kalem bulunmuştu. Tutulan zabıtta, yarıçapı beş yüz adım olan bir çevrede altmış ağacın bu insafsız işleme kurban gittiği belirtiliyordu.

Tonsard ana Auxerre'e nakledildi. Suç, ağır ceza kapsamına giriyordu çünkü.

Michaud kocakarıyı ağacın dibinde görünce: «İşte kont ve kontes hazretlerinin iyilik yaptıkları insanlar bunlar!», demekten kendini alamadı. «Hanımefendi sözümü dinlerlerse, küçük Tonsard'a cehiz vermekten vazgeçerler, çünkü o, ninesinden de beter...»

Kocakarı gri gözlerini kaldırıp zehirli bir bakış fırlattı Michaud'ya. Nitekim, bu orman cinayetini işleyenin kim olduğunu öğrenince, kont, karısının Catherine Tonsard'a para vermesine engel oldu.

— Kont hazretlerinin yaptığı doğrudur, dedi Sibilet. Bugün ben bir şey öğrendim: Godain o tarlayı, Catherine'in hanımefendi ile görüşmeye gelmesinden üç gün evvel satınalmış. Demek ki bunlar, o sahnenin etkili olacağını ve hanımefendinin kıza acıyıp onunla ilgileneceğini hesaplamışlar. Belki de Catherine, o parayı koparabilmek için kendini kasten gebe bıraktırmıştır, bunu yapabilecek tıynettedir, çünkü Godain'in rolü yok bu işte...

— Ne biçim insan bunlar! dedi Blondet. Paris'in kötü insanları bunların yanında melektirler...

— Beyefendi, dedi Sibilet, menfaat heryerde korkunç işler yaptırır insana. Tonsard anayı kim ele verdi, biliyor musunuz?

— Hayır.

— Torunu Marie. Kızkardeşinin evlenmesini kıskanmış da, ev bark sahibi olmak için...

— Bu müthiş bir şey! dedi kont. Demek ki bunlar adam da öldürürler!

— Tabii, dedi Sibilet, hem de küçük çıkarlar için. Onlar için hayatın pek büyük bir değeri yok. Her zaman çalışmaktan sıkılırlar, ya, beyefendi, ücra köylerde olup bitenler Paris'te olanlardan daha uygun değil ahlâk kurallarına. Ama belki de siz inanamazsınız bu dediğime.

— Siz iyi kalbli ve hayırsever olunuz! dedi kontes.

Kocakarının tutuklandığı günün akşamı, Bonnébault Gran-I-Vert meyhanesine geldi. Tüm Tonsard ailesi büyük bir sevinç içerisindeydi.

— Siz sevinin, neşelenin bakalım! Vaudoyer'den

duyduğuma göre kontes, sizi cezalandırmak için, Godain'in karısına söz verdiği bin frankı vermekten vaz geçiyormuş. Kocası öyle istiyormuş.

— O namussuz Michaud akıl vermiş ona, dedi Tonsard. Anam duymuş. Para ve bütün eşyalarını götürmeye gitmiştim La-Ville-aux-Fayes'e, orda söyledi bana. İyi ya! İsterse versin! Beş yüz frankımız Godain'in arsanın bedelini ödemesine katkı olur. Ama biz de öcümüzü alırız... Ya! Demek Michaud bizim işlerimize de sokuyor burnunu! Bu ona yarardan çok zarar getirecek... Ona ne ama? Sorarım size, ona ne? Kendi ormanları değil ya! Oysa bütün gürültüyü yapan o... Anam köpeğinin gırtlağını kestiği gün, işin esasını da o Michaud denen herif meydana çıkardı. Ben şatonun işlerine karışıyor muyum? Karın sabah sabah genç bir adamla ormanlarda sürtüyor diyor muyum generale? Hem de çiylere aldırmadan: çiyde gezmek için insanın ayakları sıcak olmalı...

— Generale, dedi Courtecuisse, istediğini yaptırırsın, ama onu kışkırtan, Michaud'dur. İnsanın başına dert açmaktan başka bir şey yaptığı yok... Mesleğini de bilmiyor üstelik. Benim zamanımda, işler başka türlü yürürdü.

— Ooo! dedi Tonsard, nerde o günler! Hepimiz için mutlu bir devirdi o... değil mi, Vaudoyer?

Vaudoyer:

— Vallâ, diye cevap verdi, şu bir gerçek ki, eğer Michaud olmasa, rahata kavuşuruz.

— Yeteri kadar konuştuk, dedi Tonsard. Bu konuda daha sonra, ay ışığında, tarlada görüşürüz.

Ekimin sonlarına doğru, kontes, generali Aigues'-de bırakıp gitti. Kont çok daha sonra iltihak edecekti karısına. Kontes, Théâtre-Italien'in ilk temsilini kaçırmak istemiyordu. Zaten kendisini yalnız hissediyor, sıkılıyordu. General kırlarda dolaşır, işleriyle meşgul olurken kendisine hoş vakit geçirten Emile de orada yoktu.

Kasım ayı gerçek bir kış ayı gibi geçti. Hava sürekli olarak kapalıydı. Kâh soğuk yapıyor, kâh buzlar eriyordu, bir kar yağıyordu, bir yağmur. Yaşlı Tonsard ananın davasında, tanıklarla beraber Michaud da gidip ifade vermişti. Bay Rigou yaşlı kadınla ilgilen-

miş, ona avukat tutmuştu. Avukat, savunmasında, yalnızca ilgili kimselerin tanıklık ettiklerini, hiç savunma tanığı bulunmadığını ileri sürmüştü. Fakat Michaud ile korucularının ifadeleri kır bekçisinin ve jandarmalardan ikisinin ifadeleriyle desteklenince, sonuç belirdi: Tonsard'ın anası beş yıl hapse mahkûm oldu.

— Bu beş yıla Michaud'nun ifadesi mal oldu size, dedi avukat Tonsard'a.

IX

FELÂKET

Bir cumartesi akşamı, Courtecuisse Bonnébault, Godain, Tonsard, kızları, karısı, Fourchon baba, Vaudoyer ve birçok gündelikçi, akşam yemeği yiyorlardı meyhanede. Yarımay ışığında, yerler donmuş, kupkuru idi. İlk kar erimişti. İşlenen suçların işaretlerini meydana koyan ayak izleri bulmak imkânsızdı kırda. Herkes tavşan yahnisine saldırıyordu. Yiyor, içiyor, gülüyorlardı. Godain'lerin düğününün ertesi günüydü. Gelini evine götüreceklerdi. Evi, Courtecuisse'in evinden uzak değildi. Rigou bir dönüm toprak satsa, bilin ki tenha bir yerde, ormanların yakınındadır. Courtecuisse'le Vaudoyer, gelini götürmek için tüfeklerini almışlardı. Herkes uykuya yatmıştı. Tüm çevrede tek ışık görülmüyordu. Uyanık olan bir bu düğün ziyafetine katılanlardı. Onlar da ellerinden geldiği kadar gürültü ediyorlardı. O saatte, yaşlı Bonnébault ana içeri girdi. Herkes ona baktı. Kocakarı, oğlunun ve Tonsard'ın kulağına eğildi.

— Karı doğuracağa benzer, dedi. Adam atını eğerledi, Soulanges'a gidecek doktor Gourdon'u getirmeye.

— Otur, ana, dedi Tonsard.

Ve masadaki yerini kocakarıya verip kendisi bir peykeye uzandı.

O sırada, dörtnala yoldan geçen bir atın nal sesleri duyuldu. Tonsard, Courtecuisse ve Vaudoyer dı-

şarı fırladılar, köyün içinden giden Michaud'yu gördüler.

— Nasıl da bilir işini! dedi Courtecuisse. Blangy'den yola saptı, en emini orası...

— Evet, dedi Tonsard, ama bay Gourdon'u getirecek.

— Belki bulmaz, dedi Courtecuisse. Onu Couches'da bekliyorlardı, konak sahibinin karısına bakacakmış. Bu saatte rahatsız ediyor milleti.

— Öyle ise Soulanges anayolundan Couches'a gider, en kısa yol o.

— Bizim için de en emini, dedi Courtecuisse. Şu anda güzel bir ayışığı var. Anayolda, ormanlardaki gibi korucu yok. Sesler uzaktan duyulur. Çitlerin arkasından, küçük ormanla birleştikleri yerde, beş adım mesafeden sırtından vurulabilir insan, tavşan gibi...

— Oradan geçtiği zaman saat on bir buçuk olacak, dedi Tonsard. Yarım saat Soulanges'a gitmesi, yarım saat da dönmesi... Peki ama, çocuklar, ya bay Gourdon yolda ise?...

— Sen merak etme, dedi Courtecuisse, ben senden on dakika uzakta olacağım, Blangy'nin sağındaki yolda, Soulanges yönünde, Vaudoyer de Couches yönünde senden on dakikalık mesafede bulunacak. Birisi gelirse, bir posta arabası, yolcu arabası, jandarma, kim olursa, toprağın içine bir el ateş edeceğiz, sesi boğaraktan.

— Peki ya hedefi şaşarsam?...

— Haklı, dedi Courtecuisse, ben senden daha iyi nişancıyımdır, Vaudoyer, seninle beraber gelirim, Bonnébault benim yerime geçer, gerekirse bir hayvan sesi çıkarır, hem daha iyi duyulur, hem de fazla şüphe çekmez.

Üçü de meyhaneye döndüler. Ziyafete devam edildi. Yalnız, saat on birde, Vaudoyer, Courtecuisse, Tonsard ve Bonnébault tüfeklerini alıp çıktılar. Onların gitmesi, kadınlardan hiç birinin dikkatini çekmedi. Zaten üç çeyrek saatten döndüler ve sabahın birine kadar içtiler. Tonsard'ın iki kızı, anaları ve Bonnébault ana, değirmenciye, gündelikçilere, iki köylüye ve bayan Tonsard'ın babası Fourchon'a o kadar çok içirmişlerdi ki, dört davetli meyhaneden ayrıldıkları za-

man hepsi yere uzanmış horluyordu. Dönüşlerinde, onları aynı yerde buldular ve uyandırmak için tutup sarstılar.

Meyhanede içki âlemi devam ederken, Michaud ailesi kahredici kaygılar içerisindeydi. Olympe yanıltıcı sancılar duymuştu. Kocası, çocuğun doğacağını düşünerek, derhal ve telâşla yola çıkmış, doktoru getirmeye gitmişti. Fakat Michaud çıkar çıkmaz kadıncağızın sancıları kesildi. Çünkü kafası başka yere takıldı. Gecenin o saatinde, gözü pek serserilerle dolu bir ülkede kocası birçok tehlikeyle karşılaşabilirdi. Bu manevi kaygı o kadar şiddetli oldu ki, bedenî acıları hafifletti ve geçici olarak durdurdu. Hizmetçisi, korkularının hayal ürünü olduğunu tekrarlayıp duruyordu, ama o anlamıyordu sanki. Odasında, ocağın başında oturuyor, dışardan gelen her sese kulak kabartıyordu. Saniyeden saniyeye dehşeti büyüyordu. Uşağı yatağından kaldırmıştı, ama vermeyi tasarladığı emri vermiyordu. Nöbet geçiriyor, çırpınırcasına bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Pencereden bakıyor soğuğa rağmen camları açıyordu. Aşağa iniyor, avlunun kapısını açıyor, uzaklara bakıyor, bakıyor, kulak kabartıyordu... Hâlâ gelen giden yok, diyordu kendi kendine, ve umutsuzlukla odasına çıkıyordu yeniden.

Geceyarısını aşağı yukarı on beş dakika geçe, «İşte geliyor, atının sesini duyuyorum!» diye haykırdı ve aşağı indi; arkasından giden uşak parmaklığı açtı. Tuhaf şey, dedi kadın, Couches ormanlarından geliyor. Ve dehşetten put kesilmiş gibi hareketsiz, sessiz, dondu kaldı. Uşak da paylaştı bu dehşeti. Çünkü dörtnala yaklaşan atın ayak seslerinde, serbest kalan üzengilerin şaklayışında, bir düzensizlik vardı. Hayvan, sahipsiz koşan her at gibi, anlamlı anlamlı kişniyordu. Çok geçmeden, at parmaklığa vardı. Soluyordu, terden sırılsıklamdı, fakat yalnızdı. Herhalde ayaklarına dolanmış olacak, dizginlerini koparmıştı. Olympe donuk bir ifade ile, uşağın parmaklığı açmasını seyretti. Atı gördü. Ve bir kelime bile söylemeden deli gibi şatoya koşmaya başladı. Şatoya varınca, «Beyefendi, onu katlettiler!...» diye bağırarak generalin pencereleri dibine yığıldı.

Öyle müthiş bir feryattı ki, kont uyandı, çıngıra-

ğı çaldı, bütün evi ayağa kaldırdı. Düştüğü yerde, doğarken ölen bir çocuk dünyaya getiren bayan Michaud'nun iniltilerini duyunca, general ile adamları koşup geldiler, ölmek üzere olan bahtsız kadını kaldırdılar. Olympe, generale, «Onu öldürdüler!» dedi ve son nefesini verdi.

Kont, oda uşağına bağırdı:

— Joseph, koşun, doktor getirin, belki onu kurtarmanın bir çaresi bulunur... Hayır, doktora değil, rahip efendiye söyleyin de gelsin, çünkü bu zavallı kadın da, çocuğu da, gerçekten ölmüşler... Tanrım! Tanrım! İyi ki karım burada değil!...

Sonra bahçıvana dönerek:

— Siz de, dedi, gidin bakın ne olmuş?

— Olan şu ki, dedi pavyondaki hizmetkâr, bay Michaud'nun atı tekbaşına geri döndü; yuları kopmuştu, bacakları kanlar içindeydi... Eyerin üzerinde bir kan lekesi var, çapak gibi.

— Gecenin bu saatinde ne yapmalı? dedi kont. Gidin Groison'u uyandırın, koruculari çağırın, atları eyerleyin, her tarafı araştıracağız.

Sabahın köründe sekiz kişi: kont, Groison, üç korucu ve Soulanges'dan gelen iki jandarma ile başçavuşları, ülkeyi altüst ettiler. Nihayet öğleye doğru, Aigues parkının sonunda, Couches parmaklığının beş yüz adım ötesinde, anayolla La-Ville-aux-Fayes yolu arasında, bir ağaç kümesi içinde, genel muhafızın cesedi bulundu. İki jandarma yola çıktı; biri kralın savcısını çağırmak için La-Ville-aux-Fayes'e, öbürü sulh yargıcını getirmek için Soulanges'a gitti. Onlar gidedursunlar, general, başçavuşun yardımıyla, bir tutanak düzenledi. İkinci pavyonun hizasında, yolun üzerinde, şaha kalkan bir atın tepinirken bıraktığı izler bulundu. Ürkerek dört nala kaçan bir atın derin ayak izleri ormanın ilk yoluna, çitin dibine kadar sürüyordu. Başıboş kalan at o yolu tutmuştu. Michaud'nun şapkası bu patikada bulundu. At, ahırına dönmek için en kısa yolu seçmişti. Michaud sırtına bir kurşun yemişti. Omurgası kırılmıştı.

Groison'la başçavuş, adlî dille cinayet mahalli denen ve atın tepinmiş olduğu noktanın çevresini meydana getiren araziyi keskin bir görüşle incelediler,

ama hiç bir işaret bulamadılar. Toprak öylesine donmuştu ki, Michaud'yu öldüren kimsenin bastığı yerde hiç bir ayak izi kalmamıştı. Yalnız bir fişek kâğıdı buldular. Kralın savcısı, sorgu yargıcı ve bay Gourdon cesedi kaldırıp otopsi yapmak için geldikten sonra, sıkı kalıntılarına uyan kurşunun bir piyade tüfeğiyle atılan bir piyade tüfeği kurşunu olduğunu tesbit ettiler; oysa Blangy ilçesinde bir tek piyade tüfeği yoktu. Sorgu yargıcı ile kralın savcısı bay Soudry, o akşam şatoda soruşturmanın çeşitli unsurlarını biraraya getirip beklemeye karar verdiler. La-Ville-aux-Fayes jandarma başçavuşu ile teğmeni de aynı görüşü paylaştılar.

— Bura sakinlerinin düzenledikleri bir suikast olmamasına imkân yok, dedi başçavuş. Ama iki ilçe var, Couches ile Blangy; herbir ilçede bu işi yapabilecek beş altı kişi bulunur. En çok kuşkulanacağım kimse, Tonsard, geceyi kafayı çekmekle geçirmiş. Sizin yardımcınız da davetliler arasındaymış, generalim, değirmenciniz, Langlumé. Ötekilerden ayrılmamış. Ayakta duramayacak kadar sarhoşmuşlar. Saat bir buçukta gelini evine götürmüşler. Atın dönüşü ise, Michaud'nun saat on birle geceyarısı arasında öldürüldüğünü gösteriyor. Onu çeyrek geçe, Groison bütün dâvetlileri Sofra başında görmüş; bay Michaud Soulanges'a giderken oradan geçmiş, saat on birde Soulanges'a varmış. Atı yoldaki pavyonlar arasında şaha kalkmıştır, fakat kurşunu Blangy'ye varmadan yemiş ve bir süre at üzerinde kalmış olabilir. En az yirmi kişi hakkında tutuklama kararı çıkarmak, bütün şüpheli kişileri tutuklamak gerek. Bu beyler köylüleri benim kadar tanırlar: bu köylüleri bir yıl hapiste tutsanız, inkâra devam ederler. O gece Tonsard'ın evinde bulunanların tümüne bir şey yapamazsınız ki.

Generalin yardımcısı değirmenci Langlumé'yi çağırdılar. Adam, o gece orada gördüklerini anlattı. Herkes meyhanedeydi. Ancak birkaç dakika avluya çıkmışlardı... Kendisi de Tonsard'la beraber çıkmıştı. Saat on bir sularında. Aydan havadan konuşmuşlardı. Bir şey duymamışlardı. Bütün davetlileri saydı, hiç biri terketmemişti meyhaneyi. Saat ikide, cümbürcemaat evlerine götürmüşlerdi yeni evlileri.

General, Paris'ten usta bir polis hafiyesi göndermek hususunda başçavuşla, jandarma teğmeniyle ve kralın savcısıyla mutabık kaldı. Hafiye şatoya gelip işçi olarak çalışacak, kötü hal ve tavrı yüzünden işinden kovulacak, içkiye dadanacak, Grand-I-Vert'den dışarı çıkmayacak, generalden hoşlanmayan o bölgede kalacaktı. Bir boşboğazlığı yakalamak için en uygun plan buydu.

General Montcornet bıkıp usanmadan:

— Yirmi bin frank harcamam gerekse bile, sonunda zavallı Michaud'mun katilini meydana çıkaracağım... diye tekrarlayıp duruyordu.

Bu düşünceyle gitti ve ocak ayında Paris'ten döndü. Emniyet teşkilâtının en kurnaz hafiyelerinden birini de beraberinde getirdi. Adam, sözde şatonun dahilî işlerini yönetmek için oraya yerleşti ve kaçak avlandı. Hakkında zabıt tutuldu, general onu kapıdışarı etti ve şubat ayında Paris'e döndü.

X

MAĞLUPLARIN ZAFERİ

Mayısta, havalar düzelip Parisliler Aigues'e döndükten sonra bir akşam, möşyö de Troisville ve kızı, Blondet, rahip Brossette, general, şatoya ziyarete gelen kaymakam, toplanmışlardı; bir kısmı kâğıt, bir kısmı satranç oynuyordu. Saat on bir buçuktu. Joseph içeri girdi, kapıdışarı edilen o kötü işçinin kendisiyle görüşmek istediğini söyledi efendisine. Uşağa göre, adam tamamen sarhoştu; generalin kendisine daha para borçlu olduğunu söylüyordu.

— Pekâlâ, gidiyorum, dedi general ve şatonun biraz ilerisindeki çimenliğe yürüdü.

Polis hafiyesi:

— Kont hazretleri, dedi, bu adamların ağzından lâf almak imkansız. Sezdiğim tek şey şu ki, eğer ülkede kalmaya devam eder de onları matmazel Laguerre'in alıştırdığı gibi yaşamaktan vazgeçirmeye uğraşırsanız, sizin üzerinize de ateş açacaklar günün birinde... Benim burada yapabileceğim hiç bir iş kal-

mamıştır. Sizin muhafızlarınızdan çok benden kuşkulanıyorlar.

Kont hafiyenin parasını ödedi. Hafiyenin ülkeden gitmesi, Michaud'nun katlinde suç ortaklığı edenlerin kuşkularını haklı çıkardı.

Kont salona döndüğü zaman yüzünde o kadar derin bir heyecan izi kalmıştı ki, endişeye kapılan karısı yanına geldi, kötü bir haber alıp almadığını sordu.

— Sevgilim, seni korkutmak istemezdim, ama, Michaud'nun öldürülmesinin, ülkeyi terketmemiz için bize verilmiş bir dolaylı uyarı olduğunu bilmende yarar vardır...

— Ben olsam terketmezdim, dedi mösyö de Troisville. Ben de bu güçlüklerle karşılaştım Normandiya'da, ama başka biçimde. Dayandım. Şimdi herşey yoluna girdi.

— Marki hazretleri, dedi kaymakam, Normandiya ile Burgonya birbirinden çok farklı iki ülkedir. Bağ meyveleri elma ağacının meyvelerinden daha çok kaynatır insanın kanını. Kanunları, yargılama usullerini iyice bilmeyiz biz. Etrafımız ormanlarla çevrili. Endüstri daha girmemiştir bu ülkeye. Bizler vahşiyizdir... Kont hazretlerine bir tavsiyede bulunmam gerekiyorsa, toprağını satıp parasını faize vermeyi sağlık veririm. Geliri bir misli artar ve hiç derdi olmaz. Kır hayatını seviyorsa, Paris yöresinde, Aigues parkı kadar güzel ve duvarlarla çevrili bir parkı olan bir şato satın alabilir. Kimse girmez parka. Çiftlikleri işleten kiracılar arabayla gelirler para ödemeye, banknotla öderler, ve yılda bir tek zabıt bile tutmaya gerek kalmaz... Paris'ten şatoya üç - dört saatte gidip gelir, Bay Blondet ile marki hazretleri de çok daha sık ziyarete gelebilirler, kontes hazretleri...

— Yani ben, ben ki Tuna üzerinde bile geri çekilmedim, köylüler karşısında geri mi çekileceğim?

— İyi ama, hani zırhlı süvarileriniz? diye sordu Blondet.

— Bu kadar güzel bir arazi!...

— Bugün iki milyondan fazla eder!

Monsieur de Troisville:

— Yalnızca şato iki milyona malolmuş olsa gerek, dedi.

— Bütün çevrede bulunan en güzel malikânelerden biri, dedi kaymakam. Fakat Paris yöresinde daha iyisini bulursunuz.

Kontes sordu:

— İki milyon ne kadar gelir sağlar?

Blondet:

— Bugün aşağı yukarı seksen bin frank getirir, diye cevap verdi.

— Aigues otuz bin franktan fazla getirmiyor, dedi kontes. Üstelik, bu yıllarda muazzam para harcadınız, ormanların etrafında hendekler kazdırdınız...

— Bugün Paris yöresinde dört yüz bin frankla kral şatosu satın alınıyor, dedi Blondet. Başkalarının çılgınlıkları para ile satın alınıyor.

— Aigues'i sevdiğinizi sanırdım, dedi kont karısına.

— Sizin hayatınıza bin misli daha fazla değer verdiğimi anlamıyor musunuz? Zaten zavallı Olympe'imin ölümünden, Michaud'nun katlinden beri, bu ülkeden nefret ediyorum. Karşılaştığım bütün çehrelerde uğursuz ve tehditkâr bir ifade görür gibi oluyorum.

Ertesi akşam, bay Gaubertin'in salonunda, kaymakam, belediye başkanının şu cümlesiyle karşılandı:

— Aigues'den mi geliyorsunuz, bay des Lupeaulx?...

Kaymakam matmazel Elise'e tatlı bir bakış fırlattı ve muzafferane bir eda ile:

— Evet, diye cevap verdi. Korkarım kaybedeceğiz generali; toprağını satacakmış...

Bayan Isaure gözlerini yarı yumdu, başını sol omuzuna eğdi, uzun sarışın buklelerini tembel tembel kıvırarak nazlı bir sesle:

— Bay Gaubertin, dedi, pavyonumu elde etme işini size emanet ediyorum. La-Ville-aux-Fayes'ın bu gürültüsüne, tozuna toprağına dayanamıyorum artık. Kafese kapatılmış zavallı bir kuş gibi uzaktan kırların, ormanların havasını özlüyorum.

Gaubertin hafif sesle:

— İhtiyatlı olun madam, dedi, sizin boşboğazlığınızla satın alacak değilim pavyonu...

Sonra kaymakama dönerek sordu:

— Demek muhafızı öldürenler bir türlü ortaya çıkarılamıyor.

— Öyle imiş, diye cevap verdi kaymakam.

Gaubertin herkesin önünde:

— Aigues'in satışını çok etkileyecek bu, dedi. Meselâ ben, dünyada almam... Buranın yerlisi çok kötüdür. Allah bilir ya, matmazel Laguerre onları o kadar serbest bıraktığı halde, ben gene onlarla dalaşırdım o devirde bile.

Mayısın sonuna doğru, generalin Aigues'i satmak niyetinde olduğuna dair hiç bir belirti yoktu daha. Kararsızdı. Bir akşam, saat on sularında, ormanın altı yolundan birinden av pavyonuna doğru ilerliyordu. Şatoya yaklaşmış olduğu için korucusunu savmıştı. Yolun dönemecinde, eli tüfekli bir adam çıkıverdi çalılar arasından.

— General, dedi, bu üçüncü defa oluyor, namlumun ucunda bulunuyorsunuz, ve üçtür hayatınızı bağışlıyorum...

Kont en ufak bir heyecan göstermedi.

— Peki, beni niye öldürmek istiyorsun? dedi.

— Vallâ, ben öldürmesem başkası öldürecek. Bense, inanın, İmparatora hizmet etmiş olan kimseleri severim. Sizi bir keklik gibi vurmaya birtürlü elim varmıyor. — Bana soru sormayın, hiç bir şey söylemem... Fakat sizden daha kudretli, daha kurnaz düşmanlarınız var, sonunda sizi ezecekler. Eğer sizi öldürürsem, bin ekü alacak ve Marie Tonsard'la evleneceğim. Peki! siz bana birkaç dönümcük toprakla bir kulübe verin, şimdiye kadar söylediğimi tekrarlarım, yani fırsat çıkmadığını söylemeye devam ederim... Siz de topraklarınızı satıp buradan ayrılmaya vakit bulursunuz. Yalnız, acele edin. Serseri olmama rağmen hâlâ iyi çocuğum ben. Bir başkası olsaydı size daha çok kötülük ederdi...

— Pekâlâ, eğer istediğini versem, sana kim üç bin frank vaadetti, söyleyecek misin bana? diye sordu general.

— Bilmiyorum ki. Beni bu işe kışkırtanı ise, onu ele vermeyecek kadar severim. Kaldı ki, Marie Tonsard olduğunu öğrendiniz diyelim, size ne faydası olur? Marie Tonsard ağzını açmayacaktır, bense böyle

bir şey söylediğimi inkâr ederim.

— Yarın gel beni gör, dedi general.

— Tamam, oldu, dedi Bonnébault. Beni beceriksiz bulup bu işi başkasına havale ederlerse sizi haberdar ederim.

İki kişi arasında geçen bu konuşmadan sekiz gün sonra tüm ilçede, tüm ilde ve Paris'te, kocaman afişler, Aigues malikânesinin, Soulanges noteri Corbineau'nun dairesinde, parsel parsel satılacağını ilân ediyordu. Bütün parseller Rigou'ya ihale edildi, ve toplam iki milyon yüz elli bin franka ulaştı. Ertesi gün Rigou isimleri değiştirtti; bay Gaubertin ormanları aldı, Rigou ile Soudry'ler bağlara ve diğer parsellere sahip oldular. Şato ile park ikinci kez kara çeteye (67) satıldı. Yalnız pavyonla müştemilâtı kurtuldu; bay Gaubertin orasını şairane ve duygulu eşine armağan etmek için kendisine alıkoydu.

Bu olaylardan yıllar sonra 1837'nin kışında, devrin en kalburüstü siyasi yazarlarından biri, Emile Blondet, o zamana kadar şaşaalı, lüks bir yaşantı gerisinde gizlediği sefaletin son kertesine varmış bulunuyordu. Çalışmalarına, aklına, bilgisine, işten anlamasına rağmen bir makine gibi başkalarının menfaatine işlemekten ileri gidemediğini, bütün yerlerin tutulmuş olduğunu görüyor, saygınlık ve servet kazanmadan olgunluk çağına vardığını hissediyor, budala, akılsız burjuvaların saraylıların ve Restorasyon'un kabiliyetsiz adamlarının yerine geçtiklerini ve 1830 öncesi gibi bir hükümet kurulduğunu görüyor, umutsuz bir davranışta bulunmak düşüncesi içinde bocalıyordu. Bir akşam, hep alay etmiş olduğu intihar fikrini adamakıllı benimsemişti. Geçmiş acınacak ömrüne son bir bakış gezdiriyordu. Çok iftiraya hedef olmuştu. Kötü bir hayat sürmekle suçlanmıştı. Oysa zevk-u-sefaya dalmaktan çok, çalışmakla geçirmişti ömrünü. Bu geriye bakış sırasında, soylu ve güzel bir kadın yüzü beliriyordu gözleri önünde. Yıkıntılar ortasında, olduğu gibi, tertemiz kalmış bir heykele benziyordu bu çehre. Kapıcısı geldi, siyah mühürlü bir mektup getirdi. Montcornet kontesinden geliyordu mektup. Kontes, tekrar orduya dönerek bir tümenin başına getiri-

len generalin öldüğünü bildiriyordu. Çocuğu olmadığından, generalin tek mirasçısı kendisiydi. Ağırbaşlı bir mektup olmakla beraber, Blondet'nin gençliğinde sevmiş olduğu kırklık kadının şimdi ona dost elini uzattığı ve büyük bir servet teklif ettiği belliydi.

Birkaç gün oluyor ki Montcornet kontesi ile bay Blondet'nin nikâhları kıyıldı. Bay Blondet vali olmuştu. Karısıyla birlikte görevi başına giderken, eski Aigues yolundan geçti ve bir zamanlar iki pavyonun bulunduğu yerde arabayı durdurdu. Kendileri için çok tatlı anılarla yüklü Blangy ilçesini ziyaret etmek istiyordu. Bölge, tanınmaz hale gelmişti. Esrarlı ormanlar, parkın ağaçlı yolları, her şey yok olmuş, sürülmüş, açılmıştı. Topraklar, bir terzinin kumaş kataloğuna dönmüştü. Köylüler, kavgadan galip çıkan ve oraları fetheden köylüler, topraklara sahip olmuşlardı. Daha şimdiden bin parsele bölünmüştü arazi. Couches ile Blangy arasında, nüfus üç misli artmıştı. Vaktiyle bakımlı, insana derin haz veren o güzelim park tahrip edilmiş, topraklar tarla haline getirilmiş, av pavyonu meydana çıkmıştı. Isaure Gaubertin hatunun villasıydı artık orası. Ayakta kalan tek bina olan pavyon, manzaraya, daha doğrusu manzaranın yerini alan küçük tarlaya hâkim olmuştu. Çevresinde türeyen köylü kulübeleri o kadar sefil perişandı ki, bu bina onların yanında bir şato kadar heybetli görünüyordu. Emile:

— Buna terakki diyorlar işte! diye haykırdı. Jean-Jacques'ın (68) **Sosyal Sözleşme**'sinden bir sayfa bu! Ve ben, bu biçim işleyen sosyal makineye koşulu bir kimseyim!... Yarabbim! Kısa süre sonra acaba krallar ne hallere düşecekler! Bırak kralları, bu gidişle elli yıl sonra acaba milletler ne olacak?...

Karısı şöyle cevap verdi:

— Beni seviyorsun, yanımdasın, bugünü güzel buluyorum, ve o kadar uzak bir geleceği dert ettiğim yok.

Aşık Blondet neşe ile:

— Yaşasın seninle birlikte geçen bugünler! dedi. Yarınların canı cehenneme!

Arabacıya yola devam etmesini işaret etti. Atlar dört nala ileriye doğru atılırken, yeni evliler tekrar balaylarına daldılar.

— SON —

NOTLAR

Sayfa

25 (1) Kelime oyunu **guerre** veya **la guerre**, savaş.

27 (2) **Journal des Débats** gazetesi.

27 (3) Blondet, meşru bir evlilikten dünyaya gelmiş, fakat sonra bu evlilik iptal edilmiştir.

33 (4) Yükünü hafifletmek, acısını dindirmek anlamına, karmaşık bir cümle oyunu.

36 (5) Hristiyan dininde, perhiz günü, hayvanî besin yenmez (balık ve su ürünleri hariç).

47 (6) **Grant-I-Vert** (gran-i-ver) «büyük yeşil i» demek. **Hiver** (iver) ise «kış» demek.

47 (7) **Tonsard**, kırkmak, biçmek anlamına tondre fiilinden gelmekte.

64 (8) Kelime oyunu: **moitié** «yarı» demek; «zevce»-ye de **moitié** denir. Bayan Vermichel'in şişmanlığını ima ediyor.

64 (9) **Tambour battu**'nün iki anlamı var: biri, «çalınan trampet»; öbürü, «dövülen trampetçi».

77 (10) **Mouche**, sinek demek.

81 (11) **Piccina**, italyanca «küçük kız» demek. **Péchina** şeklindeki telâffuzda ise fransızca **péché** (günah) kelimesinin kökü bulunmakta.

85 (12) **Raison**, hem «sebep», hem «akıl» demektir.

90 (13) **Summum jus, summa injuria:** «Pek fazla adalet, pek fazla adaletsizlik doğurur». Roma Hukukundan bir vecize.

90 (14) Latince: **O rus, quando te adspiciam?** («Ey kırlar, size ne zaman kavuşacağım?), Horatius'un **satir**lerinden birinin dizesi. Kır hayatına hayranlık ve özlem duyan Parisli yazar, kırda neler geçtiğini yakından görünce, hayal kırıklığını buruk bir alayla dile getiriyor.

93 (15) Katolik mezhebinde kendini dine adayan bir kimse rahip olurken hiç evlenmeyeceğine dair and içer.

93 (16) Feodalizmin ve onun sonucu olan soyluluğun, istilâcı Frankların Galyalılara empoze ettikleri kurumlar olduğunu savunan bir teoriden sözediliyor.

95 (17) Aigues malikânesine «devlet» diyor yazar.

96 (18) **Terreur** (dehşet), Büyük Fransız İhtilâlinde, 1793 - 1794 yılları arasında binlerce kişiyi giyotine yollayan bir şiddet dönemine denir.

97 (19) Piccini, 1800'de ölen bir bestekâr. Gluck'un rakibiydi.

103 (20) Molière'in **Le Misantrope** komedisindeki kahramanlardan biri.

104 (21) Yüz Gün; I. Napoléon'un, Elbe adasından kaçıp Fransa'ya döndükten sonra iktidarda kaldığı yüz günlük dönem.

104 (22) Napoléon'un.

104 (23) «Yabancılar» derken, İhtilâlde Fransa'dan kaçıp yabancı ülkelere sığınan, hatta Fransa'ya karşı dövüşen soylular kastediliyor.

117 (24) Parisli Armagnac'lar, Burgonya düklerinin hasımlarıydı.

120 (25) Mavi kordon: 1578'de ihdas edilmiş Saint-Esprit nişanı; yalnız eski soylulara verilirdi.

121 (26) Louvre sarayının Marsan pavyonunda Berry dükü otururdu.

130 (27) Bondy, Fransa'da bir ilçe merkezi. Bondy ormanı, eskiden, eşkiya yatağıydı.

131 (28) IV. Henri'nin metreslerinden biri.

135 (29) Rahip Grégoire, cumhuriyetçi bir politika gütmüş, XVI. Louis'nin mahkûmiyetine taraftar olmuş, bir din adamı.

136 (30) François Keller, Balzac'ın eserlerinde solcu bir banker tipidir.

151 (31) **Médiocratie: médiocre** (değersiz, vasatın üstüne çıkmayan)'dan. Yazarın uydurduğu **mediyokrasi** kelimesi, değersiz, yeteneksiz kişilerin topluma, yönetime hâkim oldukları bir düzeni kastediyor.

154 (32) İlin en çok vergi ödeyen seçmenleri, o seçim bölgesindeki tüm seçmenlerin dörtte birini oluşturur, hem il çapında, hem ilçe çapında çift kademede oy kullanırlardı.

197 (33) Rothschild'leri kastediyor.

201 (34) Giyotinle kesilen başın, içine düştüğü sepet.

203 (35) İsa'nın, bir şölende yaptığı rivayet edilen mucizeyi kastediyor.

204 (36) Meryem (Marie) Ana'ya övgü düzen bir duanın Marie (Meryem) Tonsard'a uygun parodisi. Dua, «İyilik dolu Meryem, seni selâmlarım» sözleriyle başlar.

204 (37) Hristiyan ayininde, rahip, İsa'nın dökülen kanını simgeleyen kırmızı şarap kullanır.

206 (38) Fransa'da eski bir kontluk. Gévaudan ormanlarında 1765'lerde **Gévaudan hayvanı** adıyla anılan bir hayvan meydana çıkmıştı.

207 (39) Büyük ayinde, rahip, İsa'nın kanını simgeleyen şaraptan bir damla, İsa'nın vücudunu simgeleyen kutsal hamurdan da bir parça yutarak, Tanrının Oğlunu içinde yaşatmış, onunla birleşmiş sayılır.

212 (40) Balzac'ın birçok tipi **İnsanlık Komedisi**'ni oluşturan romanların çoğunda tekrar meydana çıkar.

217 (41) **Sarbacane** denen bu boru gibi çubuk, içine üfürerek birbirine minik toplar vs. atmak için kullanılırdı.

218 (42) **Grigou**, «pinti» demektir.

219 (43) Rabelais'nin **Gargantua**'sında adı geçen, ince Epicuros'çuluğun simgesi sayılan Thélème manastırı kastediliyor.

219 (44) Ünlü bir içki yapımcısı ve satıcısı.

235 (45) Metinde Latince: **Fructus belli** («savaşın meyveleri»). Matmazel Laguerre'in soyadı üzerinde kelime oyunu. (Bk. NOT 1.)

239 (46) **Belle**: «dilber».

242 (47) Delille, Vergilius'un eserlerini nazım halinde Fransızcaya çeviren rahip.

242 (48) Vergilius'un başeseri **Aeneis**'in Fransızca adı **Enéide**'dir. **Bilboquéide**'in soneki bir özenti ifade ediyor.

243 (49) Balzac'ın bu ayrıntıları vermekten amacı, **didaktik** şiir türünü yermektir. Türk okuru için bir anlam taşımayan bu örneklerden çoğunu çevirmekte bir yarar görmedik.

244 (50) Sözü geçen şair, Lamartine'dir.

244 (51) Kelime oyunu: Fransızcada **vers** («mısra») ile **vert** («yeşil») aynı telâffuzla söylenir.

244 (52) Lamartine'in ünlü **Göl** şiirini kastediyor.

245 (53) Birincisi Lamartine'in, ikincisi Hugo'nun ünlü şiir kitapları.

246 (54) **Monsieur de Pourceaugnac**, Molière ile Lully'nin komedi - bale'si.

247 (55) Balzac'ın romanlarından birinin kahramanı.

248 (56) Paris Operası'nın baş tenoru.

253 (57) **Poursuivre**, hem dava açmak, kovuşturmak, hem de kovalamak demek.

254 (58) «Ri gulü» okunur; «rigu» sesini veren bir cinas. **Ris** (ri), «gül» (gülmek'ten); **goulu** (gulü, «yiyecek içeceğe aç kurt gibi saldıran obur».

254 (59) Burada, bayan Soudry'nin cehaletini gösteren bir gülünç durum vardır. Türkçe ile ifade edilmesi imkânsız olduğundan, geçiyoruz.

263 (60) Fransız İhtilâli bay, bayan vs. gibi hitapları kaldırmıştı. Herkes birbirine «vatandaş» demekteydi. Rigou'nun, atına «vatandaş» demesi, İhtilâli küçümseme anlamını taşır.

264 (61) «Savaş Kahvehanesi». **Café de la Paix**, «Barış Kahvehanesi» demektir. (Metinde mükerrer (53) numaralı not.)

269 (62) Napoléon zamanında kıyılar ablukaya alınınca, şeker bulunmaz olmuştu.

272 (63) Metinde, Socquard, şaka yollu bunun tam aksini söylemekte, «Müessesemi mi alçaltıyorsunuz?» diye sormaktadır.

277 (64) Batıl inanca göre, şeytan, haç görürse çarpılır, onun için haçtan kaçar.

286 (65) **İnsanlık Komedisi**'nin tiplerinden biri.

291 (66) Bu paragraf, okurlar hatırlayacakladır, birinci kısmın X. bölümünde de aynen mevcuttur. Madam Hanska, romanın ikinci kısmını hazırlarken, kocasının notlarında bu pasajı bulup kullanmış olacaktır. Nasıl olup da farkına varmadığı, yahut daha sonra farkına varılıp çıkarılmadığı bizce meçhuldür. Biz metne hürmet etmek için aynen aldık.

330 (67) Özellikle tarihî binaları satın alıp yıktıran yıkıcılara verilen ad.

331 (68) Jean-Jacques Rousseau.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7

Ithaf 13

BİRİNCİ KISIM

TOPRAĞIN VAR, CENGİN VAR

I — Şato 15
II — Vergilius'un unuttuğu bir bükolik 29
III — Meyhane 43
IV — Bu da başka idil 58
V — Düşmanlar karşı karşıya 73
VI — Bir hırsız öyküsü 95
VII — Kaybolan sosyal türler 109
VIII — Ufak bir vadinin büyük ihtilâlleri 123
IX — Mediyokrasi 145
X — Mutlu bir kadının hüznü 162
XI — Theokritos'un XXVII. eglog'u (Ağırcezada pek hoş karşılanmaz) 177
XII — Meyhane, halkın parlamentosudur 194
XIII — Kır tefecisi 211

İKİNCİ KISIM

I — Soulanges'ın yüksek sosyetesi 230
II — Komplocular kraliçenin evinde 250
III — Café de la Paix 267
IV — La-Ville-aux-Fayes triumvirası 278
V — Savaşsız zafer 291
VI — Orman ve hasat 299
VII — Tazı 307
VIII — Kırsal erdemler 317
IX — Felâket 321
X — Mağlupların zaferi 326

Çağ, Restorasyon çağı.

Fransız burjuvazisi feodal kalıntıların topraklarını kapmak için hem aristokrasiye, hem köylülere karşı binbir dolap çevirmekte.

Burgonya köylüsü ise toprak kavgası veriyor. Ve bu kavgada burjuvazi tarafından kışkırtılıyor, destekleniyor. Açıkgöz Fourchon baba'nın uyarılarına rağmen oyuna geliyor. Ve can atıyor burjuvalaşmaya.

Balzac acımasız bir gerçekçilikle, en ince ayrıntılarıyla anlatıyor Fransız burjuvazisini ve Burgonya köylüsünü.

Bir bilimsel incelemeden daha derin, gerçek hayattan daha çarpıcı bir roman. Balzac'ın, ölümünden sonra yayınlanmış son romanı.

Bu kitap, **Les Paysans'ın** ilk Türkçe çevirisidir.

25 LİRA